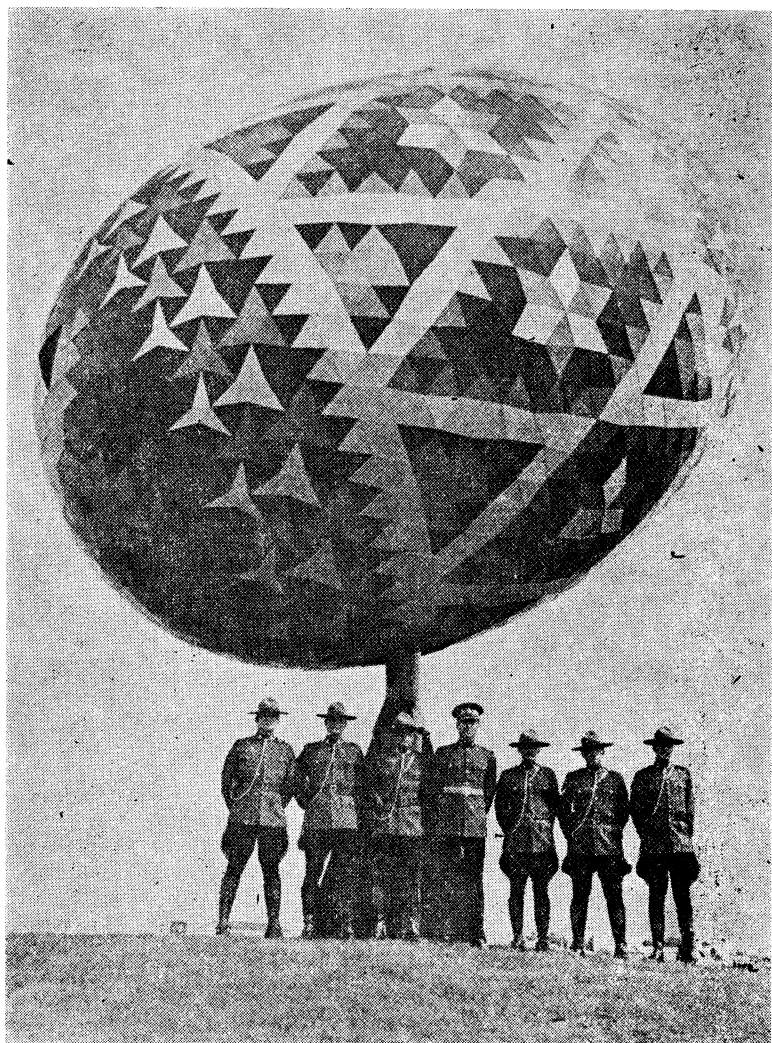

**ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ
ЗБІРНИК**

2

**ЕДМОНТОН
1975**

ЗАХІДНОКАНАДСЬКИЙ ЗБІРНИК

УКРАЇНСЬКА ПИСАНКА — НАЙБІЛЬША У СВІТІ.
*Споруджена 1975 р. в м. Вегревілі (Альберта)
на пошану РСМР.*

КАНАДСЬКЕ НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО
ІМ. ШЕВЧЕНКА
Осередок на Західню Канаду

Том XVII

ЗАХІДНЬОКАНАДСЬКИЙ ЗБІРНИК

ЧАСТИНА ДРУГА

Упорядкував Яр Славутич

ЕДМОНТОН — 1975

COLLECTED PAPERS
on
Ukrainian Settlers in Western Canada

PART TWO

Compiled and Edited

by

Yar Slavutych

Published by

The Shevchenko Scientific Society in Canada,

Western Canadian Branch

З друкарні Видавничої Спілки „Гомону України”
140 Bathurst Street, Toronto, Ont., Canada

ВІД УПОРЯДНИКА

Друга частина Західньоканадського збірника — це логічне продовження й розвиток тематики першої частини, що вийшла у світ 1973 р. (ч. XIV у серії видань Канадського Наукового Товариства ім. Шевченка). Появу цього збірника завдячуємо грошовій допомозі Міністерства культури, молоді й розваги провінційного уряду Альберти.

Після статті І. Горецького, що інформує про першого українського фермера в Канаді, С. Королюка, М. Хом'як розповідає про Р. Кремара, одного з найдіяльніших провідників громадського життя українських поселенців на преріях. Далі йдуть стаття про нововідкритого І. Збуру, першого українського поета в Канаді, та аналітичний огляд української поезії в цій країні Я. Славутича, дослідження О. Малицького про І. Данильчука як редактора, з додатком його життєпису, статті М. Орищука й Д. Чопика про О. Лугового, статті В. Жили й К. Андрусича на літературні теми.

Отець Г. Удод і Н. Попіль обговорюють українські інститути в Саскатуні; О. Роїк, О. Малицький та І. Мухин реєструють докторські дисертації та магістерські тези на українські теми, що їх захистили в канадських університетах.

П. Іванець та А. Баран уміщують у цьому збірнику малюнки та знятки з українських церков, побудованих в Альберті й Саскачевані; Б. Стебельський пише про мистця В. Курилика, а І. Кейван про мистця Ю. Крайківського. М. Дитиняк розповідає про композиторську діяльність С. Яременка.

Я. Рудницький та П. Саварин засвідчують стан української мови на Заході Канади. Друга стаття П. Саварина — це віддзеркалення діяльності зразкового Клубу українських професіоналістів і підприємців в Едмонтоні.

Після статті І. Громика про українські пшениці в Канаді та в Сполучених Державах Америки йде зроника діяльності Осередку НТШ на Західню Канаду, що власними силами підготував цей збірник до друку. Закінчено книгу широкою бібліографією та публікацією рідкісних документів і листів українських письменників і вчених, що мають велике значення для дослідження тутешнього культурного, освітнього та громадського життя.

У підготові до друку третя частина Західньоканадського збірника.

Я. С.

СТЕФАН КОРОЛЮК — ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПОСЕЛЕНЕЦЬ В АЛЬБЕРТІ

Між першими поселенцями в Канаді кружляли чутки про те, що серед німецьких колоністів були українці, які поселилися біля Форту Саскачевану і Брудергайму. Однак тому що зустріч із ними була звичайною річчю, а може й тому що майже всі тутешні німці в той час говорили українською мовою, нікому не спало на думку все це зареєструвати, засвідчити на письмі, й подати до газети. Мабуть перший, хто згадає про такого українського поселенця, і то багато пізніше, був Тома Томашевський, який написав статтю в *Українському піонірі*,¹⁾ де він твердить, що такий „український піонір” був, і він зустрічався з ним. Називався він Никола Королюк. Походив із Басарабії і прибув до Канади 1888 р. Фармував біля Брудергайму, а помер в Едмонтоні кілька років тому. Д-р Володимир Кисілевський також зацікавився цією вісткою. В імміграційних „рекордах” він знайшов багато Королюків, що прибули значно пізніше, але там не було згадки про цього поселенця. Зате у відділі громадянства Кисілевський знайшов ім'я Стефана Королюка, що отримав громадянство 5 червня 1895 р.²⁾ Пізніша згадка, лише згадка, про Стефана Королюка, одруженого з Маргаретою Геніг' появилася в книзі *Josephsburg Heritage*.³⁾ Ще довша згадка надрукована в розвідці *Vilni Zemli*,⁴⁾ де читаємо, що Стефанова

1 Т. Томашевський, „Більше світла на затемнену справу”, *Український піонір*, 1955, ч. 1, стор. 5.

2 Лист від д-ра В. Кисілевського до автора статті, датований 16 листопада 1972 р. Також зустріч із ним в Оттаві 1973 р.

3 Hilda Mohr, *Josephsburg Heritage*, 1967, стор. 2 вступу. Видавництво не зазначене.

4 J. C. McGregor, *Vilni Zemli* (Toronto: McLelland and Stewart, 1969), стор. 14.

дружина справді була Маргарета Геніг, але що він так і не навчився говорити по-німецькому. Згадано також, що вони були бездітними. Автор далі додає, що Королюк осів на землі дві милі на схід від Джосефбургу на південно-східній чверті 34-54-21 на захід 4 м.

Вище зазначені факти заставили автора цієї статті глибше з'ясувати справу. По-перше, треба було відвідати родину Генігів, головню старших, які могли дещо пам'ятати. У пригоді стала пані Г. Михайлишина, яка колись заходила до родини Сенів, що винаймали кімнати в Королюків або лише в Королюкової, коли помер її чоловік. Вона знала їх обох, а також про те, що їх відвідувала родина Генігів, бо Якуб Геніг був братом Маргарети Королюкової. З Якубової родини ще жили один син і дві дочки, що могли дещо про свого племінника розказати, хоч їхні відомості не були точні. Вони свідчили про те, що їх батько й мати були з сусідніх сіл — одне з Бригідан, тепер Ланівка у Стрийському районі, а друге — з Йозефбургу, тепер Коросниця у Дрогобицькому районі.⁵⁾ Тому що обое були бідні, виїхали на роботу до Басарабії, тепер Молдавії, де й познайомилися, коли працювали разом в одного землевласника, а потім одружилися. Взяли шлюб у Кишиневі.

Про тітку Маргарету не могли багато сказати, але інформація про батьків піддає думку, що Маргарета також була там, де й познайомилася зі своїм майбутнім чоловіком. Якуб із родиною, разом з іншими німцями з обох сіл, приїхали 1888 р. до Данмору недалеко від Медисин Гет в Альберті. Однак вони сумували за лісом, а коли їм ще й почала докучати посуха, попросили уряд у Оттаві, щоб наділили їм землю недалеко від Едмонтону. Уряд на це погодився, і вони поїхали поїздом до Ред Дір, бо далше не було залізниці, а потім — возами до Едмонтону, звідки вже й шукали землі. Якуб Геніг зі своєю групою німців осів у Джосефбургу недалеко від Форту Саскачевану. Назвали німці цю оселю так, як називалося їхнє село в Галичині, з якого прибула більша частина поселенців.

5 Д-р О. Малицький з Калгарського університету подав інформацію, що села називалися по-німецькому Brigidau і Josefsburg.

Згідно з газетою, німці прибули до Едмонтону 2 травня 1891 р.⁶⁾ Чи Королюк приїхав разом із своїм швагром, того не знаємо. Одна з дочок Якуба Геніґа оповіла, що Королюки залишилися на якийсь час у Калгарі, де вони обоє працювали. Друга дочка говорила, що їхній батько служив на залізниці влітку 1891 р. Тут міг Королюк справді працювати і восени прибути до Якубової оселі. Одна з дочок також додала, що батько аж тоді написав Королюкам до старого краю, щоб вони приїхали, як уже сам осів на землі. Але певних записів ніде немає.⁷⁾ Гільда Мор не кидає більше світла на справу, хіба тільки те, що захищує його до групи, що прибула пізніше.

Щасливіша була вістка п. Г. Михайлишиної, що гріб обох Королюків знаходиться на едмонтонському цвинтарі, Edmonton Cemetery. По довгих шуканнях наглядач кладовища нарешті знайшов гріб, де — на щастя — були день народження і день смерті зазначені: Стефан Королюк народився 9 грудня 1843 р., а помер 13 липня 1925 р. Маргарета народилася 14 листопада 1857 р., а померла 25 червня 1932 р. Однак і там немає згадки про село чи місто їхнього народження.

Хоч про місце народження немає певних записів, зате є деякі здогади. Одна дочка пригадала, що хоч Королюк не сходився з іншими українськими імігрантами, які поселилися коло Едні, він говорив часто лише про одного з них, про Шкрабу. Постає питання, чи не приїхав Шкраба з милих йому сторін? Шкраба походив із Чорнавки в Буковині, недалеко Чернівців. Далі, Сеневи оповідали п. Михайлишиній, що Маргарета споминала свого чоловіка по його смерті, називаючи його жартівливо старим буковинцем. Також є доказ із третьої сторони. Телефонно удалося довідатися від старенької пані Говди, матері д-ра Фауста Говди, що Королюк до них заходив не раз в Едмонтоні, коли вони жили недалеко одні від одних: Королюки, переїхавши до міста, мешкали на 93-ій вулиці. Він казав Говдам, що походить із Чернівців, але це могло значити, що він був із Чернівецького

6 *Edmonton Bulletin*, May 2, 1891.

7 Тому що Кислевський не міг більше знайти в еміграційних "рекордах" про Королюка, гадає він, що Королюк напевно прибув через Америку.

повіту, навіть із Чорнавки. Зрештою, переглядаючи записки, які зібрав Кисілевський про перших поселенців, можна побачити, що майже половина тих піонерів, якщо були з Буковини, записували, що вони з Чернівців, а коли з Галичини, то писали що вони зі Львова. Разом із ними Стефан Королюк також ходив до Свято-Варварівської Руської Православної Церкви в Едмонтоні, збудованої буковинцями.

Коли вже стало відомо про землю, на якій Стефан Королюк осів, то легше було дістати деякі додаткові інформації з архівів провінційного бюро гомстедів, де п. Ю. Франчук став у пригоді. На жаль, не знайдено Королюкової першої аплікації на землю, де, можна думати, він мав би подати більше відомостей про своє минуле. Але знайдено аплікацію на контракт, яку він виповнив 1895 р. В цьому урядовому документі записано, що він отримав дозвіл на свою землю 10 лютого 1892 р. Можна припускати, що він подався по дозвіл багаторішніше. Хату мав збудовану вже 2 червня 1892 р. Також зазначено, що отримав промадянство 1 червня 1895 р. Його два ручителі, Якуб Геніг і Адам Ріпел, також виповнили заяви, щоб посвідчити, що його відомості правдиві. Королюків швагер, Якуб Геніг заявив, що знає Королюка вже 15 років, а Ріпел посвідчив, що знає його тільки чотири роки. Останнє свідчення є цінне тим, що воно до якоїсь міри доводить, що Королюк не був із першими колоністами в Данморі, але вже був в Альберті 1891 р. Інформація, подана ними з приводу інших даних, дуже точна. Наприклад, обидва свідчать, що Маргарета, Стефанова дружина, прибула на землю аж у серпні 1893 р.

З цього всього переконаємося, що Королюк був першим українцем, що осів на землі в Альберті. Після нього отримали дозвіл та осіли тут Никола Тичковський, на південно-західній частині 22-55-21 на захід 4 м., 5 серпня 1892 р., Антін Паїш — на південно-східній частині 29-55-21 на захід від 4 м., 29 серпня 1892 р. Михало Романюк мав би раніше податися на дозвіл осісти на східно-південній частині 12-55-22 на захід від 4 м., 27 червня 1892 р.⁸) Але тут не все ясно.⁹) Романюк чомусь не

8 J. G. MacGregor, *Vilni Zemli* (Toronto: McLelland and Stewart, 1969), p. 39.

осів на землі в цей час і повернувся до Манітоби, де він працював між німцями до 1898 р., коли вже прибув до Альберти з родиною та отримав іншу землю коло Чіпмену. Василь Єлиняк, що також там працював, пізно восени того самого року взяв землю недалеко від Романюка.¹⁰⁾ Іван Пилипівський чи Пилипів повернувся до Альберти на постійний побут восени 1893 р.¹¹⁾

З цього можна зробити висновок, що Королюк був першим українським фермером в Альберті. Також можна припустити, що він прибув до цієї провінції 1891 р. Але раніше чи пізніше, ніж Пилипів і Єлиняк, на це покищо не знайдено відповіді.

Треба згадати також, що похоронні влаштування для Стефана Королюка були оголошені в *Edmonton Journal* 14 липня 1925 р., а про Маргарету в *Edmonton Bulletin* 28 червня 1932 р. На жаль, там немає нічого нового, поза тим що Маргарета мала ще одного брата в Австрії (Галичині?). Для обох була служба в Лютеранській церкві при 96-ій вулиці. У цій церкві похорони обох записані, але немає жодних додаткових відомостей.

9 Никола Романюк, що живе в Чіпмені, не думає, щоб його батько взяв землю в той час та що та записка в уряді сталася там через помилку. Але його брат Іван Романюк у своїх споминах твердить, що його батько взяв цю землю так як записано. Див. *В зустрічі з українськими піонерами Альберти*, 1964 (Вінніпег: Загальна Бібліотека УТК). Тут потрібно дальших дослідів.

10 A. Royick, "Ukrainian Settlements in Alberta", *Canadian Slavonic Papers*, 1968, Vol. 10, No. 3.

11 J. G. MacGregor, *Vilni Zemli* (Toronto: McLelland and Stewart, 1969), p. 44.

ДІЯЛЬНІСТЬ РОМАНА КРЕМАРА

Постать Романа Кремара (1886—1953), талановитого політичного, національно-суспільного й культурно-освітнього діяча в Канаді, редактора часопису *Новини в Едмонтоні* та *Канадійського українця* в Вінніпегу, вимагає окремої монографії. Заблиснув метеором на обрії української спільноти напередодні, підчас і безпосередньо по першій світовій війні, щоб у тридцятих роках відсунутися в тінь і зникнути з овиду.

Уже тепер доводиться зустрічатися з великими труднощами, щоб накреслити його життєвий шлях. Відомо, що відійшов у вічність 13 січня 1953 р. в Едмонтоні. Навіть сама дата смерті записана різно.¹⁾ Помер забутий, похований з катедрального храму св. Йосафата в Едмонтоні 20 січня 1953 р., з військовими почесностями, на військовій частині католицького цвинтаря. З коротенької посмертної згадки в *Українських вістях* 19 січня 1953 р. не можна дістати ніяких біографічних даних про нього, крім загальної характеристики його діяльності в роках 1910—1920. Деяко обширніша посмертна згадка з'явилася в англомовному щоденнику *The Edmonton*

1 Department of Health and Social Development, Division of Vital Statistics No. 3816. Search Certificate of Death. Name: Roman Kreamar. Date: January 13, 1953. Place: Edmonton.

Похоронне заведення „Парк Меморіал” в Едмонтоні має такі дані: помер 14 січня 1953 р. в університетській лікарні в Едмонтоні, похований 20 січня 1953 р. на едмонтонському католицькому цвинтарі, на військовій частині; прийшов на світ 5 лютого 1886 р., в Західній Україні. У метричальних книгах катедри св. Йосафата в Едмонтоні записано так: помер 16 січня 1953 р., похований 20 січня 1953 р. з катедрального храму св. свцм. Йосафата на католицькому цвинтарі, на військовій частині. Крім дати смерті, подано 1891 як рік народження, але під знаком запиту, без дати дня і місяця, коли прийшов на світ.

Journal 19 січня 1953 р. з такими даними: помер нагло на 67 р. життя. По шістьох роках університетських студій в Україні приїхав Роман Кремар до Канади 1910 р. Писав статті до українських часописів і журналів у Канаді та США. Був засновником і видавцем часопису *Новини в Едмонтоні*. Підчас першої світової війни доручено йому створити українську частину до військової служби за морем. Був першим українсько-канадським старшиною в канадській армії і командував частиною як чотар (лейтенант). Пані Кремар, його дружина, померла 1916 р. Залишився єдиний син, Микола, у Віндзорі, Онт.

Р. Кремар (дійсне прізвище Михайло Солодуха) прийшов на світ 5 лютого 1886 р. в с. Карові Равського району Львівської області в селянській родині. До гімназії ходив у Львові, там же закінчив свої правничі студії. Опісля мав адвокатську канцелярію в Сокалі і тут несподівано попав у дуже гострий конфлікт із польським старостою: перевів розподіл землі польського землевласника між українськими селянами. Староста хотів арештувати його, бо, мовляв, розпродав землю поляка. До речі, цей поляк користав із усіх земних благ Рів'єри на побережжі Середземного моря. Молодий адвокат пред'явив повновасть від землевласника, який уповажнив його продавати землю й ліквідувати маєток. Одначе це не допомогло. Староста, польський шовініст, далі шукав доказів, щоб знищити молодого українського діяча. Таким чином, Михайло Солодуха мусив утікати і з'явився в Канаді під іменем і прізвищем Романа Кремара. На своє правдиве ім'я та прізвище ледве чи дістав би паспорт.²)

1902 р. в Східній Галичині вибухнув хліборобський страйк проти жалюгідно низької заробітної платні на панських ланах і проти перешкод польської адміністрації у виїзді українських селян до Америки та на сезонні заробітки до Прусії. Страйк, охопивши до 200,000 українських селян, був успішний: заробітна платня збільшилася, сезонна еміграція до Німеччини й Данії

2 Такі дані про Р. Кремара подав бл. п. Дмитро Фербей, який призбирав їх підчас свого короткого перебування в Галичині в двадцятих роках; про родинне село й походження подав д-р Василь Іванець, лікар в Едмонтоні.

набрала організованих форм і зростала з кожним роком. Тоді дідичі, побоюючись руїни, почали ділити землю між селянами, здебільшого серед поляків Протягом десятиріччя розпарцельовано до 140,000 га. землі.³⁾

Коли прибув Р. Кремар до Канади? Невідомий автор помертної згадки в *The Edmonton Journal* подає 1910 як рік його приїзду до Канади, а дослідник життя українських поселенців у Канаді д-р М. Г. Марунчак — 1909 рік.⁴⁾ Розбіжність невелика. В кожному випадку бачимо молодого, освіченого Р. Кремара на посаді директора тижневика *Нова громада*, що почав виходити 1911 р. в Едмонтоні. Це був орган Федерації української соціал-демократії і появлявся щотижня під контролею її центральної управи. Кремар був також автором конституції тієї ж федерації, що вийшла в світ книжечкою в березні 1911 р. в Едмонтоні — накладом центральної управи ФУСД.⁵⁾ Здогадуємося, що Кремар міг бути членом української соціал-демократичної партії в Галичині, яка створилась 1900 р. з лівого крила української радикальної партії, під проводом Миколи Ганкевича, Романа Яросевича та інших, щоб усамостійнити український соціалістичний рух від польського та зорганізувати українське робітництво. Чи дійсно так було? Може бути. Якщо так, то Кремар дуже швидко розчарувався в Канаді і відійшов від того руху. Зрештою соціал-демократична партія мала багато прихильників. Адже ще 12 квітня 1908 р. молодий український студент Мирослав Січинський виконав атентат на тодішнього намісника графа Андрія Потоцького у Львові за вбивство українських селян (напр., Марка Каганця в с. Коропець Бучацького району та інших) підчас виборів до сойму 1908 р. та великі зловживання польської адміністрації, яка хотіла послати до сойму якнайбільше москвофілів. М.

3 *Енциклопедія українознавства* (Наукове Товариство ім. Шевченка, Мюнхен — Нью-Йорк, 1949), т. II, стор. 488.

4 М. Н. Marunchak, *The Ukrainian Canadians: A History* (Winnipeg-Ottawa: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1970), p. 225.

5 *Конституція Федерації Української Соціал-Демократії в Америці*. Ч. I. Накладом Центрального Заряду ФУСД. Март 1911, Едмонтон, Альта. Подарована мені проф. Я. Славутичем, за що складаю йому щирю подяку.

Січинський двічі ставав перед судом, двічі був засуджений на смертну кару, але, помилуваний, сидів у в'язниці на „Діброві” у Станиславові (тепер Івано-Франківськ), з якої пощастило йому втекти 1911 р., за допомогою українських сторожів, до Румунії, пізніше до Скандинавії, а 1915 р. приїхати до США. Еміграційна влада, переслухавши Січинського, прийшла до висновку, що атенат був політичним.⁶⁾ Українська соціал-демократична партія приписувала собі моральну заслугу й матеріальну підтримку підчас втечі з в'язниці М. Січинського. У Вінніпегу „Рада сімох” монополізувала збірку фондів між українськими поселенцями в Канаді і вважала М. Січинського „партійним героєм”.⁷⁾

Уже під кінець 1912 р. Кремар ясно усвідомив собі, що з соціалістами йому не подорозі. 1913 р. почав з'являтися в Едмонтоні часопис *Новини*, що відіграв велику роллю в поширенні серед українських поселенців своїх завдань у Канаді, зокрема обов'язків супроти власних дітей. Перше число, маючи дату 7 січня, було святочним виданням із нагоди Різдва Христового. *Новини* виходили кожного тижня в середу; від 1 червня 1913 р. — двічі в тиждень: у вівторок і в п'ятницю; від 21 жовтня 1913 р. — тричі в тиждень: у вівторок, четвер і суботу. Це був часопис „для українського народу в Канаді”, себто позапартійний. На превеликий жаль, збереглися лише два перші і то не повні річники (1913 і 1914) в бібліотеці Владики Ніла⁸⁾ та відокремлені числа за роки 1918—1922 в архіві-бібліотеці оо. Василіян у Мондері. Всеж таки відомо, що *Новини* з'являлися до липня 1915 р. тричі тижнево. Опісля вийшло в світ ще кілька чисел по разі на тиждень, і часопис припинив свій друк, через брак фінансів. Але 1917 р. Кремар знову почав видавати *Новини*, двічі на тиждень, згодом обмежився через нестачу фондів до тижневика. Останнє число за редакцією Кремара вийшло з датою 10 жовтня 1918 р. Від 1 жовтня того ж року зобов'язувала заборона

6 Ольга Войценко, *Літопис українського життя в Канаді* (Вінніпег: Видавнича Спілка Тризуб, 1961), т. I, стор. 28, 127, 128, 134.

7 Там же, стор. 28, 29, 36, 37, 39, 60 і *Новини*, 23 грудня 1913 р.

8 За змогу користуватись обома річниками автор складає щиру подяку Преосвященному Владиді Нілеві.

міністерства внутрішніх справ видавати чужомовні часописи, а між ними й українські, та влаштувати публічні сходини різних товариств. Однак від 21 липня 1918 р. часопис *Новини* став власністю Українського Народного Дому, його редактором залишився до 10 жовтня Кремар. Чому часопис змінив власника й видавця? Оскільки він був дуже популярним, управа мабуть гадала, що УНД зможе, за його допомогою, здійснити свої широкозакроені пляни.⁹⁾

Новини здобули собі, як згадано вже, популярність між українськими поселенцями. Кремар ясно з'ясував життєві проблеми, вказував на головну ціль, до якої мають прямувати, не щадив нікого — ні своїх, ні чужих, що діяли на шкоду тут і на рідних землях. Уже на самому початку з'ясував редактор основну правду у статті „Під сучасну хвилю”:

Ми мусимо шукати сили в самих собі... Кожна одиниця мусить зачинати від себе... Не відновимося духово, не здвигнеться український народ, коли одиниці інтелігентні, лідери, будуть провадити роботу, як дотепер, без ініціативи, без плану, кожний майже на свою руку, по своїм потребам та забаганкам. У нас мусить витворитися карність, зрозуміння цілі та плянова робота! Тисячі нашого люду коротає свої дні в темноті, злиднях, деморалізації. Тисячі молодого цвіту марнується в руках чужої нації. Все просить, благає порятунку. Чекає на сівачів. А де вони? Ведуть взаїмну боротьбу, киплять взаїмною ворожнечою, інколи німстою.¹⁰⁾

У статті „Учителі а народне виховання” читаємо думки в тому самому дусі й настрої: при житті не вдержать нас партійні роздори, ані сектанська ненависть. Правдивий поступ — щоденна народна робота, виховання дітей, бо лише в них наша будучність:

Народ наш мусить зрозуміти, що тільки наука та правдива робота двигне нас і морально і матеріально. Ми мусимо пізнати значення школи, як теж учительство мусить зрозуміти, які великі обов'язки та відповідальність мають вони перед суспільністю. Чистота духа нашої нації залежить від нас. Бо коли ви будете свідомі цілі, свідомі свого „я”, сохраните ім'я народу від загибелі, асиміляції. Тільки

9 *Пропам'ятна книга Українського Народного Дому* (Едмонтон, 1966), стор 96—97 і 78.

10 *Новини*, 7 січня 1913 р.

треба бути самосвідомим своєї роботи... Наш народ має бути самостійним. На сміє залишитись позаду інших націй. Йому усміхається будуччина. Ви, його вихованці, маєте мати всякі засоби на се, щоби його таким зробити.¹¹⁾

Найбільше уваги, часу і місця присвятив Кремар обороні прав української мови у державних школах Альберти та обороні українських учителів, які навчали дітей рідної мови в тих же школах, аж доки тодішній міністер освіти Бойл, запеклий шовініст, не скасував дозволу вчителям навчати в державних школах. Асиміляцію українських дітей уважав редактор найбільшим лихом, а всіх асиміляторів за ворогів українського народу в Канаді та в Україні. Тому виповів їм усім нещадну боротьбу і гострим пером та полум'яним словом проводив її весь час. Цій пекучій справі та заслугам наших поселенців у розбудові державних шкіл Альберти присвячена наша окрема стаття.¹²⁾

Очевидно Кремар дуже добре розумів, що в затяжній боротьбі наших поселенців за збереження свого обличчя, свого „я” і своєї душі, необхідна міцна власна організація, що охоплювала б найширші маси поселенців і вказувала б на головну мету, яку треба досягнути, за яку варто змагатись. Такою в демократичній Канаді стала Народна Організація, заснування якої перевів Кремар на з'їзді представників українських поселенців у Вегревілі. З'їзд відбувся 14 січня 1913 р. Тоді обрано народний комітет, що керував усією діяльністю. Але так склалося, що в Альберті розв'язано провінційний парламент і розписано нові вибори на 21 квітня того ж року. Кремар віддав сторінки часопису *Новини Народній Організації*. Часопис тимчасово став її органом, закликаючи поселенців брати активну участь у виборах до провінційного парламенту. Головною метою було послати туди свідомих представників, які добре володіють англійською мовою, таких, що стали б гідними речниками життєвих потреб українських поселенців, оборонцями їхніх прав до життя та всебічного розвитку. Саме тому

11 Там же.

12 М. Хом'як, „Український внесок у шкільництво Альберти”, *Західноканадський збірник* (Едмонтон, 1973), частина I, стор. 40—70.

Народна Організація висунула кілька свідомих кандидатів на послів. Одночасно в статті „Банкротство ліберальної політики в Альберті: Можливість коаліційного кабінету в Альберті” редактор засудив політику тодішнього уряду за марностратне господарювання, а також за відмову міністра освіти Бойда запровадити в „народних школах і в семінарі у Вегревілі руської (тобто української — М. Х.) мови”. Про це писали *Новини*:

Коли на звітній авдієнції в парламенті член Народного Комітету п. Роман Кремар зажадав від ліберального міністра освіти Бойла, вибраного в напів-руським дистрикті, щоб уряд увів науку руської мови в народних школах і то хоч три години на тиждень, як також щоби дав руського учителя до семінара в Вегревілі, то пан Бойл сказав, що сього ніколи ліберальний уряд не зробить, бо се ніби противиться конституції. Розуміється, що при теперішніх виборах руські фермери пригануть (пригадають — М. Х.) лібералам ту ліберальну „конституцію”, що не дозволяє руським дітям учитися у рідній мові і дадуть тому Бойлові, Вокерові, Сіфтонові та їх компанії таку научку, як дають руські хлопи польській шляхті в Галичині.¹³⁾

Там же автор статті згадує про можливість коаліційного кабінету, якщо українці „додадуть коаліції два або і три свої мандатів”.¹⁴⁾

На жаль, Народна Організація не провела ні одного свого кандидата до парламенту, але наші виборці зміряли вперше свої сили. Ось так вона і Народний Комітет стали першою українською політичною організацією в Канаді, не лише в Альберті. Вона не завмерла. В оголошенні „Передз’їздові віча” читаємо:

Надходить Народний З’їзд в Альберті, на яким... Народний Комітет має здати звіт зі своєї діяльності. Делегати поодиноких колоній нарадяться на тім з’їзді, яке займатиме далі становище в політичній життю Альберти та які домагання ставити правительству.¹⁵⁾

Далі поданий список вісьмох віч, коли й де вони відбудуться; представником комітету був Е. Козловський, який і промовляв на них.¹⁶⁾

13 *Новини*, 12 березня 1913 р.

14 Там же.

15 Там же, 3 січня 1914 р.

16 Там же.

У статті „Хрунівство в новій одежі” Кремар бичував пристосуванство деяких українців:

Коли потрібна Народна Організація, то лише тому, аби не продовжувалася довше стара хрунівська політика. Для продовжування старої політики непотрібно жодної організації. Нам потрібно, аби з нами числилися в канадській політиці, як з силою. Ми певні, що найближчий з'їзд Народної Організації в Альберті належно осудить політику виступування... як „хрунівство в новій одежі”.¹⁷⁾

Як пройшов з'їзд і де саме, не відомо, бо не збереглися всі числа за 1914 р. Кремар не щадив нікого, не відрикався від участі в громадянському житті. Писав про це в статті „Смаркачівська політика”.¹⁸⁾

На закид, що українці хочуть будувати Україну в Канаді, Кремар давав таку переконливу відповідь у статті „Рівні права”:

Ні, ми не маємо наміру закладати в Канаді нову Україну. Канада є вже Канадою. Все, чого ми домагаємося, то лише рівних прав і скасування привілеїв. Домагаємося лише, аби „ліберальний” принцип увійшов у життя.¹⁹⁾

Речник ліберальної партії в парламенті Гарріпі, читаємо далі в цій статті, запевняв, що головним принципом ліберальної партії є „рівні права для всіх, для нікого спеціальних привілеїв”. Тим часом, як було в дійсності? Сам Гарріпі, в ході своєї промови, похвалив мін. Бойла за те, що він старається завести в Альберті одну мову в школах — лише англійську:

Отже нема рівного права для всіх мов, для всіх народностей. В лібералів є лише право для англійської мови. Кінець кінцем ліберальний принцип в Альберті виглядає так: рівні права для англійців, спеціальні привілеї для французів, а для других народностей лише право поселення і повільного вмирання в Альберті.²⁰⁾

Кремар промовив також москвофілів, яких називав „юдами” за те, що виступали проти навчання української мови в державних школах і підтримували асиміляційну політику тодішнього уряду Альберти. Вони на-

17 Там же, 10 січня 1914 р.

18 Там же, 22 „падолиста” 1913 р.

19 Там же, 23 вересня 1913 р.

20 Там же.

магались розбивати Народну Організацію на зборах у Чіпмані й Мондері та поширювали наклепи по фармах, мовляв, члени Народного Комітету дістали від уряду 50,000 акрів землі в околиці Піс Ріверу по 50 центів за акр.²¹⁾

З болем серця писав Кремар про наші болячки, але одночасно інформував про всі досягнення, зокрема про політичну боротьбу з поляками на терені сойму у Львові і в парламенті у Відні. Тоді українські послы вели голосну обструкцію, внаслідок чого добились виборчої реформи в Галичині: збільшення числа українських послів до сойму, допущення українців до крайового уряду і згоди у Відні на заснування українського університету у Львові.²²⁾ З радістю інформував редактор і про здобуток українців у Манітобі — призначення П. Карманського вчителем української мови й літератури в семінарії у Брендоні та видання українських шкільних підручників міністерством освіти.²³⁾ У статті „Досвітні огні” йшла мова про те, що російські послы в Думі домагалися прав українській мові в школі, Церкві, в суді тощо. Передруковано з *Ради* в Києві листа єпископа Никона, автора законопроекту про українську мову і товариства.²⁴⁾

Слідкував Кремар дуже уважно за всіма важливими подіями на українських землях і негайно інформував читачів буквально про все: сорокріччя літературної діяльності І. Франка з закликом пожертв на його фонд, концерти на пошану поета в Альберті, відкриття Національного Музею та створення фундації митрополита А. Шептицького (1905), передачу її до вжитку загалу 13 грудня 1913 р., конгрес українських студентів у Львові на початку липня 1913 р. з домаганням відкрити український університет, самостійности України та обговорення справи національного виховання. Із сумом сповіщав про смерть композитора М. Лисенка, М. Коцюбинського й Лесі Українки та їхні похорони. Підкреслював успіх збірки на „Рідну школу” у Львові, поміщуючи в першому числі *Новин* портрет українського патріота

21 Там же, 19 лютого 1913 р.

22 Там же, 4 липня, 12 серпня 1913 р., 22 лютого 1914 р.

23 Там же, 5 серпня 1913 р.

24 Там же, 11 липня і 25 грудня 1913 р.

з Едмонтону, Григорія Крайківського, який склав княжий дар у сумі 2.000 дол. на шкільні потреби. Закликав редактор і до добровільних складок на процес в обороні касира округи „Буковина”, бо той нібито незаконно виплатив учителеві В. Чумерові платню, коли він ще вчителював у публічній школі.

Дуже детально писав Кремар про заборону вшанування сотих роковин смерті Т. Шевченка — міністром внутрішніх справ Маклаковим і голосний відгомін тієї заборони: інтерпеляції в Думі, демонстрації в Києві, нагінка на українців, розв'язування українських товариств, заборона концертів і літературних вечорів.²⁵⁾ Одночасно писав редактор і про те, як тутешні українці вшанували поета: видали ювілейну наліпку накладом 50.000 у Вінніпегу та поділили прибутки — половину на потреби українців у Канаді, 25 відсотків на „Рідну школу” у Львові і 25 відсотків на голодуючих у Галичині. Підтримуючи українських поселенців у Канаді, редакція *Новин* розписала конкурс на літературні праці з шістьма нагородами:

Перша нагорода — 100 дол. за найкращу повість з життя, відносин українського народу в Канаді. Повість розміром найменше два аркуші. Теми довільні. Головні характери повісти мають бути сильні, здорові та енергійні, що не плачуть, ні не нарікають на долю... Друга нагорода — 50 дол. за найкращу розвідку про українців у Канаді з тим, що треба взяти до уваги територіяльне розміщення, економічний і культурний дорібок, виказати шкоди з роздріблення колонізації і звернути увагу на користь з осередження колонізації. Третя нагорода — 25 дол. за найкращу розвідку „Українські школи в Канаді”. Три останні нагороди по 10 дол. за три найкращі статті з господарства, призначені для українських фермерів у Канаді.

Поміщував Кремар і твори українських письменників та поетів: І. Франка, М. Коцюбинського, Б. Лепкого, В. Щурата, П. Карманського, В. Стефаника, Л. Мартовича, А. Чайковського, О. Маковея, С. Ковалева та інші, а також чужих: Євгенія Чірікова, А. Чехова, Г. Сенкевича, Е. Алян По і Д. Конан Дойля. Були й статті публіцистів: Дм. Д. про москвофільство; Дмитровича про галицьких москвофільів — хто вони такі й яка їх ро-

25 Там же, 12 й 14 березня та 14 травня 1914 р.

бота; М. Возняка про три Соломонові суди, передрук інтерв'ю з єпископом Н. Будкою — з *The Edmonton Journal*, що є незвичайно важливим історичним документом, але його українські історики в Канаді донині промовчують.²⁶⁾ Українські поселенці дуже радо читали *Новини* — тим більше, що постійні передплатники могли діставати премії книжками.

Вибух першої світової війни перекреслив надії Кремара на охоплення Народною Організацією українських поселенців, які потрапили під категорію „ворожих чужинців” (з такими наслідками: звільнювання робітників із праці, інтернування в таборах, відібрання права голосування). Проте редактор не змінив тону. Хоч Росія була союзницею Британії й Канади, Кремар мав відвагу в статті „Хто спричинив війну і за що?” вказати пальцем на спричинника війни: „...історія колись покаже, що цар Микола та Росія викликали теперішню війну”.²⁷⁾

У статті „Національна воля і національна неволя” редактор підкреслював:

Росія не дасть ні волі, ні самостійности поневоленим народам. Якби ця війна рішила задовільно національні питання народностей Сх. Європи, було б хіба якесь чудо. Ми віримо, що питання стане непорішеним і після війни.²⁸⁾

В іншій статті, „Спадщина св. Володимира”, Кремар пояснював:

Кн. Микола зараз після маніфесту до поляків видав маніфест і до українців: нехай спадщина по св. Володимирові стане під одним прапором — кличе рос. кн. до гал. українців. Українці не мають нічого проти злучення спадщини по св. Володимирі. В галицьких і російських українців є одне бажання — увільнити краї, що становлять спадщину по св. Володимирі, від чужого ярма, без огляду на те, чи буде се ярмо німецьке, малярське, турецьке, чи польське або московське.²⁹⁾

Редактор *Новин* у статті „За волю народів” наголошував: „Воліємо помагати, скільки наші сили нам на се дозволяють, аби ту волю запровадити, але одушевлятися обіцянкою волі... не можемо”.³⁰⁾

26 Там же, 12 березня 1913 р.

27 Там же, 2 вересня 1914 р.

28 Там же, 8 серпня 1914 р.

29 Там же, 27 серпня 1914 р.

30 Там же, 3 вересня 1914 р.

8 вересня 1914 р. в Петрограді урядово оголошено Галичину, по ріку Сян, російською провінцією. Росія, писав незабаром Кремар, означила кордон зовсім недвозначно: поляки дістали першу нагороду за своє московфільство.³¹⁾

У *Новинах* за 15 вересня 1914 р. оголошено маніфест Головної Української Ради до українців Галичини про створення Українських Січових Стрільців. Незабаром у статті „Не пора” редактор зазначив, що

було б злочином сваритися нам тепер, українцям, поміж собою. Не пора в теперішню пору на міжпартійні сварки. Складаємо на кан. патріотичні фонди і Червоний Хрест, подумаймо чи і для України не можна би щось зробити, оскільки відносини і закони дозволяють.³²⁾

Сміливу поставу зайняв редактор *Новин* із членами української делегації 13 грудня 1916 р. в прем'єра міністрів Роберта Л. Бордена, підчас його гостини в Едмонтоні. Передавши меморіал, речник делегації Кремар з'ясував, хто такі українці, розказав про їхні змагання. Одночасно висловив бажання, щоб військова влада не ставила перешкод українцям іти до канадської армії, як це тоді робили. Відомий дослідник життя українських поселенців у Канаді, В. Ю. Кисілевський (Кей) пише, на основі архівних документів, що Кремар зробив дуже добре враження на Бордена, який обіцяв передати меморіал міністрові оборони. І дійсно — створено окремий курінь! Кремар був прийнятий до 101 полку піхоти в Едмонтоні, незабаром став чотарем (лейтенантом). Частина куреня, в складі 180 осіб, відійшла до Британії на працю в лісу, а біля 30 українських добровольців — до Франції, де вступили до 218 куреня і брали участь у війсьній акції. Кремар повернувся до 101 куреня і в другій половині 1917 р. демобілізувався з військової служби.

Рік пізніше переїхав до Вінніпегу, де став редактором часопису *Канадійський русин*.³³⁾

Хто фінансував часопис *Новини*? Видавала „Спілка *Новин*”, з обмеженою порукою, як це зазначено вперше 26 лютого 1913 р. Чому аж у сьомому числі? Тому що

31 Там же, 12 вересня 1914 р.

32 Там же, 19 вересня 1914 р.

33 В. Ю. Кисілевський „У двадцятьріччя смерти Романа Кремара”, *Українські вісті*, 9 серпня 1973 р.

„Спілка *Новин*” була зареєстрована щойно 22 лютого під числом 2399 з основним капіталом 20,000 дол., поділеним на 200 паїв або уділків, по 100 дол. кожний. До 30 квітня 1914 р. розпродано 154 паї і вплачено капітал по 100 дол. З них Кремар мав 85 паїв, Степан Фодчук — 11, Г. Богнос із Вінніпегу — 6, Ф. Блейк — 1, адв. М. М. Чарлсон — 1 і „Стандарт Секюрітіс” з обм. пор. — 50; решта нерозпроданих паїв була також у руках Кремара. Саме він із М. Фербеєм та І. Семенюком зголосили „Спілку *Новин*” 21 лютого 1913 р. до реєстрації, зазначивши тоді, що кожний із них заплатив по 100 дол., тобто має по одному паю. Згодом Кремар зумів приєднати інших, себто продати їм згадану кількість, але в основному він сам уклав найбільше грошей у видавання *Новин*. У листі за 28 січня 1918 р. читаємо, що спілка не повідомляла реєстраря від жовтня 1915 р. про свою діяльність. Тоді то вислано листа до спілки з запитом, чи вона діє, але ніякої відповіді не було. У другому листі (28 січня 1918 р.) реєстрар домагається остаточної відповіді, бо в протилежному випадку спілка буде викреслена з реєстру. В актах спілки немає ніякого сліду, чи така відповідь надійшла.³⁴⁾

Від кого ж діставав гроші Кремар на видавання *Новин* чи на заснування спілки? Перегортаючи по-жовклі сторінки цього часопису, натрапляємо в першому числі на односторінкове оголошення від *Great Athabasca Land Co.* про продаж ділянок в Атабасці, на північ від Едмонтону. Це оголошення є в обох річниках *Новин* (1913 і 1914). Пізніше появилось оголошення про розпродаж ділянок у Піс Рівері та від вересня 1913 р. ще й таке:

Адвокатська канцелярія *Malcolm M. Charleson, Barrister, Solicitor, Notary, Suite 1-2 Dominion Bldg., McDougal Ave., Edmonton, Alta.*, напроти нового Гренд Тронк готелю. Одинока адвокатська канцелярія в Едмонтоні, в якій розмовляється українською (в оригіналі: руською — М. Х.) мовою. Полагаджує всякі справи судові і позасудові, цивільні і карні. Виготовляє документи, контракти не тільки канадійські, але і старокраєві.³⁵⁾

34 Government of Alberta, Consumer Affairs, Companies Branch.
Акти спілки *Новин*.

35 *Новини*, 12 вересня 1913 р.

Роман Кремар

Це оголошення являється ключем до розв'язки питання, де заробляв гроші Кремар на видання *Новин*. Працював у адвокатській канцелярії і в згаданій компанії, що й була джерелом прибутків Кремара. Про це згадує і М. Г. Марунчак у своїй англомовній історії.³⁶⁾

В листопаді 1918 р. Кремар був, як уже згадано, редактором часопису *Канадійський русин*. Він змінив його назву на *Канадійський українець*. Незабаром надав часописові такий тон, який раніше мали *Новини*. Тут поширював зацікавлення боротьбою України за незалежність. Але незабаром прийшло до двоподілу між українцями на політичному й на віросповідному тлі. Кремар відходить у тінь. У тридцятих роках він ще раз виринає як член управи „видавничої спілки” часопису *Новий шлях*, а в жовтні 1932 р. починає видавати *Канадійські новини* в Саскатуні, але по кількох числах припиняє їх, бо туди перенісся тижневик *Новий шлях*.

На прохання І. Ісаєва написав Кремар свої спогади, але їхній друк в *Українських вістях* обірвався на самому початку. Ненадрукованою залишилась більша праця англійською мовою, яку переховував Микола Пилипівський.

36 М. Н. Marunchak, *The Ukrainian Canadians: A History*, p. 273.

ДОДАТОК

Роман Кремар

ВСТУП ДО СПОМИНІВ

(Уривок)

Містимо уривок зі „Споминів сперед тридцять літ” Романа Кремара, що їх почали були поступово друкувати *Українські вісті* (Едмонтон) 22 квітня 1941 р., але припинили, можна думати, через те, що „генделесівство” „патріотів” вплинуло на редакцію часопису.

В 1922 або ж 1923 р. відвідали мене у Вінніпегу проф. Боберський з д-ром Назаруком, обидва давні знайомі ще зі Львова... Проф. Боберський, колишній професор німецької мови з академічної гімназії у Львові, і д-р Назарук приходили до мене в подібній місії, як тепер п. Ісайв, і пробували мене переконати, що я повинен негайно взятися вже як не до написання повної історії української еміграції в Канаді, то бодай до написання особистих спостережень і споминів про пережите мною в Канаді та про громадську роботу, яку я тут проводив, або в якій брав участь. Пригадую собі, що один із них висловився: „Куди не поїдемо, про яку справу не пічнемо говорити, все чуємо Кремар і Кремар... Бійтеся Бога, не отягайтеся і не відкладайте довше, ці річі будуть колись мати... вартість, а так, з роками, багато з часу забудеться...”

Аргументи були по стороні проф. Боберського і д-ра Назарука. Вони вказували, що, полишивши справу моєї особистої участі у справах, я був протягом довгого, критичного періоду життя нашої еміграції в Канаді єдиним українським світським інтелігентом з університетською освітою, зі скристалізованим світоглядом ще з Галичини і, як такий, міг дивитися на мінливу перед моїми очима панораму більш критично і бачити багато такого, що інші мимоволі переочували, або на що не вважали за відповідне звертати уваги.

Такі та інші подібні аргументи, висунені в розмові, були дуже переконуючі... В дійсності причини мого хо-

лодного, майже апатичного ставлення до цієї справи були інші. Я переживав тоді період сильного потрясення, яке й найсильнішу людину вичерпує, або й звалює... Так як інші з нас, тут і там в Європі, що думали так само і лише про одно, я поставив усе на одну ставку... Ми програли... Наша справа завалилася..., правда, лише хвилиночку, але це була мала потіха для мене, що прибув до Канади, здавалося, лише на кілька місяців, думав при першій нагоді повертатися, а тимчасом химерою долі засидівся кільканадцять літ, найкращих літ, які людина переживає, і вкінці знайшов двері до повороту замкнені, а даліше життя в тутешнім середовищу безпредметовим, нестерпним. Про даліше продовжування дотеперішньої роботи я не хотів навіть думати. З ким? В якій цілі?... Я бачив людську нікчемність, надивився на облуду й генделесівство „патріотів”, що в найкричніші хвилини, як справа нашого „бути чи не бути” висіла на волоску, думали лише про „джябики”, не соромилися охляпів і в додатку лицемірно, „вопненным мечем” ложних Архангелів-поборників ударяли ззаду тих, що стояли їм на перешкоді.

„Нек Геркулес контра плюрес”... Я рішився зійти зі сцени, на якій протягом цілого десятиліття маймав видне місце. Я шукав відпочинку, забуття... Пропоноване писання „мемуарів” відновило б лише старі рани, заставило б ще раз переживати те, що я хотів забути.

Чи в виду того я міг дати тоді іншу відповідь проф. Боберському і д-рові Назарукові?

На прощання, коли вони відходили, я чув душею, що, хоч цього по собі не показували, вони були розчаровані й немилу здивовані моєю холодністю та апатією, з якою я віднісся до пропозиції. Сцена цього моменту стоїть переді мною ясно й нині: Чи це той самий Кремар, про якого стільки чули?... Я відчував це, але не міг нічого на те порадити, для мене все було байдужим. На ділі, моя байдужість перейшла вже була межі..., межі, які так влучно назвав старий незабутній друг і товариш Осип Турянський.

ІВАН ЗБУРА — ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ПОЕТ
У КАНАДІ

Питання, кого вважати за першого українського поета в Канаді, вже порушували в тутешній українській пресі. Михайло Г. Марунчак у третьому томі своїх *Студій до історії українців Канади* приписав першість Михайлові Говді, чий вірш „Руському народу” був надрукований в американській *Свободі* „під датою 3 серпня 1899 р.”¹⁾ (Насправді, як ми усталили за часописом, дата має бути 31 серпня 1899 р.) У четвертому томі той же дослідник говорив уже про Саву Чернецького як „першого співця піонерської долі в Канаді”²⁾ що з’явився у пресі рік пізніше.

Але, копаючись по архівах, автор цієї статті знайшов переконливі факти, згідно з якими за першого українського поета в Канаді треба вважати Івана Збуру, альбертського поселенця, що виступив у пресі на сім місяців раніше³⁾ за М. Говду і на яких півтора року скоріше від С. Чернецького.

Іван Збура народився 20 січня 1860 р. в Західній Україні, прибув до Канади 1898 р. і провів своє спокійне і працювате життя на фермі в Альберті, потім на старості літ в Едмонтоні, де й наспіла його смерть 28 жовтня 1940 р.⁴⁾ Поховано його на фермерському кладовищі недалеко від містечка Лямонт.⁵⁾

1 Михайло Г. Марунчак, *Студії до історії українців Канади* (Вінніпег: УВАН, 1969), том III, стор. 100.

2 Там же, том IV, стор. 227.

3 Уперше про це згадано в нашому „Огляді українських видань у Канаді - I”, *Північне сяйво*, книга IV (1969), стор. 150.

4 Відомості отримано від Department of Vital Statistics в Едмонтоні. Д-р В. Кей (Кисілевський) допоміг усталити дату приїзду І. Збури до Канади.

5 Свідчення дочки і внучки І. Збури.

Надавати хронологічну першість І. Збурі полегшує той факт, що його твір, написаний у Канаді незабаром після приїзду, виразно датований. Назва твору—„Канадійські емігранти” (власне кажучи, з тутешнього погляду, краще було б сказати „іммігранти”); місце й дата написання — „Бівер Крік, дня 30 грудня 1898 р.”, як зазначено під віршем; першодрук—у *Свободі*, ч. 5, за 2 лютого 1899 р. Звідси передруковано маленький уривок у *Північному сьайві*,⁶⁾ після того як автор цих рядків відкрив І. Збуру.

Для хронологічного порівняння варто згадати інших українських поетів у Канаді: М. Говда з Едмонтону вмістив свій перший вірш у часописі *Свобода*, як уже згадано, 31 серпня 1899 р.,⁷⁾ Іван Дрогомирецький надрукував там же (ч. 37), 14 вересня 1899 р., свій дуже довгий, у фолкльорному стилі, „Виїзд із Краю”, поставивши під ним англійською мовою *Pleasant Home, Canada*.

С. Чернецький, що прожив у Канаді всього рік чи півтора (1899–1900) виступив із віршами у *Свободі* аж 1900 р. Тоді ж тут друкувалися С. Генік з Давфіну, Приць Паскарик із Стюартбурну та інші віршувальники.

„Канадійські емігранти” — перший український твір, написаний у Канаді,—має 111 рядків, у т. ч. чотири рядки польською мовою. Написаний він у формі т. зв. народних віршів, техніка виконання примітивна, ритмічні перебої свідчать про те, що 38-річний автор не мав належної літературної освіти, отже був самоуком. Не зважаючи на довжину, архітектоніка вірша напрочуд виразна, а його соціологічна вартість наявна й незаперечна.

Починається твір із того, як на залізничній станції, у Кракові (через який переходили тисячі безземельних галицьких селян, про що свого часу з великою журбою писав Василь Стефаник), панки підмовляють переселенців, щоб не їхали до Канади:

6 *Північне сьайво*, книга IV (1969), стор. 102.

7 Друкарську помилку в М. Марунчака виправлено за оригіналом часопису *Свобода* в редакційному архіві, а також перевірено за мікрофільмом імігрантського архіву при Міннесотському університеті.

У Кракові в почекальні
Там ми ночували...
Приходили до нас пани
Та й ся нас питали:

Люде, куда ви їдете,
Куда вам дорога?
Свій рідний край лишаєте?..
А бійтеся Бога!

Свій рідний край лишаєте,
Свої рідні ниви,
А в Канаду вандруєте,
В той край нещасливий?

Та ж там ліси, гори, ріки,
Нема хліба ані дрібки...
Там будете бідувати,
Будете з голоду вмирати!

Автор не задовольняється загальним описом пере-
кочування — він деталізує, подаючи „аргументи” тих,
що переконують:

Ось ту пані вже приходить,
Сюда, тудя оком водить,
До жінок приступає
І вже стала та й питає:

Где ви їдете, жіночки?
Та ж у вас малі діточки!
Там їх гади покусують,
Там вас звірі поз'їдають.

Пощо ж так ся волочите?
Ви робити не хочете?..
А пощо ж ви там їдете,
Таж там з голоду помрете.

Не бороним вам дороги,
Таж ми не ваші вороги.
От між собою обрадьтеся,
В свої села вертайтеся!

Так говорила пані, до якої автор ставиться з ноткою
легкої іронії, що незабаром переходить у сарказм, коли

вже якийсь пан висловлює свої осудливі міркування на адресу селян, — правдоподібно розмовляючи з тим, хто його супроводить:

Ось ту важній (? — ЯС) пан приходить
І цигаро собі ладить,
Окуляри піднімає,
Емігрантів оглядає.

Patrz pan, taż to bydło, świnie,
Wszystko umrze, wszystko zginie,
A w morzu się potopi,
Wróć sie nazad, głupi chłopie!

Уживання польської мови в українському тексті треба пояснити лише зневагою до того уряду, який пригноблював галицьке селянство, а лайливі вислови поляка на адресу переселенців — це ті невідтрадні обставини, за яких поневірялися наші селяни. Поневірялися, та не втрачали людської гідності. Рішуче, по-козацькому звучить їхня відмова:

На се ми відповідаєм:
Раз родились, раз вмираем,
А назад ся не вертаєм,
Бо вже місця там не маєм.

Люди, що обступили переселенців, знову просять їх одуматися й не їхати за океан:

Ой верніться, бідні люде,
Назад із дороги,
На другий рік дістанете
Гарнець запомоги.

Ой верніться, бідні люде,
Хоть вже від границі,
Дістанете за день жнива
Один сніп пшениці.

Ой верніться, бідні люде,
Назад в свої села,
Панам буде годинонька
Без вас невесела.

Ой верніться, бідні люде,
Таж ми ваші браця,
Таж ми вам крови дали
З-під самого серця.

Добра кров „з-під самого серця” — „один сніп пше-
ниці... за день жнива”! Незабаром автор укладає в уста
панів ще більший сарказм, але не сарказм на адресу
переселенців, а переселенців — на адресу панів, що скар-
жаться в розпуці:

Хто нам з лісу нарубає?
Хто нам з поля позбирає?
Хто нам ся низько вклонить?
Що за дябел вас там гонить?”

На це питання наспіває відповідна реакція:

Ой ви, вельможні панове!
Не морочте нам голови,
Даремна ваша порада,
Нам отворена Канада,
А вам ту повітова рада.

Далі йде такий знайомий опис ошуканства та облуд,
яких зазнавали галицькі селяни, що мимоволі спадають
на думку оповідання І. Франка, М. Черемшини та інших.
Читаємо в І. Збури:

А як вже прийшли вибори,
В (? — ЯС) нас зганяли в обори,
Нас браттями називали,
Щоб ми на вас голосували.

Але хруні і п'яниці
За смердячі оселедці
Вам голоси продавали,
Вас до сойму вибирали.

Але і ви, вже у соймі,
Були і там неспокойні,
Собі Польщу будували,
Нам кайдани готували.

Бичуючи принизливі обставини суспільного життя,
автор по-шевченківському вибухає гнівом на панів, що

грають роллю приятелів, боячись утратити дешеву робочу силу:

Бодай же вам, приятелі,
Не снилось ніколи,
Як нам гірко покидати
Своє рідне поле!

Щоб ми були не виділи,
Ані ваші очі,
Як то гірко вандрувати
З дітьми серед ночі.

Пречистая Діво мати,
Не дай же нам погибати,
Бідним русинам!
Через море переплисти,
А ту в Канаді осісти
Допоможи нам!

Наполегливість і рішучість переселенців висловлено справді сильно. А це свідчить про те, що автор мав незаперечний хист. Бракувало йому лише школи, зокрема літературної освіти, яка б дала поштовх і розвиток тому, що автор успадкував при народженні. З наступних строф суспільні обставини в Галичині під австрійсько-польським ладом ще повніше постають перед читачем у всій своїй оголеності. І. Збура картає не лише експлуататорів, а й самих же русинів:

Нещасливий русин там,
Але все він винен сам.
Що він низько ся кланяв,
Панам руки він лизав.

Шапку низько він носив,
В пана зарібку просив.
Але подер і капелюх,
Від роботи вже і спух.

Як день, так і ніч робив,
Ворогам не догодив.
Егзекутор з хати брав,
Жид го хамом називав.

Там нещасний чоловік,
Гіркий, як хрін, его вік,
А нам милий ту
Бівер Крік.

Немає дива, що після такого, можна сказати, франківського самоосуду наступає оптимістична кінцівка — „милий... Бівер Крік"! Люба Канада, країна безмежної землі, країна необмежених можливостей! Справді, після польської наруги, безземелля, вбогости галицький селянин, що зберігав людську гідність, не міг і думати інакше.

„Канадійські емігранти”, наведені тут новністю. — твір не без хисту, дарма що примітивно виконаний. Автор показує тяжке життя селянства в Галичині, його любов до рідного краю, який було „гірко покидати”, а ще краще змалював оту безвихідь, що гнала зубожілих за море — шукати кращого життя для себе і своїх дітей.

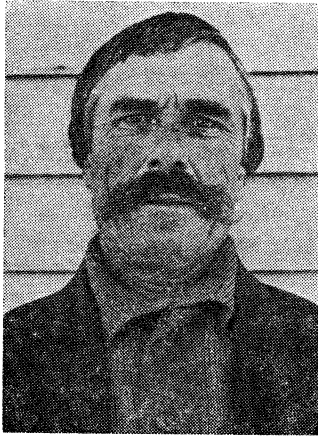
Маючи значне суспільне значення, цей твір є першорядним свідченням народної мови Галичини кінця минулого сторіччя. Увесь вірш — багата, соковита лексика, злепка забарвлена діалектизмами, але, за одним-двома винятками, вільна від чужого, польського намулу, який так покривав мову тодішньої й пізньої галицької інтелігенції. Особливості Збуриної лексики: вандрувати (замість мандрувати), цигаро (сигара), ся не вертаєм (не повертаємось), ся кланяв (кланявся), гарнець (міра завбільшки з горщик), запомога (допомога), браця (браття), отворена (відкрита), хруні (метафорично: зрадники), виділи (бачили), зарібок (заробіток), егзекутор (збирач податків), его (його), ту (тут), го (його)...

Чи „Канадійські емігранти” — єдиний твір І. Збури? Дочка й зять, п. Козак, що живуть в Едмонтоні, свідчать, що їхній батько мав „мішок віршів під дахом”. На жаль, нам покищо не вдалося усталити, чи було щось надруковане в канадських часописах. А самий „мішок” викинули спадкоємці на смітник. Великий жаль, що цей поет-самоук не розвинув своїх творчих потенцій, лише спалахнув метеором на тодішньому небі української поезії в Канаді й погас на довгий час — аж поки автор цих рядків відкрив його 70 років пізніше! Гадаємо, що забу-

вати першого українського поета в Канаді не слід. Наприкінці 1973 р. минуло 75 років з того часу, коли написано „Канадійських емігрантів”, а в лютому 1974 р. сповнилося 75-річчя публікації цього першого твору Канадської України. Раніше за І. Збуру були написані, здається, лише нариси американця, о. Нестора Дмитрова, *Канадійська Русь*, але їх не можна вважати навіть за белетристику, бо то були звичайні статті, звіти з подорожі по Канаді, як видно з того, що вийшло тепер окремою книжкою завдяки заходам вінніпезького дослідника Михайла Г. Марунчака. Між іншим, першою українською друкованою книгою в Канаді був *Християнський Катехизм* (Вінніпег, 1904), що вийшов у світ із друкарні *Канадійського фермера*.

Теодор Федик, що з'явився у пресі значно пізніше, уже після І. Збури, М. Говди, І. Дрогомирецького, С. Геніка, Г. Паскарика, С. Чернецького, С. Паламарюка та інших, затьмив своєю славою попередників. Його *Пісні про Канаду і Австрію* (1908), з додатком коломийок інших авторів, мали шість видань — розійшлося нібито 50.000 примірників (шосте видання вийшло в світ 1927 р. під зміненою назвою — *Пісні про Старий і Новий Край*). Т. Федик, що — між іншим — „сплагіював” Паламарюкову „Пісню про Канаду”, добираючи вірші інших фолкльорних поетів, чомусь поминув І. Збуру, хоч останній прикрасив би його збірку. Може, упорядник *Пісень про Канаду і Австрію* (Галичину — ЯС) вже й забув на той час про існування „Канадійських емігрантів”, бо минуло майже десять років, а І. Збура, можна гадати, не проявляв діяльності й не друкував нічого зі свого „мішка віршів”.

Серед наших літературознавців можуть знайтись окремі особи, що сумніватимуться, чи варто давати І. Збурі пальму хронологічної першости, мовляв, це могло бути звичайним випадком, що один самоук надрукував щось там раніше за інших. До речі, не набагато кращих. Хібащо С. Чернецького треба вирізнити з-посеред тих, що друкувалися до появи Т. Федика, П. Крата й о. В. Кудрика. Справді, його можна було вважати майже за професійного письменника — в той час, коли І. Збура був лише аматором. Як би там не було, ми, новітні „про-

Іван Збура

фесіонали”, що жуємо хліб також не з літератури, не сміємо нехтувати автором „Канадійських емігрантів”. Тому вшановуємо пам’ять першого українського поета в Канаді цією ювілейною і, мабуть, узагалі першою статтею про нього та його творчість.

PS. Коли ця стаття вже була складена, нам пощастило знайти ще один надрукований твір І. Збури — напівгумористичний віршований фейлетон „Фармерські злидні” у часописі *Новий шлях* за 20 грудня 1932 р. За 34 роки автор не зробив жодного літературного поступу.

УКРАЇНСЬКА ПОЕЗІЯ В КАНАДІ

1898-1973

Наприкінці грудня 1973 р. сповнилося 75-річчя української поезії в Канаді. З такої нагоди варто зробити підсумки цій рясній вітці українського письменства, що далеко поза Україною — на привласненій канадській землі — живе повним, багатогранним життям.

Автор цього огляду, складаючи *Антологію української поезії в Канаді*, підрахував, що протягом останніх 75 років тут писали й друкували свої вірші щонайменше 300 поетів чи віршгувальників, зокрема такі (для зручного установлення особи подаємо прізвища за абеткою):

Марія Адамовська, Василь Бабієнко, Кузьма Бажан, Степан Бахталовський, І. Бачинський, Григорій Бегар, О. Березницька, К. Біда (перекладач), Іван Білич, Марія Бзова, Пантелеймон Божик, Василь Бойцун, Микола Борецький, Микола Брич, Василь Босович, Мирослава Бродович, Яків Бубнюк, Гр. Бурак, Вольфрам Бургардт (перекладач), Марія Вакалюк, Ростислав Василенко, Христина Велигорська, Петро (Павло?) Вербицький, Марія Верига, Н. Вовчина, Тарас Д. Волохатюк, Віра Ворскло, І. В. Ворян-Карпатський, Володимир Гаврилюк, Олекса Гай-Головко, Василь Гайдаш, М. (Н.?) Гакман, Гайда-Гамалія (псевд.), Зенон Гарасимович, Михайло Гарасимчук, А. Т. Гарах, І. Гладченко, Р. Граб (Березовський), П. Гнатів, А. Гняздовська, Володимир Головацький, Василь К. Головацький, Андрій Господин, Онуфрій Г. Гикавий (іноді під псевд. О. Онуфренко, О. Г. Говорливий та інш.), Максим Гринчак-Гайдамака, Теодор Гуменюк, Дмитро Гунькевич (писав більше прозою), Стефанія Гурко, В.

The work on this survey was made possible by a grant-in-aid from the Immigration History Research Center, University of Minnesota, U.S.A.

Гуцуляк, Никола Гавінчук, С. Геник, Михайло Говда, Г. Дем'ян, І. Данильчук, Михайло Даркович, О. Даркович, І. Денис, Петро Джала, Йосафат Дзьобко, А. Динський, Степан Дідух, Михайло Додяк, Г. Домашовець, Степан М. Дорощук, Іван Дрогомирецький, Іван Думин, Е. Думка, Теофіля Дяковська, Богдан Жарський, К. Желішкевич, М. Журавель, І. Журливий, Атанасій Загарія, Гриць Загоренко, Дмитро Захарук (псевд.: Дмитро Дубина), Іван Збура, Петро Зварич, Филип Згурський, Іван Зелез (писав також прозу), О. Зінь, Олег Зуєвський, Онуфрій Івах, М. Іванишин, Митрополит Іларіон (Іван Огієнко), Карпо Іськів, Мирослав Ічнянський (І. Кмета-Єфимович), Микола Кайрез, Адам Калавський, Г. Каллявський, Марія Канджир, Василь Капій, Петро Карманський (був коротко в Канаді), Р. Кедр, Ілля Кириак (писав більше прозою), А. Т. Кібзей, Д. Кібзуй, І. Ковалів, Іван Ковальський, Семен Ковбель, Іван Козак, Андрій Козара, Іван О. Колесников, С. Котик, Дмитро Кордюк, Теодор Кожан, Андрій Коцан, Д. Кос, І. Кравець, Павло Крат (також під псевд. П. Терненко), Михайло Крип'якевич, В. Криса, Наталій Кричірчук, Ілля Кубрин, Василь Кудрик, Петро Кузик, Михайло Кузич, Світлана Кузьменко, М. Кузьмиха, М. Кулачковський, Іван Кулик (був коротко в Канаді), Михайло Кумка, Віктор Купченко, Володимир Купченко, Іван Купчик, П. Кухта, Анатоль Курдидик, Стефан Кушнір, Всеволод Лагідний, Дарія Лада, Іван Леськів, І. Летавський, Олександр Луговий (писав більше прозою), Богдан Мазепа, Гр. Мазурик, І. Макарик, Дмитро Макогон, Олекса Максимчук, Ольга Манастирська, Микита І. Мандрика, Яків Манчурак, Іван Марик, Теодор Матвієнко, Іван Микитин, Іван Мисько, Архієпископ Михаїл (Хороший), Дарія Могилянка, Олександр М. Мох, Ніна Мудрик-Мриц, І. Мулярчик (був коротко в Канаді), Дан Мур, Лариса Мурович, Д. Напоминайко, Іван Новосад, Катря Новосад, Микола Оверкович (Битинський), В. Овчар, Борис Олександрів, Дмитро Олійник, Зоря Орїонна, Лев Орлігора (Силенко), Іван Осьмак, Тодось Осьмачка (був коротко в Канаді), Тиміш К. Павличенко, Іван Павчук, В. Паладійчук, Симон Паладійчук, Симон (Симеон) Паламарюк, Д. Пелешок, Л. Палій, Гриць Паскарик, Василь Петрик,

Іван Петрук, Петро Пігічин, Семко Подільський, Андрій Понур, Матвій Попович (писав більше прозою), Григорій Пригородський, Василь Протас, Анна Пруська (іноді під псевд. Подолянка), Іван Равлюк, Дмитро Рараговський (іноді Рараговський), А. Рибчинський, Йосиф Рихлицький, Нестор Ріпецький, Марія Романова, Дмитро Романович, Василь Романюк, Н. Романюк, Левко Ромен, Ф. Рубльовський, Іван Рудевський, І. Руснак, Семен В. Савчук, Йосиф Саїк, Й. Сверига, Антон Семчишин, Степан Семчук, Петро Сеньків, Теодор Сеньків. Іван Сирник, Ю. Сиротюк, Д. Сікора, Тома Скобель, Володимир Скорупський, Яр Славутич, Михайло Срібняк, Василь Ставничка, В. Стандрук, Павло Степ (Гавриш), Михайло Стечишин, Сергій Стороженко, Кирило Стромецький, Данило Струк, Дмитро Сувера, Іларій Тарасюк, Н. (Т.?) Томашевський (лише зрідка), Ольга Третяк, Андрій Трух, Василь Д. Тулевітрів (Лисенко), Аскольд Турія, Іван Угрин, Василь Ухач, Теодор Федик, Т. Федорів, Павло Федорків, Богдан Федчук, Василь Фекула, І. Фендрикевич, Петро Форемський, Фред Хомут, Анна Хруник, Іван Хруставка, Марко Царинник, Петро Цимбалаяк, Петро Василь Чайківський, А. Чарах, Марта Чиж, Ів. Чирмикора, Олександра Черненко, Сава Чернецький (також під псевд. Чалий і Далешівський), Михайло Чорнейко, Р. Д. Чорнейко, Параска Черногуз, Ігор Шанковський (був коротко в Канаді), Михайло Шарик, Матвій Шатувський (писав більше прозою), Тетяна Шевчук (Кройтер чи Кройтор), П. Шевчук, Іван Шимчишин, Мирослав Шкавритко, Юрко Шкварок, Аріядна Шум, Магда Щерба, Петро Щерба, Гриць Щитавка (псевд.), Іван Юсіпок, Д. Явір, М. Явот, Дмитро Ярема, Йосиф Ясенчук, Прокіп Яць; Василь Карачко, Яким Кравець, О. Короліс, П. Пурич, А. Ганушевська, Д. Шувера, А. Руда, І. Лобода.

До цього списку,¹⁾ мабуть неповного, вносимо лише тих канадців, що писали й друкувались українською мовою — спершу в американській Свободі, після 1903 р., коли почав з'являтися *Канадійський фермер*, по різних українсько-канадських часописах, календарях-аль-

1 Складено цей список протягом останньої декади підчас перегляду українсько-канадської преси.

манахах, літературних журналах, у власних збірках тощо. Свідомо не включаємо до списку англійських поетів українського походження: Міра Лазечко (Гасс), Джон Вір (Іван Вив'юрський), Марія Скрипник та інші. Із загальної кількості 300 лише яких 50 поетів (також віршувальників!) мають свої власні друковані книжки (див. додану бібліографію). Решта завантажувала часописи й т. п. Майже всі „безкнижні” — це фолкльорні примітиви. Були й такі, що принагідно надрукували один чи два вірші.

Стан дослідів українського письменства в Канаді до недавнього часу був дуже незадовільний. Журналісти чи й самі письменники, що писали про тутешню літературу, не документували своїх статей, часто подавали окремі дані з пам'яті, таким чином перекручували назви книжок і дати, навіть імена й прізвища. Внаслідок цього невідрадного стану трапляються тепер дивовижні речі: дві дати народження І. Данильчука, дві дати його смерті, дві дати виходу його книжки в світ. Ще гірше бувало, коли, не моргнувши оком, писали про неіснуючі видання та ще й подавали їхній нібито точний опис.²⁾

2 М. Марунчак у третьому томі своїх *Студій до історії українців Канади* (Вінніпег, УВАН, 1969), на стор. 143 подає таке: „В 1910 р. появилася в Вінніпегу накладом „Руської Книгарні” 49 сторінкова збірка віршів малого формату п. н. „Рицар і смерть”. В цій збірці не подано авторів віршів, як також не знаємо автора єдиного там оповідання п. н. „Чортик друкарський”. Серед циклю поміщених сатиричних віршів є вірш пера Сави Чалого; пр. „Донька Ізраїля”..., „Тяжко догодити”..., „Спаношені”..., „Думи мої”..., „Нагробна напись” — це типовий вірш-сатира С. Чалого. Подібно „З теки Мошка Цмокелес”...” Ми спеціально перевіряли ці дані, шукаючи „49 сторінкову збілочку”. Знайшли, але нічого того, що подає шановний дослідник, у збірці немає. Насправді, книжечка має не 49 стор., а лише 12. У ній — оповідання „Рицар і смерть”, без зазначення автора, правдоподібно переклад, займає 8 сторінок; титульна і зворотня; наприкінці, щоб заповнити порожні дві сторінки, розміщено С. Руданського „Циган з хроном” і „Циганський похорон”. Невже наявна в нас книжечка, на 12 стор., і описана М. Марунчаком, на 49 стор., — це різні видання під тією самою назвою, того самого року і з тієї самої „Руської книгарні”? Дуже сумніваємось. Наш сумнів підсилений ще й тим, що

Навіть першоджерельні, цінні факти засвідчувались хаотично, безпляново, безстильно, невиразною мовою,³⁾ що виглядає — наче хащі Канади, через які пробирались перші прибульці.

Щоправда, серед нечисленних критичних статей про українсько-канадське письменство треба вирізнити англomовні огляди проф. Ватсона Кіркконнелла (іноді з його добрими перекладами), що з'являлися щороку в *University of Toronto Quarterly* від початку заснування, а також його *Canadian Overtones* (Вінніпег, 1935), де вміщено вступ до українського розділу, що складається з перекладів і життєписних приміток. Варто згадати і його стислу статтю "Ukrainian Literature in Canada" поміщену в *Ukrainian Year Book* (Вінніпег, 1954), передрук із *Opinion*, річник 3, ч. 5 (1947). Від 1967 р. Кіркконнеллові огляди продовжує проф. К. Андрусин із Саскачеванського університету.

По-фаховому підійшов до тутешнього письменства д-р Микита І. Мандрика у своїй *History of Ukrainian Literature in Canada* (Вінніпег, 1968). Але, на жаль, без потреби залучив до літератури кількох зовсім непричетних до неї людей, таким чином применшуючи значення своєї цінної наукової праці, в якій документація не завжди першоджерельна — тому й трапляються помилки в датах, назвах і т. п.

в академічній праці М. Марунчака, яку ми щойно цитували, на жаль, виявили десятки невірних дат і багато інших неточностей.

- 3 У нашому „Огляді українських видань у Канаді, I”, *Північне сяйво*, книга IV (Едмонтон, „Славута”, 1969) ми вже дали суворий осуд мовостилеві М. Марунчака, хоч і підкреслили його велику заслугу у відшуканні джерел, вартість яких незаперечна. Тепер, виявляється, ті джерела треба перевіряти. Не відповідають науковим вимогам і праці інших дослідників. Так, написані грамотно, але без належної документації суто-газетні нариси О. Гай-Головка, що друкувалися в *Канадійському фермері*. Дуже загальні, з фактичними помилками, статті С. Ковбля у *Пропам'ятній книзі Українського Народного Дому в Винніпегу* (1949) і *Нових днях* (ч. 9, 1950), О. Іваха в *Ювілейному альманасі Українського голосу* (1960), С. Волинця в *Ювілейному календарі-альманасі Українського голосу* (1966) та інш.

I

Питання, кому з поетів надати хронологічну першість, уже було порушене в українській пресі по обох берегах океану. Петро Кравчук, той самий, що нелюбиж для радянської влади письменників пише з малої літери в множині, в одному київському виданні помилково твердив:

Першим канадсько-українським твором, що був надрукований, слід вважати „Пісню про Канаду”. Її написав С. Паламарюк. Цей твір опубліковано у збірці „Журавлі”, яку видала газета „Свобода” в Сполучених Штатах Америки 1903 р.⁴⁾

М. Марунчак також помилково вважав, що першим українським поетом у Канаді був Михайло Говда з Едмонтону, який надрукував свій вірш в американській *Свободі* „3 серпня 1899 р.”⁵⁾ Бувало, що цей дослідник уважав за першого тутешнього поета Саву Чернецького.

Авторові цього огляду, після довгого копання по архівах, почастило виявити, що першим українським поетом у Канаді був ІВАН ЗБУРА (1860-1940), який народився в с. Звиняч Чортківського повіту, приїхав із Галичини до Альберти і тут незабаром написав „Канадійських емігрантів” на фермі в Бівер Крік 30 грудня 1898 р. (така дата стоїть під віршем!). Надруковано його в американському тижневику *Свобода* (ч. 5, 2 лютого 1899

4 Петро Кравчук, *Українська література в Канаді* (Київ, „Дніпро”, 1964), стор. 10. Автор допустився помилки і в датованні книжки *Журавлі*. Має бути 1904 (така дата стоїть на обкладинці), а не 1903, як подано у Кравчука. До речі, праця цього комуністичного дослідника дуже тенденційна, повна лайок — замовлення радянського видавництва! Про „науковий” рівень свідчить хочби таке: „Новоприбулі письменники видають свої газети і журнали. Всі вони переповнені опусами осьмачок, маланюків, мохів, гумених, самчуків, волиняків, славутичів, огієнків, луцьких...” (стор. 146).

5 Насправді це було не 3, а 31 серпня 1899 р., коли у *Свободі* надруковано вірш „Руському народу” М. Говди. Передруковано уривок у *Північному сьвіті*, IV (1969), стор. 102.

р.).⁶ Оскільки розшуки не виявили ранніших поетів, першість за І. Збурою закріплена, мабуть, назавжди.

Фолклорний вірш „Канадійські емігранти” Збури, самоука, як свідчать його дочки, що живуть в Едмонтоні, з погляду поетики дуже примітивний, але окремі рядки не позбавлені хисту, що й видно з наступних двох уривків:

Пречистая Діво-мати,
Не дай же нам погибати,
Відним русинам!
Через море переплисти,
А нам милий ту
Допоможи нам!
.....
Там нещасний чоловік,
Гіркий, як хрін, его вік,
А нам милий тут
Бівер Крік.?)

Так почалась українська література в Канаді — на восьмому році перебування тут перших наших поселен-

6 Уперше про це повідомлено в *Північному сяйві*, IV (1969), стор. 150; уривок із „Канадійських емігрантів” — на стор. 102. Цей том альманаху вийшов у світ на початку січня 1969 р. Марунчаків третій том *Студій*... з'явився, здається, наприкінці березня, але про І. Збуру, відкритого нами, — ані згадки! Для автора *Студій*... першим поетом і далі залишався не то Говда, не то Чернецький. Ще один промовистий приклад, як деякі наші дослідники трактують працю своїх колег: О. Гай-Головка у статті „Сава Чернецький” (*Канадійський фермер*, 25 лютого 1974 р.), п'ять років після нашого відкриття забутого І. Збури, далі чомусь вважає, що „ця справа недосліджена”. І це в той час, коли саме цю справу і досліджено, й задокументовано — зовсім не так, як у його статтях без точних посилань на джерела. Між іншим, у Гай-Головка рік народження С. Чернецького подано помилково: має бути 1873, а не 1874. Цю справу дослідив М. Марунчак і подав, у даному випадку, переконливі докази в четвертому томі своїх *Студій*... (1972) на стор. 230, — за два роки до появи статті Гай-Головка в *Канадському фермері* (лютий-березень, 1974). А цей останній знехтував найновіші дослідження.

7 Див. нашу статтю „Іван Збура — перший український поет у Канаді”, *Західньоканадський збірник*, II (1975), де передруковано цей вірш повністю.

ців, що прибули з Небилова в Галичині, а згодом і з інших країв Західньої України.

Другим українським поетом у Канаді був МИХАЙЛО ГОВДА (1874-1953), що приїхав 1898 р. з Галичини до Едмонтону, автор вірша „Руському народу”, надрукованого, як згадано, у Свободі 31 серпня 1899 р., сім місяців пізніше за твір Збури. Перша строфа починається розпачливо:

Пишуть із краю, що мучать нас люто,
Що і дихнути несила,
Із усіх боків так нам вже круто,
Що і страва нам вже не мила.⁸⁾

Але Говда не з тих, що лише сумують — він вірить у майбутнє українського (в оригіналі „руського”) народу, тому й кінчає свій твір оптимістично:

Будеш, нещасний, ще панувати
По всій землі України,
Перейдеш з підлих (бідних — ЯС) хат у палати,
Лиш не віддайся ти ліні!⁹⁾

Цікаво, що Говда і в інших віршах, зокрема в недрукованих чернетках, що зберігалися в його сина, д-ра Фавста Говди в Едмонтоні, не використовує пісенно-фолкльорних елементів, таких наявних у його попередника й багатьох сучасників, а тримається суто-літературного стилю, дарма що має перебої в ритмах, неправильні наголоси тощо. Цитуємо уривок із вірша „Зламане серце”, який ми надрукували, з нечіткого рукопису, в другій книзі *Північного саява*:

Туга обвила, мов гадюка корінь,
Мое до смерти зламане серце.
Зловіщо несесь мутная повінь.
...годі й годі вольного сонця
Дождатись; думаю, що ніколи й не буде!¹⁰⁾

Хоч і були занепадницькі настрої в Говди, поширені на початку цього сторіччя, зокрема серед наддніпрянських хатян і галицьких молодомузців, наш поет поринав

8 М. Говда, „Руському народу”, *Свобода*, 31 серпня 1899 р.

9 Там же.

10 *Північне саяво*, II (1965), стор. 135.

у громадську роботу, працюючи перекладачем серед русинів, дбаючи про добро громади. Його вірш „До Канади”, оригінал якого нам не вдалося знайти, перекладено на англійську мову й надруковано в Бостоні 1905 р. Цей нібито перший у світі англійський переклад української поезії свідчить, що Говда свідомо вростав у канадський ґрунт, уважаючи себе не емігрантом, а поселенцем у Новому Світі:

O free and fresh home, Canada . . .
We were not reared within thy broad domains,
Our fathers' graves and corpses lie afar,
They did not fall for freedom on thy plains
Nor we pour our blood beneath thy star . . .
But, Canada, in Liberty we work till death,
Our children shall be free to call thee theirs,
Their own dear land . . .¹¹⁾

ІВАН ДРОГОМИРЕЦЬКИЙ, третій тутешній український віршувальник, звертається до Канади „Русе Канадійська” і закликає поселенців до поширення освіти, бо лише за таких обставин можна, як він гадає, покращити життєві умови:

Де просвіта завітає,
Там щастя і доля . . .
Отже, браття-канадійці,
О просвіту дбаймо
І читальні закладаймо,
Книжочки читаймо.¹²⁾

Одночасно з Дрогомирецьким виступили зі своїми віршами у Свободі С. ГЕНИК із Давфину, ГРИЦЬ ПАСКАРИК та ГРИГОРІЙ ПРИГОРОДСЬКИЙ із Стюартбурґу, ВАСИЛЬ КАПІЙ з Гімлі та інші.

Прибувши до Канади 1899 р., САВА ЧЕРНЕЦЬКИЙ (1873-1934) був щонайменше шостим, якщо не сьомим, українським поетом у цій країні, зате залишив тут найглибший слід серед перших наших віршувальників, не зважаючи на те, що прожив у Вінніпезі лише рік чи трохи більше. Звідси він виїхав до США, повернувся на

11 Michael Gowda, "To Canada," translated by E. W. Thompson, M. I. Mandryka, *History of Ukrainian Literature in Canada* (Winnipeg: UVAN, 1968), p. 42.

12 *Свобода*, 14 вересня 1899 р.

Україну, але був змушений знову тікати звідти. Жив у Нью-Йорку, фармував у Дакоті й Монтані.

Почав Чернецький друкуватися у *Свободі* 1900 р., незабаром став співредактором. О. Гай-Головко слушно вважає його за „одного з найвидатніших українських поетів у Канаді”.¹³⁾ Ми називаємо його просто найвизначнішим у той час, на переломі сторіччя. Це був поет з освітою, переважно вправний, писав навіть сонети, подібні до Франкових, але іноді силабічними віршами. М. Марунчакдесь віднайшов, що його ще в Україні називали „професором”.¹⁴⁾ На жаль, оцей плодовитий дослідник українського життя в Канаді подає дуже цінні й першоджерельні дані так хаотично й безпланово, з помилками, що виходить справжня саламаха з приводу життєпису Чернецького, який підписувався також псевдонімом Далешівський і Чалий.

Багатогранна творчість Чернецького включає прозу, зокрема зворушливе оповідання „З глибини пропасти” (1900), віршований гумор і сатиру, але нам здаються найкращими його „серйозні” вірші, зокрема „Одна лиш калина”. У тяжкий час туги за Україною, за рідною природою, новоприбулець почуває, що йому

Сумно й чужо, як ще ніколи,
Серденько своє щось прагне.
Тоді до лісу чимдуж прямую,
Там ся калинов хоть налюбую...
О любко пісней народу мого!
І тебе біда тута загнала,
Щоб на час суму, суму важкого,
Вигнанцям сили додала?
Прийми ж подяку, калино мила,
Бо лиш ти в горю нас не лишила.¹⁵⁾

Подібно до Говди, Чернецький не піддався пісенно-фолкльорній стихії. Лише зрідка, у віршованому гуморі, з-під його пера виходили забарвлені фолкльором жарти,

13 О. Гай-Головко, „Сава Чернецький”, *Канадійський фермер*, 25 лютого 1974 р.

14 Марунчак, *Студії...* III, стор. 148.

15 *Із Свободи* (1900) вірш передруковано в *Північному сяйві*, III (1967), стор. 140. При цій нагоді виправляємо нашу друкарську помилку: має бути Чернецький, а не Чарнецький.

подібні до співомовок С. Руданського („Жонатий” та інші). СИМОН ПАЛАМАРЮК, навпаки, — яскравий приклад фолкльорної стихії, як це видно з його єдиного вірша „Піснь про Канаду”, що була вперше надрукована у *Свободі* (1 жовтня 1903 р.) та збірці *Журавлі*. Паламарюкові коломийки стали такі популярні, що ходили з уст до уст, перетворюючись у властивий фолкльор:

Ой, Канадо, Канадочко,
Яка ж ти зрадлива,
Не з одного господаря
Тут раба зробила.

У нас в краю по садочках
Скрізь пташки співають,
А в Канаді лиш комарі,
Як гади, кусають...

Ой, Канадо, Канадочко,
Та й ти Манітобо,
Жие в тобі руський нарід,
Як тая худоба.

Ой тут влітку дні гарячі
І сонечко гріє,
На другий день мороз свисне,
Аж земля біліє.¹⁶⁾

ТЕОДОР ФЕДИК (1873–1949), малописьменний дяк, що прибув до Канади 1905 р. і тут складав коломийки, може й не знав про автора щойно наведених строф, коли повкладав їх у свою „Другу пісню”. Здається, тут не було свідомого плагіяту (див. про це далі) — Федик співав, як пташка, перехоплював, що почув, — лилася в нього справжня непідроблена стихія, дарма що примітивно-фолкльорна, без найменшого втручання особовости.

Федикові коломийки промовляли до мас, набуваючи популярности, і видавець *Канадійського фермера* доручив йому скласти збірник. Так вийшли в світ *Пісні про Канаду і Австрію* (Вінніпег, 1908) — перше видання українських віршів у Канаді, переважно коломийок. Крім упорядника, тут узяли участь Д. Рараговський, Дмитро Макогон, І. Денис, І. Козак, Я. Кравець, Р. Д. Чорнейко, Петро Щерба та інші. Але Федик був серед них найяскравіший. Реалістичне зображення невідрад-

16 Цитуємо за книжкою *Поети Канади*, вірші українських робітничо-фермерських поетів (Київ, „Радянський письменник”, 1958), стор. 191–192. Звертаємо увагу на лексичні зміни в цьому виданні (в дужках подаємо первісний текст, перевірений за першодруком у часописі *Свобода*, 1 жовтня 1903 р.): раба (драба), пташки (птички), гаде (гади). Зміна „птичок” на „пташок” сприйнятлива для чистоти української лексики, але зміна „драба” на „раба” — це вже виразне втручання комуністичної ідеології.

них умов, гостра спостережливість і легкий вірш висували цього віршувальника на перше місце:

Хто приїде до Канади,
Мусить бідувати,
Як не шуфлев при роботі,
То ліси рубати.¹⁷⁾

Популярність коломийок, що виразно повідали про тяжке життя перших поселенців у Канаді, про їхню тугу за рідним краєм, була така велика, що вже 1914 р. вийшло п'яте видання, а 1927 р. — шосте, під зміненою назвою *Пісні про Старий і Новий Край*. Якщо вірити упорядникові *Антології українського письменства в Канаді* (Вінніпег, 1941), Федикові пісні „розійшлися в 50.000 примірниках... книжку замовляли також з Європи та зі Злучених Держав”.¹⁸⁾ Д-р Ватсон Кіркконнелл, канадський поет і перекладач, дуже влучно схарактеризував шосте видання: “This book, although very simple and artless, is profoundly human in its appeal”¹⁹⁾ і навіть переклав уривок з неї.

Такого успіху не мали *Робітничі пісні* (Вінніпег, 1908) ДМИТРА ПАРАГОВСЬКОГО (1878-1957), людини з меншим хистом до коломийок і, мабуть, ще менш письменної. Усе ж таки і в нього були рядки, що підспівували Федикові:

Приїхав я до Канади,
Щоб що заробити,
Щоби свою лиху долю
Трохи поліпшити.

Роблю собі та й думаю:
Зле настало жити
Не лиш в краю, бо в Канаді
Тра тяжко робити.²⁰⁾

Друга збірка Параговського, *Українські робітничі пісні* (Едмонтон, 1945), не показала жодного росту цього

17 *Пісні про Канаду і Австрію*... Зібрав Теодор Федик. П'яте перероблене і поправлене видане (Вінніпег, „Руська книгарня”, 1914), стор. 16.

18 *Антологія українського письменства в Канаді* (Вінніпег, 1941) частина I, стор. 8. Друга частина не з'явилася.

19 Watson Kirkconnell, *Canadian Overtones* (Winnipeg, 1935), p. 82.

20 Цитуємо за шостим виданням — *Пісні іммігрантів про Старий і Новий Край* (Пісні про Канаду і Австрію). Зібрав Теодор Федик й інші. (Вінніпег, „Українська книгарня”, 1927), стор. 66. Першої збірки Параговського не має навіть його дружина, що живе в Західній Канаді.

віршувальника: там, де він відходив від коломийок, виходило гірше. Навіть суспільні мотиви, такі тоді актуальні, він трактував дуже поверхово, по-газетному.

З приводу появи збірок віршів Параговського й Федика розгорнулася була дискусія щодо вартости їхніх творів. Петро Нусин (псевдонім?) написав статтю, в якій з'ясував красу народної творчости й суворо засудив книжкові повістки в Канаді:

Се звичайна собі мотанина слів, натягане і силкуване ся доказати своєї поетичної творчости... Пісні без найменшої гадки, один висказ перечить другому, повно орфографічних блудів... Федик взагалі забагато послуговує ся „поетичною свободою”... плаче, за кілька віршів уже сміє ся і тишить ся тим, від чого перед хвилию плакав.²¹⁾

Незабаром М. Хмеляр докинув до критики у *Свободі* ще й те, що якусь там „поезію мав викрасти Федик у Параговського”,²²⁾ але, мабуть, не знав, що таке саме вчинив той же Федик із „Піснею про Канаду” С. Паламарюка.

Аполінарій Новак, у тому самому числі, був не менше суворим на адресу віршів Параговського й Федика, що з'явилися „на сміх всякій критиці і на сором нашій поетичній творчості... сі два шкандали”²³⁾

Але час показував, що Новакова критика була поза течією. Федик, виразник простого люду, ставав свого роду ідолом трудових мас. Той же Новак у листі до Онуфрія Гикавого писав 1910 р.:

Вже розійшлося друге видання в 4,000 примірників. А якби ви так піднесли на крилах музи і написали щось подібного, але далеко кращого. Можна б таку нову збірку окрестити „Пісні про Канаду й Галичину”²⁴⁾

Варто підкреслити національну свідомість Новака, який не вживає слова „Австрія” на означення Галичини, що робив у той час, мабуть, національно малосвідомий Федик.

Перша українська поема в Канаді — це *Січинський в неволі* (Едмонтон, 1910) П. ТЕРНЕНКА (псевдонім

21 Петро Нусин, „Народні пісні і поезія”, *Свобода*, ч. 4 (1909).

22 Там же, ч. 7 (1909).

23 Там же.

24 Марунчак, *Студії...*, III, стор. 127.

полтавця Павла Крата, 1882-1952). На книжці не випадково стоїть „Пролетарі всего світу, єднайтесь!” Прибувши до Канади 1907 р.,²⁵⁾ революційно настроений молодий поет, що боровся за український університет у Львові, пропагував соціалізм серед робітників, із якими й сам тяжко працював. Герой його поеми, Мирослав Січинський, що „межи очі грабові стрілив”, мріє про те, коли

Надійде година, Дністер каламутний
В червоній крові попливе;
Мов свічі, засвітають двори та фільварки,
Корчма із димами бухне!²⁶⁾

25 Марунчак, *Студій...*, III, стор. 112. Пор. Кіркконнелла, стор. 85 (відомості отримані, мабуть, від самого П. Крата).

26 П. Терненко, *Січинський в неволі* (Едмонтон, 1910), стор. 9. С. Ковбель подає в *Пропамятній книзі Українського Народного Дому в Виніпегу* (1949), що П. Крат мав збірку *Робітничі пісні* (1911), де також були вірші „Василя Головацького та Дмитра Рараговського” (стор. 607). М. Мандрика в своїй англійській історії повторює те саме, лише датує цю збірку 1910 роком. Гадаємо, що і Ковбель, і Мандрика зробили помилку: такої збірки ми ніде не знайшли і не натрапили на будь-які ранні свідчення про неї. М. Марунчак виправив цю помилку, подаючи в третьому томі *Студій...*: „В 1915 р. вийшла друком збірка „Робітничі пісні”. В ній були поміщені вірші П. Крата, також вірші В. Головацького та Д. Рараговського” (стор. 111). Дата і назва збірки правильні, але з віршів П. Крата ми знайшли в ній лише „Похоронний марш” (Ви жертвою в бою нерівним лягли), переклад з російської, до речі, улюбленої пісні В. Леніна. Кратів переклад з В. Г. Архангельського був уперше надрукований у часописі *Земля і воля* (Львів, 1907), коли сам перекладач ішов на барикади за український університет у Львові. Передруковано його у збірці поета *За землю і волю!* (1914?) та в багатьох радянських виданнях. Між іншим, *Пісні та романи українських поетів* (Київ, 1956), мають цей переклад під назвою „Жалібний марш”, подають автора оригіналу, а про перекладача — ані слова! (том 2, стор. 280 і 359).

Щодо збірки „пісень”, то ми, внаслідок довгих шукань, таки знайшли їх — це не „робітничі”, а *Соціалістичні пісні*, зібрав Павло Терненко, „організатор Феретації Україн. Соціалдемократів у Канаді” (так на титульній сторінці!), Едмонтон, 1909, 16 сторінок. Тут уміщено кілька віршів самого упорядника, себто П. Крата, але без підпису, — вони увійшли до його пізнішої збірки *За землю і волю!* Є тут і перерібки В. Головацького, що пізніше ввійшли до *Робітни-*

У цій слабенській поемі поряд суспільних мотивів проступає навіть деяка психологічна характеристика героя. Ще вправнішими були вірші ПАВЛА КРАТА (уже під власним іменем) у збірці *За землю і волю!* (без позначення місця й часу видання, правдоподібно 1914 р., з портретом автора. До речі, тут передруковано і згадану поему після вірша „Мирославу Січинському”. Інші назви Кратових творів показують послідовне революційне прямування їх автора: „Досить терпіти!”, „Демонстрація”, „1905 р.”, „Маївка”, „Дума про волю”, „Пісня соціалістів” („з московської”), переклад „Похоронний марш” (Ви жертвою в бою нерівним лягли), „Червоний прапор” („з польської”) й т. п. Однак мистецька вартість цих віршів не дуже висока — вони лише зрідка виходять за межі газетної публіцистики. Кращі рядки ті, що межують з елементами народної творчости:

Ой, вже час, ой, вже час	За робочий нарід,
За себе повстати,	За права людини
Катів поскидати, —	Биймось до загину!
А чи пан, чи пропав, —	А чи пан, чи пропав —
Двічі не вмирати.	Нехай ворог гине.
Громадо, до зброї!	Громадо, до зброї! ²⁷⁾

А вже зовсім добрі строфи Крата, коли він переймається полум'яним шевченківським патосом:

Кайдани дзвонять по землі,
Працюють царики у млі...
Працюйте, кляті! Час з мечами
Вже за дверима. Чорний весь,
Огнем пекельним очі світять,
Ось-ось пожежею освітять
Вони країну. Запала

цих пісень (1915). Варто згадати, що *Соціалістичні пісні* відкриваються такою переріркою невідомого автора, може й самого П. Крата:

Не пора, не пора, не пора
Грубих трутнів на плечах носить,
Довершилась робітникам кривда стара [,]
Нам вже треба на себе робить. (Стор. 3)

При цій нагоді висловлюю подяку бібліотекареві, д-рові М. Суховерському, за допомогу в розшукуванні цієї збірки.
27 Павло Крат, *За землю і волю!* (місце і рік не позначені; правдоподібно 1914), стор. 35.

Тоді земля; огняне море
Під жмари вдаре, і полізе
До вас мозоляна рука
Раба, ошуканого вами...²⁸⁾

Безперечно, ці вірші, видані напередодні Української Революції, виконували свою роллю і справляли враження. Пастор М. Залізняк, 50 років пізніше, цитував наведені вище рядки з пам'яті авторові цього огляду — так вони йому запам'ятались після першого читання.

Справляє враження і Кратова стилізація „Дума про орла”, що була ніби попередником подібної „Думи про трьох вітрів” Павла Тичини. Але, отримавши духовну освіту, поет став пастором пресвітеріанської церкви і відійшов від революційних мотивів, хоч, бувало, зрідка займався науковою працею, корисною для визволення України (історична розвідка *Українська стародавність*, видана 1958 р. посмертно). З пізнішого часу варта згадки його „Канадійська елегія”, яку В. Кіркконнелл переклав на англійську мову.²⁹⁾

На відміну від свого соціалістичного сучасника ВАСИЛЬ КУДРИК (1880–1963), що прибув до Канади 1903 р., у збірці *Весна* (Вінніпег, 1911) виступає більше ліриком, ніж революціонером. Окремі його вірші підносились навіть до рівня поезії хатян чи молодомузців. Такі „Весна”, „Сон”, „Вечірня мрія”. Ліричний „Сон” варто навести повністю, бо він становить найкраще досягнення поетичної творчості Кудрика:

Ніч... і місяць до полудня доходив,	І ненависть враз заснула між людьми,
Чисту воду на ставочку золотив.	Хорі серця потішають гарні сні.
Срібне листя заблищало довкруги,	Про веселе братнє щастя тихо снять,
Потонули у півтіні береги.	З ворогами о любові гомонять.
У садочках, на горбочках цвіт зацвів,	Стало чути тихі співи із вікон,
Білі хати сон спокійний оповив.	Я здригнувся і проснувся... Був се сон. ³⁰⁾

28 Там же, стор. 5–6.

29 Kirkconnell, p. 87.

30 Василь Кудрик, *Весна* (Вінніпег, накладом автора, з друкарні „Українського голосу”, 1911), стор. 4.

Вірші Кудрика з революційними мотивами слабші від Кратових. В автора *Весни* вони довгі, одноманітні, хоч і вигладжені. Ось уривок із поеми „Відгомін подій 1905 і 1906 р.” (така прозаїчна назва!):

...Революція! Чимало
Сердець на олтарі лягло!
Чимало голови поклали
В замін за правду! Загуло...
Могили гнівом затрусились
Перед богинею страшною,
І мертві тіні появились,
Ведучи військо за собою.³¹⁾

Ставши православним священиком, о. Кудрик відійшов від поезії, але з завзятістю поета поринув у релігійну полеміку з Ватиканом і видав цілу серію книг на цю тему. З часом про нього як поета забули, щоправда згадуючи зрідка його прозу з виразними суспільно-революційними мотивами (напр., оповідання „Щастя” і „Пімста робітника”). Коли на пошану отця протоєрея видали книгу *Муж ідеї і праці* (Вінніпег, 1958), у цьому ювілейному збірнику про поезію Кудрика не було й мови. В. Буряник у статті „Письменницька діяльність о. Василя Кудрика” навіть не згадав, що ювіляр писав вірші, як, зрештою, не подав і характеристики прозової творчості, обмежившись загальною завагою: „тон писань о. Кудрика є поважний (?! — ЯС) і діловий... він вміло (! — ЯС) знає також послужитися дотепом, гумором та легкою сатирою.”³²⁾

СЕМЕН КОВБЕЛЬ (1877-1966), прибувши з Галичини до Канади 1909 р., продовжував писати, чим займався ще в дитинстві,³³⁾ але визначився більше як драматург. Усе ж таки й серед його прозаїчних віршів, іноді

31 Там же, стор. 76.

32 В. Буряник, „Письменницька діяльність о. Василя Кудрика”, *Муж ідеї і праці*, до 50-ліття громадсько-журналістичної та церковної праці о. В. Кудрика (Вінніпег, видання Ювілейного комітету, 1958), стор. 55. „Стаття” страшно неграмотна!

33 *Пропам'ятна книга Українського Народного Дому в Винніпегу* (1949), стор. 606. До речі, її впорядкував С. Ковбель, а зредагував Д. Дорошенко, що тоді коротко жив у Канаді.

неспівмірно довгих, напр., „Мені приснився сон” (про знуцання польських жовнів над українськими селянами),³⁴⁾ є в нього непогані рефлексії щодо прибраної батьківщини, напр., у поезії „Злуда”:

Ні соловейка Чомусь не чути, Ані васильків, Запаху рути.	Місяць щоправда Блищить на небі, Чи мені сниться? Забув, далебі,
Хруща бо навіть В садку не видно. І я забувся... Аж мені стидно.	Що я в Канаді — Не в ріднім краю! Та й весни-щастя Ще забагаю. ³⁵⁾

Варто згадати, що 1917 р. Ковблів „Гимн вільної України”, написаний публіцистичними віршами, отримав першу нагороду на конкурсі в Вінніпезі. Початкова строфа цього славня:

На згаршцах трону кривавих царів,
Вільна Україно, вставай!
По громах і тучах вже світ зазорів.
Світ сонця-свободи стрічай.
Від Кавказу і Дунаю до Карпат хай клич лунає:
Вставай, Україно, вставай!³⁶⁾

Перерібками з інших поетів або з народної творчости зарекомендував себе **ВАСИЛЬ К. ГОЛОВАЦЬКИЙ** у складеній ним збірці *Робітничі пісні* (Вінніпег, 1915), з портретом упорядника, а також віршами інших авторів (без підпису). Ось як виглядає український славень, перероблений на „Робітничий гимн” отим соціалістом:

Ще не вмерла наша доля,
Ні слава, ні воля,
Ще нам вільним дітям землі
Усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки,
Як роса на сонці, —

34 С. Ковбель, „Мені приснився сон”, *Ілюстрований календар „Канадійського українця”* на 1921 р. (Вінніпег), стор. 154-155. (Дві повні сторінки у дві колонки).

35 *Антологія українського письменства в Канаді* (Вінніпег, 1941), стор. 19. Тут уміщено чотири вірші С. Ковбля.

36 Марунчак, *Студій...*, III, стор. 161.

Запануем і ми еще
На вільній земленці.
Душу й тіло ми положим
За нашу свободу,
І покажем, що ми діти
Вільного народу.³⁷⁾

А відомий програмовий твір І. Франка „Не пора...”
набуває у Головацького такого різновиду:

Не пора, не пора, не пора
Капіталу й неволі служити!
Довершилась робітників кривда стара —
Нам пора вже на себе робити!³⁸⁾

Між іншим, у цій збірці вміщено „Інтернаціонал”
(переклад з російської), „Шалійте” О. Колесси, „Дезер-
тира” Ю. Федьковича, „Варшавянку” тощо.

Складається враження, що Головацький — поет не
оригінальний, переспівувач та ще й слабенький. Це вид-
ко не лише з його переробок, а і з „оригінального” вірша
„Зірка”, знайденого в *Канадійському фермері* М. Ма-
рунчаком.³⁹⁾

Таким же, навіть гіршим, віршувальником висту-
пив дуже малописьменний ЙОСИФ ЯСЕНЧУК (1893-
1970) у збірці з дзвінкою назвою *Канадійський кобзар*
(Едмонтон, 1918), але з глухими, кострубатими віршами
без хисту. Переглянувши ці примітивні вправи, ми знай-
шли єдині чотири рядки, варті того, щоб їх зачитувати:

Як довго сонце з неба сяє,
Як довго місяць ся блищить,
Як довго жите мое лунає,
Так довго думки не вгасить!⁴⁰⁾

Це з вірша, написаного 1 січня 1914 р. в Калгарі, до
100-річного ювілею з дня народження Т. Шевченка.
З цієї строфи ми викинули три непотрібні знаки запи-
тання, що стояли наприкінці трьох перших рядків.

37 *Робітничі пісні*. Зібрав Василь К. Головацький (Вінніпег,
„Руська книгарня”, 1915), стор. 43.

38 Там же, стор. 31.

39 Марунчак, *Студії...*, III, стор. 113.

40 Йосиф Ясенчук, *Канадійський кобзар* (Едмонтон, „Укра-
їнська книгарня”, 1918), стор. 6.

ПАНТЕЛЕЙМОН БОЖИК (1879-1944), що прибув до Канади 1900 р. з Буковини, віршував ще в десятих-двадцятих роках. Його збірка *Канадійська муза* (Йорктон, 1936) — це запізнений відгомін піонерської доби. У вірші „Самітний батько” він скаржиться на нове покоління, що відходить від українства:

Маю поле, маю коні,
Маю і корови,
Робив тяжко, та не даром,
Бо повні комори.

Відцурались мови, віри,
Старих нас забули,
Переїнялись чужиною,
Домів не вернули.

Та лишенько, добрі люди,
Діти відцурались,
Покинули мене й матір,
Деся у світ забрались;

Пощо було в Ріднім Краю
Майно продавати,
Пощо було до Канади
З дітьми вандрувати.⁴¹⁾

Канадська тематика Божика значно ширша, ніж у його раннях сучасників, захоплює навіть Ніягару. Поряд опису того дива природи у вірші „Водопад Ніягара” є роздуми в дусі правдивої народної філософії:

Однаковий шум гуде,
Вренькіт без перерви,
Ніби злоститься вода,
Показує нерви...

Коли вслухатися в шум,
Думка напливає,
Чому й куди та вода
Вічно утікає?⁴²⁾

Засобами свого віршування Божик належить до поетів початку сторіччя, хоч він подекуди трохи виправніший; іноді з метафорами й порівняннями — це вдосконалений Федик.

До піонерської доби примикає також ДАРІЯ МОГИЛЯНКА (псевдонім Д. Конашевич, потім Янди, а тепер МекМоллен), що народилася в Гімлі, Манітоба, вихованка Інституту ім. П. Могили в Саскатуні. Її фольклорні вірші, зібрані в книжках *Думки летять на Україну* (Едмонтон, 1962) і *Пісні мого серця* (Едмонтон, 1964), — це автентичне віддзеркалення значної української стихії в Канаді. Поетка пише про себе:

В Канаді я родилася,
В Канаді зростала,
Тебе любить, рідний краю,
Я не перестала...

41 Пантелеймон Божик, *Канадійська муза* (Саскатун, 1936), стор. 85.

42 Там же, стор. 64.

Туга мене забирає,
Вдень, вночі карає,
До рідної України
Любов притягає...⁴³⁾

З багатьох віршів цієї авторки видно, що вона має хист, але дуже спізнилася з набуттям літературної освіти. Тепер, у літньому віці, надолужує втрачене.⁴⁴⁾

Обговорюючи поетів чи віршувальників першого періоду, ми зупинялись лише на кращих, у кого все ж таки проблискували іскорки поезії. Одночасно ми пропускали багатьох тих, зокрема „безкнижних”, хоч і дуже продуктивних, що засипали часописи своїми *flabby doggerel*,⁴⁵⁾ за влучним висловом В. Кіркконелла.

Перші дві декади українського віршування в Канаді були періодом становлення тутешньої літератури, в якій перед вела поезія, хоч була й вартісна проза. Кількісно ця творчість була найбільшою, якісно найменшою, тематично обмеженою. Майже все зводилось до тяжкого життя іммігрантів у цій країні, до неволі на українських землях і мотивів революційного визволення. П. Крат і В. Кудрик були найвищим осягом у першому періоді; також має деякі заслуги їхній попередник С. Чернецький.

II

Підчас Української Революції 1917-20 років поезія на Батьківщині пішла великими кроками вперед, піднялася на значно вищій рівень. Згадати хочби *Соняшні кларнети* П. Тичини та *Під осінніми зорями* М. Рильського. Значні зміни сталися і в Канаді — на самому початку двадцятих років бачимо також якісне зростання української поезії. Справжньою віхою стали два вір-

43 Дарія Могиланка, *Думки летять на Україну* (Едмонтон, 1962), стор. 76.

44 Ширше про її творчість — у нашій статті „Дарія Могиланка: Українська народна поетка в Канаді”, *Український голос*, 5 грудня 1962 р.

45 W. Kirkconnell, “Ukrainian-Canadian Literature”, *Opinion*, vol. 3, no. 5 (1947), p. 3.

ші, а саме „Серед вічного простору” (1921) Онуфрія Іваха та „Блуканням умучені хмари” (1922) Івана Данильчука — тоді ще студентів Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні.

ІВАН ДАНИЛЬЧУК (1901-1942) народився на фермі поблизу Канори в Саскачевані.⁴⁶⁾ Це був дуже талановитий поет, що принагідно також перекладав з англійської мови (Роберта Сервіса, А. Теннісона та інш.). Для нас дуже цінне усне свідчення приятелів поета про те, що Данильчук захоплювався Джоном Кітсом, англійським романтиком, якого тепер часто ставлять у центрі уваги, особливо шанувальники поетичного мистецтва.

Єдина збірка поезій Данильчука *Світає день* (Вінніпег, 1929) дуже нерівна. Поет не мав доброго літературного оточення для розвитку свого таланту, а самотужки не спромігся вибитися з потоку сірятини, що заливала українські часописи в Канаді. Як би там не було, вірш „Блуканням умучені (намучені — ЯС) хмари”, уміщений у збірці, — доказ того, що наша поезія в цій країні вже вийшла була з пелюшок і стала літературою високої класи:

Блуканням умучені хмари
Біля західнього зійшлися престолу:
Вогні святі горять, сіяють,
Забуваєсь щоденне страждання,
І утихає цілоденний вітер.
Домів ідуть зів'ялі ноги,
І серця, заперті в цілоденній праці,
Любови розпалюють жар.
О ви, всетихі вечірні години,
Навчіть відчути вдоволення спокій,
Щоб так спокійні були наші серця,
Як тії хмаринки на західньому крузі;
Щоби по щоденнім закінченню праці
Ми могли відчути спокою хвилини,
Щоб ми, що по долах тернові несемо
Вінки обов'язку,
Все снили сни безсмертних днів.⁴⁷⁾

46 Іван Данильчук, „Життепис”, *Західньоканадський збірник*, II (1975), стор. 139-140.

47 Іван Данильчук, *Світає (світає — ЯС) день* (Вінніпег, 1929), стор. 54.

Дарма що тут є прозаїзми („по щоденнім закінченню праці”), як і ритмічні перебої, у вірші чуємо Кітса, зокрема його „Оду до осені”. Данильчукове слово, повторюємо, набуває не лише звучання, але й магії, правдивої поезії, що загальною тональністю, метафоричністю (напр., „тернові... вінки обов’язку”) діє на освіченого читача. Щось подібне є в його „Молитві”,⁴⁸⁾ написаній рік раніше. На жаль, це майже все, що найцінніше в цього непересічного поета. Щоправда, гарне враження справляє вірш „Серед бурі”,⁴⁹⁾ написаний уже в іншому, відмінному стилі — чуємо не то відгомін „Людолому” Григорія Чупринки, не то ритмічну своєрідність „Ворона” Едгара А. По.

Треба підкреслити, що Данильчук не сліпо наслідує — він творчо перетоплює ті нібито впливи, що трансформуються в струмі його власної енергії до невпізнання. Це добра школа для кожного поета! Тим більше прикро, що український поет, народжений у Канаді, маючи безпосередній доступ до багатой англійської літератури, цієї школи не скінчив. Решта віршів у його збірці, як і ті, що були надруковані протягом тридцятих років, не показали росту поета: віршуючи, він потонував у повені примітивізму свого оточення — лише зрідка показував те, що піднімало його понад голови інших („Пісня орача”, „Наш прапор” тощо).

Над цим дуже талановитим поетом тяжіло і слабе знання української мови, зокрема її стилю; на кожному кроці у збірці спотикаємось об галицькі говіркові фрази та слова (бодра, ділання, забуваєсь, вдираєсь і т. п.), що справді вдираються у тканину його віршів аж надто часто. Ще одна вада: неправильні наголоси (де-мОне, розкАжу, пошУкай та багато інших) приборкують пориви естетики поета, а правописні хиби шкодять повноті естетичного сприймання (напр., „світає” замість „світає” навіть у назві книжки).

Данильчуків побратим,⁵⁰⁾ ОНУФРІЙ ІВАХ (1900-

48 Там же, стор. 25.

49 Там же, стор. 32.

50 О. Івах, „Спогади про поета Івана Данильчука”, *Український голос*, 6 листопада 1957 р.

1964), що прибув із Галичини до Канади 1909 р. і вже сформувався тут, має більші осяги в самовдосконаленні. Обточеність багатьох його строф — доказ упертої праці над собою. Але Івах, на жаль, не мав такого вродженого хисту, як Данильчук. „Серед вічного простору” (1921) — чи не єдиний своєрідний твір його пера. Саме завдяки цьому віршеві Іваха не забудуть в українській літературі — такий він оригінальний, неповторно-самобутній, хоч і з ритмічними переборами чи невірними наголосами (у словах „єфір” та „алмаз”):

Серед вічного простору	Та зовсім я не зітруся,
Мчуся кулею з фарфору	А лише переминоюся
У незнану даль.	В алмаз-камінець, —
Єфір кулю все лоскоче	Бо лиш вічна переміна,
Та боки шліфує, точе —	Все на краще й краще зміна —
Твердну на кришталі.	Ціль життя й кінець. ⁵¹⁾

Своєї оригінальності в цьому творі, як можна судити з наших розмов із поетом 1960 р., сорок років після написання, Івах зовсім не усвідомлював. Навпаки, він уважав Федика за... кращого від себе поета і щиро жалкував, що йому самому не вдалося досягнути подібної „народної популярності” (його власні слова). З такого хибного наставлення вийшла в останні роки його життя дуже примітивна поема „Гей-ну, до Давфіну!”, літературна вартість якої просто нікудишня.

Натомість Івахова поема про Сковороду, *Той, кого світ ловив та не спіймав* (Вінніпег, 1932; друге вид. 1945 р.), варта доброго слова — авторові вдалося створити своєрідний образ мислителя, для якого

Тільки серця вогонь —	Бог-Природа життя
то правдиве життя;	всім творінням дає;
коли згасне вогонь,	хто зневажить життя,
настає темнота.	той вмирає-гне.

Самий Бог — то життя,
серце Богом цвіте;
а Зло — все, що гние,
ні цвіте, ні росте. ⁵²⁾

51 О. Івах, *Українське еван-зілля в Канаді* (Вінніпег, 1960), стор. 9.

52 О. Івах, *Той, кого світ ловив, та не спіймав* (Вінніпег, 1932), стор. 21.

Варто згадати незлим словом і кілька інших віршів поета: „Калина, мов кров”,⁵³⁾ „Ясні дві зірнички” та „Дівчині-українці”.⁵⁴⁾ Усе це написано до 1932 р., після чого Івах як український поет і скінчився. Недарма перейшов на прозу й написав непогану повість *Голос землі* (Вінніпег 1937; друге вид., 1973). На щастя, Івах жив ще якийсь час англomовною версифікацією: його переклади, видані книжками *Ukrainian Songs and Lyrics* (1933) і *Ukrainian-Canadian Folklore* (1960) у Вінніпезі, справді добрі (нам невідомо, чи був у нього англomовний редактор, чи він сам так добре засвоїв мову оточення).

В останні роки свого страдницького життя (одна нога скалічена, постійне бідкування, мізерні гонорари за ведення сторінок в *Українському голосі* та *Новому шляху*) спалахнув Івах гарними рядками вірша „Музика душі”, якого присвятив ред. І. Сирникові, що також віршував у молодості. Як би суворо не ставитись до творчости цього автора лише трьох тонесеньких книжечок віршів (див. додану бібліографію), каталогуючи його плюси й мінуси, оті 60 рядків, старанно відібрані нами до *Антології української поезії в Канаді* (Едмонтон, 1975) — це незаперечний внесок у скарбницю загальної української літератури.

Правдивий лірик, МИРОСЛАВ ІЧНЯНСЬКИЙ (псевдонім пастора д-ра І. Кмети), що народився 1901 р. в Ічні на Чернігівщині і прибув до Канади 1929 р., активно продовжував творчу працю, показуючи в книзі *Ліра емігранта* (Вінніпег, 1936) не лише вправне віршування, а й широку, як на Канадську Україну, тематику. Це був ще один крок уперед у зростанні української поезії в цій країні.

Тяжке життя років депресії засвідчене у віршах „Безробітний”, „Демонстранти” та інших:

Ідуть, пливають діди з горбами,
Не сиві ще. Всі молоді.

53 О. Івах, *Бойова сурма України* (Вінніпег), 1931), стор. 4.

54 Передруковані О. Гай-Головком у *Канадському фермері* 8 лютого 1960 р. Суто-газетна Гай-Головкова стаття про Іваха, поміщена поряд, не дає аналізу його творчости, але дані про поета подано вірно, без фактичних помилок (очевидно, отримано їх від самого О. Іваха).

Та, мов діди, кудись з торбами,
Гроби в очах любови й надій.⁵⁵⁾

Поряд суто-емігрантської розгублености, Канада у книзі стає питомою вагою. Окремі явища цієї країни подає поет яскравими імпресіоністичними мазками: „Руді киреї одягли горби у шапці голубій Саскачевану”,⁵⁶⁾ „осінь пожаром і сумом багата, а вітер — ох, шибеник вітер!”⁵⁷⁾ Чи не найтиповіший короткий вірш „Вітер на коні”:

Вітер — конем зі степів
Галопом по вулиці.
Мов індіанин, влетів
У хату. Кружиться:

Князь я канадських снігів,
Дарую полотна...
Раз — й жовто-синій Захід,
Сибіро-холодний.⁵⁸⁾

У такому ж дусі „кучерявих емоцій” (так названо навіть один вірш) звучать багато поезій збірки. Це дало підставу І. Огієнкові написати критичний відгук під назвою „Образність мови поета Ічнянського”.⁵⁹⁾

Канадська тематика підкреслена в „Канадійській елегії”, „Ніягарському карнавалі” та багатьох інших творах, де слова „канадський” і „канадійський” уживаються — як заманеться. Ніягару зображено так:

Удари грому. Шум кінноти.
І рев, і стогін. Плач і спів.
Вогонь у райдузі вогнів
У ніягарських левих водах.

Сміється беріг канадійський
Сотнями золотих очей, —
Не шкодував Самсон плечей
Створити з будня казку дійсну.⁶⁰⁾

Лірика Ічнянського неспокійна, вихраста, часто не-впорядкована, іноді яскраво образна. Це ніби якийсь відгомін української поезії середини двадцятих років — не то Є. Плужника, не то М. Хвильового, почасти

55 Мирослав Ічнянський, *Ліра емігранта* (Вінніпег, 1936), стор. 10. При цій нагоді виправляємо нашу помилку в *Північному сьайві*, V (1971): ця книжка вийшла в світ не в Саскатуні, як ми повірили одному дослідникові і так написали, не перевіривши.

56 Там же, стор. 22.

57 Там же, стор. 27.

58 Там же, стор. 32.

59 І. Огієнко, „Образність мови поета Ічнянського”, *Рідна мова* (червень, 1937).

60 *Ліра емігранта*, стор. 30.

В. Сосюри. Майже скрізь помітне намагання висловитись естетично, емоційно вплинути на читача, навіть коштом розхристаности, строфами переважно без точної, дзвінкої рими. Напр., у вірші „День зимовий” (1936) поет римує асонансами: блакитний — такий він, вітер — блакитний. Такого типу „рими” дуже часті і в віршах, написаних 1970 р. Поняття милозвучности для нього не існує: степ В КРАсі, раз Й Жовто-синій захід (останнє слово наголошує він на останньому складі), кудиСь З Торбами...

Біблійна тематика, в дусі християнської філософії, займає в *Лірі емігранта* немале місце. Поет-богослов досягає тут справжніх успіхів:

Молись...
Віра — мов небо прозоре
Сьогодні.
Серце — флейта та весноока від вчора.
Молись.⁶¹⁾

Українські сонети в Канаді з'явилися ще в С. Чернецького, на початку сторіччя („Сучасні жовніри”). В Ічнянського вони значно вправніші; деякі насичені почуттям, напр., „Саронська лілія” (1936):

Я біла лілія задумливих долин,
Щодня дивлюсь на світ прозорими очима.
Вмиваюсь росами сріблясто-голубими,
Цвіту для вас — зірвуть і мати, й син.

Віжить. Шумить. Гурчить швидкого часу плин,
А тихий мій Сарон тче з рожами килими.
Я рожка і для тих, що минаються рясними
Сльозами ніч і день, підперши трухлий тин.

Саронська рожка я і лілія для вас...
Зігнулися? Жадний вогонь життя погас?
Візьміть мене живу тремтячими руками,

І чудо станеться. Воскреснете від смерти враз!
Ночами й днями жду. Я ваш Учитель, Спас,
В Сароні і в Сибіру все журюсь за вами.⁶²⁾

Цікаво, що це чи не вперше в українсько-канадській поезії з'явився такий „незрозумілий” чи з затемненим

61 Там же, стор. 87.

62 Там же, стор. 80.

змістом, із багатьма асоціаціями, сонет, що саме цими асоціаціями не поступається сонетам М. Зерова. В. Кіркконелл переклав його на англійську мову, а в річному огляді відзначив, що Ічнянський

combines fecundity of aspiration with the artistic consciousness of the resources of language.⁶³⁾

Переїхавши до США 1940 р., поет не поривав зв'язків із Канадою. Його *Чаша золота* (Вінніпег, 1964) під іменем ІВ. КМЕТИ-ІЧНЯНСЬКОГО зберігає попередні риси творчості,⁶⁴⁾ хоч і посилилось філософічне забарвлення у сприйманні довкілля дійсності:

Віжить життя, мов бистрі коні, вмирають швидко сиві дні. Віжать нові на перегонах, летять, як птахи голосні.	Життя, чекай! Життя, куди ти? Так наче ми ще й не жили... Стою. Дивуюсь. Вчуса жити, а смерть уже забила клин. ⁶⁵⁾
---	--

М. Щербак, рецензуючи *Чашу золоту*, вірно схарактеризував особливості творчості Ів. Кмети-Ічнянського:

В поета поєднуються емоційне й раціональне, або, простіше кажучи, серце й розум... вірші ллються прозорі й свіжі, а душевне горіння авторове передається читачеві.⁶⁶⁾

Ів. Кмета-Ічнянський продовжував українську перекладницьку працю на цьому континенті, почату, як уже згадано, І. Данильчуком у двадцятих роках (між іншим, найкращий Данильчуків переклад — „У переході життя” з А. Теннісона⁶⁷⁾). Наприкінці *Ліри емігранта* й *Чаші золотої* вміщено переспіви з В. Кіркконелла, Р. Фроста, Е. Розетті, Е. Дікінсон, І. Крафорд, К. Сандберга, М. Затуринської, Р. Кіплінга, Ч. Робертса, Г. Лонгфелло, Л. Берда, А. Теннісона. Писав Ів. Кмета-Ічнянський також прозу.⁶⁸⁾

63 W. Kirkconnell, in *University of Toronto Quarterly*, vol. 7 (1937), p. 568.

64 Див. нашу рецензію на *Чашу золоту*, „Релігійний лірик”, *Північне сяйво*, V (1971), 176-177.

65 Ів. Кмета-Ічнянський, *Чаша золота* (Вінніпег, „Дорога правди”, 1964), стор. 53.

66 Микола Щербак, „Стежки й пісні”, *Свобода*, 13 квітня 1965 р.

67 Збірник *Каменярі* (Саскатун, 1948), стор. 40.

68 Ів. Кмета-Єфимович, *Записки розстріляного* (Вінніпег, 1929);

Остання збірка поета, *Крила над морем* (Філядельфія, 1970), показує деяку впорядкованість, але в основному автор залишився вірний своїй вихрастості. Відвідавши Україну в шістдесятих роках, написав немало поезій про рідну землю. Повернувшись до тутешньої тематики, у вірші „Ніагара” дуже влучно порівняв її могутні води до запорозького козацтва, що „плигає в бій”.⁶⁹⁾ Цією книгою Ів. Кмета-Ічнянський ніби відзначив 45-річчя виходу в світ своєї першої збірки релігійних гімнів — *Арфа* (Київ, 1925; друге видання 1928).

Скромне місце посідає в тутешній поезії ВАСИЛЬ ТУЛЕВІТРІВ (псевдонім В. Д. Лисенка), що народився 1886 р. в Нікополі на Запоріжжі, а до Канади приїхав 1919 р. Перші його вірші були російською мовою: В. Нікопольський, *Весенние напевы* (Одеса). В єдиній збірці українських віршів, *Думи і пісні* (Торонто, 1938), поет признається, що рідна пісня для нього — „розрада в лютім горю... найкраща порада”.⁷⁰⁾ Правдоподібно українське слово для цього козака не було внутрішнім покликанням, а власне „втіхою”, „розрадою” в нелегкому житті заводського робітника, що вдавався до складання віршів лише принагідно. Загально кажучи, його прості твори вправні, а деякі навіть мелодійні, напр., „Цвіти душі” (1938):

Ніч (1935) і *Гураган* (1936), видані в Польщі; англійською мовою: *The Hurricane: A Tale of Evangelism in the U.S.S.R.* (Saskatoon, 1939). При цій нагоді виправляємо фактичні помилки, виявлені нами в англійській історії літератури М. Мандрики: перше видання *Арфи* з'явилося 1925 р., як стоїть на обкладинці, а не 1924, друге вид. — 1928, а не 1927; поет прибув до Канади 1929 р., а не 1939; переїхав до США 1940 р., а не 1949; Ічнянський ніколи не мав збірки *Фрагменти* (1929), яку помилково приписав йому М. Мандрика. Це значить, що дослідник не користувався першоджерелами. Дуже можливо, що й сам поет, довіряючи своїй зрадливій пам'яті, невірно інформував М. Мандрику, як і нас, допускаючись неточностей у датах (на щастя, ми виявили все це й виправили).

69 Ів. Кмета-Ічнянський, *Крила над морем* (Філядельфія, 1970), стор. 70.

70 В. Тулевітрів, *Думи і пісні* (Торонто, 1938), стор. 59.

В людській душі цвіти цвітуть,	Нераз запашний душецвіт
Прекрасні з вигляду й пахучі.	Мерців моральних відживляє,
А в тайниках її ростуть	А таємничий трійлоцвіт
Цвіти трійливі і колючі.	Найкращу здібність убиває. ⁷¹⁾

В. Тулевітрів — автор двох п'єс: *Така її доля* (1940), *Веселе і щасливе життя* (1944).

Своєрідне місце в українсько-канадській поезії займає доктор ТОМА (ТИМШ) К. ПАВЛИЧЕНКО (1892-1958), родом з Винниччини, ботанік-еколог за фахом і активний діяч на політично-громадській ниві. Прибувши до Канади 1927 р., він доповнив свою освіту в Америці і викладав у Саскачеванському університеті. Його історіософічна поема *Дух нації* (Саскатун, 1940) — віддзеркалення доби, жорстокої, як вовчиця, за влучним висловом О. Ольжича, який своєю поемою „Городок” (1933) до певної міри вплинув на Павличенка.

Прихід тоталітарних урядів до влади — в Радянському Союзі та в Німеччині — піддав поетові думку про те, що у всьому світі керує не закон вищої справедливості, а груба сила, закон джунглів. Перемагає той, хто сильніший, — така основна ідея поеми, написаної 1934 р. в Саскатуні:

Степові хижакі
 Налетіли на пса
 Й розірвали в шматки...
 Пес їм зла не завдав:
 Він вертав від коров,
 Але він збунтував
 Їх воюючу кров —
 Кров окремої, вовчої раси.⁷²⁾

Ця ідеологія сили, за поемою, існує скрізь у природі. Павличенко переконливо показує, як

Корняки бур'янів,
 Мов вужі, розрослись:
 Ссали сік з колосків,
 Поки ті не звелись
 І порожні стирчали на полі.⁷³⁾

Подібне відбувалось і відбувається, гадає автор, у суспільному житті держав і націй. Князь Святослав-

71 Там же, стор. 92.

72 Т. К. Павличенко, *Дух нації* (Саскатун, 1940), стор. 7.

73 Там же, стор. 9.

Завойовник побачив, що „Візантія слаба”, пішов походом, „Царгород обсадив” і „побідно у Київ вернувся”.⁷⁴⁾

Візантія нічим не загрозувала Київській Державі — перемога другої над першою сталася в ім'я утвердження сили. Павличенко в даному випадку однозначний, без будь-якої полісемії чи пак багатозначности. Натомість у нього шляхетніше виглядають наступні розділи поеми, де прославлено Гетьмана Б. Хмельницького за його визвольні дії і змальовано прикрі незгоди серед українців, що стали нашою споконвічною трагедією. Окресливши поразку Української Революції 1917-20 рр. та її нам усім відомі наслідки, поет в останньому розділі проголошує „наказ духа нації”:

Раса расу гнітить,	Нарікання і плач,
Чужу кров пролива,	Милосердя апіль,
Бо сама хоче жить,	Коли лютий палач
Свої власні права	Тебе садить на кіл,
В боротьбі добуває кривавій.	Є безцілним знаком слабосилля.

Це є вічний закон,
Що не терпить відмін,
Ні людських перепон...
Той панує над всім,
Хто діп'яв панування в побіді!⁷⁵⁾

З погляду здорової націоналістичної мобілізованості *Дух нації* має своє вимовне значення: окремі місця справді переконливі. Але відсутність отого, вже згаданого, елемента вищої справедливості, як також і перенаголошення рації брутальної біологічної сили, не надають поемі універсального значення. Крім того, деякі діалектизми й нелітературні наголоси почасти шкодять естетичному сприйманню. Усе ж таки окремі строфи звучать сильно — поет будить свідомість читача, заставляє його задуматися над підневільним станом української нації, перейнятися соромом і взятися за визволення.

Можна провести певну паралелю між П. Кратом і Т. Павличенком. Перший 1914 р. орудував соціалістичними гаслами, щоб визволити Україну, другий 1940 р.

74 Так же, стор. 16.

75 Там же, стор. 37.

визволяв Україну націоналістичними закличками. Існує навіть подібність у стилі обох поетів, хоч Павличенко ваговитіший у порівнянні з Кратом.

Найбільшим якісним осягом тутешньої поезії, створеної староканадцями, була творчість д-ра МИКИТИ І. МАНДРИКИ, що народився ще 1886 р., брав участь в Українській Революції 1917-20 рр., мандрував по Азії та Європі і прибув до Канади 1928 р., щоб тут, у Вінніпезі, прожити все своє життя, займаючись адвокатурою, і ще й досі, завершивши дев'яту десятку, не випускати пера з рук.⁷⁶⁾

70 років трудився Мандрика на ниві української поезії. Його початки були слабкі, в дусі Б. Грінченка. Перша збірка — *Пісні* (Радомисль, 1907) під псевдонімом Гамалія — явно учнівська. Але вже *Пісні про анемону* (Київ, 1918) показали зрілого і сформованого поета.

Наступна книжка Мандрики, *Мій сад* (Вінніпег, 1941), з'явилася після більш як двадцятилітньої перерви. Включала вона й давні вірші, зокрема з *Книги гніву*, що мала вийти в світ ще 1918 р., але цього не сталося через цензурні обмеження, а потім через виїзд поета з України в 1919 р.

Після другої, майже двадцятилітньої, видавничої мовчанки, після того як новоприбулі українські літератори, серед повоєнної хвилі імміграції, пожвавили літературне життя в Канаді, Мандрика знову активізується. Одна за одною виходять у світ у Вінніпезі книги його давньої й нової творчості: *Золота осінь, 1905-1957* (1958), *Радість* (1959), *Симфонія віків* (1961), *Сонцецвіт* (1965), *Вино життя* (1970). Із цих п'яти томів окремими відбитками з'являються поеми *Мазепа* (1960), *Канада* (1961), *Мандрівник* (1965), *Вік Петлюри* (1966), *Україна, Блаженні чистій серцем* (1970). Готується до друку поема *Збараж*. Коли цей огляд уже друкувався, побачила світ його найновіша книга — *Завершення літа* (Вінніпег, 1975), складена з поезій 1970-1974 років.

76 Життєписні дані про М. Мандрику вміщено в передмові до книги *Золота осінь* (Вінніпег, 1958), стор. 5-11; короткі дані є в *Антології українського письменства в Канаді* (1941), стор. 95-97. Нам пощастило знайти в *Українській хаті*, що поет видав одну п'єсу ще до першої світової війни.

Як згадано вже, початки Мандрики були слабкі, але *Пісні про Анемону* зарясніли гарними рядками щирої лірики:

В тумані плавають вогні, Дніпро в вогнях, як зорях... З тобою, серце, ми одні На цих високих горах.	Як віти дерева сплелись! Як листя тут шепоче! Платан над нами нахилився — Сказати щось нам хоче.
--	---

Що скаже нам він? На устах
Вже поцілунки тають... (тануть — ЯС)
По личеньку твоїм, брівках
Мої уста блукають.⁷⁷⁾

110 поезій цієї „симфонії кохання”, як зазначено в підназві, мають і різноманітну ритміку, і змінний настрій:

Доц... під краплями важкими
Шелестять листки...
Чи доріжками пустими
Завітаєш ти?⁷⁸⁾

У той же самий час поет, безмежно закоханий у свою Анемону, забуває про потребу виношувати, шліфувати свої твори. Поряд задовільних строф часто трапляються незграбні рядки, невмотивована зміна ритму в тому самому вірші, неправильні наголоси й т. п. Якщо М. Зеров гнівався у *Книгарі* (1918) на Мандрику, то й мав повну слушність. Нам залишається лише простити закоханому баламуті, що не панував над собою.

Золота осінь відкрила справді золотий період у творчості Мандрики — кожна наступна книга була кращою за попередню. Різноманітна тематика, широкий діапазон творчої спроможности, вправний вірш — усе промовляє на позитивне conto поета. Тут і недавня вільна боротьба українського народу, і поеми на історичні теми, і роздуми та елегії, і пейзажна та звичайна любовна лірика. Вірш у поета часто стає струнким, переважає точна рима:

Ти вернулась до мене, як тепла весна,
Бо ти любиш мене і любила,
І усмішка твоя — безтурботна, ясна,
Як та пташка в саду легкокрила.⁷⁹⁾

⁷⁸ Там же, стор. 27.

⁷⁹ М. Мандрика, *Радість* (Вінніпер, „Тризуб”, 1959), стор. 59.

Це з любовних переживань либонь 65-річного поета, удівця. Зрештою до любови причащається не лише кожен смертний різного віку („любви все возрасты покорны”), а й — тим більше — всякий поет. А ось із філософічних роздумів Мандрики (наведено весь вірш):

Коли Одвічність мудрими перстами
Мене відпише з Книги Битія,
І полетить етерами-степами
Без слів моїх, моїх думок, земля:

І буде сонце — весняне й осінне —
Без мене сходити, сади — цвісти;
Коли ніхто, ніде мене не стріне,
І світ людський без мене буде йти, —

Душа моя в моїх словах полине
В простори рідні — до Дніпра й степів —
І піснею у піснях України
Там стане — дар мій до її скарбів.

Співатиме грядущим поколінням
Про Волю і Красу, про радощі буття,
І наповнятиме серця хотінням
До світлого, як небеса, життя.⁸⁰⁾

Цей вірш дуже типовий для автора. Зрозумілий, простий, неглибокий (принаймні на перший погляд, а насправді глибший), невибагливий (навіть із неправильним наголосом у слові „піснях”), але точний лексичними засобами. Переважає, як завжди в поета, точна рима, але не завжди вишукана, часто одноманітна (покоління — хотіння). Асонансам також дано право. В усякому разі, перші два рядки бездоганні.

Історична тематика знайшла своє втілення передусім у поемах „Повість временних і невременних літ” і „Мазепа”, що домінують у книзі *Симфонія віків*. Намагається поет поширити лексику, вживати архаїзми, що варте похвали. Але не завжди це наші, українські слова. Русизми „стаї” (зграї), „ограблені” (пограбовані), „крававий” (кривавий), „тризна” (помин, учта), до речі, взяті лише з однієї сторінки⁸¹⁾ історичної поеми не надають

80 Там же, стор. 6.

81 М. Мандрика, *Симфонія віків* (Вінніпег, „Тризуб”, 1961), стор. 161.

бажаного колориту, хоч образ ченця-літописця намальовано й непогано.

Поема „Мазепа”, яку високо оцінив д-р В. Жила, на наш погляд, не належить до кращих творів Мандрики, з погляду артизму, дарма що треба згодитися з критиком:

Мандрика у поемі „Мазепа” виступає як глибоко національний поет, в уяві якого воскресла героїчна боротьба рідного народу. Цією поемою він зміцнив віру своїх земляків у майбутнє України.⁸²⁾

Не багато промовляє до читача й поема *Канада*, влучно окреслена тим же літературознавцем як „віршований репортаж”.⁸³⁾ Приблизно те саме можна сказати і про інші оповідні твори поета, що нерідко наближаються до римованої прози. Взагалі кажучи, серед більших творів автора „Мандрівник” нам здається найкращим — і то, перш за все, тими висловами, що межують із афоризмами. Говорячи про бурів у Африці, Мандрика зауважує:

Тут білий геній чорного примусив
До відступу від прадідних границь.⁸⁴⁾

Натомість, на наш погляд, заслуговує на похвалу та частина віршованої творчості, в якій Мандрика прагне малювати словом, уміло застосовуючи метафору, що стала органічною частиною його поетикальних засобів. *Сонцецвіт*, четвертий том поезії Мандрики, дуже рясніє тропами, яскравістю малюнка. Ось так відкривається книга:

У поли золоті вдягається мій сад,
Літанію розучують берези;
В багрянці чорноклен виконує обряд,
Бо дні тепла вже взято на терези.⁸⁵⁾

82 Микита Іванович Мандрика: *Ювілейний збірник...* За ред. М. Г. Марунчака (Вінніпег, 1973), стор. 51.

83 В. Жила, „Західня Канада в українській літературі”, *Західньоканадський збірник*, I (1973) стор. 133

84 М. Мандрика, *Сонцецвіт* (Вінніпег, 1965), стор. 88.

85 Там же, стор. 7. Див. також нашу статтю „Метафора в поезії М. Мандрики”, *Микита Іванович Мандрика: Ювілейний збірник...* (1973), стор. 56-59.

Можливо, що саме ці особливості творчості мав на увазі д-р К. Андрусин, який у своїй рецензії назвав цю книгу "an inspiring work of art":

...one detects a greater and, at time, an intensified feeling of religiosity as he contemplates the nature around him from which he derives the spiritual content with which many of his lyrics are infused.⁸⁶⁾

Для Мандрики фізична старість не існує. Невичерпний у своїй творчій потенції, на порозі свого 85-річчя, він видав *Вино життя* — свою найкращу книгу.⁸⁷⁾ Ідучи в ногу з часом, відгукуючись на важливі події, написав поет вірш „Місяць”, на який приземлились астронавти, і почав його так:

Побитий віспою небесних епідемій,
Приймак Землі...⁸⁸⁾

Завдяки таким прекрасним тропам, артизм поета досягнув своєї верховини, свого апогею. Але, ясна річ, не все таке добре в поезії Мандрики: його лексика не завжди чиста й нормативна, трапляються неправильні наголоси, толерує він зовсім недопускальне нагромадження приголосних, без потреби скорочує слова („маестичний”), робить правописні відхилення. Ясна річ, усе це знижує естетичний вплив його творчості навіть на масового, неперебірливого читача, для якого в першу чергу призначені його вірші.

Нижчий мистецький рівень має поезія о. д-ра СЕМЕНА СЕМЧУКА, що народився 1899 р. на Холмщині і 1928 р. прибув до Канади для душпастирської праці. Одинадцять збірок віршів має о. Семчук: *Метеори* (Львів, 1924), *Воскресення, пісні зриву* (Жовква, 1927), *Фанфари* (Чикаго, 1931), *Канадійська рапсодія* (Вінніпег-Йорктон, 1959), видано в Вінніпезі: *Рефлексії* (1965), *Жерела* (1966), *Сотворення* (1968), *Поезія і проза* (1969), *Світлість думки* (1970), *Навколо світа* (1971). На жаль, кількість

86 С. Andrusyshen, "An Inspiring Work of Art," *The Ukrainian Weekly*, 14 August 1965.

87 Див. нашу рецензію на *Вино життя* в „Огляді українських видань у Канаді”, *Північне сяйво*, V (1971), стор. 172-174.

88 М. Мандрика, *Вино життя* (Вінніпег, 1970), стор. 39.

не відповідає якості: поява нової книжки щороку не пішла на користь авторові.

Хист в о. Семчука, безперечно, є, не бракує йому літературної освіти, але над ним тяжить важким прокляттям галицька діялектна лексика, що дуже вражає, як на наш час, архаїзмом. Коли всі письменні галичани, йдучи за дороговказами великого І. Франка, давно вже засвоїли загальноукраїнську літературну мову, о. Семчук цупко тримається загумінку, виглядаючи якимсь упертим дивоглядом у сучасній літературі. Ця особливість відсуває його творчість назад принаймні на 50 років. Щоб не бути голослівним, наведемо приклади. Людина з вищою освітою, д-р Семчук у виданні 1971 р. не знає, що на означення *period*, рос. „точка”, ще в 1929 р. в українському правописі, що його, до речі, ентузіастично прийняло і схвалило НТШ у Львові, узаконено термін „крпка”,⁸⁹⁾ який на Наддніпрянщині поширився ще до першої світової війни. Д-р Семчук дає назву „Точка”⁹⁰⁾ цілому розділові, як також пише „филь”⁹¹⁾ (за польським зразком — *fala*) замість „хвиль”. Оцей московсько-польський намул (у лексиці, фразеології та правописі) гидкою слиззю лежить на кожному кроці в писаннях д-ра Семчука!

Остання (одинадцята) збірка поета, *Навколо світа* (має бути: світу), показує людину з передпотопного часу, поза могутньою течією української літератури, що всупереч московському поневоленню та австрійсько-польським обмеженням стала визнаним світовим фактором. Старенький автор так малює свій автопортрет:

Мене пожирає задух-самота...
Я висох, замнявся в собі,
запався, наче той гріб, —
нікому вже непотрібний...⁹²⁾

89 *Український правопис із словничком*. Упорядкував М. Возняк (Львів, НТШ, 1929), стор. 66. Пор. стор. 70, 74, де не радять уживати „точки”. До речі, в *Українській граматиці* Стоцького й Гартнера (передрук у Вінніпезі, 1919 р.) в пар. 258 ужито термін „крпка”, а „точки” там узагалі немає.

90 С. Семчук, *Навколо світа* (має бути: світу — ЯС) (Вінніпег, 1971), стор. 63.

91 Там же, стор. 65.

92 Там же.

Справді, кому потрібні його московські „точки” й польські „філі”, коли він і сам „як скаралуца порожна”? (Правильно має бути: шкаралуца порожня). Ще один зразок правопису д-ра Семчука:

Кольосою зчорніле каміння
колиб говорити хотіло,
комори свої глибоченні
всі кровю по вінці сповнилоб.⁹⁴⁾

А це ж і не погана строфа, яка свідчить про те, що о. Семчук має поетичний талант. Як би виграв оцей чотиривірш, якби написати його нормально, за сучасним загальноприйнятим правописом!

Колізею зчорніле каміння,
коли б говорити хотіло,
комори свої глибоченні —
всі кров'ю по вінця сповнило б.

Між іншим, заради рими останнє „б” можна поставити перед дієсловом.

Гарних строф у поезії о. Семчука багато, але майже кожній такій строфі треба щось додати, щоб її привести до ладу. Напр., „Кленові листки Канади” починаються зовсім добре (ми зробили лише правильну пунктуацію — в дужках):

Океани [,] наче крила,
й серце [—] океан.
Груди силою сповняє
канадійський лан.⁹⁵

Кращий бік поезії о. Семчука оцінив В. Кіркконелл і переклав його програмовий твір, „Канадську рапсодію”, на англійську мову,⁹⁶⁾ додавши два інші вірші. Уміщені вони там поряд кількох перекладів із творчости М. Мандрики.

Д-р К. Андрусисшин у своєму огляді „Книги, видані

93 Там же.

94 Там же, стор. 46.

95 С. Семчук, *Канадійська рапсодія* (Вінніпег-Йорктон, 1959), стор. 75.

96 *The Ukrainian Poets, 1189—1962* (University of Toronto Press, 1963), p. 489—490.

в Канаді” слушно „збештав” о. Семчука за його дорікання „самому Богові”, але одночасно подав дуже до- речне визначення його творчости:

Будучи з природи суб’єктивною, його поезія великою мірою імпресіоністична і часто абстрактна до такої міри, що її семантичне значення незрідка губиться в кайданах його роздумувань.⁹⁷⁾

На наш погляд, усю поетичну творчість о. Семчука треба добре відредагувати, правильно поставити розділові знаки, очистити вірші від русизмів (як лексичних так і правописних), а також дещо прояснити не лише роздуми, а й пейзажі. Тоді вона займе своє скромне місце в українській поезії. Напр., „Степ” починається дуже добре (перші два рядки):

Колись вибігали вовки на прерію [,] неначе ягнята,
тури стояли на варті, де тирса шуміла завзята.
Вогнем вилітав зі скали орел, що пасинок сонця
й смереки стрічали яром своєї краси оборонця.⁹⁸⁾

Третій рядок, очевидно через брак належної пунктуації наприкінці, так затемнено, що останні два рядки незрозумілі. А це ж була б гарна строфа! Після відредагування вірші о. Семчука робитимуть значно краще враження. Варто додати, що поет перекладав з англійської мови, показуючи свій добрий смак у доборі оригіналів.⁹⁹⁾

Без редакторської руки вийшла в світ і збірка *На престіл майбутніх днів* (Вінніпег, 1964) ТЕТЯНИ ШЕВЧУК (потім Кройтор, а тепер Бішоп), що народилась 1904 р. в Західній Україні і приїхала з батьками до Канади один рік пізніше. Вихованка Інституту ім. Петра Могили, почала писати ще 1925 р.

У передмові до цієї двомовної книжки, д-р М. Мандрика пише: „Форма її віршів модерна, але не абстрактна. Думки її виразні й яскраві та глибоко естетичні”.¹⁰⁰⁾

97 К. Андрусинин, „Книги, видані в Канаді”, *Західньоканадський збірник*, II (1975), стор. 173.

98 С. Семчук, *Світлість думки* (Вінніпег, 1970), стор. 78.

99 *Канадійська рапсодія*, стор. 115-132.

100 Тетяна Шевчук, *На престіл майбутніх днів* (Вінніпег, 1964), стор. 6 (передмова).

Ми були більш суворі до цієї книжки,¹⁰¹⁾ вважаючи, що ніякого модернізму в ній немає. Серед її порівняно слабших українських віршів і нібито сильніших англomовних чи не найкраща „Віра”, яку наводимо як зразок творчости Т. Шевчук:

Білі сніжинки
назовні вікна
линуть без шелесту,
липнуть до скла.
Скута морозом [.]
завмерла земля,
бо сонця-любоби
на світі нема!
Зима...
Тюрма...
Бо сонця-любоби
на світі нема!
В тихій кімнаті,

на тім же вікні
рожа цвіла [.]
немов навесні.
Байдужі її [їй — ЯС]
морози, сніги, —
схиливши голівку,
неначе з туги,
вдихала в кімнату
арому весни!
Луги...
Весни...
Вдихала в кімнату
арому весни!¹⁰²⁾

Нехай буде „арома” замість наших пахощів чи й запаху — вірш таки вартий того, щоб його зачитувати. Ще краще враження справляє *Пробудження духа* (Вінніпег, 1961) Т. Шевчук, що складається з дванадцяти теософічних розважань, написаних прозою. Релігійні люди знайдуть тут поживу для своїх духовних потреб.

Жанр української байки опрацьовували в Канаді ще в піонерську добу. „Бразилійський байкар” С. Калинець видав тут немалу збірку. До цього жанру вдавався також о. Семчук, який умістив у *Канадійській рapsодії* навіть розділ із семи байок. Але лише суддя МИХАЙЛО СТЕЧИШИН (1884-1964), що прибув із Західної України до Канади 1905 р., спромігся лишити глибший слід байкаря в українсько-канадській літературі. Його *Байки* (Вінніпег, 1959) — це щось середнє між байкою і співомовкою С. Руданського, ближче до останньої. Автор почав друкувати їх ще в двадцятих роках. „Собаки й шкури” дають повну уяву про цього роду творчість Стечишина:

101 Див. наш „Огляд українських видань у Канаді, II”, *Північне сяйво*, V (1971), стор. 182.

102 *На престіл майбутніх днів*, стор. 29.

Шкури в ставку намочив	„Дарма, браття, по воді
Сільський кожем'яка,	Безнадійно бродим!..
І пронюхали їх там	Краще б нам тут із ставка
Голодні собаки.	Випити всю воду!
Шкури ці були важкі	Висушим ставок до дна,
Вже самі собою,	І буде по всьому!
А крім того вони й ще	Тоді шкури заберем,
Накисли водою.	На обід додому.
„Як здобути їх з води?“ —	Зразу ж погодилися всі:
Радилися собаки...	„Значить, буде діло!”
Тягнуть їх сюди-туди,	„Славно! Славно!!! — вся тічня
Пробують усяко.	В захваті завила.
Брали їх вже найзручніш	Пилю воду ніч і день.
Передом і задом, —	З того перепою
Не вдається! І тічня	Полопала вся тічня
Стала раду-в-раду:	Отут над водою.

**

Кажуть люди: „Не пиріг, —
То й не пирожися”.
Не під силу тобі діло,
То ти не берися.¹⁰³⁾

В основному задовільна мова, зрідка афористичний вислів, оснований на приповідці, але й відсутність глибини у трактуванні теми, приступний вірш, — такі риси творчості цього байкаря. Д-р Юрій Мулик-Луцик у передмові до книжки так навітлив байки Стечишина:

...вони, в історичному дзеркалі байкарства, характеризуються класичною формою і класичною універсальною метою; їхня форма класична тим, що автор користується традиційними родами тематики й канонічно-типових дійових постатей.¹⁰⁴⁾

Прості, невибагливі твори Стечишина добрі, передусім, для масового читача, зокрема для фермера й робітника. Віда лише в тому, що такого типу читача в Канаді дуже поменшало. Тут читає книжку переважно новоприбула інтелігенція. Українська молодь, народжена в цій країні, українською книжкою майже не цікавиться, а старші люди, староканадці, ще й досі заглядають у „сонники”.

Байкарем Стечишиним закінчуємо другий період

103 Михайло Стечишин, *Байки*, частина I (Вінніпег, 1959), стор. 39-40. Друга частина не вийшла в світ.

104 Там же, стор. 21.

української поезії в Канаді. Це був час поширення тематики, поліпшення якості; загалом кажучи, період професійного підходу до слова, а звідси впливав і вищий рівень віршованої творчості. Майже всі поети цього періоду мали вищу освіту, кілька з них — навіть науковий ступінь доктора, щоправда не з царини красномовства. Одним словом, це була вже справжня література, що кращими своїми творами дорівнювала літературним появам на Батьківщині.

III

Друга світова війна вихлюпнула велику кількість літераторів з України. Одні йшли в широкий світ, бо не було іншого виходу, інші залишали Україну свідомо, з певною метою, можна сказати, з місією — прислужитися для неї, понести у світ правду про те, що робилося й робиться в Україні під московським поневоленням, радянського кольору, імперіялістичного змісту. Найамбітніші прагнули творити велику літературу в умовах вільного світу. Завдяки таким жертвним намірам, після 1948-50 років, коли творці українського слова масово поселились у Канаді та Америці, тутешня поезія дуже зросла якісно. Порівняно до староканадців, новоприбулі писали менше, зате краще опрацьовували свої твори. Якщо в другому періоді поняття літературного стилю було ще дуже відносним, то приблизно від 1950 р. можна говорити не лише про стилі, а й про українські літературні напрями, літературні школи на цьому континенті. Характеристично, що українські поети обох країн — Канади та Америки — творили в одному спільному потоці, до якого примикали також окремі одиниці, що опинилися в Південній Америці чи залишилися в Західній Європі. До другої світової війни такого спільного потоку не було, за винятком хібащо коломийкарів.

З прибуттям великого числа літераторів і мистців почали виникати літературно-мистецькі клуби — по всіх більших містах Канади та Америки. У Торонті до недавнього часу було їх аж два. Монреаль, Оттава, Торонто, Вінніпег, Едмонтон та інші міста ось уже чверть сторіччя систематично влаштовують літературні вечо-

ри, на яких виступають поети й письменники. Напівлітературний місячник *Нові дні* виходить у світ уже двадцять п'ятий рік. Літературні сторінки існують при багатьох тижневиках. Літературно-мистецький альманах *Північне сльиво* з'явився у п'яти книгах (Едмонтон, 1964-71), Об'єднання українських письменників у екзилі перенесло свою видавничу діяльність до Канади й видало тут уже два збірники *Слово* (Едмонтон, 1970-1973). Вийшло в світ і два томи збірника АДУК, *Естафета* (Торонто, 1970-73). Систематично появлявся літературний журнал *Київ* (Філадельфія, 1950-64). Продовжує виходити *Овід* у Чикаго. До пошвавлення літературного процесу причинилися й наші наукові установи — УВАН і НТШ.

Хронологічно першим повоєнним виданням новоприбулих у Канаді була поема, з символічною назвою, *Прометей* митрополита Іларіона (д-ра Івана Огієнка, 1882-1972), що приїхав з Європи до Канади 1947 р. і тут, у Вінніпезі, продовжував наукову й літературну творчість.¹⁰⁵⁾

Вірші митрополита Іларіона відзначаються доброю мовою. Адже писав їх визначний український мовознавець. Тематика його творів мітологічна, історична й релігійна. Зокрема вирізняється релігійна лірика, перейнята почуттям. На жаль, ці вірші переважно одноманітні, монотонні, без розмаїття ритмів, традиційні й занадто прості поетикальними засобами. Тому їхня впливова сила на читача не велика, хоч автор видав багато поем і віршованих п'єс. Зразок релігійної поезії митрополита Іларіона (цитуюмо уривок, датований 1960 р.):

Люблю я Господа душею,
Люблю Його і серцем всім,
І все істотою своєю
Собі про Нього розповім!

Я чую рухи скрізь Господні,
Я чую подихи весни;
І звуки Божі Великодні
Мені приносять тихі сни.

Я чую Бога кожним рухом,
І в кожному звуці чуткий Він,
І чую серцем, чую духом
Його в природі тихий дзвін...

Співзвучний весь я Господеві,
Немов чутлива та струна;
Як легіт в ніченьки липневі,
Бринить Творцем мені вона!..¹⁰⁶⁾

105 Життєпис Митрополита Іларіона вміщено в *Ювілейній книзі на пошану Митрополита Іларіона* (Вінніпег, 1958).

106 Митрополит Іларіон, „Угору маймо серця! Вибрані релігійні поезії“, *Віра й культура*, XXXI, ч. 1-2 (Вінніпег, 1967), стор. 24.

Дуже промовиста назва цього вірша — „Умом я Бога не відчую”. Це визначає належне ставлення до релігії взагалі.

Такі ж, досить вправні, але також без напруги, його вірші на мітологічні теми. Наводимо повністю поезію „До сонця”:

Ікар усе вище несеться в просторі,
Забув остереження батька суворі,
Й до сонця він мчиться орлом,
Бо щастя при сонці, де вічне проміння,
Де чується зоряна пахощ весіння, —
Несеться туди напролом!

І серце, як пташка, у грудях тріпоче,
Спраглива душа піднебесного хоче,
Й до щастя він мчиться, як птах,
І він все із сонцем у гордій розмові,
А в спеці все меншають крила воскові,
Та лицар не знає про страх.

Й воскові в Ікара розтанули крила,
Але не зламалась в душі його сила,
І духом відважний не вмер:
Засяли йому невмирущій зорі,
І щастя знайшов у глибокому морі,
Що зветься Ікарське тепер...¹⁰⁷)

У віршованих п'єсах чи драматичних поемах Іларіона збережено правила драматичних композицій, але розгортання дії, як також окреслення характерів, не відзначаються ні оригінальністю, ані силою зображення.

ВОЛОДИМИР СКОРУПСЬКИЙ, що народився 1912 р. в Західній Україні, прибув до Канади 1949 р. За т. зв. таборової доби, ще в Зальцбурзі (Австрія) з'явилися його дві збірки поезій: *Весняний гомін* (1946) і *Життя* (1947). В Едмонтоні вийшли в світ: *Моя оселя* (1954), *У дорозі* (1957), *Без рідного порога*, поеми (1958). Торонтонські видання: *Із джерела* (1961), *Над могилою*, вінок сонетів (1963), *Айстри невідцвілі* (1972). Вісім збірок, дарма що тоненьких, — доробок не малий, хоч і не завжди якісний. Автор працював систематично, обдумуючи написане. Серед новоприбулих, він був другим по-

107 Там же, стор. 25.

етом (після митрополита Іларіона), що виступив із книжковим виданням.

Велика позитивна риса Скорупського — від першої книжки до останньої — намагатися мислити в поезії, не піддаватися самому надхненню, а — навпаки — панувати над ним. Добираючи слова, зберігає він сувору контролю над емоцією, що в нього аж надто стримана. Коротше кажучи, його поезія підпорядкована розумовості. Не випадково уже в першій збірці 36-літній поет заявляє про себе: „Навчився я різьбити слово, годинами шукати форм”.¹⁰⁸⁾ Майже те саме повторює він і в шостій збірці: „Мисле, наливайсь у кожне слово, наче сік в зарожевілий овоч”.¹⁰⁹⁾ І справді, там де його вірш набуває віршувальної вправності, заавансований читач має правдиву насолоду від урівноваженої, думальної поезії:

Вселенна наша, наче океан,
А ми у ній лиш прибережні мушлі.
Та нам уваг від неї і пошан, —
Що лицарю по боротьбі уцухлій.¹¹⁰⁾

Ще один вірш, дуже типовий для осягів Скорупського — „Жаль” (наводимо повністю):

Жаль, немов удар об браму
В час напасливого влому,
Та на серці шраму
Не знайти по ньому.

Та зоря у нім очам
Не заблісне, мов корона,
Бо він теж, мов над колискою з малям
Проти сєєва — заслона.¹¹¹⁾

До речі, цей „написовий” вірш дорівнює того ж роду творам у М. Ореста, але Скорупський — цілком самостійний поет у даному випадку.

Із джерела — одна з кращих збірок української поезії в Канаді, не зважаючи на те, що в ній багато не-

108 В. Скорупський, *Весняний гомін* (Зальцбург, 1946), стор. 4.

109 В. Скорупський, *Із джерела* (Торонто, 1961), стор. 6.

110 Там же, стор. 58.

111 Там же, стор. 54. У першому рядку замість коми треба поставити риску, що виконує роль присудка, якого бракує.

зграбних строф, нелітературних наголосів (мАнїв, щА-
дїть, склалОся, Ім'я, лІлася та інш.), русизмів (напр.,
„вселенна” замість українського „всесвіт”) та ще й на-
тягнутих на український копил (недоожидало, опроки-
не, пестрить, бредня та інш.). Занадто багато тут і т. зв.
„народних”, усічених форм дієслова (налива, велича,
обіця, прославля та інш.), що їх останнім часом дуже
спопуляризував у радянській поезії А. Малишко — вони
навіть не разять у його пісенному стилі, але для стилю
Скорупського, що іноді нагадує навіть Р. М. Рільке, ніяк
не надаються. У попередніх збірках поета цих вад іще
більше. На превелике щастя, їх майже немає в останній
книжці, *Айстри невідцвілі*, а це переконує нас у тому,
що автор іде по дуже добрій дорозі, поволі звільняючись
від попередніх помилок і недоліків. Остання збірка,
складена з тристроф, має майстерні вірші. Наведемо
один повністю:

Напевно небо вигадало ключ,
Щоб не добувся світ до таємниць.
Тож, бунте мій, поміж проваль і круч —
Тобі ніколи не втекти з темниць.

Я в'язень — болю, мрії, далини,
І навіть тіні, що мій крок хитне.
Тремчу як висню нерозгадні сни,
Дівча з відром порожнім шлях протне.

Я ж в'язень! Цілий вік у боротьбі!
За хліб, за путь, за долю на землі!
Мій Пан — в мені, як хист мистця в різьбі,
Я в Панові, як відсвіт в джерелі. ¹¹²⁾

(Звертаємо увагу на одну ідіоматичну помилку: в
Скорупського було в третьому рядку „Тобі ніколи ви-
дертись з темниць”; оскільки „ніколи” вимагає обов'яз-
кової частки „не”, нам довелось порятувати автора;
„видертись З Темниць” не допоможе ніякому читачеві
„видертися” з накопичення приголосних, тому ми вста-
вили „не втекти”, щоб читач якось вимовив цей рядок.
Автор може підшукати щось краще за запропоновану
зміну.)

112 В. Скорупський, *Айстри невідцвілі* (Торонто, 1972), стор. 49.

Наш натяк на стилістичне чи бодай загальне споріднення Скорупського з Р. М. Рільке¹¹³ підтверджено пізніше автором — в *Айстрах невідцвілих* — навіть епіграфом із того німецького символіста.¹¹⁴ Взагалі кажучи, творчий шлях нашого поета почався від навчання в Б. І. Антонича (напр., „Садок, мов циганчук смагливий” у першій збірці), проліг через нібито творче змагання з Б. Кравцевим — до виразного власного голосу, що найкраще виявився у двох останніх збірках. Щоправда, цей голос можна було почути й раніше, напр., у *Мій оселі*:

Під ніч поплаче дзвін.
І втихне, ген відбившись по долині.
Який звичайний чин,
А як самотньо без того людині!¹¹⁵

(Якби наголос падав на „без того”, то це була б таки справжня поетична перлина. Може підчас перевидання автор подумає над цим нелітературним наголосом, який плутають, після прийменника, навіть в Україні.)

Створив Скорупський і вінок сонетів — *Над могилою*. Не всі сонети мають належну стрункість, не завжди належне й римування. Усе ж таки окремі катрени чи терцети цілком задовільні, як от, наприклад, строфа про роль матері в родині:

Наріжний каменю під рід і дім
І рідности між ними — сил і крові!
Стовпи гранітні, брили мармурові
Ожити здатні лиш теплом твоїм.¹¹⁶

Т. Матвієнко в рецензії на вінок сонетів слушно підкреслив:

...автор з невимушеною сердечністю співає похвалу і відданість, глибоку любов і подяку найближчій і найдорожчій людині — своїй матері, якій завдячує... життям і вихованням, моральним дороговказом, рідною мовою, наснагою на своїм шляху для досягнення цілі: „О мамо, джерело мого життя!”¹¹⁷

113 Yar Slavutych, *Ukrainian Literature in Canada* (Edmonton: Slavuta, 1966), p. 10.

114 *Айстри невідцвілі*, стор. 31.

115 В. Скорупський, *Моя оселя* (Едмонтон, 1954), стор. 76.

116 В. Скорупський, *Над могилою* (Торонто, 1963), стор. 9.

117 Т. Матвієнко, „Рецензія”, *Вільне слово*, 29 лютого 1964 р.

Якщо добрі медитації стрічаємо у Скорупського в усіх збірках, зокрема в *Айстрах невідцивілих* та *Із дже-рела*,¹¹⁸⁾ то його поеми, власне кажучи довші вірші, зібрані в книжці *Без рідного порога*, на наш погляд, зовсім слабкі, надто публіцистичні, без розгортання дії та без накреслення характерів.

Творчий шлях Скорупського, здається нам, ще не завершений. Від поета можна й треба чекати нових творів. Щодо надрукованих, то майже всі вони потребують суворої редакторської руки: покращити милозвучність, усунути накопичення приголосних, дотримати тональність і надати ритмічної облади, усунути нелітературні наголоси, як також в окремих випадках унормувати правопис. Тоді Скорупський, поет із хистом і власним обличчям, поет-мислитель, займе тривале місце у скарбниці української поезії. Значну редакторську працю він може виконати й сам, про що свідчить його остання збірка, з мовного та формального боку найбільш упорядкована, — у ній натрапляємо на справжні шедеври:

Боросять ратуш — два простерті леви,
Від водограю — свіж, і тінь — від бань.
Теж товпляться і діти, і дерева,
Лавки чекають бесід і кохань.

Пристаньмо й ми і киньмо гріш на воду,
А, може, праведна душа на дні
Майне русалкою і в нагороду
Пішло бажанням нашим щасні дні...

І враз між люд розбризне поговори:
Це ті, що народились у чіпку,
А ми повір'ям мудрим і прозорим
Хвалу здіймем за тривкість їх стійку.¹¹⁹⁾

(Знову ж таки, навіть у найкращих творах поета не можемо не вказати бодай на дрібні недоліки: його „чепок” ми змінили на „чіпок” (цього вимагає правопис), але залишаємо неправильний наголос у слові „здіймем”, хоч має бути „здіймем”: нехай автор сам

118 Див. нашу оцінку в „Огляді українських видань, II”, *Північне сяйво*, V (1971), стор. 184-85.

119 *Айстри невідцивілі*, стор. 17.

поправляє — у згоді з українським нормативним наголошенням!)

Протилежністю до Скорупського є щирій, правдивий, але неглибокий, іноді просто бездумний, лірик БОГДАН МАЗЕПА, що народився 1928 р. на хуторі поблизу Денисова на Тернопільщині, а прибув до Канади 1948 р. *Зоряна даль* (Едмонтон, 1956) — хронологічно третя поетична поява серед новоприбулих — приваблює простотою й безпосередністю. Мелодійний вірш Мазепи, в якому майже немає кострубатостей Скорупського, діє передусім на такого читача, що... не хоче думати, що насолоджується музикою вірша, як співом щебетливої пташки.

Якщо в Скорупського — заглиблення, осмислення явищ, перепускання їх через призму власного бачення, то в Мазепи — поза кількома віршами, напр., „З хаосу днів...”, — ковзання по поверхні, але забарвлене автентичною щирістю, навіть банальною грайливістю, яких не можна байдуже проминути. Така відмінна природа цих двох своєрідних сучасників. Ніби усвідомлюючи своє амплуа, Мазепа звертається до критика:

Поглянувши на кілька речень,
Не знайдеш тут модерних форм,
Лиш душу щиру, молодечу,
Що рвалась ринути орлом.¹²⁰⁾

Великий жаль, що талановитий автор так зневажливо ставиться до шукання, обмежуючи себе до традиційного замозаспокоювання. Саме тому його *Зоряна даль*, загально кажучи, слабка, хоч окремі вірші, наснажені ліричним теплом, залишають по собі немалу впливову силу:

Ти ще й досі сумуєш сама? . Часто бачу в тривожному сні
Крізь віконце мене виглядаєш? Твої очі і сльози, як перли.
Десь надворі лютує зима — Але знаю: розбурхані дні
Хуртовина сліди замітає. Нашу стежку навіки затерли.¹²¹⁾

120 Богдан Мазепа, *Зоряна даль* (Едмонтон, 1956), стор. 36.

121 Там же, стор. 52. З ласкавого дозволу автора змінюємо „Чи ще досі” на „Ти ще й досі”, запропоноване нами. Таким чином, гадаємо, виграє милозвучність.

Лірична температура ще більше піднялась у тих віршах Мазепа, що їх ми мали приємність надрукувати в альманасі *Північне сяйво*. Наведемо його „Мелодію”, де перші шість рядків — справжній шедевр: лише кінцівку годилося би якось підсилити:

Хто сказав, що зима навісна? Грають з вітром холодні драти,
Я люблю, як ридає хуртеча. А у серці таємні клярнети.
У душі тоді грає струна, Тож лети, моя пісне, лети
Моя ніжна струна молодеча. Крізь широкі степи і замети. ¹²²⁾

Пісенну ліричність поета оцінили наші композитори. Б. Веселовський поклав його вірш „Чи пригадуєш ніч, синьоока моя?” ¹²³⁾ надрукований у першій книзі *Північного сяйва*, на музику, а співак Дербіш так гарно виконав, що цей романс набув значної популярності по обох берегах Атлантийського океану (записано на платівці *Верба*).

Уводить Мазепа до своєї творчості також канадську тематику. Його „Вечір у Бенфі” вартий особливого відзначення, а „Лист до друзів”, з апотеозою Альберти, „мрійної сторони” ¹²⁴⁾ — це оригінальний внесок до канадіяни. Є в нього більше творів на місцеві теми, зокрема довгий вірш „Піонер”, який щоправда не відзначається високим рівнем.

У своєму вузькому ліричному діяпазоні Мазепа має власне, хоч і дуже вузьке місце. Спроби розширити його за рахунок вільних віршів („Містика”, „Едмонтонів”) ¹²⁵⁾ не вдаються. Поет не панує над верлібром, що залишається в нього прозою. Трохи краще виходять патріотичні поезії, нар., „Львів”:

Рідний Львово, кохана столице!
Ти стоїш, як чуткий вартовий,
На шляхах, де кувалася криця,
Де шугав гураган степовий!

122 Б. Мазепа, „Із збірки *Полум'яні акорди*”, *Північне сяйво*, I (1964), стор. 54.

123 Там же, стор. 55.

124 *Північне сяйво*, III (1967), стор. 5.

125 *Північне сяйво*, IV (1969), стор. 55.

Рідний Львово, звитяго Данила,
Ти відбив злі удари століть!
І нескорена галицька сила
В тайних мурах нестримно кипить!¹²⁶⁾

Нам здається, що Мазепа так і зостанеться ліриком, автором яких десяти-двадцяти перлин, що переживуть самого творця. З перспективи часу завжди витрає якість — не кількість!

Добрий знавець української мови, ЛЕВКО РОМЕН (псевдонім), що народився 1891 р. на Наддніпрянщині, виступив у пресі ще підчас Української Революції 1917-20 років. Але перша збірка з'явилася аж у Новому Світі, коли поет уже почав збиратися на пенсію.

Роменові книжки *Передгір'я* (Філядельфія, 1953), *Поеми* (Торонто, 1956) і *Дуб-нелін* (Торонто, 1969) — наслідок послідовної, обдуманної творчої праці. Колишній вісниківець, поет продовжує вісниківську традицію в Канаді. Це видно з багатьох віршів, зокрема з того, що присвячений „світлій пам'яті Юрія Клена”, також вісниківця:

Зі стиску вирвавшись страшного,
Ти смолоскип угору звів —
І нам освітлював дорогу.
Нас бадьорив Твій вільний спів!

Поривний вітер буйних прерій,
Далекі обрії морів
Гойдали сни чужих імперій, —
Та не для них Твій дух горів.

Горів Твій дух для України,
Він не мирився, він — повстав!..
— Бо ж стогін-зойк над світом лине
З її голготного Хреста!..¹²⁷⁾

Патріотична поезія Ромена добре надається до сцени з нагоди національних свят. Такого типу вірші „Петлюра”, „Тарасові” та інші, зокрема у збірці *Дуб-нелін*, де тематичний засяг дуже широкий. Тут і вростання в ґрунт Канади, її стовпи „індіанських божищ”, і Ніагара

126 В. Мазепа, „Львів”, *Українські вісті*, 1 листопада 1973 р.

127 Л. Ромен, *Передгір'я* (Філядельфія, 1953), стор. 19.

— з одного боку, і вірність Україні та її визвольній боротьбі — з другого.

Д-р Роман Кухар, що в поезії виступає під псевдонімом Р. Володимир, слушно вказав уже на те, що Ромен „характерний своєю гостротою, відзивністю на... своєрідність доби”.¹²⁸⁾ На жаль, Р. Володимир, цей найкострубатіший український поет поза Україною, сам добре не володіючи нормативною мовою, зовсім безпідставно покритикував автора *Дуба-неліна* за неологізми:

манерою поета вважаємо його надмірну тягу до промощування шляху масі неологізмів. Їхній ужиток... робить твір нестраним, кострубатим.¹²⁹⁾

По-перше, неологізмів у Ромена дуже мало, не „маса”, а лише кілька. Він просто орудує ширшою лексикою, ніж д-р Р. Кухар. По-друге, Роменова мова ніколи не буває кострубата, навпаки — вигладжена. Діагнозу треба поставити зовсім іншу: поет не має доброго відчуття мовостилію і вживає слова „різної породи” (М. Орест) у тому самому вірші. Це чи не найбільший негатив Ромена.¹³⁰⁾ Друга вада, якщо це не звичайна особливість поета, — відсутність напруги, брак наснаги в багатьох віршах: ніби й добра батарея, та не завжди заводиться мотор! Володіючи запашною лексикою, хоч і без добору, обдумано будуючи свої вірші, поет не завжди акумулює таку енергію, що видавала б іскру й запалювала.

Хочемо скристалізувати нашу думку: ми проти оголеного почуття. Таке буває в талановитих, але переважно недосконалих поетів. Таким був Михайло Ситник у своїх ранніх творах. Ми за те почуття, що пульсує в артистичному творі будь-якого стилю чи літературного напрямку. Олесь, Рильський, Тичина, Зеров, Бажан, Сосяра, Маланюк, Свідзинський, Ольжич, Антонич — які відмінні один від одного поети! Але як уміло насичують

128 Р. Кухар, „Дуб стійкості й досвіду”, *Канадійський фермер*, 18 квітня 1970 р.

129 Там же.

130 Див. наш „Огляд українських видань у Канаді, II”, *Північне слайво*, V (1971), стор. 174-76. Тут — про стиль Л. Ромена.

вони почуттям свої артистичні твори! Обираймо собі вчителя, за власною подобою, і вчімся!

Ромен уміє працювати над словом, іноді він досягає дуже доброї тональності. Його „Осінній день” має такі гарні строфи:

Ця тепла й голублива сонця ласкавість
Надії вже родить і мужні бажання...
Але за осяйність, за світу хупавість
Чи ж можу простити безглузді страждання?

Під бурями йшов я шляхами вигнання,
Змагався за волю — словами й ділами...
Тож вірю і прагну: хай осінь — ще ж рання! —
Освіжить цю баню небесну — громами!¹³¹)

На жаль, такі витримані строфи бувають у Ромена рідко. У *Поемах* він ще слабший. Власне кажучи, це не поеми, а якісь публіцистичні перекази з історії України („На пружі” та інш.) або роздуми про мистецтво („Краса і врода”) чи екскурси в мітологію тощо. Прикро, що в них немає ні сюжету, ні дії, тим більше — характерів, хоч усюди — добра мова.

Наступна українська поява в Канаді — ЛЕВ Т. ОРЛИГОРА (псевдонім Л. Силенка), що став уже притчею во язицех. Погляньмо ж на нього тверезо — з погляду літератури і з погляду релігії. Адже він став уже для декого Вчителем.

Писати вірші почав Силенко ще підчас другої світової війни. Видав першу збілочку, з портретом, *Люблю* (Едмонтон, 1958), після прибуття на цей материк, який він уже об'їздив з півночі до півдня (обіцяв робити навіть фільми, але дав хука!). Збірка поезій відкривається пророчим рядком — „Стрічайте вікінга нового!”¹³²) (Оскільки друге слово наголошує автор на другому складі, цей рядок треба читати як амфібрахій, а не ямб, що було б нормально). Неправильні наголоси (згАньбить, у макАх та інш.), разючі приклади немилозвучності („задивився кущеМ В Дно криниць”¹³³), дуже приблизні

131 Л. Ромен, *Дуб-велич* (Торонто, 1969), стор. 29.

132 Лев Т. Орлигора, *Люблю* (Едмонтон, 1958), стор. 5.

133 Там же, стор. 8.

чи дуже банальні рими, відхилення від правопису та нормативної пунктуації — усе це свідчить про те, що збілочка явно початківська, як на немолодого вже тоді поета. А проте окремі строфи в ній зовсім непогані, написані з хистом:

Коли весні ти віриш, що відходить
Старим човном у далі голубі,
Юнацька кров над смертю верховодить
І множить радість у житті тобі!¹³⁴

Поет називає Україну „сіллям землі”, „окрасою праокрас”, „сестрою Христа”. Вона „окрадена, сумна”, „Бога дар”, несе хрест, а „в очах — прощення”. Цілком християнський погляд! Автор, що безмежно любить залишену Україну, „як правду — Бог”, заявляє:

Ти кров моя, ти вічність праджерел,
Ти гимн життя, ти неоцвітний міт,
Тебе знайду і на руїнах сел,
В льохах тортур, в агонії сиріт!¹³⁵

Оце „тебе знайду” стало життєвою посвятою поета, який незабаром і взявся її вперто й послідовно шукати, сягаючи праджерел, не лише праукраїнських, а й праіндо-європейських. Щоб краще зрозуміти сучасну пропаганду, ведену Силенком, удамося до мемуарного відступу.

Наприкінці 1944 р. доводилось нам ховатися від німецької поліції по руїнах Берліну. В одному перехідному таборі ми й зустріли Силенка. Позналилися. Також поет! Читали один одному свої недруковані твори. „А чого це у Вас таке ім'я, Яр?” „О, це ж український бог весни й кохання...”, — іронічно відповідаю. „Уперше чую! Невже?” — дивується Силенко. „А про Дажбога чули?” — питаю. „Та щось там говорили про нього в школі...”

На підставі цієї розмови можна припускати, що до війни теперішній пропагатор давньої нашої мітології, мабуть, нічого не знав про неї. Як усі ми, був християнином, хоч, під радянським ладом, нетракуючим.

134 Там же, стор 9.

135 Там же, стор. 6.

Три роки пізніше, не без впливу гіндуїста Володимира Шаяна, Силенко став уже сформованим „антихристом”, як його тепер популярно називають, хоч, може, ще не відважувався відкрито про свої набуті переконання говорити. Навіть у збірці *Люблю* нічого антихристиянського немає.

Післявоєнні розчарування серед значної частини української інтелігенції, зневіра в Бога, який, мовляв, не допоміг визволитися Україні, та до певної міри антирелігійне виховання під радянським ладом призвели до виникнення т. зв. руху за Рідну Віру, що заперечує християнство і звертається до давньої мітології, яку підносить до рівня релігії.

Історичні розправи Силенка, друковані в *Канадійському фармері* протягом довгого часу, до речі, ніколи належно не документовані, викликають у найкращому разі усмішку, частіше — кепкування, зокрема з приводу епохальних відкриттів про те, що... українці ще до Христа завоювали Месопотамію, якщо не весь Єгипет. А вже справжньою сміховиною виглядає твердження Силенка про те, що санскрит походить... з української мови. В огляді поезії не місце займатися історико-філологічними справами (наш відступ і так задовгий!), але не можемо не сказати, що індо-європейські мови споріднені між собою до такої міри, що тепер уже немає жодного сумніву — усі вони походять від однієї прамови. Якщо цю прамову, на письмі незасвідчену, лише тепер приблизно відтворену мовознавцями, вживали також на теренах доісторичної України, скажімо за трипільських часів, то це ще не дає права називати її, оту прамову, українською. Англійський Орлигора, як німецький, грецький чи болгарський Орлигори, слушно протестуватимуть. Адже й ті представники сучасних індо-європейських націй (мов) мають таке ж право до прамови, як і ми, українці. Але не відбігаймо від нашого огляду.

Мага врата — це віршована біблія Рідної Української Національної Віри (РУНВІЗМ). З кожного рядка

699 строф клекотить сильна ненависть до християнства, висловлена часто не без хисту. Таким чином, ця маленька, всього на 92 сторінки, книжечка набуває значення (не легковажте, скептики!) нової евангелії, нового корану — назви можна міняти залежно від кредо віровизнання. Цікаво, що по-блюзнірському висміюючи „чуже” для українського народу християнство та його священослужителів, автор не знаходить у нашій праісторії „рідних” елементів, на які б можна опертися, і звертається знову ж таки до чужого санскриту — „мага врата”, що значить „магічні ворота, могутня сила, дороговказ”. Це дуже слабкий пункт у „вченні” Силенка. Уже краще було б, ясна річ, „рідніше”, якби він дав своїй книжці праукраїнську назву, напр., „Черти і різи”, про які нібито довідався чорноризець Храбр, зустрівшись із праукраїнцями. Якщо давні „Черти” гомонімічно нагадують декому сучасних „чортів”, то можна б отой вислів осучаснити — „карби”. А так „врата” кожному відразу навіває московські „вратá” (ворота). Цього семантичного значення не мав на увазі автор.

Митрополит Іларіон, серед сучасних українців чи не найбільш авторитетна особа у справах релігії, дав таке окреслення свого ставлення до Творця Всесвіту: „Умом я Бога не відчую”.¹³⁷⁾ Вірячи серцем, християни називають Його Богом і вірять у Нього, мусульмани — Аллахом, в індійських віруваннях — Татом чи просто Силою (дивно, що цієї подібності не використав сам Силенко!), а наші прадавні предки, що визнавали багатобожжя, величали Його Дажбогом... Кожен зі свого погляду мав і має слухність. Бог один, а доріг до Нього багато.

Якби новітній Учитель не висловлював своєї воївовничої нетолерантності до християнства, то й до нього толерантно ставились би християни, мовляв, нехай собі підносить мітологію до рівня релігії. Адже поетам усе дозволене. Тим більше, що всяка мітологія — це дуже цінний матеріал для літературної творчості. У світовій літературі можна знайти багато прикладів, коли

137 Див. примітку 106.

завдяки мітологічним навіюванням духовна спадщина нації збагачувалась і входила в сучасну культуру як цінний складник. В українському письменстві можна знайти також світлі прояви цього типу.

Найцінніше у книжці *Мага врата* — це ненависть до найбільшого ворога України, до Москви, до комунізму, якого автор особливо гостро засуджує; одночасно палає у книжці велика любов до України та її кращих синів протягом усієї нашої історії. В багатьох моментах Силенко слушно бичує Ватикан за його заправання з ворогами незалежності України. Можливо історики східного християнства дадуть якусь там слушність Силенкові з приводу його нападів на Візантію, маючи на увазі політичні перипетії цесарів чи патріархів цієї імперії, з якою не завжди мирилися й наші київські князі. Отже, можна сказати, що — поза несправедливими нападами на християнство — у цій книжці багато цінного, рідного. Українські націоналісти всіх відтінків не можуть не прийняти того найціннішого, що створив поет.

Державні діячі керуються державною рацією, користю для своєї країни, її визволення чи скріплення влади. Очевидно, таким був і київський князь Володимир, варяг чи напівваряг, який офіційно запровадив у Київській державі християнство, що вже й до нього поширювалось. Християнство дало великий поштовх розвитку української культури: будували величні храми, писали книги, зорганізовували школи. Поступ завдяки християнській Церкві! Навіть об'єктивний безвірник повинен це визнати. Чому ж тоді не визнає цього Силенко? Перетворюючи мітологію в релігію, хоче він таким чином підсилити цей перехід тим, що несправедливо обплывує християнство в Україні та його величезні осяги, заслуги для нашої культури.

Той, хто повертається до передхристиянської релігії, робить великий крок назад. Мітологія (не хочемо вживати образливого слова „поганство”), хоч вона й наша спадщина, не зможе конкурувати з розвиненим християнством, що також є нашою спадщиною ось уже тисячу років! Уся наша історія, вся наша культура опромінена християнством, його українським різновидом.

Для кожної свідомої, освіченої людини — це незаперечні істини.

Як же розуміє ці істини автор книжки *Мага врата?*

Ми русини, духовні гібриди
Зайшлих правд і релігій, о, ми
Так навчилися чужинцю служити,
Що світ зве нас старими дітьми.

Ми попихачі римські, півлюди
Візантійських попів, грязь Москви.
Легко можна нас бачити всюди
Без своєї душі й голови.¹³⁸⁾

Поряд же скаржитися автор на те, що „Ми не маємо свого Далай-Лами”. От тобі й маєш! З одного боку він проти всього чужого, а з другого — нехай буде в нас і чуже, лише не було б воно християнське! А того ніби й не знає, що всі найпоширеніші сучасні релігії мають між собою багато спільного. Підчас майже одномісячного перебування в Індії нам доводилось вивчати деякі основні засади гіндуїзму, зокрема його відгалуження — браманізму — ми чули в багатьох моментах доктрину християнства! Так ніби Христос ходив по Індії, перейняв з гіндуїзму деякі вислови й запровадив їх у своє вчення. А може й справді ходив там — у той період свого земного життя, що про нього ми так мало знаємо. Засліплений ненавистю Силенко не хоче цього визнати. Звичайно, „попихачів римських” у нас не бракує, немало і „грязі Москви” (слова Шевченка, а не Силенка!), русини ще служать *чужинцеві* (саме таку форму треба вживати й Силенкові, що любить усе своє, рідне; то лише московські комуністи пропагують закінчення Ю для цього типу іменників у давальному відмінку), безголових іще багато серед нас — зокрема тих, що не живуть за християнською правдою.

Непослідовність Учителя Рідної Віри очевидна на кожному кроці. Але хочемо бути об'єктивними і толерантними до нього. Силенко має непересічний талант. Це людина самопосвяти. Окремі строфи, навіть у його нечистій мові, звучать вимовно й переконливо:

138 Лев Силенко (Орлигора), *Мага врата* (Вінніпег, 1969), стор. 55. На титульній сторінці зазначено: „Вересень, 10.969 р.”

Русь, будись! Не лякайся мого ходу,
Я — твій син, твоя крапля крови,
Вольна іскра невольного роду,
Вольна мисля твоєї глави.¹³⁹⁾

Так закінчується остання (699-та) строфа книжки. Не можемо не зауважити, що Вчитель знаходиться ще в московському мовному полоні, вживаючи називний відмінок (Русь) замість кличного (Русе), наголошуючи „кровИ” замість „крОви”, зберігаючи типово-російську форму, успадковану з церковнослов'янської мови, „глави”. Три помилки, важливі помилки з погляду рідної мови та й Рідної Віри, в чотирьох лише рядках! Добре було б, якби сини й дочки бодай одного осіду нам'яли вуха своєму Вчителеві, щоб більше дбав про чистоту рідної мови. Тоді й Рідна Віра стане ріднішою.

Не хочемо цілком відкидати *Магу врату*, твір української поезії. Уважаємо, що в толерантному світі має право на життя і своє власне вірування кожна людина. Адже й Силенко створений по подобію Божому. Тому, засуджуючи Силенкові нападні на християнство, ми з такою самою рішучістю засуджуємо й нападні на нього якогось інквізитора Ю. Витриваленка, що своєю статтею „Ворог людства і Бога”¹⁴⁰⁾ прозрадив свій сталінський тоталітаризм. Шукання дороги до Бога — це не виключне право Витриваленка. По суті справи, Силенко не заперечує Бога, він лише шукає відмінної до Нього дороги. Шевченко і Франко кидали на адресу Бога куди сильніші інвективи, але не переставали бути правдивими християнами. Силенко — це ще „ягня” в порівнянні з тими „вовками”. Живемо в світі, де зобов'язує толеранція. Тому будьмо толерантними й до поета з хистом — Силенка, хоч і критикуймо його за недоліки у його світогляді, за помилки в його мові.

Давши багато місця Силенкові, обмежимось лише найголовнішими відомостями про себе. Д-р ЯР СЛАВУ-

139 Там же, стор. 92 (строфа 699).

140 Ю. Витриваленко, „Ворог людства і Бога”, *Новий шлях*, 12 жовтня 1974 р.

ТИЧ народився 1918 р. на Херсонщині, прибув до США 1949 р., переїхав до Канади 1960 р. Європейські видання: *Співає колос* (Авгсбург, 1945), *Гомін віків* (Авгсбург, 1946), *Правдоносці* (Мюнхен, 1948), *Спрага* (Франкфурт-на-Майні, 1950). Видано в Едмонтоні: *Оаза* (1960), *Маєстат* (1962), *Завойовники прерій* (1968), *Мудрощі мандрів* (1972). Зібрані поезії: *Трофеї, 1938-63* (Едмонтон, 1963). Окремою книжкою вийшла нагороджена на конкурсі „Америки” поема *Донька без імени* (Буенос-Айрес, 1952). Переклади з Джона Кітса: *Вибрані поезії* (Лондон, 1958). Чужомовні видання: *The Muse in Prison: Eleven Sketches of the Ukrainian Poets Killed by Communists and Twenty-Two Translations of Their Poems* (Jersey City, 1956), *Oasis: Selected Poems* (New York, 1959), *The Conquerors of the Prairies*, translated by R. H. Morrison (Edmonton, 1974), *Spiegel und Erneuerung*, ausgewählte Gedichte, übertragen von Volodymyr Derzavyn (Frankfurt a. M., 1949), *Ukrainian Literature in Canada* (Edmonton, 1966), *Mykhaylo Orest: A Thinker in Poetry* (reprint from CSP, 1970). Книжки з літературознавства: *Модерна українська поезія, 1900-1950* (Філадельфія, 1950), *Розстріляна муза* (Детройт, 1955), *Іван Франко і Росія* (Вінніпег, 1959), *Велич Шевченка* (Вінніпег, 1961), *Шевченкова поетика* (Едмонтон, 1964). Бібліографія наукових праць поміщена в *Західньоканадському збірнику*, I (Едмонтон, НТШ, 1973).¹⁴¹⁾ Оцінки творчості зібрано в ювілейній книжці *Полум'яне слово М. Щербака й В. Т. Жили* (Лондон, 1969),¹⁴²⁾ а також подано в статтях д-ра К. Андрусишина,¹⁴³⁾ д-ра Юрія

141 Яр Славутич, „Бібліографія наукових праць”, *Західньоканадський збірник*, I (Едмонтон, НТШ, 1973), стор. 197-202.

142 Микола Щербак, В. Т. Жила, *Полум'яне слово: До 50-річчя Яра Славутича* (Лондон, Українська видавнича спілка, 1969), стор. 5-19. „Голоси преси: Бібліографія критики на твори Яра Славутича, 1945-1969”, стор. 21-36.

143 С. Н. Andrusyshen, „Letters in Canada: Publications in Other Languages,” *University of Toronto Quarterly*, vol. XLII (1973), pp. 505-507; *ibid.*, XXXIX (1970), p. 451; *The Ukrainian Poets, 1189-1962* (University of Toronto Press, 1963), p. 486. Український переклад — у літературному додатку до *Гомону України*, 1 грудня 1973 р. та в *Новому шляху*, 22-29 грудня 1973 р.

Бойка,¹⁴⁴) д-ра Анни Власенко-Бойцун,¹⁴⁵) Віри Ворскло¹⁴⁶) В. Голуба,¹⁴⁷) В. Кіркконнелла,¹⁴⁸) М. Мандрики,¹⁴⁹) І. Овечка,¹⁵⁰) д-ра Романа Рахманного,¹⁵¹) д-ра Яр. Розумного,¹⁵²) д-ра Д. Б. Чопика,¹⁵³) д-ра В. Т. Жили,¹⁵⁴) Б. Мазепи,¹⁵⁵) А. Юриняка, Я. Савки, Д. Чуба та інш. Упорядкував і видав п'ять книг альманаху *Північне сяйво* (Едмонтон, 1964-1971), зредагував два томи *Західньоканадського збірника*, *Slavs in Canada*, etc.

- 144 Юрій Бойко, *Вибране* (Мюнхен, 1974), том 2, стор. 205-212.
- 145 Анна Власенко-Бойцун, „Канада і світ очима українця”, *Нові дні*, ч. 284 (1973), стор. 23-24. Передруковано в *Українському козацтві*, річник 10, ч. 3, стор. 37-39. (Первісно надруковано як рецензії на збірки *Завойовники прерій* та *Мудрощі мандрів в Українській книзі*, чч. 2 і 3 за 1972 р.) Там же її рецензія в ч. 9-10 (1975), стор. 45-58, на збірку *Завойовники прерій*.
- 146 Віра Ворскло, „Навколо світу”, *Новий шлях* (Вінніпег), 15 грудня 1973 — 12 січня 1974 р. Передруковано в *Самостійній Україні* (Чікаго), 1974, річник XXVI, ч. 9-10, стор. 31-35.
- 147 В. Голуб, „Поет, перекладач, професор, мандрівник”, *Вільна думка* (Австралія), 5 серпня 1973 р.
- 148 Watson Kirkconnell, “Letters in Canada: Publications in Other Languages,” *University of Toronto Quarterly* (1963).
- 149 М. І. Мандрыка, *History of Ukrainian Literature in Canada* (Winnipeg, UVAN, 1968), pp. 163-168.
- 150 Іван Овечко, „Щоденник мандрівника-поета”, *Канадійський фермер*, 23 квітня 1973 р. Уривки з його інших рецензій — у *Полум'яному слові*.
- 151 Роман Рахманний, „Слідами завойовників прерій”, *Український голос*, 27 травня 1970 р. Передруковано в *Нашій меті* (Торонто), 30 травня 1970 р. та в *Українському житті* (Чікаго), 7 червня 1970 р.
- 152 Яр. Розумний, „Між щирою інтимністю і надуманим оптимізмом”, *Сучасність*, 1969, ч. 12 (108), стор. 110-111.
- 153 Д. Б. Чопик, „Співець мандрів”, *Овід*, 1973, ч. 3-4 (166-167), стор. 27-30. Його рецензії в *Books Abroad*, 47 (1973), 389 і 49 (1975), 809-810.
- 154 В. Т. Жила, „Під знаком херсонського Марка Поло”, *Визвольний шлях*, 1972, ч. 12, 1403-1406.
- 155 Богдан Мазепа, „Мудрощі мандрів”, *Українські вісті*, 21 червня 1973 р., *Український голос*, 3 жовтня 1973 р. Як видно з цієї рецензії та з його статті „Лірика Яра Славутича”, в часописі *Українські вісті* (Едмонтон) за 23 квітня 1964 р., Б. Мазепа розуміє не лише власну лірику, а й таку ж творчість інших, що свідчить про його природний літературний смак. На жаль, він не дуже вхожий в лабіринти

Плідно продовжує неокласичний стиль в українській поезії ТЕОДОР МАТВІЄНКО, що народився 1924 р. на Наддніпрянщині, де встиг закінчити лише середню школу. Після війни продовжував освіту самотужки, виробляючи добрий літературний смак. До Канади прибув 1952 р.

Матвієнкова єдина збірка, *Сонети* (Торонто, 1961) відзначається філігранною працею над словом, доброю тональністю вірша, як також відмовою від особовости. Урівноважений, заокруглений у вислові, учень М. Рильського, Матвієнко прагне пластичного образу. У нього немає кращих чи гірших сонетів — усі вони більш-менш на однаковому рівні. Це переважно пейзажна лірика, трапляються пейзажі душі автора, що ніби зливається з природою:

Дрімає синь і лавка в холодку,
Де так мигтять метелики і мухи,
Де ніжний цвіт ясної завирюхи
Плете мережку сизу і тонку.

І на траву [,] духмяну і м'яку [,]
Лягає тінь весняної розрухи,
Зів'ялих мрій окреслення і рухи,
Що нам дарують тугу і тоску.

То ж одпочинь, коли прозорі хвилі
Об берег б'ються [,] сонячні і милі,
Щоб їхня міць п'янила і жила,

поетики. Напр., створений нами оксиморон („Земля п'ятьох материків мені лягала гордо в ноги”, *Мудрощі мандрів*, стор. 37) викликав у нього таку дивну заввагу: „Тяжко повірити, щоб хтось лягав гордо комусь в ноги. Чейже сама гордість на це не дозволяє”. Ми, навпаки, вважаємо, що земля, горда за того, хто пройшов її уздовж і впоперек, гордо лягає в ноги, даючи мандрівникові признання за подвиг. Це те ж саме, що й згаданий уже „крик німий людини” В. Ворскло, „солodka мука” В. Сосюри, „Ми рабами волі стали” І. Франка. Б. Мазепа цього не усвідомлює. Останні статті: А. Юриняк, „Козацько-січові й сучасні вивольні мотиви в поезії Яра Славутича”, *Нові дні*, ч. 310 (1975), 7-9; Я. Савка, „Гетьманська ідея в творчості Яра Славутича”, *Батьківщина* (Торонто), 31 травня 1975 р., А. Юриняк, „Завойовники прерій Яра Славутича”, *Свобода*, 23-24 січня 1976 р.; Іван Боднарук, „Слідами Іллі Киріяка”, *Америка*, 31 січня — 3 лютого 1976 р.

Щоб назавжди проходила утома,
Щоб не лякала доля невідома
Й не поражала серця, мов стріла.¹⁵⁶⁾

Осяги поета в добірній пластичній образності незаперечні. По всій збірці розсипано багато чудових метафоричних малюнків: „тонкий струмок замріяного хмелю”¹⁵⁷⁾ „кружіль золотобджола”...¹⁵⁸⁾ Як видно з останнього прикладу, поет полюблює складні прикметники. Ще кілька зразків: сонячнодитинна, сніжновеселий, золотоджмелий, благодотворний, кришталеводзвінкий, кришталевопрозорий... Між іншим, останні два приклади своєю довготою, гадаємо, не зовсім благодотворно діють, тим більше, що в ямбічному рядку доводиться наголосувати ТА, а не ЛЕ, що було б нормативно. Але для анапесту вони дуже відповідні.

Написані доброю мовою, сонети Матвієнка¹⁵⁹⁾ були б іще кращими, якби автор частіше вдавався до роздумів, до осмислення буття. Є в нього й вінок сонетів, покищо недрукований. Написав поет і епічний твір *Мій літопис*,¹⁶⁰⁾ де спокійна оповідь, насичена образністю, справляє краще враження за публіцистичні волювання в поемах інших авторів.

Після великої вже перерви Матвієнкові треба подумати про нову збірку. Його талановиті твори не сміють лежати по валізах, які поет часто переносить з одного помешкання на інше.

Донедавна єдиний український модерніст у Канаді, д-р ДАНИЛО СТРУК (народився 1940 р. у Львові, приїхав до США 1949 р., а від 1963 р. постійно живе в цій країні) у своїй збірці *Гамма сіґма* (Вінніпег, 1963) показав себе послідовним прихильником з одного боку П. Тичини, а з другого — американських новітніх поетів. Невипадково перекладав і Т. С. Елїота та йому подібних.

156 Теодор Матвієнко, *Сонети* (Торонто, 1961), стор. 49.

157 Там же, стор. 126.

158 Там же, стор. 127.

159 Див. наш „Огляд українських видань у Канаді, II” у *Північному сьайві*, V (1971), стор. 187-188.

160 Уривки були надруковані в кількох книгах *Північного сьайва*.

Гамма сі́ма — учнівська збірка. „Романтична соната” та інші вірші показують творчо неперетоплений вплив П. Тичини. Але власне обличчя поета накреслюється в „Мозайках”:

Берізки: білі, струнки...
любувались, що тисяча зір в небесах —
Упала одна: берізки в
сльозах.¹⁶¹⁾

Проступає пунктиром це власне обличчя поета і в „Креді емігранта”, де сатирично зображено модерного заробітчанина (дай, Боже, щоб таким не став сам Струк!):

Я гедоніст! Я сибарит!
Приємність — суть життя,
вигода [—] все добро!
Про все страшне:
про жаль і смерть,
я вже забув;
бо нектар зі солодкого життя я п'ю...¹⁶²⁾

Взагалі кажучи, *Гамма сі́ма*¹⁶³⁾ — вже перейдений етап у Струка. Поет значно виріс, як видно з нових надрукованих творів, зокрема в *Українському голосі* (літературний додаток за липень 1972 р.). На жаль, він дуже рідко виступає з віршами у пресі, віддаючись більше дослідженню творчості В. Стефаника, М. Хвильового та інш. Якщо б Струк уже більше нічого не надрукував, то щонайменше одним твором заслужив собі почесне місце в українській поезії. Маємо на увазі його модерністичний „Джаз” — найвищий осяг поета:

Цигарки дим зигзагом
І негра спів хрипкий...
Щалено мигають кольори:
Калейдоскопні вишивки,
А парубки пригнули ноги,
усюди — ноги і задки — твіст!
Флейта плаче,
Вторує бас
під стогін саксофона.

161 Данило Струк, *Гамма сі́ма* (Вінніпег, 1963), стор. 38.

162 Там же, стор. 13.

163 Див. наш „Огляд українських видань у Канаді, II”, *Північне сяйво*, V (1971), стор. 190-191.

І крик людини ззаду,
І негра спів хрипкий.
Трясуться стіни,
звук-товстун
об блиск долівки бубонить,
до стелі липне дим,
тіла блискучі всюди,
гадюкою сплелись зі всім —
джаз.¹⁶⁴⁾

Дуже побажано, щоб Струк, збагачений уже досвідом, поширив свою поетичну творчість саме в цьому напрямі. Видко, що лише в таких віршах він може виявити себе якнайкраще.

ДАН МУР, що народився 1914 р. в Галичині, а до Канади прибув 1949 р., почав друкуватись дуже пізно — десь наприкінці п'ятдесятих років. За останню декаду він так витріс, що відомий порівняльний вислів „небо і земля” добре надається до двох Мурів — сучасного майстра і недавнього початківця!

Дві збірки поета, *Жаль і гнів* (Едмонтон, 1966)¹⁶⁵⁾ та *Скрижалі туги* (Едмонтон, 1973),¹⁶⁶⁾ видані коштом відомих меценатів української культури Василя й Наталки Духніїв, показують талановитого, вольового автора, хоч осягами нерівного. У багатьох його присвятах, зокрема церковникам, не завжди багато поезії. У віршах на національно-державницькі теми трапляється неперетоплена публіцистика, але одночасно нуртує й непересічна сила слова. Зрідка спалахує такий яскравий образ, який тяжко забути, напр. в інсценізації „УПА”:

Нові з автомата мережу квітки
На грудях московського ката.¹⁶⁷⁾

Має повну рацію д-р Іван Овечко, підкреслюючи у своїй рецензії, що поет „безпощадний до ворогів, тут справжній гнів на них”.¹⁶⁸⁾ Додаймо, що це ж тут і мо-

164 Данило Струк, „Джаз”, *Північне сяйво*, I (1964), стор. 103.

165 Див. прим. 163, стор. 186-187.

166 Див. нашу рецензію „Відродження барокко”, *Голін України*, 7 квітня 1973 р. (в літературно-мистецькому додатку).

167 Дан Мур, *Скрижалі туги* (Едмонтон, 1973), стор. 16. З ласкавого дозволу автора робимо деякі зміни, у другому рядку, — для покращання тексту.

гутня патетика визволення, отой авторів „Дух України”, який гартує „спрагою слави і подвигів голодом”, який „багнетами їжитья січовиків”.

Спартанською славою вставши під Крутами,
Він сяє поривом біблійним стовпа;
Це він біля Бродів борцями невнутими
Героїть безсмертно в легенді УПА.¹⁶⁹⁾

Ненавість до Москви, символу загарбництва, запеклого ворога української самостійности, в Мура така велика, як і в Є. Маланюка. Поет анти трохи не вагається кинути пристрасний докір навіть Ватиканові за його діялоги з московськими комуністами:

Святець братається з дияволом Кремля!
О, зглянься, Отче, з неба, в гнівний час над нами!
Над пеклом радісні тужавіють мости.
Для обездолених Павли стають Савлами,
Розіп'ятим нові вирощують хрести.¹⁷⁰⁾

Апологет національного гніву, співець збройного визволення, „поет української правди”,¹⁷¹⁾ Мур потрапляє бути одночасно й ніжним ліриком, напр., у вірші „Черемха і бузок”¹⁷²⁾ та багатьох інших. Ліричний розділ „Пасма паморози”, у другій збірці, — його найкращий мистецький осяг. Варто підкреслити, що Мурів „Плач серця”, з дуже цікавими строфічними особливостями, — це шедевр інтимної лірики на поширену, давно тему, але по-новому опрацьовану.

Новаторські замашки в Мура бувають дуже успішні. Він уміє милуватися звуками, перебирати їх — як перлини. Така його „Провесна” (наводимо повністю):

Пазелень пагорбів,	Пагілля парости,
Лати лісів,	Брості бруньки.
Видолин, вибоїн,	Пролісків прорості —
Срібло ставків.	Дзвонять дзвінки!

168 Іван Овечко, *Вибрані поезії, нариси, оповідання, статті, рецензії* (Лавленд, Колорадо, 1970), стор. 158.

169 *Скрижали туги*, стор. 7.

170 Там же, стор. 19.

171 Іван Болехівський, „Поет української правди”, *Канадійський фармер*, 6 травня 1967 р.

172 Дан Мур, *Жаль і гнів* (Едмонтон, 1966), стор. 81.

Просинь у проривах —
Хаоси хмар.
Обрідь на обрїях —
Жужелї жар.¹⁷³⁾

Зразковий вірш, у якому повторюються — в кожному рядку — початкові звуки слів (п-п, л-л, в-в, с-с...). Найголовніше те, що вірш грає, переливається, а навмисного повторення читач майже не відчуває. Це свідчить про майстерність автора, який допасовує відповідні слова з великим хистом. Гадаємо, що й сам Григорій Чупринка похвалив би Дана Мура.

Появляються в нашого поета й виразні бароккові риси. Оця своєрідна барокковість яскраво висловлена в акростику „Любов”, що має „прямокутну” (з чотирьох боків!) риму. Наводимо лише першу строфу:

„Л Ю Б О В”

Лїлейних серць дурманно-млосний пал
Юнь долї дань дає усім своЮ,
Бере в борги незбагненність приваБ,
Окрилює в цвіт райдути судно.
Весільні дзвони золотих окоВ, —
Л Ю Б О В...¹⁷⁴⁾

Та це ж відроджений Іван Величковський! Майстер фігурних бароккових віршів сімнадцятого сторіччя перевтілюється в Дана Мура! Добре знаючи останнього, спостерігаючи його зростання, можемо посвідчити, що наш едмонтонець уперше довідався про Величковського після написання своєї „Любови”. Висновок: Мур прийшов до барокко своєю власною дорогою.

Живучи в цій країні, поет потроху охоплює й канадську тематику. Є в нього вірш „Канада”, що має такий гарний початок:

Перлино коштовна у лева коронї!
Не змірять нікому твоїх берегів.
Від полудня жару обпаленї скронї
Збіліють у хузі північних снігів.¹⁷⁵⁾

173 Скрижалі туги, стор. 62.

174 Там же, стор. 113.

175 Жаль і гнів, 52.

Не цурається Мур і таки досить заяложеної теми заробітчанства, що вбиває людину в людині. Але як поновому підходить до тлумачення цієї теми поет! У „Сповіді”, одному з найкращих творів української поезії в Канаді, він створює переконливий монолог духового самовбивці, що задля земних благ знищив у собі „святу, несплямлену людину”:

Запродану в ясир, у борг буття,
Знеславлену, повергнену на кпини,
Осиротив, зламав без співчуття, —
Дав волю їй за зраду батьківщини.¹⁷⁶⁾

Подібних самовбивців, серед українських поселенців у Канаді та США, — тепер хоч греблю гати! Але серед них є й такі, що усвідомлюють свою трагедію і ще каються в душі, катуючи своє сумління — як ліричний герой „Сповіді”.

Немає сумніву, Мур — поет цікавий, дарма що нерівний. Початківські плевели, яких немало в нього, зокрема в перших віршах, відсіюються з часом, а добірне зерно його поезії, його шукань та фактичних досягів, стане тоді більш очевидним і заслужено ввійде у скарбницю української літератури.

Непересічний поетичний хист посідає ВІРА ВОРСКЛО (псевдонім), що народилась 1926 р. в Києві, а прибула до Канади 1951 р. У нашій рецензії на її єдину збірку *Листи без адреси* (Торонто, 1967) ми порівняли стихійну силу її таланту до Ніагари, але й досить суворо сказали про її деяке недбальство в опрацюванні віршів, як також і про надто вже довільне римування.¹⁷⁷⁾

Без перебільшення можемо сказати й тепер, що В. Ворскло — найбільш талановита українська поетка в Канаді. Здається, в цьому ніхто не сумнівається. Одним із найтиповіших її творів є „Скеля”, де — ніби в краплині води — віддзеркалено як її осяги так і недоліки. Наводимо повністю цей вірш:

176 *Скрижалі туги*, стор. 63.

177 Див. наш „Огляд українських видань у Канаді, II” *Північне сьйво*, V (1971), стор. 188-189.

Орлам і хмарам ти причал
І сонцю золотому,
І накриває ночі шаль
Твою вдовину втому.

І обірвався стежки дріт, —
Йй гордість не під силу,
І хоч який великий світ, —
Маленькі має крила.

Я гляну у дзеркальність хвиль:
Там самоти глибини...
Закам'янів пекучий біль
І крик німий людини.

Завіщо Бог так покарав,
Дав лиш докори слухать,
Але кому він крил не дав,
Ні серця, ані вуха...

І хай ридає океан,
Тобі цілує ноги,
Ти, як неблагачий титан,
Не слухаєш нікого.

Якби ти знала чар казок
Веселих трав і квітів,
Ти б захотіла у пісок
Всю гордість перелити.

Але тобі незнаний діл
І простір розпростертий,
Тому тримай свій гордий біль [,]
Як знак живої смерти.¹⁷⁸⁾

Метафоричні вислови „вдовина втома” скелі, „стежки дріт”, „ридає океан... цілує ноги” скелі, як і виразні оксиморони „знак живої смерти” та „німий крик людини” — це великі позитиви поетки. Тут малюнок самотньої скелі та її оточення, і філософічне осмислення теми: „тримай свій гордий біль [,] як знак живої смерти”. При такій чудовій фактурі вірша хотілося б мати й точнішу риму (замість приблизних „квітів — перелити” чи дієслівно-банальних „дав — покарав” і кращу пунктацію, зокрема в першій та останній строфах.

„Скеля” — це, можна сказати, зразок верховинних осягів В. Ворскло. Але й низовинні здобутки, перейняті спонтанним, щирим почуттям, яких повно у збірці, зворушують можливо ще більше (знову ж таки наводимо повністю — для повного сприйняття):

Ніхто мене так не любив,
Як рідна мила мама.
Вона мій біль, мої жалі
Скропила всі сльозами.

Коли мене забуде світ
І всі покинуть люди,
Сльозинка мами заблищить
І талісманом буде.

Ніхто мене так не жалів,
Не розумів з півслова,
І мама чула і без слів
Мою усю розмову.¹⁷⁹⁾

178 Віра Ворскло, *Листи без адреси* (Торонто, 1967), стор. 29.

179 Там же, стор. 58.

Поетикальні засоби в цій мініятурі зведено до мінімуму (занотуємо хібащо анафору), ритми дуже при-
близні й без будь-якого навантаження, наївність оче-
видна, але цей суто-жіночий вірш бере за серце. Це ще
одне свідчення того, що хист може виправати за бага-
тьох обставин. Але до певної міри — не більше! Такі
вірші діятимуть не довго. Читачеві захочеться чогось
ваговитішого.

Проілюструвавши зразки везховинних і низовинних
осягтів, звернімось тепер до середніх, добрих середніх
віршів, які заслуговують на те, щоб їх якнайбільше чи-
тав масовий читач:

Я стріч боюсь, бо в них живе розлука,
Я стріч боюсь, бо в них живе любов,
А де любов, там зрада чорним круком
Чекає з серця пити свіжу кров.

І я також боюсь краси палкої,
Боюсь я тьмяних і палких очей,
Бо де краса — немає там спокою
І там немає зоряних ночей.

Я стріч боюсь, в них можна заблудитись,
Немов вночі в провулочках чужих.
Нащо неспокій і нащо журитись,
Коли у серці музика і сміх?¹⁸⁰⁾

Третя строфа формально слабка, але перші дві
цілком задовільні, хоч тут і ритми заяложені (кров —
любов, ночей — очей...), і неправильні наголоси (треба
вжити „нащо” замість „нащО”). Можна виявляти більше
недоліків.

Нам здається, що поезія такого типу, який полуб-
ляє В. Ворскло, повинна мати точні ритми. Або ритми —
або білий вірш! Асонанси не годяться, зокрема такі: мо-
локо — село, розмовля — прогання, іскриться — пісня
(узято з одного вірша).¹⁸¹⁾

Прийнято вже, щоб до авторів ставити великі ви-
моги, але до талановитих треба ставити — подвійні!
Лише тоді буде поступ у літературі. В. Ворскло, як зга-

180 Там же, стор. 48.

181 Там же, стор. 35.

дано вже, посідає надзвичайний талант, який можна розвинути щоденною працею до такого ступеня, що вона може стати визначною поеткою. Ясна річ, якщо буде послідовно самовдосконалюватись і шліфувати свої твори, а також дбати про чистоту української мови.

Ще разом зі Скорупським увійшов у літературу БОРИС ОЛЕКСАНДРІВ (народився 1921 р., прибув до Канади 1949 р.), видавши книжечку *Мої дні* (Зальцбург, 1946). Після дуже довгої перерви поет дав про себе знати збірками *Туга за сонцем* (Торонто, 1967) і *Колокруг* (Торонто, 1972), що наполовину складаються з перекладів.

Віршувальна вправність, музичність вірша, добра тональність, ліризм — це ті якості, що викликали ряд заслужених похвал на адресу автора. Однак, не зважаючи на згадані позитиви, на очевидну майстерність орудувати словом, поетове обличчя якесь невизразне. Рецензуючи його *Тугу за сонцем*, назвали ми Олександрова „майстром без власного обличчя”:

Поетія Б. Олександрова — це лірика, де все — ніби в тумані, наче в далекому диму... Якась там згадка про Україну, щось про любовні почуття, про якесь там розставання, але нічого такого виразного, сильного, що поклато б свою борозну в пам'яті читача.¹⁸²⁾

Це означення, свідомо зацитоване з нашої власної рецензії, можна з успіхом прикласти до *Колокругу* (назва незбагненно-тавтологічна!), хоч у ньому зустрічаємо три-чотири вірші, які виділяються певною свіжістю на загальному тлі, що дуже подібне до попередньої книжки. Це передусім „Чекання”, „Смерть механіка”, „1933” та особливо „Поет на Соловках”, що має такі прегарні рядки:

Білі ночі плывуть, як привиддя з полярної тьми,
І північна зоря холодіє на вістрях багнетів.
Дніпре, батьку наш Дніпре, до вічного неба преми,
Чорне море збуди — Біле море ховає поетів!¹⁸³⁾

(Тут лише треба виправити правописну помилку: грИми, а не грЕми).

182 Див. наш „Огляд українських видань у Канаді, II”, *Північне сяйво*, V (1971), стор. 189-190.

183 Борис Олександрів, *Колокруг* (Торонто, 1972), стор. 27.

З приємністю відзначаємо, що ця строфа запам'ятовується після першого ж читання. Одночасно в *Колокрузі* повніше, ніж у попередній збірці, зарисовується такий ліричний герой, що любить, як то кажуть в Україні, скакати в гречку. Тема нібито порушення вірності, принадності гріха варіюється автором на всі лади. Гріх за гріхом цього героя, його одне покаяння за іншим у колокрузі здогадно-любовних пригод, пробачний тон не то перед коханкою, не то перед дружиною — усе це червоною ниткою переходить через обидва канадські видання віршів Олександрова. Ми далекі від пуританізму, зокрема в поезії. Старших уже більше не зіпсуєш! „Квіти зла” давно здобули право на життя й процвітання також в українській літературі. Поет має повну слушність, кажучи:

Які слова гойдає ночі барка!
І що якби шануючи закон,
Та був замовк закоханий Петрарка?¹⁸⁴⁾

Горе переможеному — не було б славетних канцон і мадригалів! Усе ж таки, як би там не було, такого типу поезії, як „Прогнав чоловік”, навряд чи варто було так щедро містити в журналі *Молода Україна*, що призначений виховувати нашу молодь. До речі, цей дуже добрий журнал забагато друкував і перекладів з російської мови — у молодого читача могло виробитись переконання, що ми такі бідні, що без російської літератури — ані кроку! Якраз таку настанову поширюють видання для молоді під радянським ладом. На щастя, останнім часом редакція журналу уважніше добирала матеріяли до друку.

Мова Олександрова добра, літературна, але трапляються й небажані русизми, яким не місце в українського національного поета. Вкажемо лише на деякі (літерою Т позначено слова, взяті з *Туги за сонцем*, а К — це *Колокруг*, число означає сторінку): груз (Т 23), стреміти (Т 34), ехо (Т 44), рижий (Т 61)... ці виразні москалізми треба заступляти українськими відповідниками (за тим же порядком): тягар або вантаж, прагнути, луна, ру-

184 Там же, стор. 40.

дий... Крім того, не годиться нам, у вільному світі, вживати спопуляризований там русизм „буран” (Т 14), на який в українській мові є добрий десяток синонімів: метелиця, хурделиця, хуртеча, завія, сніговія, заметіль, метіль, сніговиця, хуртовина, завирюха, сніговир, біловир... Лише вибирай чи твори в такому ж дусі! Олександрового „чудака” (К 46) ліпше заступити „диваком”, замість „кружить” (К 18) ужити „кружля”, замість „розграбити” (К 89) — „розграбувати”, „любимий” (К 22) — „улюблений” і т. п.

З наголосами в Олександрова дуже негарзд. Ще півбїди, коли ці неправильні наголоси бодай діалектно-українські (після зазначення сторінки подаємо слова з вірними наголосами): пожа^рУ (Т 11) — пожа^рУ; вік^Он (Т 16) — вік^Он; гуч^ний (Т 15) — гуч^ний; л^Овлю (К 30) — л^Овлю; крижа^ні (Т 58) — крижа^ні; подзв^Оню (К 23) — подзв^Оню; у груд^ях (К 46) — у груд^ях; кор^Отав (К 53) — кор^Отав... На жаль, український поет, начитавшись російської літератури, яку він перекладає, уже виробив собі виразно зрусифіковану систему наголошування деяких слів, зокрема дієслів. Ще в 1967 р. він писав вірші, але в *Колокрузі*, п'ять років пізніше, — самі вірші (з наголосом наприкінці, за російським зразком — стих И), цей наголос він повторив майже десять разів! Цитуємо цю російщину в наголошуванні, за сторінками, подаючи поряд українські наголоси: під^Еш (Т 36, К 20, 48) — під^Еш; від^їд^Уть (Т 38) — від^їд^Уть; з^їд^Уть^{ся} (Т 34) — з^їд^Уть^{ся}; про^їд^Е (Т 48) — про^їд^Е; на Хо^ртиці (Т 62) — на Хо^ртиці; пригадаймо такий наголос у Шевченка та Щоголева; ні сл^їд^А (К 9) — ні сл^їд^А; зна^їд^Ете (К 10) — зна^їд^Ете; при^їд^Е (К 23, 37, 38, 49) — при^їд^Е; пере^їд^Е (Т 26) — пере^їд^Е; вер^нЕш^{ся} (К 26) — вер^нЕш^{ся}; від^їд^Е (К 37) — від^їд^Е; д^їд^Еш (К 37) — д^їд^Еш; ко^сий (К 56) — ко^сий; при^їд^Еш (К 69) — при^їд^Еш...

Усі ці слова з наголосами за російським зразком (по^їд^Еш^ь, ото^їд^Ут, со^їд^Ут^{ся}...) ми вибрали лише з оригінальної творчості Олександрова (приблизно 100 сторінок в обох книжках), лишаючи на боці його перекладну поезію, де також є подібні помилки. Наш ви-

сновок: український поет у вільному світі (гадаємо, несвідомо) р у с и ф і к у є наголошування українських слів.¹⁸⁵ Уже можна дістати добрі словники української мови (напр. *Словник наголосів* М. І. Погрібного, друге видання вийшло в світ ще 1964 р. — за три роки до появи *Туги за сонцем*, а в рік випуску *Колокругу* з'явився довідник *Українська літературна вимова і наголос* за редакцією М. А. Жовтобрюха), їх повно по тутешніх українських книгарнях, але Олександрів лігнеться в ті словники заглядати — на шкоду своїй мові.

Не бракує русизмів та по-російському наголошених українських слів і в перекладній книжечці Олександра *Реквієм* (Мюнхен, 1973) Анни Ахматової. Вкажемо бодай на кілька: снаряд (стор. 18) — набій; любимий (20) — улюблений; приречений (13) — приречений; управдом (18) — жербуд (жерівник будинку)... Тут же „Дон” і „слідом”, які ліпше заступити українськими відповідниками: Дін, услід. Не вживає перекладач і кличного відмінка там, де він обов'язковий: „в твою, синок, тюрму” (16). Якраз тут і треба „синку” чи „сину”! Бракує кличного відмінка і в деяких оригінальних вір-

185 На з'їзді письменників „Слова” улітку 1973 р. стався такий випадок, який на кілька секунд воскресив неславу діпівщину. Роблячи доповідь про українську літературу в Канаді, автор цих рядків звернув увагу на неправильні наголоси в поезіях Б. Олександра. У цю ж мить Ганна Черінь, що прибула з Чикаго, почала несамовито кричати. Її підтримав, порозумівшись задалегідь, П. Роеко, якому несподівано трапилась нагода помститися за виявлений плагіят (див. *Північне сяйво*, книга V, стор. 192-193). Отак чиказька геклериця й торонтський геклер обмакітрили управу „Слова” і внесли певне замішання й дезорганізацію. Після доповіді дискусії не відбулося. Незабаром Іван Боднарчук, якому автор цього огляду доводив до пуття його оповідання і вміщував їх у згаданому альманасі, віддячився тим, що за намовою критикованого поета умістив свій допис в *Українському голосі*, назвавши мій виступ „досить неетичним”. Вийшло так, що захист рідної мови в очач Боднарчука — це дуже неетична справа. Нехай читач сам вирішить, хто з нас неетичний. До речі, Боднарчуків допис надрукував такий собі Микола Гнатів, що в той час виконував обов'язки головного редактора *Українського голосу*, таким чином „подякувавши” нам за 25-річну безкорисну співпрацю з тим часописом, що почалася 1950 р.

шах поета (Т 48 та інші). Русифікаційну практику, вже знаючи про наші застереження, продовжує автор і в новій збірці *Камінний берег* (Торонто, 1975).

Після того як ми звернули увагу на всі ці недопускальні помилки в мові Олександрова — на з'їзді „Слова” в Торонті, — появилися в кількох часописах дописи, не без його участі, про торонтонського „поета-філолога”. Дуже добре, що письменник цікавиться філологією — вона кожному допоможе стати більш письменним. На жаль, як бачимо з наведених прикладів, поет Олександрів не має практичної користі з філолога Олександрова. Це особливо впадає в око з його правописних відхилень (поряд подано правильне написання): розхристував (Т 8) — розхристував; вдалені (Т 17) — вдалині; вечерова (Т 27, 41, К 21; ця друкарська помилка, на жаль, трапилася в словнику Г. Голоскевича, де також помилково подано „увечорі” замість правильного „увечері”) — вечорова; кумір (Т 34) — кумир; усим (Т 42) — усім; ятірі (Т 47) — ятері; вітровія (Т 51) — вітровію; грими (К 27) — грими; полині (К 64) — полини... Чомусь український поет у вільному світі дає перевагу типово-радянському написанню слів „зіТхнувши” (К 48) замість „зіДхнувши”, „наТхнення”¹⁸⁶ замість „наДхнення”, таким чином порушуючи наш загально-прийнятий академічний правопис 1929 р. Можна продовжувати список правописних помилок...

Уже згадано, що милозвучність дотримана в Олександрова. Але зрідка трапляються і в нього прикрі збіги, які дуже разять українське вухо, звикле до мелодійної мови, якої музичну перевагу визнають майже всі слависти. Отже, маємо в автора музичних віршів дослівно таке: „БродвееМ Йти” (Т 64), „жароМ В Зорі” (*Реквієм*, 16), „тепеР З ШПитального вікна” (К 73)... Останній приклад навіть неможливо плавко вимовити підчас

186 *Молода Україна*, ч. (197), стор. Там же, в ч. 221 (1974) ужито „зіТхаючи”, замість правильного „зіДхаючи”, на стор. 4. Більше про правописну й лексичну русифікацію сказано в нашій статті „Ігор Качуровський — оборонець русифікації?” *Визвольний шлях*, XXVIII, кн. 10 (1975), стор. 1202-1209.

нормального читання. Поет почав менше дбати про те, що стало вже його відмінною особливістю.

Ми зупинились довше на помилках у лексиці, наголошуванні та правописі Олександрова. Вони трапляються і в інших українських поетів у Канаді, що ми вже й відзначали. Але ж Олександрів — таки ліпший за більшість тутешніх авторів, поет з магістерською освітою та з хистом, елементарно грамотний поет, чого не можна сказати про багатьох інших на цьому континенті. Якби він міг позбутися наведених тут і ненаведених, із-за браку місця, інших помилок, то став би справді передовим творцем слова. Не маємо жодного упередження до нього, як то пробує створювати таке враження *Молода Україна*,¹⁸⁷⁾ не без його власної участі, через однопартійців. Навпаки, хочемо допомогти цією критикою, щоб Олександрів вибився на чолі місце в українській поезії Канади, для чого він має багато підстав. Також бажано, щоб він позбувся російських стилістичних впливів, на які слушно вказав уже Вадим Сварог,¹⁸⁸⁾ ніби повторюючи нашу думку на з'їзді „Слова”. В останніх віршах поета дає про себе знати ота завивальна надсонівщина, яка ще більше затуманює його й так невиразне власне обличчя. Хай уже Ахматова, Блок чи Брюсов (це визначні поети), але від Надсона — поли вріж та тікай!

ЛАРИСА МУРОВИЧ (псевдонім), що народилась 1917 р. в Чернівцях на Буковині, прибула до Канади 1948 р. з певним літературним багажем. Ще 1944 р. з'явилися її „дві юнацькі збірки — *Крилатий шлях* та *Свята земля*”,¹⁸⁹⁾ але їхній наклад загинув підчас війни. Четверть століття пізніше, в Торонті вийшли, одна за одною, *Піонери святої землі* (1969), *Євшан*, поезії та поеми (1971)

187 З прикрістю стверджуємо, що це робить *Молода Україна*, орган ОДУМ-у, для якого автор цих рядків створив молодечий марш (покладений на музику Г. Китастима) — його таки співають одумівці! А от різновиду, підкиненого М. Мінським, — ніхто!

188 Вадим Сварог, рецензія в *Молодій Україні*, ч. 215 (1973), стор. 3.

189 Іван Овечко, „Лариса Мурович — поетка лірики й мітології”, *Канадійський фармер*, 31 серпня 1968 р.

і *Жар-птаха* (1971), до яких включено дещо з попередніх збірок.

Свідома праця над словом,¹⁹⁰ філософічні заглиблення в давню українську мітологію, як також осмислення сучасної української боротьби за існування й визволення з-під московської займанщини — такі ті риси, що ціхують усю творчість Мурович. Її голос не гучний, мистецький рівень не підноситься на якісь надзвичайні верховини, але вся її творчість — літературне явище, яке не можна не оцінити з належною похвалою.

Піонери святої землі — це славень українським поселенцям у Канаді та їхнім предкам в Україні. Поетка була першою, що ввела в тутешню поезію оселю „Хортицю”, яка постала ще в 1875 р. в Манітобі:

Давним давно жили тут люди у землянках,
Та переможцями були в твердім житті,
Бо їм щоденно древня пуца, наче бранка,
Покірно скелями лягала на путі.

Лунав на прерії джагану спів веселий,
Бо ним завзяті рух ясили між озер,
А з ними Коцур був, козак як дуб дебелий,
Вітчизни степової — перший піонер.

Тоді то він, коли в руках дзвезіла криця,
Що завжди шлях промощує новій порі,
Надхненно цій оселі дав ім'я „Хортиця”,
На славу острова — на рідному Дніпрі.¹⁹¹)

Оспівуючи українських піонерів серед канадських прерій, не забуває наша поетка й про індіан, перших володарів цієї країни. Її „Руки індіанки” добре характеризують і вдачу, і войовничість аборигенів, що хоробро боронили свою землю від загарбання білої людини:

Червоношкірі руки ніжні,
Бо вмюють думи всі драп'яні
Прогнати із чола дружини
Ласкавим дотиком єдиним.

Та як причалать Блідолиці,
Ті руки (пазурі тигриці!)
Чоловікам гартують стріли,
Щоб гідно ворогів зустріли.¹⁹²)

190 Див. наш „Огляд українських видань у Канаді, II”, *Пісничне сійво*, V (1971), стор. 178-179.

191 Лариса Мурович, *Піонери святої землі* (Торонто, 1969), стор. 17-18.

192 Там же, стор. 13.

Давня українська мітологія, так яскраво скоплена окремими штрихами у творчості О. Лятуринської, продовжила своє літературне життя в поезіях Мурович. Більше того, поетка збагачує її мотивами з єгипетських мітів („Жрекиня Бога Ра”)¹⁹³ та з індіанських легенд. До цього додає вона й мотиви з нашого фолкльору.

Варто звернути особливу увагу на символічне трактування легенди „Євшан” — з огляду на канадське оточення. „Дідусь колись приніс” з України скриньку з „чарівним зіллям”. Ще за піонерських років підчас пожежі згоріла хата і десь під попелищем зосталася родинна реліквія. Тепер, багато літ пізніше, онук Тарас, якому батьки передали ключик, вирушає на розшуки, відкопує дідівський скарб, забиваючи „зміїще”, яке затніздилося на місці колишньої хати, і тріумфально несе скриньку додому:

Піт обтер юнак на скроні,
Молитовно склав долоні
І промовив:
„Слава Богу й Україні,
Що знайшов я скриньку нині!”¹⁹⁴

Поєма написана скоріше для дітей, ніж для дорослих, не вирізняється вона якимись поетикальними особливостями, але ідея твору дуже вимовна. Добре було б, якби наші внуки й правнуки шукали подібну скриньку. Даймо їм лише ключик.

Оця казковість, мітологічність мимоволі скеровує поетку до наших прапředків — аж до трипільської доби. Нічого дивного, що такий напрям розгалужується й на мотиви з давньої індійської мітології, засвідченої в санскриті, як також на окремі штрихи з буддизму чи гіндуїзму, на перекази канадських індіан і т. п. Таким чином, постає *Жар-птаха* — найкраща збірка Мурович. Авторка не дивиться на мітологію як на релігію, лише — як на матеріал для власної літературної творчості. Якраз це те, що докорінно відрізняє поетку від Л. Силенка (Орлигори).

193 Лариса Мурович, *Євшан*, поезії та поеми (Торонто, 1971) стор. 24.

194 Там же, стор. 55.

Мурович прагне знайти загублений первень української доісторичної духовости, щоб на нього опертися, — для збереження новітнього українського Я. У час московського нищення нашої національної самобутности це набирає особливої ваги. Щось подібне відбилось і в творчості О. Лятуринської та О. Ольжича.

На цьому тлі „антропогенези (так називається навіть один вірш у поетки) *Жар-птаха* набуває своєрідного колориту. Т. Шевченко й новітні борці за розвиток української нації та її культури стають в уяві Мурович новітніми жерцями. Таке насвітлення впадає в око з вірша, присвяченого пам'яті Алли Гірської:

О мисткине у бравій когорті Тараса,
Він, тільки Він, слякого вітражу окраса,
Прометей, без вади, мужній народу геній!
Розкажи нам, кого, ніби зерно у жмені,
На вітражі до серця Тарас пригортає...
Відновім, відновім і вітраж, і рами,
Щоб любов Прометея до меншого брата —
Підійняла когорту на супостата!
Чей колись і в рідній, вільній святині,
Весь народ знайде місце — Тараса жрекині!¹⁹⁵⁾

У Мурович є немало віршів, що виконані краще, як щойно зацитований, — ми дали перевагу ідейному змістові, а не формі чи зовнішнім якостям твору. Змістовних, філософічних віршів у поетки справді багато. Серед них бувають і такі, що наснажені не лише почуттям, а й патосом:

В ім'я краси, і сили, і свободи,
О рідна земле, ми трипільські глеки
З ядра твого несем поміж народи,
Щоб зблизька вгледіли своє далеке,
Бо ж твій народ їм вирізьбив обличчя, —
Хай знов святяться давні тисячріччя!¹⁹⁶⁾

Мурович опанувала літературну мову, лексика в неї добірна, але — нам здається — навмисне порушення ритмів у деяких віршах не досягає сподіваного ефекту. Напр., гарний, змістовний вірш „У ватрі предків” має

195 Там же, стор. 37,

196 Лариса Мурович, *Жар-птаха* (Торонто, 1971), стор. 27.

рядки (зокрема передостанній), що виглядають як ритмічні перебої, зриви, а саме цього не мала на увазі авторка:

Не завертайте мене з дороги,
Де з предками я зустрічаюсь,
Де ми говоримо не словами,
А алфавитом думок і серця
В нехитро-штучній, та щирій мові!
Тут кожна днина — мов тисячліття,
А тисячліття — мов день єдиний!
Не завертайте мене з дороги,
Де ватра предків — п'ятому прогонить (розганяє—ЯС)!
Коли я стлію в жертвній вірі,
Мене розвійте по рідній ниві,
Душа ж сама знайде пристань для себе.
Не завертайте мене з дороги!¹⁹⁷⁾

Можливо, що наше незадоволення з передостаннього рядка (який ми напевне змінили б на „Душа сама собі знайде пристань” або „Душа віднайде пристань для себе”) — це лише суто особисте міркування одного критика. Ритмічні порушення, зокрема в дуже вправних поетів, можуть бути ефектовними, але таким і подібним нововведенням треба надавати якоїсь пляновості чи законності бодай верлібру, вільного вірша.

До старших поетів, що сформувався в Європі, що вже там поширили обрії нашої еміграційної літератури, належить ОЛЕКСА ГАЙ-ГОЛОВКО (народився 1910 р. на Поділлі, прибув до Канади 1949 р.). Нам невідомі його книжки, видані за „проклятих” (як мовив Ю. Клен) тридцятих років. Припускаємо, що вони не були правдивим виявом автора з огляду на політичне переслідування.

Гай-Головкова збірка *Сурмач* (Львів, 1942) показала доброго послідовника О. Олеса. Її привітав (щоправда без особливого ентузіазму) навіть Є. Маланюк.¹⁹⁸⁾ Але, на наш погляд, поетова *Коханіяда*, лірико-сатирична поема (Авгсбург, 1947) значно ліпша за попередню книжку, взагалі кажучи, найкраща збірка Гай-Головка.

197 Там же, стор. 29.

198 Євген Маланюк, „Inter arma,” *Краківські вісті*, 23 грудня 1943 р.

Творчо перетопивши в собі ліричний струмінь Гайнріха Гайне, з притаманною йому іронією чи сатирою, наш поет створив справді своєрідний цикл в українській поезії. Ось прекрасний зразок із „келиха третього”:

Я палко дівчину кохав,	Такі ж тривожні і сумні
Що мала очі, як тернини,	Були у мене з голубими...
Та й з карокою я мав	Чи не знайти іще мені
Тривожні і сумні хвилини.	Якусь з зеленими очима? ¹⁹⁹⁾

Д-р Юрій Мулик-Луцик слушно назвав *Коханіяду* „метеором... на небі поетичної творчості українських скитальців”.²⁰⁰⁾ Було в цьому багато правди навіть із погляду наступних осягів: протягом яких тридцяти років Гай-Головка не видав жодної збірки нових віршів та й по журналах друкував дуже мало. Чи не усвідомлює поет свій спад? Чи не через це обмежив себе лише до перевидання *Сурмача* й *Коханіяди* — першої книги запланованого тритомника? Минуло п’ять років від її появи, а другий том так і не виходить. Судячи з того, що побачило світ у *Нових днях* та інших періодичних виданнях, канадська поетична творчість Гай-Головка здається нам нижчою від мистецького рівня його поезій сорокових років. Ми були б дуже раді, якби автор міг спростувати наш погляд недрукованими творами.

Зовсім недавня поетична поява — ОЛЬГА ТРЕТЯК, що народилась 1915 р. на Прилуччині; після короткого перебування в Бельгії приїхала 1951 р. до Канади. У Монреалі з’явили її чотири збірки, видані фотодруком із машинопису: *Пісень моїх узори* (1972), *Лада* (1973), *Зорі*, поезії для дітей і молоді (1973), *Повір* (1974). Найновіша її збірка: *Полтавщино моя* (1975).

Твори Третяк дуже вражають альбомністю, прямолінійністю, надмірною простотою, слабким римуванням, дарма що поетка не молода — має вже й „хороших онуків”, яким і присвячує свою третю книжку. Надмірна простота часто не виходить у неї з початківства, як це й видно з багатьох віршів, зокрема зі „Скитської баби”:

199 Олекса Гай-Головка, *Коханіяда* (Авгсбург, 1947), стор. 43.

200 Д-р Юрій Мулик-Луцик, передмова до книги О. Гай-Головка, *Поетичні твори в трьох томах* (Торонто, 1970), том I, стор. XXII.

В добу, коли бабу створила
Із каменя скитська рука, —
у рисах суворих відбила
пісні, що у серці несла.

Русяві дівчата збирали
Степові духмяні квітки —
Праматері-бабі складали
Ці скарби своєї землі.²⁰¹⁾

У всіх цих збірках багато віршів про квіти й трави, весняний цвіт дерев і т. п. Так, у першій книжці — „Безсмертник”, „Мої чорнобривці”, „Сон-трава”, „Тирса”, у другій — „Квітка”, „Троянда”, „Петунії”, „Хризантеми”, „Айстри” й т. п. Добре, що авторка любить квіти, але вони в її сприйманні не набувають притаманних їм рис чи особливостей.

Вірш у Третяк переважно вправний; іноді виходить вона поза традиційні строфи, що вносить певну свіжість:

Я сонце сьогодні спіймала в долоні —
й радісінька-рада була,
що маю, нарешті, доволі тепла.
Та тільки воно уткло —
лиш на скроні
лишився відбиток ласкавий тепла, —
лелітка, сріблиста, мала...²⁰²⁾

Мова Третяк в основному літературна, але іноді трапляються відхилення. Не можемо не зауважити, що кому, кому, а полтавській сусідці не годиться вживати „полтавчанка” замість кращого слова „полтавка”.²⁰³⁾ То лише в російських піснях заливаються тачанкою „полтавчанкою”.

Уже підчас коректи цього огляду попали на нашу адресу п'ять збірок під загальною назвою *Вірші* (1974-75), які сам видав прозаїк ОЛЕКСАНДЕР СМОТРИЧ у Торонті. Навмисне маскуючись під простацтво і навіть вульгарність, автор часто подає блискучі образки, багатозначні своїм змістом:

Вже не реве [,]
лиш столгне Дніпр широкий,
кацап „Ей ухнем!” завива,

201 Ольга Третяк, *Пісень моїх узори* (Монтреаль, 1972), стор. 14.

202 Ольга Третяк, *Лада* (Монтреаль, 1973), стор. 58.

203 Там же, стор. 29.

і матюками гне
при місяці і сонці
й на пляжах
жирні жопи гріє кацапня.^{203-А)}

На закінчення огляду згадаємо тих поетів, що не мають канадських видань, а через те й не можемо на них зупинятися — немає зібраного матеріялу. ОЛЕКСАНДРА ЧЕРНЕНКО випустила в світ філософічну поему *Людина* (Філядельфія, 1960), написану, здається, ще до прибуття в Канаду.²⁰⁴⁾ ВОЛОДИМИР ГАВРИЛЮК (народився 1904 р. в Західній Україні, з 1949 р. в Канаді) видав збірку *Тінь і мандрівник* (Нью-Йорк, 1969) зі слідами запізнитого імажинізму.²⁰⁵⁾ Живучи в Монреалі, ближче за інших до Європи, він стоїть якось осторонь від українсько-канадського життя і друкується лише в літературному додатку до *Гомону України*, що тематично й світоглядово ближчий до Європи, ніж до властивої Канади. Не видав нічого нового, ані не перевидав старого, торонтонець ІВАН КОВАЛІВ, автор збірки поезій, що побачила світ у Львові (1942?). Його нові вірші, зрідка надруковані в альманахах, відзначаються мистецьким смаком. ОЛЕГ ЗУЄВСЬКИЙ (народився 1920 р., в Канаді з 1966 р.) віддається майже виключно перекладам з англійської та німецької мов. Лише кілька оригінальних віршів надрукував у цій країні, зокрема „Пігмальйон”.²⁰⁶⁾ Автор збірок поезій, виданих в Європі, та канадських книжок прози, НЕСТОР РІПЕЦЬКИЙ (1919-1974) випустив у світ *Пісні далеких островів* (Торонто, 1969) — переспіви з японської лірики.

Серед поетів, що пишуть для дітей, визначився торонтонець БОГДАН ФЕДЧУК (народився 1907 р., в Канаді з 1948 р.), автор тринадцяти, якщо не більше, книжечок, що складаються з віршованих загадок, іноді дотепних метаграм, розваг і т. п. творів. ПАВЛЮ СТЕП

203-А Олександр Смотрич, *Вірші*, збірка друга (Сам видав, 1974), сторінки не нумеровані.

204 Див. нашу рецензію „Розмова двох голосів душі”, *Українські вісті* (Едмонтон), 2 січня 1961 р.

205 Див. наш „Огляд українських видань у Канаді, II” *Північне сяйво*, V (1971), стор. 183-184.

206 *Північне сяйво*, III (1967), стор. 81.

(1894?-1965), що в Канаді жив з 1954 р., після короткого побуту в Англії, видав віршовану казку для молоді *Брати* (Торонто, 1960). **НІНА МУДРИК-МРИЦ** дуже плідно працювала на ниві літератури для дітей: видала кілька книжечок. На жаль, не маємо повних відомостей про інших, що пишуть для молодого покоління.

Згадаємо також **СТЕФАНІЮ ГУРКО** (нар. 1924 р. на Станіславівщині, в Канаді з 1956 р., після восьмирічного побуту в Австралії), **СВІТЛАНУ КУЗЬМЕНКО** (в Канаді з 1948 р.), **АРІЯДНУ ШУМ** (прибула до Канади після війни), **ЛІДУ ПАЛІЙ** (у Канаді з 1948 р.), що добре зарекомендували себе окремими віршами, але ще не видали й перших збірок — тому немає змоги про них більше сказати. З наймолодших варто згадати оригінальних модерністів **ІРИНУ МАКАРИК** та **МАРКА ЦАРИННИКА**, що незабаром, випустивши збірки, стануть літературною сенсацією. У збірці молодечої творчості *Контрасти* (Нью-Йорк, 1970) визначились канадки **ХРИСТИНА ВЕЛИГОРСЬКА** (нар. 1950 р. в Торонті) й **ДАРІЯ ЛАДА** (нар. 1948 р.).

**

У цьому огляді ми спинилися — довше чи коротше — на більш як тридцятьох поетах. Відмовившись від поділу авторів за стилістичними ознаками, як то було в нашій книзі *Модерна українська поезія, 1900-1950* (Філядельфія, 1950), ми вирішили обрати хронологічний підхід передусім із таких причин:

1. Поетів першого періоду, як також деяких із другого, не можна розглядати з погляду стилів, бо це, взагалі кажучи, поети безстильні. Їхня поетична грамотність, поза кількома винятками, дуже відносна.

2. Стилiстичний підхід вимагає суворішого аналізу; це можна робити хібащо з авторами, що вважають поезію за свою професію, а таких у Канаді дуже мало. Майже в кожного тутешнього автора література — це побічне заняття.

3. На цей огляд поезії ми дивимось передусім як на уводина, початковий облік, елементарний аналіз, щоб у першу чергу показати як осяги так і недоліки тутеш-

ніх поетів. Розмір огляду не дозволяв нам заглиблюватися в розгляд кожного. Ми були б дуже раді, якби автори, перевидаючи свої опубліковані твори або видаючи нові, звертали увагу на критиковані недоліки й позбувалися їх у майбутньому. Це значно підвищило б рівень тутешньої української літератури.

Українська поезія в Канаді, як згадано вже, багата й різноманітна, але якісно представлена лише окремими одиницями: ледве третина обговорюваних поетів літературно грамотна. Решта — це малописьменні автори, хоч і не позбавлені хисту. Не дивно, що їм потрібний редактор. Маючи на меті також практичну допомогу для тих, що прагнуть іще вдосконалюватись, ми звертали особливу увагу на те, як саме можна поліпшити віршовану творчість, як очистити мову від діалектних чи небажаних чужих впливів.

Намагаючись подавати якнайповніші цитати (коли це були короткі вірші, наведено їх повністю), ми ставили собі за мету показати не лише тематичну різноманітність, а й виявити фактичний рівень тутешнього віршування. Цей рівень, гадаємо, ще краще унаочнений у складеній нами *Антології української поезії в Канаді*, що друкується одночасно окремою книгою. Хто хоче мати повнішу картину, тому радимо звертатися під час читання цього огляду як до властивих добірок в антології так і до вміщених там біо-бібліографічних силуеток із критичною літературою, що меншою мірою наведена тут у примітках.

Українська стихія в Канаді, не зважаючи на постійну асиміляцію, ще дуже велика, мабуть більша ніж у США. Книжки українською мовою, що виходять щороку (напр., у 1973 р. зареєстровано 128 назов)²⁰⁷ — яскраве свідчення цієї стихії, що підсилюється вивченням української мови по школах. Якісно тутешня поезія не стоїть у пропорції до кількості надрукованого, все ж таки, гадаємо, тут є автори, що дорівнюють передовим поетам в Україні або й почасти перевищують їх. Високо тримаючи національний, державницький характер ук-

207 *Annual Report of National Librarian*, (Ottawa, 1974), p. 76.

раїнської літератури, тутешні поети збагачують наше духове життя. Майбутній історик не може поминути канадського внеску в скарбницю загальної української літератури, а для його нелегкої праці, сподіваємось, пригодиться також і наш огляд, що є по суті першою спробою аналітично охопити поетичні осяги українців у Канаді.

PS. Паралельно з цим оглядом надруковано на цю саму тему наш англomовний огляд, із перекладом цитованих поезій, а саме: Yar Slavutych, "Ukrainian Poetry in Canada: A Historical Account," *The Ukrainians in Alberta*, Edmonton, Ukrainian Pioneers' Association, 1975, 229—245.

Іван Данильчук

Олександр Малицький

РЕДАКТОРСЬКА ПРАЦЯ ІВАНА ДАНИЛЬЧУКА

Уродженець Саскачевану, Іван Данильчук (1901 - 1942) відомий українсько-канадській спільноті в першу чергу як талановитий поет і як довголітній громадський діяч. Однак оцінка досягнень цієї багатогранної постаті та її заслуг для українського життя в Канаді залишилася б неповною, якщо б не взяти до уваги праці Данильчука як педагогічного діяча і зокрема як редактора трьох українсько-канадських і одного загально-канадського періодичних видань. Ця стаття має на меті заповнити бодай частинно прогалину відносно нашого ознайомлення з редакторською працею Данильчука. Частинно, бо через брак доступу до всіх джерел, необхідних для всебічного опрацювання теми, картина залишається незакінченою. Надіймося, що дослідники українсько-канадської преси в майбутньому доповнять деталі цієї картини визначного українця в Канаді.

Редакторську працю Данильчук розпочав ще в юнацькі роки, підчас свого перебування в Інституті ім. Петра Могили в Саскатуні, спершу як студент середньої школи, а згодом учительського курсу та, попереві, Саскачеванського університету. У цьому інституті 1917 р. почав появлятися журнал *Каменярі*, орган однойменного студентського гуртка. У *Каменярах* розпочав свою редакторську працю, між іншими студентами, й молодий поет. На жаль, доступних даних про Данильчука як редактора *Каменярів* небагато, а ті, що є, дуже загальні, а то й суперечливі. У пропам'ятній книзі Інституту ім. П. Могили (1945) Юліян Стечишин згадує Данильчука як редактора *Каменярів*, не подаючи ні дати (чи дат), ні інших деталей відносно цього громадського посту (був головним редактором чи членом редакційної

колегії?).¹ У цій же книзі Онуфрій Івах згадує Данильчука під 1919-20 навчальним роком як члена редакційної колегії *Каменярів*, що тоді були за головною редакцією Ю. Стечишина.² У своїх пізніших споминах (1957) Івах свідчить про членство Данильчука в редакційній колегії *Каменярів* також у відомому другому річнику цього журналу, за перше півріччя 1919 р. (першому надрукованому), за головною редакцією Семена В. Савчука.³ Але в цьому ж річнику, з часів перебування Данильчука в інституті, на знятку редакційної колегії він відсутній.⁴ Відсутній також між прізвищами, що подаються під знятком, без зазначення, що цього члена редакційної колегії на ній немає. Заступлений однак Данильчук у цьому річнику як автор прозової сцени „Старому рокови в альбум”, драматизованого вірша „Каменяр” і трьох віршів „Ранок”, „До весни” і „Судьба”.⁵ Вияснення причини в розбіжності між свідченням Іваха й мовчанкою *Каменярів* з 1919 р. (другий річник) вимагає дальших дослідів. Перевірка річників цього журналу за роки перебування Данильчука як студента в інституті кине, звичайно, багато світла на його тогочасну редакторську працю й допоможе усталити, чи й підчас інших, незгаданих вище, років він був причетний до редагування. Це передусім навчальний рік 1917-18, перший рік Данильчука в інституті та одночасно перший рік появи *Каменярів*, що за свідченням Михайла

1 Ю. Стечишин, „Історія Українського інституту ім. Петра Могили в Саскатуні”, *Ювілейна книга 25-ліття Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні* (Вінніпег: Видання Інституту, 1945), стор. 193.

2 О. Івах, „25 літ праці студентського кружка »Каменярі«”, *Ювілейна книга...*, стор. 398.

3 О. Івах, „Спогади про поета Івана Данильчука (в 15-ліття його смерті)”, *Український голос* (Вінніпег), 6 листопада 1957 р., стор. 9.

4 „Редакторський штаб »Каменярів«”, *Каменярі* (Саскатун), рік II, ч. 1, 15 січня 1919 р., на нумерованій сторінці безпосередньо перед першою сторінкою цього випуску.

5 Іван Данильчук, „Старому рокови в альбум”, *Каменярі*, рік II, ч. 1, 15 січня 1919 р., стор. 5; „Каменяр”, *там же*, стор. 9-10; „Ранок”, *там же*, ч. 5, 15 березня 1919 р., стор. 161; „До весни”, *там же*, стор. 173; „Судьба”, *там же*.

„КАМЕНЯРИ“

ЖУРНАЛ

СТУДЕНТСЬКОГО КРУЖКА

„КАМЕНЯРИ“

ЛРІ

ІНСТИТУТ ІМ. ПЕТРА МОГИЛИ В САСКАТУНІ

За рік 1919

Normal Echoes

“Der Reporter Ad Horta”

VOL. I. MOOSE JAW, SASK., FEB. 17, 1918. No. 1

NOTED POET VISITS NORMAL SCHOOL TODAY—SPEAKS ON LITERATURE.

Mr. A. M. Stephen, who is the guest of Dr. J. S. Huff, will speak to the Student Assembly of the Normal School today. He is a Canadian poet whose name is rapidly becoming familiar to his countrymen. Mr. Stephen is the president of the Vancouver Poetry Society, an organization which in its cultural influence has been compared to the “Group of Seven” of Toronto.

Mr. Stephen has been writing ever since his school-days, but he had the rare good sense to wait till his taste was cultivated and his style nominally formed before he published any of his work. “The Kingdom of Pain” and “The Land of Singing Waters” are his volumes of poetry; “The Kingdom of the Sun” is his one published novel; and he has compiled two choice anthologies: “The Voice of Canada” and “The Golden Treasury of Canadian Verse.”

County Grey, Ontario, is Mr. Stephen's birthplace. He came to Western Canada early in the century and has taken an energetic part in forming the province and in weaving the social fabric of his chosen city, Vancouver, where most of his work is written.

Much of Mr. Stephen's working creed he has trimly shaped into these lines:

“The Gates of God
Are sealed forever to the wise of earth,
So never, save love's, may turn the key
Which opens unto the mansions of the dead.
Whence both of beauty—whereas, joy,
And Truth which can no power withhold,
Like morning dew, shall come and go,
With will increase and kindly power.”

Mr. Stephen is noted for his warmth of nature, imaginative fire and intensity, and other knightly attributes of character.

In his present visit to the prairie, Mr. Stephen is giving evidence in a score of towns and cities, talking

DR. J. S. HUFF, Principal

into flame in the minds of his listeners a love for poetry that had been just smoldering dimly. His reverential regard for the poet's art is as evident as his recitals are in his books.

—Irma Moore, Regina.

TO CANADA

O Canada, my country,
God's heart within the breast
With all its hopes and dreams
And all its sorrows,
Thine eyes toward the future
And onward to the past,
Thy eyes are high, thy melody
Thy melody is true,
Great as the sea thy greatness
Is yet in melody,
Thy future, shining portal
Invites to destiny, action,
I would be a citizen,
Remember where thou art,
Forever of heroic force,
Thy strength for the youth,
Remember heroic greatness
Is yet in melody,
I will love thee,
Remember thy children,
I will love thee,
God will love thee,
God will love thee,
Let honor, truth and justice
Be the strength of thy nation.

A MESSAGE FROM THE PRINCIPAL

The Aim of this Normal School is to Develop an Efficient Teacher Training and Linguistic Certificate.

The first issue of “Normal Echoes,” as a medium of expressing of student activities during the first term of the Moose Jaw Normal School, marks the beginning of an enterprise worthy of the support of all who are connected with the institution. Its columns are hardly the place for any detailed statement by the Principal of the future aims of our young institution or the ideals toward which we may aspire. For an institution, like an individual, must develop a personality and an individuality which reflects in its behavior, and by which it is known to the world.

What the Moose Jaw Normal school will eventually stand for, in addition to efficient teacher-training, the future only may determine. But in the present moment there appears to be two qualities, two aspirations or ideals, for which it is desirable to hope we shall ever stand. The first of these is a keen sense of the responsibility which is ours when parents entrust to us the welfare of their children. The second might be termed a “linguistic conscience.” This implies not only a high standard of accuracy and fluency in the use of the English language, together with a knowledge and appreciation of its literature, but it implies a moral attitude which will not consent interference to literary standards, and an atmosphere in which a false pretense is a misdemeanor and where false syntax is a crime.

May “Normal Echoes” contribute richly to the realization of these ideals.

He must be a thorough fool who can learn nothing from his own folly.—A. W. HOLT.

—
Great thoughts reduced to practice become great acts.—MELVILLE.

Чорнейка (члена редакційної колегії другого річника) видавалися як один рукописний примірник кожного випуску, який читали вголос на сходах гуртка.⁶ Дальші річники, якщо такі були (це треба ще перевірити) — за навчальні роки 1920-21, 1925-26 і 1926-27. Узавши до уваги неясність у питанні участі Данильчука в редагуванні другого річника *Каменярів* та повну відсутність доступу до всіх інших річників, Данильчукової участі в редагуванні *Каменярів* даліше не розглядаємо.

По роках учительювання в народній школі і по дво-річних студіях у Саскачеванському університеті Данильчук восени 1927 р. переїхав до саскачеванського містечка Мус Джо на студії в тамошньому, того ж таки року заснованому, вчительському інституті (Provincial Normal School). Уже в другому півріччі першого академічного року бачимо його як головного редактора першого річника журналу цього інституту, п. н. *Normal Echoes*.⁷ Більше того, знаємо з автобіографії Данильчука, написаної від третьої особи, що він був і засновником цього журналу.⁸ Нарешті, як повідомляє у своїх спогадах про поета, з часу спільних студентських років у Мус Джо, Й. В. Іванишин (1943), *Normal Echoes* був хронологічно першим західноканадським журналом учительського інституту, до чого у великій мірі причинився, безперечно, Данильчук, і що слід розглядати як його заслугу.⁹

6 Михайло Чорнейко, „Спомин про першого збірника”. *Каменярі*, рік 1968-69, стор. 5.

7 Із другого річника першим доступним мені випуском було ч. 3, з датою 1 лютого 1929 р., уже не за редакцією Данильчука. Через це неможливо перевірити, чи Данильчук був редактором *Normal Echoes* ще й на початку другого річника. Однак доступні мені поодинокі випуски цього журналу за роки 1928-31 рееструють зміну редакційної колегії з кожним річником, на підставі чого й робиться тут припущення, що Данильчук редагував лише перший річник.

8 „Ів. Данильчук”, авторський машинопис, стор. 1. Цей автограф (на дві сторінки) з допискою „4/3/33. Саскатун” зберігається, під ч. I - 1, в архіві Івана Данильчука, в Осередку етнічних студій при Калгарському університеті. Надруковано його в цьому збірнику.

9 J. W. Evanishen, “Jey Dee (A Reminiscence)”, *Ukrainian Canadian Review* (Вінніпег), рік VIII, ч. 5, травень 1943 р., стор. 9.

З першого річника *Normal Echoes* нам доступні лише два випуски цього — на сьогодні дуже рідкісного — журналу (ч. 1, з датою 17 лютого 1928 р., й ч. 4, з датою 13 квітня того ж року). У передовиці першого числа Данильчук висловлює свої погляди на ролю, що її виконуватиме журнал, і на суть освіти. Його думки варті того, щоб їх зацитувати:

It is with some pleasure that we present before you this first issue of the "Normal Echoes." Such was the will of the Students' Assembly, and performing that will give us satisfaction.

But in discharging, inefficiently as we do, this important duty, we realize that this phase of self-activity is very essential to our Normal School life. It is so important that doing it badly is a shame, but not doing it at all would be a sin.

After all, it seems that education is not a mere gulping of the so-called knowledge in many and assorted doses. Education is not to be stored behind the cranium walls, for then it would be as useless as a miser's gold, as vain as powder in a buried shell. No! Education is action. It is preparation for self-expression, it is performing of duties both private and social, which are so graciously imposed upon us by Life itself.

Normal School training is certainly the most important branch of education. It demands strong and active persons; persons of ideals. It calls for those whose motto is: "Better to wear out than to rust out." It calls for those that live by the commandment of Goethe: "It is not enough to know, we must also apply; it is not enough to will, we must also do."

Thus, in doing we live. And by our actions we are judged.

The "Normal Echoes" will provide a very important field for our exploits in these lines.¹⁰

Переглядаючи це число, можна завважити, що редактор проявляє помітний нахил до культурних, зокрема літературних, справ: натрапляємо на вірші одного канадського поета, статтю про відвідини іншого канадського поета в їхньому інституті, статтю про інсценізацію там же однієї драми Шекспіра. Решту випуску займають привіт від директора інституту, конституція студентських зборів інституту, анекдоти, вісті з життя студентів, про спорт в інституті, тощо. Ще більше відчутний наголос на літературу в четвертому числі, де знаходимо аж сім віршів, у т. ч. один переклад із німецької мо-

10 J. J. D., Передовиця, *Normal Echoes* (Мус Джо), рік I, ч. 1, 17 лютого 1928 р., стор. 2.

ви та один вірш Данильчука, а саме його "Come with Me on April Day".¹¹ Зацікавлення культурними справами проявляється також у статті про музику, а в іншій — про відвідини їхньої школи однією журналісткою. Цікава й на сьогодні його стаття про користь від навчання французької мови. Крім вище згаданого вірша з-під Данильчукового пера, тут є стаття "Newspaper and Education of Youth", де Данильчук із драматичною силою висловлює свої погляди на вплив преси й надуживання цього впливу в ділянці освіти молоді, погляди, що й тепер не втратили актуальности. Подані вони як думки, викликані по перегляді вістей у щойно купленій на вулиці газеті:

I glanced at the front page. In big red lettering there was a heading, a news item about some scoundrel who tried to rob a bank of some money, but was not successful. In the corner of the same page I spied a rather microscopic paragraph about the passing of one of the most prominent literary men in the British Empire. I gave the paper back to the boy, and went away. I don't know what he thought of me, but he had his nickel and probably had no reason to think much.

But I was thinking.

It is solved that the newspaper is one of the strongest forces in modern life. It is the medium that reaches more individuals, and does it more frequently, than the ablest sermon. And it is true. But are we sure that its influence is always in the best interests of progress and goodness? The editors will tell us that they supply the public with what it requires. Startling news, no matter of what calibre. Yes, feed the goat with rags! Give candy to the parrot! Are we not developing our youth, and the whole public mind at that, by presenting them with page after page of crimes, scandals and acts violating against order? Do we realize that the public mind and tastes are cultivated by such unsavory dishes? Feed them with crimes and you shall have more criminals.

Those at the helm of the "printed page" would do more good for humanity if they would be more careful about the selection of the "shiny spots" and the "leaders."¹²

11 J. J. D., "Come with Me on April Day", *Normal Echoes*, рік I, ч. 4, 13 квітня 1928 р., стор. 3. Опублікований тут варіант має на два рядки більше, ніж варіант, що знаходиться в архіві Данильчука (див. примітку 8). Архівний варіант (ч. III-58), недаваний, має дописку "Saskatoon, Sask."

12 J. J. D., "Newspaper and Education of Youth", *Normal Echoes*, рік I, ч. 4, 13 квітня 1928 р., стор. 2.

Крім того, цей випуск має ще статтю про федерацію саскачеванських учителів, як також вісті з життя їхнього інституту, анекдоти, спортові вісті.

За браком усіх випусків *Normal Echoes*, редагованих Данильчуком, повне накреслення картини його праці як редактора цього журналу покищо неможливе. Можна хібащо додати, що його власних писань було в *Normal Echoes* більше, бо в своїй автобіографії Данильчук згадує, що його статті й поезії друкувалися в цьому журналі.¹³ Можливо, що там же він опублікував свого вірша "Ballad of Moose Jaw Normal School", автограф якого зберігається в архіві поета.¹⁴

Після навчання в учительському інституті, по роках учителювання та адміністраторської праці в Інституті ім. П. Могили, будучи організатором Союзу Української Молоді Канади чи діячем Союзу Українців Самостійників, Данильчук напередодні другої світової війни утретє повертається до редакторської праці. Засновує *Ukrainian Tribune and Review*, де бере на себе редагування.

Згаданий журнал виходив у світ в Едмонтоні (у статті Данила Лобая про українсько-канадську пресу та в її перекладі на англійську мову подано помилково, що цей журнал появлявся у Вінніпезі).¹⁵ *Ukrainian Tribune and Review* заплановано як місячник, але вже перший його випуск боровся, мабуть, із труднощами, бо з'явився він як подвійне число (квітень-травень 1939 р.). По ньому вийшло у світ червене число — і журнал припинив появу.

Ukrainian Tribune and Review — це ілюстрований позапартійний і надконфесійний журнал на високому рівні. Він ставив собі за мету ознайомлювати в першу чергу англомовний світ з Україною, з її тяжким стано-

13 "Ів. Данильчук", стор. 1.

14 Jay Dee, "Ballad of Moose Jaw Normal School", архів Данильчука, ч. 1-10. Автограф датований "Oct. 27/27".

15 Данило Лобай, "Українська преса в Канаді", *Ювілейний альманах для відмічення 50-ліття праці „Українського голосу”: 1910 - 1960* (Вінніпег: „Тризуб”, б. д. [1959]), стор. 139; Danylo Lobay, "Ukrainian Press in Canada", *Ukrainica Canadiana 1966* (Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1967), стор. 30.

вищем під кількома окупантами, зі ставленням світу до неї в минулому й сучасному, з її культурою, щоб таким чином допомогти українському народові в боротьбі за волю. У передовиці першого числа Данильчук пише:

The publishers feel sure that one of the main causes of European strife today is the imprisonment of Ukrainian people. The reign of peace cannot be forthcoming until, among others, this one cause is liquidated. This can be done by the joint will of many nations, among which the British Commonwealth of Nations should be in the lead. Ukrainian people must get their right to live their own life in their own ethnographic territory, minus Hitler, minus Stalin, and minus other oppressive powers.

It is with the object of presenting the case of Ukrainian people before the English reading and understanding public, that we inaugurate this undertaking.¹⁶

У цьому числі наголошений у першу чергу політичний аспект української проблематики. Данильчук зумів притягнути до співпраці не лише українсько-канадських авторів, але й канадців неукраїнського походження та авторів із-за кордону. З Канади є тут стаття Ізидора Горецького про самовизначення України, стаття Михайла Лучковича про право України на свободу, стаття чільного канадського історика (спеціаліста з історії України) Джорджа В. Сімпсона про українське питання й сучасну європейську кризу, а також стаття самого Данильчука про трагедію Карпатської України, що її він, накресливши короткотривале державне існування Закарпаття, закінчує з вірою в краще майбутнє:

But they were overpowered. Premier Voloshin fled to Roumania. Other members of his government were either executed or fell in battle... The question comes: Is this the end? No! An emphatic No! The right shall triumph, and Liberty so dearly paid for in the cold snows of Carpathians will inevitably smile again upon its people.¹⁷

Американець Фредерік Сіденбург представлений у журналі статтею про радянську систему поневолення. Крім того, опубліковано вислови чільних британців (парляментариста Сісила Малона й сера М. Фіндлі) про

16 "Editorial", *Ukrainian Tribune and Review* (Едмонтон), рік I, ч. 1, квітень-травень 1939 р., стор. 1.

17 I. J. Danylchuk, "Tragedy of Carpatho-Ukraine", там же, стор. 14.

Україну, документи, в яких ілюструється визнання України Великобританією, Францією й Польщею за вільної боротьби й пізніше, реакція митрополитів Діонісія та Андрея Шептицького щодо знущань над українською православною церквою під польською займанщиною, меморандум Комітету Українців Канади до федерального уряду та урядів канадських провінцій і багатьох чільних канадців у справі України, становище папи Пія XI-го до комунізму та багато коротких вістей.

З літератури читаємо тут ряд перекладів, а саме уривок із прозового твору О. Олеся, уривок із прози Миколи Гоголя (про українську ніч), вірш О. Верніковці (Олександра Кониського) й заповіт Т. Шевченка. Переклади робили українсько-канадські й закордонні перекладачі.

Друге число надає також багато місця політичним справам: стаття І. П. Зварича про пекучість розв'язки українського питання, дві статті проф. Дж. Сімпсона, а саме про Західню Україну під Польщею та про Україну як невідкладне питання, стаття Снайдера про увагу, приділену українцям (з-під польської займанщини) в британському парламенті, та лист ексекютиви Союзу Українців Самостійників до американського уряду в справі України.

Далі читаємо статтю О. Бендаса про українське питання у зв'язку з антигітлерівським бльоком, передрук однієї американської статті, в якій багатства України наświetлено як притягальну силу для окупантів, і в решті статтю проф. Романа Смалъ-Стоцького про вільну боротьбу народів СРСР, у першу чергу українців, які виступають проти агресії росіян. Ділянка культури заступлена статтею Мері Голобек про історію українського театру, статтею про українську мову, перекладом одного з тюремних сонетів Івана Франка, віршем Майри Лазечко (українсько-канадської поетки, що пише англійською мовою), і двома віршами про свободу та вселюдське братерство авторів неукраїнського походження. Крім того, це число має багато коротких вісток, пов'язаних з Україною. Ті, що подаються без зазначення джерела, належать правдоподібно перу Данильчука. Гармонійне поєднання прив'язання українсько-канад-

ської спільноти до старої й нової батьківщини з експресивною силою передає одна статтейка, присвячена відвідинам Канади королівською парою. Цитуємо її повністю:

Canada rejoices with the visit of Their Majesties the King and the Queen. The Canadian citizens of Ukrainian descent are specially happy to meet their reigning monarchs in the land of the free. For nowhere is the ideal of liberty more dearly treasured than in Canada, and Ukrainians more than others appreciate this.

As they rejoice, they remember the distant and renowned Princes of Kiev and Ukraine, — Volodymyr the Great, Queen Olga, Yaroslav the Wise, and others. They remember Hetman Mazepa, Khmelnytsky, Doroshenko.

Ukrainians are happy to greet Their Majesties in this land of adoption, which has given them FREEDOM. They would rejoice more to know that their brethren in the far-away motherland are just as free and mind-easy as are the people in Canada. Canadian Ukrainians having lived under despotism and alien rule, know the joy of living in this great Dominion, to work for it, to live for it, and to heartily join with others in a sincere “God Save the King and Queen.”¹⁸

Розглядаючи два випуски *Ukrainian Tribune and Review* як цілість (єдиний редактований Данильчуком журнал, доступний повністю), можна сказати, що він з максимальним успіхом сповнював поставлене завдання — дати неукраїнському світові інформацію про Україну. З цим завданням Данильчук талановито впорався, пропонуючи читачеві цікавий та актуальний матеріал, чергуючи вміло довші й коротші статті й матеріали на різні теми, оживляючи випуски ілюстраціями. Слід підкреслити, що Данильчук зумів притягнути до співпраці в цьому журналі не лише українсько-канадські сили, але й авторів неукраїнського роду, рідкісний факт у видавничих спробах української спільноти інформувати сторонній світ про Україну. У рамках лише двох випусків Данильчук не міг, звичайно, вийти поза початки запланованого діла.

Причиною припинення *Ukrainian Tribune and Review* був, за свідченням однієї статті про Данильчука, яка має явено автобіографічний характер, брак зрозуміння

18 “Visit of Their Majesties”, *Ukrainian Tribune and Review*, рік I, ч. 2, червень 1939 р., стор. 1.

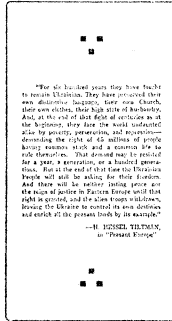
UKRAINIAN AND TRIBUTE REVIEW

Publication devoted to the interests of that, greatest of all, submerged "minority" of Europe—The Ukrainian People

Volume 1 APRIL and MAY, 1939 No. 1

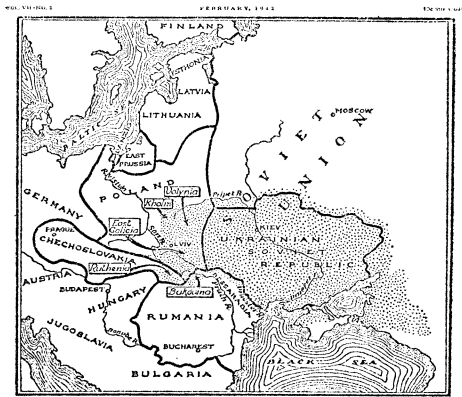
Contents

Britain, France and Poland Recognized Ukraine.....	Page 22
Documents.....	
Ukrainian Question and the Present European Crisis.....	3
By Prof. G. W. Simpson.....	
Self-Determination.....	5
By Isidore Goresky, M.A.....	
The Present Issue.....	6
A Document from the British Parliament.....	
The Ukraine's Right to Freedom.....	7
By M. Lushkovich.....	
Tragedy of Carpatho-Ukraine.....	8
By J. J. Dzyubchuk.....	
Declaration.....	9
By Friends of Ukraine.....	
The Polish Terror.....	10
Documents by Metropolitan Dionysii and Sapsytsky.....	
Soviet System Enslaves.....	13
By Rev. Y. Siedening.....	
Communism in Theory and Practice.....	15
By Pope Pius XI.....	

CANADIAN UKRAINIAN REVIEW

THE ONLY UKRAINIAN PUBLICATION IN CANADA PRINTED
IN THE ENGLISH LANGUAGE

Map of Central Europe, 1923-1938, Boundaries Between U.S.S.R., Rumania, Poland and Czechoslovakia, and Indicating the Ukrainian Areas in Each of These Countries.

для такого журналу зі сторони своєї читальської громади: вона не підтримала його передплатами.¹⁹

У наступні роки Данильчук продовжував громадську діяльність, об'їжджаючи з доповідями українські поселення по всій Канаді. Восени 1941 р. він переїхав із родиною до Вінніпегу, де перебрав посаду редактора ілюстрованого місячного журналу *Canadian Ukrainian Review* (що вже з другим випуском, за його редакцією, змінив свою назву на *Ukrainian Canadian Review*). Цю останню редакторську працю, яку Данильчук, за свідченням вінніпезького *Українського голосу*, перебрав у січні 1942 р., перервала передчасна смерть, що наступила 28 травня того ж року.²⁰

З доступних двох випусків за редакцією Данильчука (січень і лютий 1942 р.) зарисовується такий профіль цього журналу: він був задуманий як позапартійне і надконфесійне видання, що ставило собі за мету сприяти взаєморозумінню між канадцами українського, англо-саксонського та інших походжень. Цей напрям журналу сформульований виразно в передовиці січневого числа, в якій Данильчук, закликаючи українсько-канадську спільноту брати активну участь у розбудові Канади, пише:

But to build the Canada, which should and must be built[,] it is tragically necessary that the builders should be of one accord. They must understand one another. They must appreciate one another. They must respect one another. To understand, to appreciate and to respect they must know one another. It is the hope, desire and determination of this Review to interpret the Ukrainian Canadian to the Anglo Canadian and to the Ukrainian Canadian too.

There must be an end of the feeling that between Canadians of foreign origin and Canadians as such, there is a gulf which cannot be bridged. That gulf must be bridged. There is only one bridge, mutual understanding. We devote and dedicate ourselves to the building thereof.²¹

19 "Our Managing Editor", *Canadian Ukrainian Review* (Вінніпер), рік VII, ч. 1, січень 1942 р., стор. 35.

20 Ольга Войценко, *Літопис українського життя в Канаді*, том V (Вінніпер: „Тризуб”, 1973), стор. 93.

21 "The New Year, 1942, Dawns", *Canadian Ukrainian Review*, рік VII, ч. 1, січень 1942 р., стор. 4.

І далі, випереджуючи на чверть сторіччя свою сучасність, Данильчук рисує візію багатокультурної Канади, візію, що лише в наш час починає здійснюватись:

Perhaps we'll be forgiven if in barest outline we reveal a vision of Canada as she will be. A nation to which many nations have made their contributions. The virile qualities of many peoples will form the materials from which the structure will be built. A common love will be the foundation upon which the structure will remain forever.²²

У цьому числі багато матеріалу про українську спільноту Канади відносно війни, а саме про її ставлення до воєнних зусиль (стаття д-ра Ю. Е. Драгана й доповідь Ганки Романчич), про потребу мобілізації всіх сил для війни, на що наполягали на останній конференції українсько-канадських мистців у збиранні (шляхом го-Союзу Українців Самостійників, про діяльну участь стинних виступів) фондів на воєнні цілі. Крім того, подано безліч знятків канадців українського роду на службі у військових з'єднаннях канадських збройних сил (індивідуальні й гуртом — члени вінніпезької парафії св. Покрови) й тих, що полягли в боях. Професійні зацікавлення вчителів порушує редактована Степаном Кравчуком і Галею Гаврилук учительська сторінка та стаття з життєписами українсько-канадських шкільних інспекторів, жіночі зацікавлення — стаття про Українську Жіночу Раду Канади, весільні світлини молодих із 1941 р. та українські кулінарні приписи, місцеві зацікавлення — стаття про сесію манітобського провінційного уряду — та вістки (зі знятками) з кількох вінніпезьких організацій та спортових клубів.

Знаходимо далі довшу статтю про страхіття війни в Україні, попереджену сконденсованим оглядом новітньої історії України. Уміщено новорічні побажання українській спільноті Канади від прем'єр-міністрів Канади й Манітоби, а також голови Комітету Українців Канади, о. д-ра В. Кушніра. Данильчукові належить у цьому числі ще декілька писань: драматизована сцена "Christmas in the Ukraine",²³ вірш "Kiev", написаний під

22 Там же.

23 "Christmas in the Ukraine (A Sketch by Jay)", там же, стор. 32.

враженням вістки, що німці зайняли Київ.²⁴ Потім іде цитована вже вище стаття "Our Managing Editor", повна гіркою гумору. Це дозволяє припускати, що її написав сам Данильчук.²⁵ І врешті згадаймо дві (з чотирьох уміщених) рецензії, а саме на книжку проф. Ватсона Кіркконнелла *Twilight of Liberty i Ukraine: An Atlas of Its History and Geography* проф. Дж. В. Сімпсона.²⁶

У наступному, лютневому (до речі, майже на половину меншому) випуску, що, як уже згадано, появився під новою назвою *Ukrainian Canadian Review*, Данильчук зберіг педагогічну частину (учительська сторінка, стаття Василя М. Валла чи пак Волохатюка про причини неуспіху учнів), жіночу частину (стаття Савелі Стечишин про українські вишивки та приписи на українські страви), місцеві вісті (з Вінніпегу й манітобського містечка Дафіну) і відділ із рецензіями. Нове в цьому числі таке: сторінка про музику, що її написала Джоун Мараз, листи від читачів, гумористичний куток дядька Билла та анекдоти, розсіяні по всьому випуску, куток запитань і відповідей. У лютневому числі зменшується помітно кількість матеріялу, присвяченого війні, а той, що його пропонувано, — більш дискусійного, ніж інформативного характеру: в передовиці "Our All-Out Effort" Данильчук, на фоні воєнних невдач альянтів, закликає до більших зусиль і пов'язує свої думки з критикою політики канадського уряду:

We in Canada have to do more than we have done heretofore. We can do more. What we do, is not for Mr. King nor Mr. Meighen, it is for things beyond personalities or fleeting time. This is the struggle for the future right to life in Canada, United States and lands beyond. Likewise, our government must rely less on its party exclusiveness, and strive more to get select brains and co-operation of men and women irrespective of parties and leanings.²⁷

24 Яу, "Kiev", там же, стор. 34. В архіві Данильчука недатований автограф цього вірша (ч. II-27) має дописку Saskatoon.

25 "Our Managing Editor", там же, стор. 35.

26 JJD, рецензії на Watson Kirkconnell, *Twilight of Liberty*, G. W. Simpson, *Ukraine: An Atlas of Its History and Geography*, там же, стор. 31.

27 "Our All-Out Effort", *Ukrainian Canadian Review*, рік VII, ч. 2, лютий 1942 р., стор. 1.

У другій передовиці п. н. "Plebiscite — The Way Out" він схвалює демократичний підхід канадського уряду щодо мобілізації:

The Prime Minister and his Government, confronted by the situation, had no alternative but to solve this dilemma by consultation with the people. This, of course, was not the only possible way. Mr. King might have chosen a shorter and more economical path, but in choosing what he did, he no doubt had in mind the greater numbers and the greater good.²⁸

На тему цього плебісциту передруковано тут вислови чільних канадців та преси. Далі йдуть короткі повідомлення (про призначення о. Семена В. Савчука військовим капеляном, уривок із промови Павера про те, за що канадці борються, лист Г. Дж. Ільслі до Комітету Українців Канади у справі воєнної позики). Крім того, вміщено вірш Майри Лазечко про військову медсестру й вірш Фредеріка Джорджа Скотта на воєнну тему (можливо, що великий січневий матеріал, зв'язаний з війною, Данильчук перебрав ще від попереднього редактора для першого ним редагованого випуску). Збільшується зате в лютневому числі матеріал присвячений Україні: з політичної ділянки читаємо доповідь українсько-канадського посла Антона Глинки про майбутню ролю альянтів у гарантуванні свободи Україні, з історичного аспекту подано графічне співставлення подій української історії до світових подій, складене Данильчуком.²⁹ Крім того, надруковано статтю про значення 22 січня 1919 р.

З літератури читаємо тут переклад оповідання „Роса” В. Стефаника та один вірш Б. Грінченка. До цього додано ще гарний вірш М. Лазечко п. н. "Resolution" — про зберігання в Канаді української культурної спадщини. Цікава й Данильчукова третя передовиця "Barking Up the Wrong Tree", в якій він влучно і з гумором полемізує з неприхильними поглядами редактора канадського журналу *Maclean's* на українсько-канадську спільноту. Цю полеміку Данильчук закінчує такими словами:

28 "Plebiscite — The New Way Out", там же.

29 J. J. D., "Comparative Cultural and Historical Chart of Ukraine", там же, стор. 7.

In conclusion let us say, that Ukrainian Canadians are here to stay and to make their contributions in politics, art, culture and other phases. They try to perform their duties unswervingly. Their fathers did their pioneering work honestly and well. On the battlefields of this war their blood is given in as big proportion (if not bigger) as that of others. You will find them in all lines of the present war effort. But if their hearts are warm toward the ideal of their fathers, who would stoop so low as to blame them? Could English-Canadian forget his England? Could Scotchman be unmindful of his Bobby Burns? — Ukrainian Canadians could not love Canada more, loved they Ukraine less.³⁰

Порівнюючи лютневе число з попереднім, маємо враження, що воно більше відзеркалює редакторське обличчя Данильчука.

Підсумовуючи, можна сказати, що навіть на підставі зібраного тут фрагментарного матеріялу Данильчука-редактора слід оцінювати як розумну людину й видатний талант, який через невідрадні обставини не зміг виявитися на повну силу. Пройшовши так би мовити підмайтерську практику в *Каменярах* і поспробувавши своїх сил у *Normal Echoes*, він, узявшись за редагування *Ukrainian Tribune and Review — Ukrainian Canadian Review*, зумів використати свої здібності для добра України та українсько-канадських поселенців. Брак розуміння серед малосвідомої громади й передчасна смерть не дозволили йому цього повністю виконати.

Наприкінці статті почуваюся до обов'язку подякувати пані Анні Данильчуковій (удові по І. Данильчукові) у Вінніпезі, пп. Миколі Воронові й Василю Світикові (бібліотекарям книгозбірні при Українській Православній церкві ім. Володимира Великого в Калгарі), п. Джеральдові Луцюкові (діючому ректорові Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні), проф. Олександрові Роїкові у Нью-Вестмінстері, п. Іванові Боднарчукові в Торонті, бібліотекарям архівного відділу міської публічної бібліотеки в Мус Джо та відділу висилкової обслуги при міській публічній бібліотеці в Калгарі, а також бібліотеці та архівові Осередку етнічних студій при Калгарському університеті за доступ до матеріялів для написання цієї розвідки.

30 "Barking Up the Wrong Tree", там же, стор. 1.

ЖИТТЕПИС ІВАНА ДАНИЛЬЧУКА

Ів. Данильчук

Уродився в 1901 році в Саскачевані коло Канори. Родичі приїхали до Канади з села Михалькова, пов. Борщів, Галичина. Свої перші роки провів на фермі над берегами шумливої ріки Асінібой.

Будучи в початковій школі, був заінтересований писанням і читав багато, що лише попадало під руки. Тодішній его учитель Й. Бачинський заінтересувався его збірками школярських віршів і переконав родичів, щоби післали „Івася” до Інституту ім. П. Могили, до школи.

Через кілька літ побуту в Інституті пописувався поезіями та коротенькими оповіданнями в студентським журналі *Каменярі*. В збірникові з 1919 року вже подибуємо кілька „творів” з-під его руки. Будучи в вищій школі, взяв участь в competiції і виграв першу нагороду за поезію п. н. „Кенедіян Преріс” (Канадійські степи), котра була надрукована в річникові тої школи.

Коли був студентом у нормальній школі в Мус Джав, заснував і був головним редактором газети „Нормал Екос”. Тут поміщував статті й поезії.

Підчас студій на Саскачеванським університеті був одним з основателів „Врайтерс Клубу”, котрий і досі існує і щороку видає збірник оригінальних творів.

Учителюючи в кількох околицях Саскачевану, писав короткі літературні твори під своїм власним іменем або під кількома псевдонімами в українських часописах.

* Друкуємо життєпис І. Данильчука, написаний ним самим від третьої особи, з його архіву, що зберігається в Осередку етнічних студій при Калгарському університеті. Прислав до друку проф. О. Малицький, керівник осередку, за що складаємо йому велику подяку. Вносимо деякі правописні зміни. *Упор.*

В році 1929 видав свою збірку поезій „Світає день”.

Восени 1932 року Інститут ім. П. Могили в Саскатуні заангажував его до роботи при Департаменті Поширення Праці. Рівночасно стає заступником ректора.

Саме тепер працює принагідно над книжкою в англійській мові про українців у Канаді. Готує також новелю з українського життя в Канаді. Має на викінченні драму „Петлюра” і робить приготування до другої збірки поезій.

4/ 3/ 33. Саскатун.

Олександр Луговий

ОЛЕКСАНДЕР ЛУГОВИЙ ЯК ЛЮДИНА

Другого долі в світі не бажаю,
І своєї другим не відступлю.
Свої шляхи в життю я прокладаю,
Свою біду без ремства я терплю
І хвили радощів своїх благословляю...
Ол. Лугувий¹

Для одних він був Олександр Лугувий, чи Олександр Василь Овруцький-Швабе (8 січня 1904 — 30 вересня 1962), для давніх своїх друзів — Олександр Володимирович або Олександр Миколаєвич, але офіційно він подавав себе як Олександр Аскольдович Овруцький-Швабе.² Насправді, його повне прізвище це — Олександр Василь Миколович Аскольдович-Овруцький-Швабе.

В Канаді бачили його від 10 березня 1928 р., коли кораблем „S.S.Tuscania” добився він до Галіфаксу.³ Бачили його по містах і фармах Саскачевану, Манітоби та Альберти, на лісових „кемпах” Онтаріо. Дивилися на нього нецікаво, як він із клунком або мішком на плечах рахував „тайзи”, проходячи сотки миль, чи їхав поїздом, або „фрейтом”, у пошуках праці, чи - як він казав — „шукати муки на свої руки”.⁴

А руки в нього, справді, як у малого хлопчика. Взгалі кажучи, Лугувий не визначався фізичними прикметами. Він був середнього зросту. На 52-му році життя

1 Ол. Лугувий, „Нехай других голубить Слава”, *Українська родина*, ч. 1 (1947), стор. 32.

2 Лист О. Лугового (Торонто, 16 червня 1939 р.) до генерал-лейтенанта Н. Н. Головкина, начальника головного штабу імператорської російської армії в Парижі.

3 Лист О. Лугового до Митрополита Іоана Теодоровича (Торонто, початок 1947 р.)

4 Ол. Лугувий, *Безхатний* (Едмонтон, 1946), стор. 170.

він мав 64 $\frac{1}{2}$ інчів висоти і важив 160 фунтів.⁵ Його чоло — нахмурене, порите глибокими зморщками між бровами. Ніс у нього розмірний, пропорційний, слов'янського типу — широконоздрий — означав людину доброго серця, „маленький рот з наче припухлими діточими губами. Чистотою й невинністю маленької дитини світилися блакитні очі, осяяні думкою, хоча й сумні. Малі, як на мушину руки, з тонкими діточими пальцями”.⁶ Волосся темно-русяве, неслухняне, розкуйовджене. Олександр був подібний до батька, хоча дещо й перебрав від своєї матері:

...Паволоцькі тільки що повернулись від женців. Він — досить високий, стрункий мушину, років 32-34, з енергійним, обсмаленим сонцем обличчям. Морщини поміж бровами вказували, на перший погляд, на звичку хмарити чоло, але сірі замислені очі, що не втрапили замисленого виразу навіть тоді, коли він сміявся, виявлювали людину постійно заняту думками... Дружина його — гарна білявка з дрібними, майже діточими рисами. Закрій уст давав позначки збиточного характеру, та від привітного зору її синіх очей віяло такою добротою й щирістю, що і найбільш неймовірна людина не сподівалася б від неї збитків.⁷

Ні в одного з його батьків не було віспуватого обличчя, проте Олександр мав злегка віспувате лице, — значить, не був щеплений проти віспи, і хвороба ця його не минула. В одному місці натякає Луговий на свої переживання в тюрмі, де може й перебув цю хворобу:

...Я хоч бідний робітник, зі знищеним большевицькою тюрмою здоровлям, але совісти своєї не міняв на „зелений”, хоч комуністи уже не раз підходили.⁸

Вбирався дуже скромно. Улітку ходив у старому зношеному, ще й неவிшпорованому одягу, без капелюха, а взимку носив капелюх, мав на собі довгий темно-сірий

5 Заява О. Лугового до Кнадської Хемічної Компанії, Едмонтон, 5 липня 1955 р.

6 О. Луговий, *Безхатний*, стор. 6.

7 О. Луговий, *В кігтях двоголового орла* (Едмонтон, 1955), стор. 14

8 Ол. Луговий, „УРВісті не збивають доказів, а задурюють читачів брехнею”, *Український голос*, Вінніпег, 10 червня 1931 р.

плащ. „Звичайно, одяга була, — каже о. М. Юрківський, — такий брунатний сук, який уже він мабуть роками служив. Я не знаю, чи мав він на зміну святочної одяжі аж надто багато”.⁹

За час свого побуту в Канаді пройшов чи, як він сам говорив, „сколесив” Олександр степові провінції вздовж і впоперек. Те саме, правдоподібно, робив і в Онтаріо, коли перебував там від 1937 до 1949 р. Багато „дечого” бачив, пізнав, навчався, багато чого навчив інших. Ходив поміж людей, говорив, сварив, картав, критикував, з’єднував собі приятелів, а ще більше ворогів. З ним говорили, слухали його цікавих доповідей, критикували його погляди. Справедливу критику любив, за неї дякував, але неслухні закиди відкидав. Називали його згірливими іменами „гадемського манігрули”, „зеленого манігранта”, „гонорової псяюхи”, називали його „большевиком”. За свого ж не прийняли. Чи тому, що не мали довіря до нього, чи з заздрощів за його знання, яким ніхто не міг його перевищити, чи тому, що „сипав” правдою увічі.

Мало хто з його приятелів у Канаді, чи в іншій країні, знав його як людину, а ще менше розумів його душу. „Його майже ніхто не знав, — може, одинокий В. Купченко”, — каже п. П. Пауш з Едмонтону.

Особа Лугового — це, до певної міри, — загадка, таємниця, з якою крився, бо боявся смерті. Боявся, що загине й він від тих, хто 1917 р. добив його батька, пораненого ворогами, а матір і сестру тоді розстріляли. Він був свідком їхньої смерті.¹⁰

Запитували його й просили, щоб написав свою біографію. Він говорив: „...Щодо біографії — хтось її напише, як вже мене не буде на світі, якщо вважатиме за потрібне.”¹¹

Відомості про себе, своє походження й життя, порозкидав покійний Луговий у своїх творах, статтях і дописах до українських часописів і журналів. І щойно після прочитання його творів можна буде знайти те, чого він

9 Подав о. Михайло Юрківський, Вінніпег, 26 липня 1974 р.

10 Подали Петро і Стефанія Пауші, Едмонтон, 9 липня 1974 р.

11 Лист Ол. Лугового до керівництва Музею-Архіву УВАН у Нью-Йорку, написаний з Едмонтону 12 грудня 1947 р.

сам відкрито не подавав. Признається о. д-р С. Сасс: „Нічого не споминав про своє походження. Був засекречений.”¹² Усе ж таки, з його писаного слова пробивається його дух і формується в людину, і то в людину непересічну, з надзвичайними здібностями, в людину, якій доля призначила стати сяйвом, на жаль, короткотривалим, бо вкривали письменника хмари заздрощів, матеріалізму, самолюбства й байдужості тих, до кого він приставав серцем, кому старався вірити й кому спочатку вірив, звертаючись по допомогу в потребі, злегка на це натякуючи. Вказуючи на пекучі потреби, він звертався до людської жертвності, але моління його були німі. Він не хотів ласки. Він хотів лише принести себе в жертву на службі тим, до кого приїхав, про кого думав, що допоможуть йому залікувати давні рани. До кого ж іншого він міг звернутися? До чужих? Може до тих, звідки походили його німецькі прапрадіди? Ні! Їхнім симпатиком він не був!

Прикро стає, коли подумати, що ми самі допустили до того, що цієї людини між нами так рано не стало. А скільки своїм писанням і живим словом міг покійний Луговий ще прислужитись українському загалові? „О, та певно, шкода, що він помер! — гворить Їх Екселенція о. Н.Урбанович. — То був благонадійний письменник. Так, безперечно, він міг принести користь.”¹³

Народився Олександр Луговий не в Овручі, як дехто¹⁴ здогадувався, але в м. Орлі, на північ від Курська, в Московщині: „Свого походження, що ріс у Московщині, не встидався і ніколи не ховався з тим,” — писав письменник в *Українському голосі*, відповідаючи на закиди якогось п. К.¹⁵

Не легко жилось малому Олександрові в Орлі, де його батько Микола (Аскольд) Володимирович Овру-

12 Подав о. д-р С. Сасс, Вінніпег, 29 липня 1974 р.

13 Подав Їх Екселенція о. Ник. Урбанович, Вінніпег, 29 липня 1974 р.

14 М. І. Мандрыка, *History of Ukrainian Literature in Canada* (Winnipeg-Ottawa: Ukrainian Free Academy of Sciences, 1968), р. 95, а також П. і С. Пауші, „Олександр Луговий”, *Український голос*, 1 травня 1963 р.

15 Ол. Луговий, „Заява”, *Український голос*, 9 вересня 1936 р.

цький-Швабе служив ротмістром у 17-му гусарському чернігівському полку. Мати Олександра не раз говорила:

Хлопцеві десять літ, а він свого краю ще не знає. Знає мову, знає історію, інстинктивно відчуває свою відчуженість від його однолітків. Нераз жалувався мені, що товариші дражнять його хохлом...¹⁶

Війна 1914 р. перервала хлоп'яче життя Олександра в Московщині. В Овручі, на півд. Київщині, куди переходить він жити, відчуває подих волі і там знаходить себе, хто він і хто ті селяни, з якими від тепер не розстається. До російської гімназії Олександр не хоче йти. В родинній книгозбірні знаходить багато книжок. Прочитав Шевченка — і з того часу полюбив село, свій нарід і рідну Україну. Підучували його мати й домашня вчителька, Ганна Михайлівна. Час від часу приїздила до Овруча Наталка, сестра матері Олександра, його тітка, про яку згадує письменник у повісті *Безхатний*.¹⁷ Усякі відвідини впливали корисно на хлопчину, поширювали світогляд молодого філософа, який усіма силами намагався пізнати історію України. З природи незвичайно пам'ятущий, розвивав своє знання, іноді ним інших „заганяв у кут”. Кілька разів щастило Олександрові їздити чи то з батьками чи з дідом-пасічником, Охримом, до маминого дядька, архієпископа Михайла, що перебував у монастирі в Мінську, на Білорусі. Там Олександр мав змогу переглядати архіви та ознайомитися з історією української церкви. Дванадцятилітнім хлопцем їздив із батьком у фронтову зону. Любив військо, любив дисципліну й порядок.

1917 р. кінчається життя Олександра під опікунчими крилами родини. Позбавлений майна, яке загарибали вороги України, тинявся він без родини поміж чужими й ховався від смерті. Добре заховатися йому не вдалося. Чотирнадцятирічного того юнака знаходимо при

16 Ол. Луговий, *В кігтях двоголового орла*, стор. 23, 16 і 343. Мати Олександра Лугового виступає тут як Марія Олександрівна Горлинська, щира та освічена українка, селянка зі знаного українського роду. Її дядько Михайло, був довгий час архієпископом Турівським, Мінським і всієї Білоруси з осідком у Мінську, де й помер у монастирі 1916 р.

17 Ол. Луговий, *Безхатний*, стор. 22.

денікінському війську. Вінніпезькі *Українські робітничі вісті* писали про це, а Луговий відповів їм так:

...Наколи Савчук так добре знає мою минушину, то повинен договорювати, що мене змусило до служби в денікінській армії. Повинен сказати і те, що я перейшов зі своїм озброєним відділом, у часі найбільших успіхів денікінської армії, у вересні 1919 до українських повстанців і дальнішою службою змив із себе пляму служби у, ворожій українській державі, армії.¹⁸

Про дальші події пише Луговий в іншому місці:

...В тюрмі сидів у Радянщині чотирма наворотами, один раз півтора року... Сидів у тюрмі в Польщі п'ятьма наворотами... Виїхав з Польщі, як рільничий робітник в Канаду... Паспорт був на ім'я Василя Швабе, мої останні імена, християнське і родинне... Рік взятий 1898 чи 99-ий... Місце уродження подано Опел, а місце уродження моєї матери, Городно, на волинському Поліссі, що належало до Польщі.¹⁹

Відчував 24-річний Олександр, що в Канаді не буде мати спокійного життя. Вірив у призначення, але теж був і фаталістом. Своім товаришам подорожі говорив:

...Ви їдете до своєї рідні, чи односельчан. Пропасти не пропадете, але певно з початків тяжко буде привикати. Мені буде тяжке життя. Ні рідні, ні знайомих не маю! Та, — додав бадьоро — даватиму сам собі раду...²⁰

Знав, що мусить працювати фізично, бо діялося це „ранньої весни першого року застрашаючого поширення безробіття на американському континенті”.²¹ Брав працю, яка тільки попалась йому і на якій міг видержати. Тяжко здобуті гроші або висилав своїм потребуючим друзям у Франції, або призначував на видавництво книжок. „Скромна людина, — казав о. М. Юрківський. — Сильно чувся до обов'язку, що якимось він мусить українському народові тут послужити, а спосіб цей є — через друковані речі, історичні. Це його найбільше інтересувало. Ніколи не відмовлявся від праці для суспільства.”²²

18 *Український голос*, Вінніпег, 10 червня 1931 р.

19 Лист Ол. Лугового до Митрополита І. Теодоровича.

20 Ол. Луговий, *Беззатний*, стор. 18.

21 Там же, стор. 19.

22 Подав о. М. Юрківський

За свою працю ніколи не вимагав винагороди і не брав її. Оповідав І. Пеняк про письменника: „Дуже великий ідеаліст був і був дуже амбітний. Я нераз казав йому: „Бери, бо ти не маєш!” Ходив голодний, і цента не мав.”²³ Та він перемовити себе не давав:

...Вдавати не вмю, а не маю великого респекту до людей, які використовують всякі можливості в матеріяльній галузі... Взагалі, належу до людей, які дають, а не беруть чи просять...²⁴

Коли щось не йшло впарі з його поняттям чести, етики, глибокої релігійности, тоді критикував. „Оригінальний чоловік, — говорить Г. Йопик. — Розумний глибоко. З ним легко дискутувалося, але він не відходив від своїх певних принципів.”²⁵

Покійний Луговий критикував прилюдно, часто виявляючи своє невдоволення на сторінках преси.

...Коли писав за гостро, то виключно з бажання, щоб люди старались недобрих вчинків не робити... Поживете, почуете, хто саме, і може здивується та й признає, що „сипати” все таки треба!²⁶

— Була правдива людина... Коли критикував, його критика була слухна, — впевнено погоджується проф. д-р Яр Славутич,²⁷ що також особисто знав письменника.

Луговий був людиною сильної волі. Боровся за життя до самої смерти. Були хвилини в його житті, коли він бачив світ у рожевих кольорах. Але й тоді невдача його не минала. Заломлявся душевно, втрачав віру, не так у свої сили, як в успіх своєї праці, бо розумів, що його праця даремна і що ніхто його творами не цікавиться й не читає їх. Відчував, що буде вмирати, але не знав, що помре в самоті на далекій холодній півночі, якої колись так боявся.²⁸

23 Подав Іван Пеняк, Едмонтон, 11 липня 1974 р.

24 Лист Ол. Лугового до керівництва Музею-Архіву УВАН

25 Подав Гр. Йопик, Едмонтон, 10 липня 1974 р.

26 Ол. Луговий, „Відповідь п. М. С. на критику повісти *Безхатний*”, *Український голос*, 14 вересня 1946 р.

27 Розмова з проф. д-ром Яром Славутичем, Едмонтон, 11 липня 1974 р. З розмови виходить, що О. Луговий симпатизував гетьманському рухові на еміграції.

28 Ол. Луговий, *Безхатний*, стор. 5, 30 і 170, а також *Українська родина*, ч. 20 (1949), стор. 29.

Дан Б. Чопик

ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОГО ПОСЕЛЕНЦЯ:
БЕЗХАТНИЙ О. ЛУГОВОГО

Повість Олександра Лугового (1904–1962) *Безхатний* (Едмонтон, 1946 р. 301 стор.) можна віднести до мемуаристичних творів української літератури про життя наших поселенців у Канаді. Зберігаємо правопис назви твору. Систематично, наче в щоденнику, автор описує тут друге українське заселювання західніх провінцій Канади. Воно припало на час між двох останніх війн. Твір, що був нагороджений на літературному конкурсі Українського Народного Союзу, США, у квітні 1945 р., удостоївся громадського признання за актуальність порушених проблем. Його, однак, мало хто читав із теперішньої еміграційної публіки, що приїхала сюди кілька років після появи повісти — уже третім напливом — після другої світової війни. Тепер, із наближенням тридцятиріччя від часу появи твору, годиться глянути на пройдений шлях, який верстало багато українських співбратів і посестер. О. Луговий дає нам до цього прегарний, до великої міри біографічний, матеріал, нотуючи у своїй повісті життя трьох груп українських поселенців: робітників, селян-фармерів і кооператорів. Деякі з його побічних історичних описів показують риси бистроумного заглиблення в суть справи. Не дивно, отже, що Луговий кидав виклик навіть одному з наших визначних науковців-істориків, проф. Чубатому.

1963 р., після смерті письменника, вінніпезький часопис *Український голос*, відступаючи свою літературно-мистецьку частину для пропам'ятних відзивів про автора, зазначив таке у вступі: „Нашу травневу „Літературну сторінку” присвячуємо померлому в забутті при кінці вересня минулого року талановитому українському канадійському письменникові, скромній, благородній, шляхетній людині — Олександрові Володимир-

рові Овруцькому-Швабе, що писав під прибралим пріз-
вищем Олександра Лугового". Це добра характеристика
письменника, що йде впарі з його самоокресленням:

Другого долі в світі не бажаю,
І своєї другим не відступлю.
Свої шляхи в життю я прокладаю,
Свою біду без ремства я терплю
І хвилі радощів своїх благословляю...¹

У передчасно обтятому житті Луговий пройшов
твердий, але добре відомий нам усім шлях політичного
емігранта. Народився він 8-го січня 1904 р. в родині пол-
ковника російської армії. (Щодо місця народження —
див. статтю М. Орищука — упор.). Добру освіту набув у
домі батьків, де звертали дуже велику увагу на літе-
ратуру й вивчення мов. Коли вибухла українська рево-
люція, йому було 14 років, та він уже володів не лише
українською й російською, але також польською, фран-
цузькою, німецькою та — до певної міри — англійською
мовами. Родина зразу пристала до українського руху:
його батько був одним із перших, що почав „україні-
зацію” свого кінного полку:

Олександр на власні очі бачив смерть матері й сест-
ри. Вирвавшись з-під розстрілу, опинився в Польщі.
Там працював з інженерами-землемірами на Волині,
Холмщині, Поліссі та Підляшші. Звідти, через Литву,
Швецію і Францію, прибув із нансенівським паспорттом
1928 р., на початку великої кризи, до Канади. Без рідні та
знайомих, крутився він там, „як муха в окропі”, але да-
вав собі раду. Сотки миль проходив автор пішки, нчу-
вав де випало, чіплявся до товарових поїздів, щоб скорі-
ше добратися десь на працю по фармах чи лісах. Завжди
був „більше під конем, як на коні”. Ті часи він у подро-
бницях описав у повісті *Безхатний*. У ній видно життя
згаданих уже прошарків українського суспільства в
Канаді перед другою світовою війною.

Безхатний починається повним трагізму розділом,
у якому, підчас зимової сніговії, на безлюдних просторах
канадських прерій, чути смертельно-розпучливий крик
„Гелп-рятуйте!” Це немовби крик відлюдної душі са-

1 *Український голос*, 1 травня 1963 р.

мого автора, що вибігає і, дійсно, знаходить при дорозі замерзаючу молоду жінку. Приносить її до хати, відтирає замерзле тіло й повертає до життя. При цьому він пізнає у цій жінці супутницю його подорожі через океан до Канади. Вони тоді залюбилися й пообіцяли собі зійтися при найближчій нагоді. Доля розлучила їх у Канаді нагально, не даючи їм змоги навіть обмінятися адресами. Зв'язок між ними переривається, рветься і тяглість розповіді, яка поновляється щойно в 30-му розділі повісти, коли закінчилося хрещення Остапа Безхатного — героя повісти, робітника-волокиги в Канаді.

Життя Остапа в Канаді було мізерне. Без постійної праці волочився він із місця до місця, разом із групами таких же безробітних. Ходили пішки, спали в полях, чи на піддашші ідалень, де за центи купували щоденну порцію „зуши”, зрідка їздили товаровими вагонами на північ до лісозаготівних пунктів... Відірвана від рідного оточення, родин і звичаїв, будучи пригноблена матеріально, ця безробітна маса перетворювалася в отару лютих вовків, де бійки, крадіж, безчестя і брак дружби стали буденними. Безхатний, не бажаючи впасти аж так низько, тримався старих чеснот, коли була нелегка змога. Він працював за денну плату, ручної роботи не лякався, крім лакейської. Останньої не прийняв би, хоч довелося б умерти. До суспільної опіки по допомогу також не ходив, бо на це не дозволяла йому честь. Не ставав на працю там, де компроміс вимагав би від нього того, що нищило його гідність. Така постава приєднувала йому співдумців, але багатьох і відштовхувала. Ради своєї гідности Остап готовий був працювати довгі години майже даром. Траплялося й так, що за 14 годин тяжкої фізичної праці він заробляв на харчі і всього два центи. Так бувало навіть довший час, напр. на лісозаготівлі, де за півторамісячну працю він заробив 22 дол. 80 ц. Коли заплатив за харчі 17 дол. 50 ц., залишилося йому в кишені лише 5 дол. 30 ц. або по 10 центів за кожен десятигодинний день праці. Та навіть і за таку працю люди билися, бо сотки їх чекали на яку-небудь працю:

Під наріжним склепом напроти станції в Канорі сиділо і стояло душ з вісімдесяти безробітних. Здорові й слабовиті, сильні будовою й слабі, старі й молоді. Кожний гурт торочив

своє: про фермерських „кожушків”, про перемоги над жіноцтвом, довгі години, кризу, ну й „реліф”. Безхатний підпер стіну...²

...болізно вие, корчиться; кишки, здається, влазять одна в одну. Захопити ротом повітря — на мент дістається вражіння повноти шлунку, та на мент тільки! Повітря виходить і болі подвоюються. Домінуюче почуття людини — повна безнадійність. Всі думки обертаються коло потрав. Великого зусилля волі потрібно, щоб не кинутися у вікно за бохонцем хліба, не вкрасти поставлене в дверях молоко. Інше почуття — ненависть. Ненависть не до багатих, чи найджених, ні! Зоологічна ненависть пробуджується у голодного на грубих тілистих людей, чи вони багаті, чи бідаки. Далі опановує ослабленість і апатія. Людина стає до всього байдужа, себе самої не виключаючи. Вивести її з того стану — забирає трохи часу!³

Остап думав про фермерів, але й до них прийшла криза. З фермера „деруть шкіру” великі й малі доробкевичі, одначе й він, у свою чергу, не попускає робітників. Виходить — як у пісні Г. Сковороди:

Лев роздирає там вовка в куски,
Тут же вовк цапа скубе за виски,
Цап на городі капусту псує,
Кожний з другого дере за своє...

На становищу капусти оказується робітник-емігрант. З кого ж він буде дерти шкіру? Хіба з бараболь, але й тих не має власних, а купити нема за що! фермерство винує емігрантів, а само ж підписувало „афідавіти” не для одного десятка тисяч за п'ять доларів від емігранської душі...⁴

Фармери самі накликали собі біду на голову, а тепер не розуміють, як це сталося, що в такій багатій країні, де збіжжя за ради обмеження достав на ринок, цілими тоннами затоплюють у морі, а тисячі людей ходять голодні, нема грошей, бо немає праці. Та не від самих фермерів залежить економічна ситуація, хоч вона має від землеробів залежати - так думає Безхатний.

Голодний Остап порівнює Канаду з Україною, яку він бачить так:

2 О. Луговий, *Безхатний* (Едмонтон, 1946), стор. 102.

3 Там же, стор. 131.

4 Там же, стор. 146.

У давнині, ще перед Христом українські землі продукували великі скількості збіжжя... У греків зберігся документ про продаж України вісьмох мільонів бушлів пшениці одної лише осени. У Києві княжих часів збіжжєвий ринок був найбільшим у світі. Назва Житомира... вказує ясно, що там перемеріювалося відпроваджуване закордон наше збіжжя. Те саме з назвою Корець. Наш Київський і Галицько-Волинський Літопис повний вісток про те, що за українське збіжжя сусідні держави зобов'язувалися збройно Україні помагати... Пшениця вільного українського хлібороба знаходила шлях в Італію, Іспанію, Францію, Німеччину і Англію. З заником української самостійности український хліб став головною підставою стійкості польських грошей... Самі польські історики стверджують, що через одну лише Вроцлавську тамошню рік річно перевозжено закордон сотки тисяч кірців української пшениці... Коли в 1537 році через ту комору вивезено 6,975 кірців, то через двадцять три роки, в 1560, вже 250 тисяч кірців, а в 1595, за рік до Берестейської унії, вже два й пів мільона кірців... Завдяки українській пшениці польський золотий за кордоном цінився вище своєї номінальної вартости... Повстання Наливайки й Лободи 1596 року спричинило пониження курсу злого на сімсот відсотків. Війни Сагайдачного знизили вартість злого на 1,200, повстання Острияниці й Трясила на 1,600 відсотків, а повстання Хмельницького аж на 1,800. Бачимо отже, що український хліб утримував економічну структуру польської держави...⁵

Так історіософічно, економічно міркує Остап, у якому пізнаємо самого автора повісти, що знав історію та економіку України.

Безхатний був добрим і талановитим учителем української мови. Ще перед запровадженням слухово-зорової методи на північно-американському континенті він користувався нею. Остап так її описав:

Пояснив, що людина, яка хоче вчитися української мови, краще нею цікавитиметься, коли знатиме, що таке Україна, де вона..., скільки тих українців є на світі, звідки вони взяли. Пояснював кількома реченнями, щоб учнів не нудити, не перегружувати їх розум...⁶

Після цього приходили слова й речення у мові. Неабиякий педагогічний хист мав Остап та довго учите-

5 Там же, стор. 188.

6 Там же, стор. 222.

люванням не займався. Його гідність і честь довірених йому учнів схилили його до того, що він вирішив залишити вчителювання. На цьому й закінчується опис кар'єри Безхатного як робітника. Далі читач зустрічається з ним, але вже як із фермером-поселенцем.

Очікуючи весни у найнятій на відлюдді фермерській колибі, Остап думав, що зможе спокійно читати й писати (бо час від часу дописував до української преси), але стрінув людину, за яку молився і якої ждав — Надію! Вони негайно побралися й почали роздумувати, що робити, куди їхати працювати, а може... піти на незаселені простори північних канадських прерій, узяти собі найку землі, збудувати хату та поселитися на господарстві... Будучи неодруженим, Остап ніколи про це й думки не мав, але тепер у нього була родина. Незалежний дух і темперамент Остапа, який Надія відразу збагнула, схилили до рішення шукати ферму. На вільну землю треба було прошей: на харч, насіння, худобу, загороду (уряд вимагав, щоб земля була повністю обгороджена!) і хліборобське знаряддя... Остап вирішив прохати позички у знайомого фермера-судді. Цей пообіцяв, і Остап збирався вирушати на пошуки відповідного місця. Саме в цей час доля усміхнулась до молодят. З Європи наспів лист з гонораром за Остапову книжку: 750 дол. ніби з неба впали! Негайно поїхали. Тепер даймо слово авторові:

Заплатили за ферму по долярові від акра. Тиждень пішов на поладження формальностей, на закупню необхідного. З набуттям худоби клопоту не мали: доколичні фермери раді були купцеві з підхожою ціною. За півтори десятки відкупили у склепаря старий, ще добрий віз, у римаря набули упряж. Набрали повний віз дощок, необхідне приладдя, на пару днів харчів для себе, вівса для коней ... Не легенька стелилася Безхатним дорога... Приставали, вирубували попри землю куці, осину, їхали далі, знов приставали, вирубували... Станули на горбку недалеко потічка... На довгі вішки до воза поприпинали пастися своїх коненят, розвели вогонь. чим Бог послав перекусили.

Взялися обоє до праці. На осинових кругляках будували тимчасове пристановище, схватися від дощу, зложити живність. З готових дощок будувати легко. До вечора збудували невисоку колибу, трохи меншу ніж хатина, де звела їх доля. От місце на ліжко, столик, піч. Двом людям небагато

місця треба. Накрили дошками, вставили вікно і захист від негоди був готовий.⁷

Так Луговий творить літопис українського життя в Канаді, що має майже документальну вартість. Подавши опис нелегкого життя поселенців, письменник говорить і про суспільно-громадське життя героя повісти. Остап Безхатний починає організовувати фермерів, щоб творити кооперативи, за допомогою яких фермери можуть продавати й купувати потрібні їм товари.

Кооперативи творяться. Провід у них обіймають не здібніші, лише... свої люди, однопартійці, добрі приятелі, якщо не рідня тих проводирів політичних... Кооперативи ледви дишуть, через якийсь час попадають у приватні руки, безславно закінчують своє існування. Людські уділи пропадають, зате ж кооперативи, ні з того ні з цього відкривають солідні крамниці, вже як свої власні.⁸

Остап вирішує підходити до цієї справи з великою осторогою. Він бачить, що організація однієї національності багато не зробить, тому робить заходи, щоб організувати загально-фермерську кооперативу, керовану та очолювану самими хліборобами. Якщо таку корпорацію створити — стан хліборобства поліпшиться, бо одного гарного року ні один фермер не продасть компаніям ані одного бушля збіжжя, поки не дістане за неї відповідну ціну. Безхатний приєднав собі фермерів і створено корпорацію:

ділили невеликий дохід поміж членів-покупців вкінці року. А крім того й товари продавалися дешевше... Не мало клопоту причинила Безхатному крамниця у лісовій околиці, заселеній виключно українцями. Взявся її провадити повоевний емігрант, з його слів — бувший український вояк. Був великим резонером, а ще більшим хвальком. Обрали його підпилі члени, назвозили дощок, збудували склеп. Новий управитель показався неабияким паном. Замість замовляти товари листовно, за кооперативні гроші їздив до міста найнятим авто, або замовляв телефоном на дальшу віддаля. А щоб ті розходи покрити, встановляв ціни на товари вищі, чим по приватних склепах. Півграмотній контрольній комісії заливав очі пивом, самогоном, давав даром тютюн, бо

7 Там же, стор. 266 і наступні.

8 Там же, стор. 287 і наступні.

то, мовляв, „наше“... взяв дочок контрольорів собі за помічниць, з зовсім незлою, як на кризу, платнею...⁹

Безхатний бореться з цими зловживаннями, але не завжди з успіхом. Тим часом криза спричинює ще більші труднощі. Повість закінчується напередодні другої світової війни.

Мова розповідей не літературна. Видко, що автор намагається передавати розповідь діалектом більшості західньоканадських поселенців. Це йде впарі з реалізмом, якого приймається письменник. Не надто реалістично, однак, випав Безхатний, який не зробив жодного вчинку, який понизив би його гідність (за винятком кількох парубоцьких ударів „у пику” та називання неосвічених заробітчани-українців „вуйками”). Слушно зауважив Богдан Мазепа в *Північному сяйві*, що „автор силоміць держить (героя) у якомусь моралістичному футлярі і до (нього) не мають доступу ані спокуси, ані помилковість, ані навіть погані звички...”¹⁰ Правдоподібно ця ідеалізована ознака характеру героя повісті *Безхатний* давала враження багатьом читачам і критикам, що „твір носить ознаки романтизму й реалізму”.¹¹ Я вважаю цей твір зовсім реалістичним. Якщо переставити пролог на його правильне хронологічне місце в повісті — перед тридцятим розділом, то він не зробив би на нас враження таємничості й загадковості. Вийнятий з контексту, він це робить, але автор свідомо змінив хронологічний хід подій у цьому місці заради драматичності. До речі, згід з його пера вийшло десять драм і дві комедії.

Луговий відчував, що без такого прийому опис безбарвних картин щоденного життя і звичайних героїв не притягне до себе читачів. Переключення нормального ходу подій цьому справді запобігає, хоч після прологу читач відчуває „якусь дивну прірву.” Та повість цікава своїм реалізмом у вдалим описах сірого буденного життя заробітчанинських поселенців, яких держить при жит-

9 Там же, стор. 292 і наступні.

10 Богдан Мазепа, „Олександр Луговий і його творчість”, *Північне сяйво* (Едмонтон, 1964), том I стор.89.

11 Володимир Жила, „Західня Канада в українській літературі”, *Західньоканадський збірник* (Едмонтон, НТШ, 1973), част. I стор. 130.

ті лише надія, що завтрашній день буде для них не гірший, а кращий.

Закінчуємо нашу характеристику цієї повісті словами Б. Мазепи:

У світовій літературі є один твір, що своїм стилем і манерою нагадує *Безхатного*. Це роман Джека Лондона *Мартин Іден*. Обидва ці твори мають автобіографічний кольорит і обидва герої цих творів по тяжких і довгих зусиллях знаходять намічені ідеали. Але різниця в тому, що герой повісти, досягнувши мету, надалі зостається сильною, невтомною людиною, а герой роману, знесилений життям, духовно знемагає і кінчає життя самогубством серед бурхливих хвиль океану. Якраз ця вітальна сила української людини, що її показав Луговий у *Безхатному*, є найкращою сторінкою його повісти!¹²

12 Мазепа, стор. 90.

о. Агапій Гончаренко

Володимир Жили

ОБРАЗ АГАПІЯ ГОНЧАРЕНКА

Поема „Скарга” Яра Славутича

„Фантаст, мандрівник, визволу ратай,
Нащадок роду Богунів завзятий”.²⁾

Такими словами змальовано о. Агапія Гончаренка в поемі „Скарга”. Тривожним і складним, сповненим гострої боротьби та активних шукань було його життя. У додаток до того, недремне око царського режиму не позбавляло його своєї опіки, зокрема з того часу, коли він в Одесі сів на пароплав „Херсонець”, щоб виїхати в Ате-ни.

Хто ж це такий Агапій Гончаренко, яким тепер інтенсивно цікавиться Україна та українські письменники й критики закордоном? У відповідь скажемо, що це була людина широкої суспільної, політичної проблематики, в житті якої панували глибока людяність, повна відсутність егоїзму, виразна самопосвята.

Ось так пише він про обставини життя в царській Росії, що поневолювала Україну:

Тепер у великій Росії люд в нищеті і голоді. Чого б не взяти з церквей і монастирів непотрібного золота, що лежить без діла в ризницях церковних, і одвернути народ православний на щасливе і мирне життя, здоров'я й спасеніє і в усьому добрий поступ? Істинні поклонники Богу: духом і істинною; і Бог живе не в рукотворенних змахах, ні в золоті і сріблі, а в добрім серці”.¹⁾

Тут показана частка душі о. Агапія, її тепло, глибина чуття, яким він нагороджував своє оточення. Люб-

1 Яр Славутич, „Скарга”, *Завойовники прерій*, зьома збірка поезій (Едмонтон: „Славута”, 1968), стор. 41.

2 Агапій Гончаренко, *Споминки* (Едмонтон: „Славута”, 1965), стор. 6.

лячи людей, він завжди був готовий до зустрічі з ними. Постійно перебував у стані громадської готовости й голосно та владно заявляв про людські права. Його завжди хвилював образ людини, що змагає до волі. Тому глибоко вірив у працю — ніколи не мислив життя поза нею, бо людина мусять працювати так само, як дихати. А звідси — найвища міра його громадського наближення до життя, мудрість його пізнання й відданости творчому зусиллю.

Андрій Гумницький³) (таке ім'я та прізвище мав Агапій Гончаренко в Україні) народився 31 серпня 1832 р. в селі Кривин на Київщині, в родині священика. Прадід його батька був козацьким полковником, а мати походила з київських Богунів. Батько Агапія був високоосвіченою людиною. Закінчив київську Духовну Академію, цікавився літературою, наукою та мав багату книгозбірню. З 1840 р. навчався Агапій у Київській бурсі, опісля в семінарії, яку закінчив 1853 р. й незабаром постригся в ченці Києво-Печерської Лаври. Ще в студенські роки він дуже любив підчас вакацій перебувати на хуторі свого батька, де була велика пасіка. Там він читав життя святих, співав „як духу брало” богомільні пісні, Псалтир. Проказував напам'ять св. Євангеліє.⁴) Це був дуже важливий період у його житті, бо тоді вироблявся його суспільний світогляд, згідно з яким „усякий чоловік повинен працювати на своє життя”.⁵) Він прагнув, „щоб було ліпше жити людям”, ніж йому „було жити”, бо таке, мовляв правило природи. Його побут у Лаврі причинився до ще більшої кристалізації світогляду — він почав критично ставитися до життя й реагувати на суспільну несправедливість. Значний вплив на Агапія мав у дитинстві його дід Герасим, що любив науку й заставляв юнака багато читати. Дідові оповідання про вільних кам'янецьких козаків глибоко затпали в душу юнака. Не без впливу на нього були також пізніші розповіді материного брата — Дмитра Богуна.

3 Іван Світ, „Хто був о. Агапій Гончаренко”, *Альманах Українського Народного Союзу на 1970 рік* (Джерзі Ситі, „Свобода”, 1970), стор. 134.

4 *Споминки*, стор. 5.

5 Там же.

14-річним хлопцем, будучи учнем духовної семінарії, побував Агапій на весіллі Пантелеймона Куліша на чернігівській Борзенщині, щоб побачити там поета України — Тараса Шевченка.⁶⁾ Юліян Каменецький так пише про вплив Шевченка на юнака:

Т. Шевченко мав на нього непереможний вплив. Свідками цього є його ідеалістичний світогляд, його вороже наставлення до кріпацтва, до царського деспотизму, до офіційної московської православної церкви, а при тому глибока релігійність, безмежна любов до України та мрії про віднову козацької держави. Це всі ті самі елементи, що відзначили творчість Шевченка.⁷⁾

Агапій читав *Кобзаря* і знав його в більшості напам'ять. Тоді він знаходив основну розраду в книжках. Читав багато, жадібно. Цю любов до книжки він проніс крізь усе своє життя.⁸⁾

У листопаді 1857 р. Андрій Гумницький (майбутній Агапій Гончаренко) опинився в Греції як ієродиякон посольської церкви в Атенах. Про цей період життя він пише у *Споминках*:

В Атенах антична сіль посолела мене добре на весь мій вік. Я став учитися грецькій мові і думати по-філософськи. В один день я молився Богові в храмі Юпітера Олімпійського, в другий — у храмі Мінерви, в третій — у храмі Партедон, або Тезея. Так чимало було для мене чому учитися, що я часу не мав ні на які другі перебенді.⁹⁾

В Атенах він почав читати Герценів *Колокол* та інші видання т. зв. лондонської вільної друкарні. Поглиблюється й поширюється його світогляд, як це видно з його статтів, поміщених у *Колоколі*. Виїхавши на чужину як невідома людина, тепер він виходить далеко поза межі своїх обов'язків ієродиякона. Все чіткіше і глибше аналізує він суспільні й політичні процеси, що відбуваються в царській Росії і, головне, простежує їхній вплив на до-

6 Юліян Каменецький, „А Гончаренко й Т. Шевченко”, *Шевченківський Альманах Українського Народного Союзу на 1964 рік* (Джерзі Ситі, 1964), стор. 165.

7 Там же.

8 Роксоляна Зорівчан, „Піонер англомовної Шевченкіяни”, *Всесвіт*, річник 16, ч. 3 (1973), стор. 187.

9 *Споминки*, стор. 6.

лю селянства. У Греції Агапія заарештовано. Лише щаслива втеча із в'язниці 1860 р. в Константинополі врятувала йому життя. Інакше, як пише Каменецький, „його постигла б та сама доля, що й Поета-Кобзаря: заслання на соловецькі острови або в далеку сибірську тайгу”.¹⁰⁾

4 березня 1860 р. Агапій був уже в Лондоні. „Втік на вічну і святую волю козакувати на весь мій вік! Слава Богу!”¹¹⁾ На лондонський період, десь на початок 1861 р., припадає поява його псевдоніма „Гончаренко”. „Зміна прізвища (Гумницький – В. Ж.) на псевдонім сталася тому, що на Київщині у Андрія Гумницького лишилися батьки, брати, сестри, які могли б зазнати переслідувань”.¹²⁾ У Лондоні Гончаренко довідався про смерть Т. Шевченка і з цього приводу написав українською мовою некролог про Кобзаря. Під впливом російських і польських революціонерів Герцен два тижні відтягав уміщення цієї замітки. Але вона таки з'явилася в *Колоколі*, 1 квітня 1861 р. У цій невеличкій статті проявився національний світогляд Гончаренка, що вже тоді був чітко сформований. Автор некрологу писав:

Був у нас дома Кобзар. Він виспівував діла батьків наших. Розказував про козацьку славу, хто ми, чії діти, коли самі не хочемо знати. А тепер його нема. Смерть скосила його. І на душі ще тяжче стало. На кого тепер надія? Хто буде потішати наш люд у неволі? Є вірні діти України, треба правду казати, але є, далєбі, діти нерозумні.¹³⁾

Як пише Каменецький, „нехить А. Герцена і його групи до Т. Шевченка була, між іншим, одною з причин, що спонукала Гончаренка покинути Лондон і повернутися до Греції”¹⁴⁾ в серпні 1861 р. Тут царський уряд ого-

10 Каменецький, стор. 165.

11 *Споминки*, стор. 7.

12 Світ пише у своїй статті, що ця інформація з'явилася в праці М. Варварцева, „Агапій Гончаренко — піонер української еміграції в США”, *Український історичний журнал*, червень, 1969, стор. 115 - 119. „Виявилася, — пише Варварцев, — і власноручна розписка Гумницького про те, що 27 липня 1853 р. він одержав атестат. Цей документ дав змогу остаточно засвідчити, що Андрій Гумницький і Агапій Гончаренко — одна і та ж сама особа. Зіставлення автографів розписки про одержання атестату (1853 р.) та оригіналу віддуку на смерть Т. Г. Шевченка (1861 р.)

лосив його „небезпечним злочинцем”, і йому довелося в поспіху виїхати з Греції до Александрії. Скрізь нишпорили царські дипломати, щоб заарештувати втікачавільнодумця.

По кількох роках мандрівки по Близькому Сході, Гончаренко прибуває до Америки 1 січня 1865 р. В Нью-Йорку розгортає широку релігійну, а почасти й публіцистичну діяльність. Незабаром його захоплює нова ідея: видавати газету, щоб у такий спосіб допомагати рідному народові. Заощадивши гроші зі своєї праці, він купує друкарню і переїздить із нею до Сан-Франціско. Боліє долею українців, росіян та алеутів, що після продажу Аляски перейшли з-під царського режиму під американський.

1 березня 1868 року з'явилося перше число *Аляска Геральд* (звід грудня 1869 р. на часописі в заголовку значилося також кирилицею „Свобода”). В цій газеті Гончаренко був редактором, складачем, експедитором і збирачем передплат:

...працював сам, бо не знаходив нікого вірного взяти в мою потаємну роботу. І я посилав в гостинець 500 примірників із кожного видання в Аляску і Сибір дорогами мені одному знаними — освіщати людей і до пуття їх доводити.¹³⁾

У цій газеті Гончаренко друкував про Америку, її конституцію, вміщував статті про українські справи та уривки з політичних поем Т. Шевченка. Його стаття “*Curious Ideas of the Poet Taras Shevchenko*”, що була в першому числі *Аляска Геральд*, є першою згадкою про нашого поета в англомовному світі.¹⁴⁾

Шевченків *Кобзар*, традиції Кирило-Методіївського братства та козацької держави, як пише Каменецький, „виплекали в Гончаренка глибоку національну

для лондонського *Колокола*, написаного з позначкою „від ієродиякона Агапія”, показало почерки на обх документах ідентичні”, стор. 134.

13 Каменецький, стор. 165 - 166.

14 Там же, стор. 166.

15 *Споминки*, стор. 18.

16 Зорівчак, стор. 188.

свідомість, глибоку любов до України, яку він виявляв скрізь, де тільки заходила... потреба".¹⁷⁾

Після чотирьох років виснажливої праці Гончаренко продав англійський друкарський шрифт і припинив видання *Аляска Геральд*, але продовжував видавати *Свободу* до 1 червня 1873 р. Внаслідок тяжкої праці здоров'я його дуже ослабло, і він вирішив купити ферму в горах на чистому повітрі, щоб таким чином виздоровіти. Тут на фермі, разом із дружиною, він продовжував свою працю, організовував недільну школу для бідних дітей і писав свої *Споминки*. Про цей період дещо згадав на початку 1894 р. М. Павлик:

А. Гончаренко немов ожив, як українець, одержавши від нас звістку із признанням його діяльності, а також наші коломийські видання, та став писати нам по-українському; між іншим, обіцяв нам прислати для *Народу* свої *Споминки*, що, вже давно описані по-англійському, лежать у рукописі.¹⁸⁾

Споминки закінчив Гончаренко чудовим зверненням до України, що найкраще свідчить про його власне походження, світогляд та діяльні шукання ідеалу життя:

Моя Ненька Україна і джерело козацтва, якоже Финикс, воскресне на добро людям, на вічну правду і волю. Поляки пекли нас живими, і тепер печуть їх москалі; небаром весь світ встане: згубити і великого, і малого і ім'я московське — варварів-людоморів — з лиця землі. З цею вірою я в останній раз закрию мої очі, і зіпну навіки.¹⁹⁾

Отець А. Гончаренко помер на своєму хуторі „Україна” в Каліфорнії 5 травня 1916 р.

**
*

Шанувальник і цінитель українського минулого, Яр Славутич увібрив у себе ідеї о. Агапія Гончаренка і роз-

17 Каменецький, стор. 166.

18 Зорівчак, стор. 191. *Споминки* були надруковані в журналі *Народ*, чч. 6-9 за 1894 р. Того ж року Павлик видав їх окремою книжкою: *Споминки о. Агапія Гончаренка, українського козака-священника, Коломия, 1894*. Видавництво „Славута” в Едмонтоні, відзначаючи в 1965 р. 100-річчя приїзду о. Агапія Гончаренка до Америки, перевидало їх, повністю зберігаючи особливості мови, але виправляючи тодішній правопис на сучасний.

19 *Споминки*, стор. 19.

горнув їх у своїй поемі „Скарга”. Літературна історія поеми, написаної в Каліфорнії, складна. „Не знаю, як кому на смак, — пише автор... — Але ця поема, маленька поема, творилася протягом трьох років (1957-1960 — В. Ж.) . Кожне слово мало свою функцію (принаймні я так хотів!), нічого випадкового не було... писалася ця поема з метою дістати „для серця ліку, для душі розмаю”.²⁰⁾

Як звичайно в автора, в Яра Славутича виникла потреба сказати своє слово про о. Агапія Гончаренка. Треба було оглянути, підсумувати і зважити минуле, проаналізувати його вчинки та вказати на їхнє значення для українського народу. Невгамовний біль, смуток і нескорена віра пронизують усю поему, бо вони — ті духові поштовхи, що спонукали до творчости.

Основним літературним джерелом для поеми „Скарга” було життя о. А. Гончаренка, які поет не мав наміру коментувати. У нього була інша ідейно-творча мета — використати це багатогранне життя й завзяту діяльність як фундамент для оригінального твору. Зміст поеми — це роздуми о. Агапія над своїм минулим. Герой виступає у двобій з самим собою, що добре надається до мистецького зображення його праці, сумнівів і розчарувань.

Поема складається з прологу, вісьмох коротких розділів та епілогу. Отець Агапій у поемі — це надзвичайно складна натура, „древній Мойсей”. У пролозі, написаному терцинами, розкривається його духовий світ. Це „фантаст, мандрівник, визволу ратай”, що „Шевченка словом краєв, як затятий, неправду в світі”. Це дійова, самопожертва і безкорислива людина:

...ходив, молився і хотів
Зелений Клин, Камчатку та Аляску,
Каліфорнійські далі й поготів
Перетворити в Україну-казку
Для тих, що рідний залишили край,
Несли у серці звагу — не поразку.²¹⁾

Таким несхожим, контрастним виступає тут „москаль-сквернивець”,²²⁾ що „випік в Україні” сліди Гонча-

20 З листа від 20 листопада 1973 р. до автора цієї статті.

21 „Скарга”, стор. 41.

22 Слово самого о. А. Гончаренка, вжите Славутичем у поемі, стор. 41.

ренка, що почав їх замазувати, загладжувати над Тихим океаном, але лишився безсильним, щоб знищити їхній повів у глибині „самотньої яскині”. Яскиня стає символом непоборного, бо там „витає дух і розтинає тьму”.²³⁾ Увібравши в себе дух яскині, поет злітає в піднебесні висоти й запроваджує нас у свій власний світ, у якому домінує віра:

Я б неподатні зрушував серця,
Будив оспалих і в снажній обнові,
Замість свшану й вірного гінця,
Палочим словом навертав до чину —
На чужині в потомстві без кінця
Плекати незнищенну Україну.²⁴⁾

Це ті сліди о. Агапія, яких шукав поет і які знайшов у духовій площині „незнищенної України”, з якою так прагнув злитися герой поеми. Зоставивши свій „вівтар-яскиню”, що є для героя осередком віри,

Йде Агапій у просторінь синю,
Наче древній Мойсей у пустиню,
Навстріч явам свого життя.²⁵⁾

Згадка про Мойсея дає підстави вбачати в діяннях о. Агапія пророчі риси, що розкриватимуть суть його життя. Його хода врівноважена і спокійна, коли він проходить уздовж Тихого океану. Як контраст отій рівновазі, змалювано розбурханість природи:

Налітає, клекоче і свище
Збутнявілий хвильми океан...
Водяні вигинаючи гори,
Білі гриви рвучи навкруги,
Затопляє краса непокори
Каліфорнії береги.²⁶⁾

Наведені рядки виступають як грізне попередження, як нагадування про можливі небезпеки, сумніви й вагання. Проте поряд із самобутньою образністю та яскравістю змалювання розбурханої природи показано зауважливий образ героя поеми. Він іде назустріч минулому.

23 „Скарга”, стор. 41.

24 Там же, стор. 41-42.

25 Там же, стор. 42.

26 Там же.

вчуваючи слово предка Богуна, що остерігає Хмельницького (коли Гетьман, знесилений і зневірений, стояв перед небезпекою польського поглинання й московської підступності). Богуна каже:

..Волі стяг
Підняв ти гордо у стелах,
І за тобою весь нарід
Пішов услід учвал і вбрід —
Не накладай же з москалем!
Не знайся з деспотом-царем!²⁷⁾

Могутні слова перестороги, сказані гнівно й наскрізь правдиво. Показана іронія долі, що накреслила трагічний фінал змагань Хмельницького.

Третій розділ — це наслідки договору з царем-деспотом, що обернув Україну в саму руїну, в якій лише „... кріпацькі сльози в далекий обрій скаргою гудуть”.²⁸⁾

Глибоко й образно відтворено світогляди Куліша й Шевченка — показано їхні духові різниці. Отець Агапій стоїть по стороні Кобзаря. Для нього „Тарасів поклик сурмою примить”,²⁹⁾ бо в ньому чути революційну боротьбу народу за визволення. Куліш, навпаки, стоїть лише за еволюцію, за культурницькі ідеї в розвитку нації.

Отець Агапій бачить і своє сучасне, коли в Греції на Атонській горі задумано відновлення Січі, коли звідти розіслано таємні універсали, скріплені печаткою його дядька, Дмитра Богуна, що мав стати нібито кошовим. У словах „крапнула кров” віддзеркалено особисту подію з життя героя, яку о. Агапій так пояснює в своїх *Споминках*: „...і всунув ніж в мою грудь. Я вмлів і впав на землю... В моїй груді він трошки зачепив тіло мое”.³⁰⁾ На суді з'ясувалося, що московський консул в Атенах дав одному грекові 5.000 золотих „рублів”, щоб той забив о. Агапія. Пляни відновлення Січі та Гончаренкові дописи до лондонського Колокола сильно наположили царський уряд, який вирішив за всяку ціну знищити українського патріота Гончаренка.

27 Там же стор. 43.

28 Там же.

29 Там же.

30 *Споминки*, стор. 10.

У п'ятому розділі поеми автор переносить о. Агапія в країну свободи, „де мудрий Вашингтон нарік народам вільні здвиги”.³¹⁾ Цей розділ сягає своїм корінням у кращі здобутки нашої літератури. Тут відчуваємо „повний відгомін епох”, коли „земля дзвенить обитована”.³²⁾

Прекрасні почуття про нову „землю волі”, про нові можливості, що палять поета, відчутні найкраще в цьому розділі, який відтворює світовідчуження героя, породжує надхнення та показує його активне ставлення до життя.

Розчарування о. Агапія наростає в зустрічі з умовами життя на Алясці:

...Ця пуста довкола
І людом, і Богом забута...³³⁾

Герой поеми помічає визиск. Алеутів тут обікрали, залишили їм лише пустирі. В цьому розділі поеми показано духове й матеріальне спустошення людности. Саме так виглядала Аляска, коли її з'єднали з американською державою. Отець Гончаренко був свідком цього всього, і тому воно глибоко впливає на хід його думки. Він готовий припинити мандри й повернутися на свій хутір, у свою печеру, бо „в своїй хаті своя правда і сила, і воля”, як мовив Шевченко.

З глибокого розчарування наростає в о. Агапія гнів, з яким він надхненно звертається до Бога, кому беззастережно служив усе своє життя. А тепер, ніби зневірившись у досягненні мети, виголошує свій останній монолог — із його уст виринаються знаменні слова:

Поглянь же, Боже, в дальній край!
Пошли посланця в Україну —
Мечем вогненным покарай
Неправду люту, кривду тлінну!
Нехай же й мій поярмлений нарід
На битву збудиться й Тебе прославить...³⁴⁾

У цю хвилину замовкає природа, „не чути голосу нізвідки”. „Мовчить Господь”.³⁵⁾ Такого піднесення до-

31 „Скарга”, стор. 45.

32 Там же.

33 Там же, стор. 45.

34 Там же, стор. 46.

35 Там же.

сягає герой у поемі Славутича. Отець Агапій — невід’ємна частка свого народу, виразник його прагнень, його сила в усвідомленні народної трагедії. Він — уособлення розуму народу, його енергія, воля і навіть сумніви в досягненні заповітної мети.

У відповідь на монолог, о. Агапій за якийсь час чує Господній голос, який вістить, що блаженним залишиться той,

...хто в щирому труді
Шукає правди й досягає волі.
Хто пам’ятає в радості й біді
Життя закони...³⁶⁾

Таким чином, Господь потверджує відвічний закон про існування добра й зла, про їхнє безконечне змагання, двобій, у якому має виграти перше, а не друге. Заключний розділ є прекрасною мистецькою ілюстрацією того, що „не згине Україна”, бо це провістили „вікна в хмарах, жовті й голубі”. Оця візія є наслідком глибокої віри о. Агапія. Те, чого не міг зробити він, „древній Мойсей”, зроблять зусилля наступників, бо правдиве життя мусить увінчатися успіхом, бо період народної депресії змінюється активізацією духових і фізичних сил народу.

В епілозі, повторюючи слова прологу, поет далі шукає слідів о. Агапія, — у них він хоче знайти „для серця — ліку, для душі — розмаю”. А що цих слідів мало, то він висловлює і свою скаргу в ліричному закінченні.

**

Поема „Скарга” пройнята невід’ємною щирістю, самобутньою образністю і багатством барв. Дуже характерним у поемі є підкреслення дії: наприкінці кожного розділу вжито слово „йде” чи „ступає”, а в восьмому розділі — „стойть”, бо герой уже дійшов до мети — почув Боже слово. Така побудова надає поемі руху, посилює її драматизм.

У цьому творі Славутич показав себе добрим майстром психологічної аналізи. Він уважно насвітлює глибину душі о. Агапія, простежив у ній нашарування психо-

36 Там же, стор. 47.

логічних мотивів і по-мистецькому передав численні нюанси почуттів — до гніву і скарги включно.

Заголовок „Скарга” повністю відповідає змістові поеми. Тут висловлено глибинні почуття героя, його скаргу, показано його гуманізм, людяність і спрагу правди, гін до краси життя. Це один із кращих літературних образів не тільки в цілості, але також і в деталях. Поет по-мистецькому відтворив постать о. Агапія і висловив впевненість, що ідеї, якими він жив, є виявом во істину високої патріотичної віри, голосом віщої правди.

В літературному доробку Яра Славутича поема „Скарга”, на мою думку, посідає визначне місце — насамперед, завдяки глибокому розкриттю образу о. Агапія, як рівнож завдяки актуальності поставленої проблеми. Автор твору виступає як глибоко-національний поет, якого цікавить не лише краса вислову й мистецтво форми, але й глибина змісту, його ідейна мета.

Луббок у Тексасі, 1-2 квітня 1974 р.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА ДО ТЕМИ

Luciw, Theodore. *Father Agapius Honcharenko*. New York: Ukrainian Congress Committee of America, 1970. (Монографія про життя й діяльність о. А. Гончаренка).

Власенко-Бойцун, А. „Яр Славутич: Завойовники прерій”, літ. додаток до *Гомону України* за 11 травня 1974 р. (Тут подано критику поеми „Скарга”).

КНИГИ, ВИДАНІ В КАНАДІ

Примітка упорядника. Починаючи з 1967 р., д-р Кость Андрусишин, професор Саскачеванського університету в Саскатуні, уміщує в *University of Toronto Quarterly* свої річні огляди нових книжок, виданих у Канаді іншими, ніж англійська чи французька, мовами. Це дуже цінний матеріал для дослідників, професорів, учителів та студентів, що вивчають літературу й суспільне життя. Вибираємо з оглядів д-ра Андрусишина фактичні дані про тутешніх українських письменників та його оцінки їхньої поезії і прози, як також мовно-літературних праць, із канадською тематикою, тих науковців, що живуть у цій країні. Деңчо включено з історії, музики, мистецтва й духової культури взагалі. Назви книжок чи статей, про які йде мова, подаємо мовою оригіналу. Добірки з квартальника погруповано в хронологічному порядку за роками. Ясна річ, ми беремо лише малу частину. Зацікавлені можуть більше довідатися, переглянувши відповідні річники. Переклад з англійської мови авторизований. ЯС

1967

„Останнього лицаря” написав 1964 р. Митрополит Іларіон, який на той час цілком утратив зір — після того як мав операцію очей, щоб усунути нарости з рогівок. У тих самих обставинах того ж року він створив третю частину „Конання України”. Четверта частина, „На Голготі”, була написана ще в Люзані (Швейцарія). Герой цієї поеми — Борина, якого індивідуальність репрезентує боротьбу українського народу проти комуністичної революції. Назва п'ятої частини — „Поруйнований рай”; це драматична поема, написана в українському місті Холмі 1944 р. Також і тут показано Україну, поневолену Москвою.

Заходами п. Ганни Ісопенко Теодор Онуфрійчук надрукував у Йорктоні в Саскачевані свою книжку *Душа й рослини в давніх релігіях*. У цій праці на 64 сторінки коротко окреслено мітологію давніх єгиптян, греків та

римлян. Автор зауважує, що „в цих простих нарисах іде мова про взаємнення між людською душею і землею часу греків і римлян”. Це треба розуміти так, що „головним фактором цього взаємнення була глибока любов плугатаря до землі”. Наведене визначення застосовує Онуфрійчук до прилюбности українського селянства до своєї землі. Видко, що автор має широкі знання в цій галузі, особливо Природи, яка впливає на український дух. Прадавні слов'янські теми потрактовано поверхово, але ця поверховність не знижує наукового рівня у книжці.

Якщо б Степан Семчук писав англійською мовою, його вважали б за передового поета на американському континенті. Семчукова недавня збірка *Поеми* (Вінніпег, 1967, 67 стор.), сьома з черги, така різноманітна, що просто неможливо визначити, до якої літературної школи належить її автор, хоча в ній очевидно переважають символістичні й експресіоністичні елементи... У „Пісні про Канаду” описує він різні частини цієї країни від океану до океану, часто наголошуючи її подібність до країни свого народження. Далі, мабуть, ніхто з українських поетів у Канаді не описав так любовно краси цієї країни, як він... У своїх листах до неназваного друга висловлює він свою песимістичну філософію..., використовуючи біблійні теми у різноманітних ритмах і строфічних формах. Авторів песимізм впливає з Бодлера... і з одного вислову Роберта Бравнінга: „Подумай і схили голову”.

Дан Мур показує себе добрим поетом у збірці *Жаль і гнів* (Едмонтон, 1966, 93 стор.), що насичена релігійною тематикою і спогадами про Україну, яку він залишив підчас другої світової війни і з якою ще тримає міцні духові зв'язки. У кількох віршах говорить він про Канаду так щиро, ніби про країну свого народження, але загально в його поезії переважає чуттєво-сентиментальний тон, чисто національний. Ці націоналістичні особливості жодною мірою не применшують його значного поетичного таланту.

Хоч *Ukrainian Literature in Canada* (Едмонтон, „Славу́та”, 1966, 15 стор.) д-ра Яра Славутича є лише оглядом на цю тему, вартість праці полягає передусім у тому, що

це вперше неукраїнський читач у Канаді має нагоду познайомитися з тим, що досягнула одна етнічна група за своє сімдесятирічне життя в цій країні. Автор надрукував також наукову статтю „Ukrainian Contribution to Onomastic Sciences, 1954-1965” у журналі *Names*, XIV, 3 (1966), де він розглядає досяги дослідників, які працюють у цій галузі знання, що лише з недавнього часу стала предметом серйозного наукового зацікавлення...

“Slavic Literature in Canada — це огляд у *Slavs in Canada*, I (1966). Автор дослідження, Яр Славутич, охоплює російську, чеську, польську, словацьку, хорватську, сербську та українську літератури. Огляд широкий тематично; переважає українська література. Виправданням для автора, якого праця дуже довга, є те, що „в цій країні українську літературу можна поділити на періоди й кілька напрямів, бо за весь час було більш як 100 українських письменників у Канаді”. Славутич гадає, що цього не можна сказати про інші етнічні літератури.

Р. Б. Климаш умістив там же цікаву статтю „The Case for Slavic Folklore in Canada” і проілюстрував її відповідними цитатами. Автор оплакує той факт, що східнослов'янський фолкльор постійно негують по канадських університетах.

1968

Альманах *Українського голосу*, тижневика, що виходить у світ у Вінніпезі, має багато матеріалу до 100-річчя Домінії Канада... о. Т. Д. Волохатюк добре переклав канадський славень на українську мову, надруковано також високопоетичну „Оду до Канади” М. І. Мандрики... „До Давфіну” Онуфрія Іваха, дарма що це уривок із довшого вірша, яскраво описує труднощі перших українських імігрантів. У тому самому настрої звучить ліричний вірш Івана Данильчука, але він не такий трагічний...

Ukrainian Canadians—Their Place and Role in Canadian Life (Торонто, 1967, 104 стор.) — щедро ілюстрована й добре документована книга, що її написав сенатор Павло Юзик до 75-річчя українського поселення в Канаді... Тут знаходимо вірш „To Canada” (1904) Михайла Говди з Едмон-

тону, що прославляє свободу, яку він і його земляки знайшли в Канаді. Вірш має вісім катренів, його вважають за перший англословний твір, написаний українським поселенцем у Канаді (насправді це переклад, що його виконав Е. В. Томсон — ред.)...

1969

Без перебільшення скажемо, що *The Ukrainians in Canada* — це покищо найкраща книга, написана англійською мовою, про тутешніх українців... Пані Войценко підсумовує три хвили їїнього прибуття до Канади: першу — до 1914 р., другу — між двома війнами, третю — наприкінці сорокових років... Найважливіша частина праці пані Войценко — це та, в якій вона заглиблюється в українське мистецтво, літературу й наукові дослідження взагалі. Йдучи услід за її викладом, не можна не дивуватися, як багато фактично досягнуто і яких ще більших досягнень треба сподіватися в майбутньому... Пані Войценко замикає свою зразкову книгу словами: „Утривалення українського культурного життя в Канаді зумовлене не лише внутрішніми, а й зовнішніми факторами. Якщо українці бажають зберігати й розвивати себе як етнічно-мовну єдність у Канаді, вони повинні не боятися розв'язувати свої внутрішні несприятливі проблеми. З другого боку, якщо має переважати культурна різноманітність у за-втрашній Канаді, уряд повинен це визнати й підтримувати не лише морально, а й матеріально...”

Найновіша збірка віршів, *Поезія і проза* (Вінніпег, 1969, 80 стор.) Степана Семчука ясно віддзеркалює добу розчарування, через яке тепер проходить людство, що знаходиться серед небувалою достатку. Для мене це загадка, чому друга частина цієї збірки має назву „Проза”, дарма що вона складається виключно з віршованої лірики, більшість якої вимовно написана в песимістичному тоні. Може тому що поет розглядає тут життя як прозаїчний експеримент, навіть і тоді, коли воно покрите блиском поезії. Також і тут намагається він розвідати сенс існування, визнаючи свою поразку, коли все вже сказане і зроблене. Внаслідок цього дорікає автор самому Богові,

питаючи, навіщо Він створив людей такими, як вони є, напамповуючи їх нестерпними пристрастями й бідуванням, із чого Він, очевидно, має лише приемність. Така думка, що впливає з усвідомлення всечесного отця, яким Семчук безумовно є, створює, жахливе читання. Однак збірка, особливо в першій частині, в „Поезії”, розсилає винятково релігійну й позитивну лірику і, таким чином, рятує поета з непросвітної розпуки. Будучи з природи суб’єктивною, його поезія великою мірою імпресіоністична і часто абстрактна до такої міри, що її семантичне значення незрідка губиться в кайданах його розумувань. Який визначний не був би його поетичний хист, Семчук міг би звільнити читача від пригноблюючих думок, напр.: „Ми — черви... множимося швидко в багні достатку і вмираємо від виснажливих приемностей, дарма що мріємо про наш лет у прірву під божевільний регіт сатани”.

Значно більший прагматизм висловив о. Семчук у збірці *Створення* (Вінніпег, 1968, 75 стор.), що ділиться на чотири частини: „Початок”, у якому, застосовуючи наукові терміни, описує він Боже створення світу протягом шести днів; „Аннали”, що охоплюють кілька довших ліричних віршів, насичених порівняннями, і кілька абстрактних, що відносяться до славетних постатей у давній історії України; „Прерія”, де він бенкетує, не без певних елегантних ноток, серед свого оточення; „Містика”, якої основна особливість — це модерністично перевтілена філософія релігії, як також власна авторська. Багато чого з його ліризму не можна зрозуміти без тлумачення, якого він — як це не прикро — не подає.

Інша важлива поява, що співпала зі 100-річчям Канади, — це *History of Ukrainian Literature in Canada* (Вінніпег, УВАН, 1968, 247 стор.) д-ра М. І. Мандрики. Подавши короткий вступ літературної історії України, автор ділить свій огляд на чотири частини: піонерський період (з кінця XIX ст.), пізніший піонерський відрізок часу (початок XX ст.), міжвоєнний період і доба після другої світової війни.

Найбільш наукова книга — це *Нариси до історії української церковної музики* (Роблін-Вінніпег, 1968, 151 стор.) д-ра П. Маценка. Тут багато матеріалу умож-

лядного, ґснованого на гіпотезах, яких ще не розглядали спеціалісти в цій галузі. Музиколог Маценко твердить, що християнство існувало в Україні ще за кілька сторіч до його офіційного прийняття з Візантії в 988 чи 989 р. заходами київського князя Володимира. Хоч немає сумніву, що релігійні співи прийшли в Україну зі східної частини Римської Імперії, д-р Маценко гадає, що якась національна церковна музика переважала на її території і була, самозрозуміло, сприйнята фолкльорною вокальною музикою задовго до загального навернення Київського князівства до християнської віри. Якщо порівняти священну музику Індії, Вірменії та Грузії, можна знайти деяку подібність в українських кантах. Інший висновок, що його можна умовно зробити, — це те, що давня українська церковна музика походить до певної міри з Близького Сходу, особливо з Єрусалиму, Антіохії та пізніше з Болгарії. Не зважаючи на всі ці впливи, вірогідні чи ні, українські співи зберігали свою самобутність навіть у первісний період, що його з розсудком розглядає автор. Що б не сприймала давня Україна у свою духову сферу, вона відразу реформувала його, пристосовуючи до своїх власних звичаїв. З цього погляду дуже цікаво слідкувати за переконливими доказами д-ра Маценка, починаючи від археологічного періоду (коли, за Геродотом, сучасна територія України була заселена племенем агатирсів) і завершуючи недавнім часом. Не зважаючи на багато припущень, це дослідження — цінний внесок до історії музики взагалі...

1970

Серед багатьох українських журналістів ім'я Романа Рахманного стало загально відомим. Таке вже його значення, що видавництво „Тризуб” у Вінніпезі вирішило надрукувати книгу його політичних і суспільно-знавчих статей та коментарів під назвою *На п'ятдесятій паралелі* (1969, 266 стор.), що складається з яких 50 статей, в т. ч. дві англійською мовою, що були публіковані від 1959 до 1969 р. в різних часописах і журналах. Назва каже, що п'ятдесятя паралеля проходить через середину

України і через південну Канаду, з містами Харків і Ванкувер по кінцях, а поміж ними такі осередки як Київ, Львів, Вінніпег і Ріджайна. Застосовуючи незвичний підхід, автор має на думці єдність, яка існує між канадськими українцями та їхніми європейськими земляками. Усі статті відносяться до України та її рабської залежності в межах СРСР від Росії... (Відсилаємо читачів до цікавих думок автора, що не стосуються літератури — ред.)

Д-р М. Г. Марунчак продовжує свої багаті дослідження культурного життя українців у Канаді. Його книга — це *Історія преси, літератури і друку піонерської доби* (Вінніпег, 1969, том 3, 284 стор.), видана під патронатом УВАН у Канаді, надрукована в Йорктоні. Уміщено вступну статтю Яр. Рудницького, який, збираючи споріднений бібліографічний матеріал, додає дещо зі свого власного спостереження. Згідно з одним його додатком, українська література в Канаді від 1904 до 1969 р. нараховувала більш як 4.000 публікацій, але Рудницький не пояснює, як він прийшов до такого підрахунку.

Марунчакова студія, що складається з трьох частин, — це об'єктивний перелік українських публікацій, починаючи з 1904 р., коли перша газета цією мовою, *Канадійський фармер*, була заснована у Вінніпезі (1903 р. — ред.). Незабаром постали в кожній частині країни інші часописи, репрезентуючи різні політичні й релігійні ідеології, що спричиняли полеміку, яка інколи досягала звірячої гризні... Марунчак має добрі успіхи там, де окреслює літературні зусилля канадських українців від найпримітивнішого періоду першої декади до середини двадцятих років, коли вони досягнули вже непоганий ступінь естетичної якості. Розумно зібрана і добре ілюстрована уривками, саме ця частина студії є зразком науковості.

Не менше, ніж д-р Марунчак, старанна пані Ольга Войценко, чий *Літопис українського життя в Канаді* (Вінніпег, „Тризуб”, 1969, том 4, 475 стор.) охоплює роки 1930-39. Її праця — не першодруки. Складається вона з двох тисяч уривків, узятих із тижневика *Український голос*, і задумана як свідчення різноманітних аспектів життя українського елемента в Канаді... Якщо пані Вой-

ценко не потоне в течії марноти, вона створить своєрідну енциклопедію, що може пережити навіть те джерело, з якого вона тепер черпає матеріяли; її праця служитиме ще багато декад — немовби копальня відомостей! Заслуга упорядниці в тому, що вона вигрібає із забуття те, що було в більшості поховане назавжди...

Проф. К. Біда... заслуговує на похвалу за добірку сорока віршів із творчости франко-канадських поетів і за переклад їх (різними особами — ред.) на українську мову. Назва книги — *Поезія сучасного Квебеку* (Монтреаль, 1968, 195 стор.)... Треба сказати, що в минулому культурні взаємини між французькими та українськими канадцами майже не існували. Книги такого типу напевне наближать обидві групи до більшої культурної співпраці.

Найбільш літературний альманах, серед надрукованих у Канаді українською мовою, той, що його впорядкував проф. Яр Славутич із Едмонтону і видав засобами видавництва „Славута”, заснованого кілька років тому, що спирається на пожертви української громади. Це другий том *Північного сяйва* (1965, 190 стор.). Альманах — це зразкова збірка прози й поезії, що написали майже сорок авторів. З-поміж розмаїття тем у книзі, звертаємо увагу лише на найвизначніші твори. На наш погляд, поезії д-ра Славутича першорядні. Слава цього поета вже довгий час утривалена в українській літературі. Як імпресіоніст чи як символіст, він є одним із більш визначних майстрів на цьому полі. Видавши з себе найкраще на європейські теми, тепер він намагається дослідити канадський північний захід від прерій до Юкону (мова йде про вірші з *Завойовників прерій* — ред.) Альманах охоплює близько 50 творів літературної вартости. Серед них є Славутичеві переклади Шекспірових сонетів (18, 46, 71 та 154) на українську мову і гарний переспів Миколи Аркаса першого розділу Гомерової *Іліади*...

1971

Кожна нова книга поезій д-ра М. І. Мандрики — це бажана поява для тих, що досить вирости, щоб любити його естетичну лірику. П'ята збірка, *Вино життя* (Вінні-

пер, 1970, 176 стор.) — єдина, в якій усі 150 творів переписано рукою автора і репродуковано т. зв. офсетним способом друку. Книга присвячена 100-річчю Манітоби і, досить небувало, 85-річчю самого поета, який навіть у такому немолодому віці залишається продуктивним і повним ентузіазму до життя. Його поезія ніколи не буває парохіяльна; щиро скажемо, універсальна за своїм характером, як це можна переконатися з тем, на які він пише: Данте, Петрарка, Сібеліус, Езра Павнд, Б. Шов, Гемінгвей та інші. Сучасні світові проблеми розв'язує він символічно. Його каліграфію іноді тяжко розшифрувати, але ті, що справді цікавляться його творами, переможно перейдуть через увесь том і знайдуть справжнє задоволення.

Інший поет, чії вірші, якщо б їх перекласти, могли б зайняти місце поряд найкращого, що з'являється на цьому континенті, — це Олекса Гай-Головко. Його *Поетичні твори* (Торонто, „Нові дні”, 1970, том I, 137 стор.) повні емоційної мінливості, якої він зазнав у ранній період свого життя на батьківщині. Гай-Головкову лірику іноколи тяжко розуміти без пояснення, але, не зважаючи на помітну туманність, легко розпізнати в авторові поета для поетів. Між іншим, треба сказати, що заглиблюється він у творчість деяких канадських авторів і вже переклав багато їхніх віршів на українську мову, надіючись надрукувати їх у недалекому майбутньому.

Ставши популярним завдяки *Education in Soviet Ukraine* (Торонто, 1968, 238 стор.), Іван Коляска написав іншу книгу, *Two Years in Soviet Ukraine* (264 стор.), в якій він великою мірою повторює матеріал першої, особливо тему русифікації Радянської України, але тут із більшою політичною завзятістю. Як і раніше, не шкодує він слів для засудження російського ладу за переслідування українських письменників, що відважно виступають проти нищівних заходів уряду...

Північне сьйво, том 4 (1969, 164 стор.)... Уміщений матеріал переважно науковий, іноді з-під пера ерудитів. У поезії Яр Славутич продовжує вести когорту своїх друзів-поетів. Приємно бачити в альманасі переклади з чужинецьких авторів, напр., Шекспірові сонети, 8 та 11, уривки з Джона Донна, кілька віршів Стефана Ге-

орге та один короткий Е.А. Робінсона. До них можна додати енергійного В. Купченка, який часто писав свої твори англійською мовою, що були надруковані в *The Edmonton Journal*.

Ця книга *Північного саява* тим більш важлива, що в ній є два канадсько-українські мистці — В. Курилик і П. Сидоренко, репродуковані праці яких свідчать про виразний імпресіонізм...

Назвознавці можуть придбати книгу *Manitoba's Mosaic Place Names* (Вінніпег, „Тризуб”, 1970, 222 стор.) д-ра Яр. Рудницького що, загально кажучи, справляє враження. Лише 1.400 із 6.000 місцевих назв пояснено... Треба висловити похвалу упорядникові за уточнення деяких невірних дат при місцевих назвах, а також у багатьох випадках за доповнення до них...

Якщо хтось бажав би вибрати собі довідкову книгу про одну етнічну групу в Канаді, він мав би без вагання зупинитися на *The Ukrainian Canadians: A History* (Вінніпег-Оттава, УВАН, 1970, 792 стор.)... Це справді непересічний том. Багато ілюстрована й документована, ця громіздка книга не залишає бажати нічого більшого.

1972

... три збірки пані Лариси Мурович, надруковані протягом короткого часу, осявають яскраво, як денне світло, не зважаючи на досить імпресіоністичний характер. Їхні назви — *Піонери святої землі* (Торонто, 1969, 64 стор.), *Євшан* (Торонто, 1971, 64 стор.) і *Жар - птаха* (Торонто, 1971, 48 стор.)... Л. Мурович почала віршувати в Україні, коли їй було лише дванадцять років; перша її збірка побачила світ, коли їй минуло сімнадцять. Багато її поезій близькі до націоналізму, але їхні мітологічні складники роблять їх найцікавішими. Дуже часто шукає вона надхнення в українській передісторії та в легендарних переказах, де й досі ще фігурують слов'янсько-поганські боги Перун, Дажбог, Лада, а також божки меншого значення. Її манера, за допомогою якої вона застосовує свої глибокі знання української мітології та етнографії (розкопки у Трипіллі) до недавніх історичних

подій у країні її народження, — це щось варте подиву. Пані Мурович — досвідчений журналіст і педагог, але тепер — у додаток до видавання журналу *Світання* — вона витрачає більшість часу на фізичну працю в полі на своїй невеличкій посілости в Онтаріо, де одночасно не дозволяє своїй музі замовкнути. Вона думає, коли фізично працює; у вільний час, особливо узимку, виливає свої думки на папір, який за її словами, „пришпилений до серця”.

Знаючи англійську літературу, особливо літературу Ірляндії, чию бурхливу історію порівнює вона до історії України, Л. Мурович заглиблюється у фолкльор тих літератур і будує свої власні твори на красі, яку віднаходить у духовості англо-сакського світу. В Канаді, її адоптованій батьківщині, поетка жваво цікавиться аборигенською (індіянською) культурою. Одна з найкращих її поезій розповідає про символічне одруження великого бога Маніту зі святою Землею. У вірші „Руки індіанки” описує вона руки, що вміють прикрашувати колицю шкаралупою мушлі, кладуть у неї дитину, „неначе помідор у миску”, і потім, ніжно торкнувши чоло чоловіка, проганяють смуток, що гризе його, а вже потім докінчують стрілу, щоб, коли „причалаять блідолиці”, міг той чоловік „гідно ворогів зустріти”.

Переклади пані Мурович кількох войовничих поезій індіанки Поліни Джонсон (1862-1913) показують якою мірою хотіла б вона розворушити свій нарід і надхнути його духом патріотизму. Переклала вона українською мовою також інших англомовних авторів...

Від поетки залишається незабутнє враження — її розум сягає всього світу й часу — від України до Канади й до Єгипту, де вона переймається мітами і пише символічний вірш „Жрекиня бога Ра”, і нарешті до Індії, де, припадаючи до *Упанішад*, оживлюється концепцією перевтілення (реінкарнації) і, переосмислюючи все це, набирається віри у відродження своєї рідної країни.

Будучи тепер канадкою, пані Мурович сповнюється піонерським духом своїх земляків у цій країні. У вірші „Вінніпегові” пророкує вона світле майбутнє містові, що виросло внаслідок невсипущої праці різних національностей, які складають живу мозаїку. Діяпазон по-

етки сягає Св. Лаврентія і долини Червоної ріки на преріях Саскачевану та Альберти. У кожному вірші, що стосується цих теренів, вихваляє вона дух піонерів у кожухах, що привезли (це стосується передусім українців) зі своїх країн жмені чорнозему, зав'язані в хусточки, частину якого вони змішали з канадською землею, яку зробили родючою за допомогою рала, залишаючи решту привезеної землі для того, щоб забрати її у свою могилу.

Усе ж таки Л. Мурович, не зважаючи на зростаючий у ній дух канадизму, символічно зберігає чарівне зілля евшан, якого пахощі нагадують їй країну батьків, виволення для яких вона жадає, коли закликає: „Розбивайте двері незнання! Бийте п'ястуками, якщо немає зброї!” Цим покликом поетка уподібнює себе до Лесі Українки, що навіть підчас фізичної немочі знаходила досить духової сили, щоб піднімати свій нарід до боротьби і сподіваної перемоги...

Визначний український есеїст Роман Рахманний продовжує свою продуктивність серією відвертих статей і кількома книжками, у яких ніколи не стомлюється бичувати СРСР за поневолення українців — аж до цілковитого винищування їхньої національної свідомості. У своїй *Живій Україні* (Мюнхен - Монреаль, „Сучасність”, 16 стор.) промовляє він як провідник до своїх земляків під радянським ладом і закликає їх вияснювати перед усім вільним світом жалюгідне становище сучасної України. Цитуючи французького історика й філософа Ернста Ренана, Рахманний нагадує читачам, що „нація — це щоденний плебісцит”, у тому значенні, що українці всього світу повинні чисельно протестувати проти переслідування їхніх братів у східній Європі. Голос протесту повинен бути такий могутній, щоб його чули всі вільнолюбні нації і спішили на допомогу. Росія найбільше бажає того, щоб українці мовчали, як у гробі, каже Рахманний, бо тільки тоді вона зможе повністю засимілювати Україну і знищити її як націю...

У книжці *На порозі другого півстоліття* (Вінніпег, „Тризуб”, 62 стор.) Рахманний потішає себе думкою, що українські активісти нарешті мають успіхи в боротьбі;

тепер майже немає такого державного діяча, який не знав би про існування України та її прагнень...

У серії літопису УВАН, ч. 8, Ольга Войценко пише про *Тринадцятий міжнародний конгрес історичних наук і подорож по Україні* (Вінніпег, 1970, 39 стор.)... і подає факти, підкреслюючи, що навіть пересічний турист помічає відразу, що російська мова переважає в Україні. Так само стає очевидним і те, що послідовно переслідують релігію, багато церков уже перетворено на світські будівлі, в найкращому випадку на музеї... Її коментарі додають багато нового до туристичної літератури про Радянський Союз...

1973

Багато матеріялу на історичні теми вміщено в альманасі *Українського голосу* на 1972 р. ... Проф. Яр. Рудницький у своїй статті ставить питання про те, чи не починати б українсько-канадську історію від самого початку. Насвітлює він одного надзвичайного політика й дипломата Петра Полетику, українця, що був посередником поміж урядом царської Росії та Великобританії (1824) і США (1925), щоб закріпити 54-ту паралелю як кордон між двома країнами, таким чином сприяючи поширенню Британської Колумбії в північному напрямку... Цей історичний матеріял якнайповніше досліджував д-р Михайло Гуцуляк, український науковець у Ванкувері, що власним коштом видав *When Russia was in America*...

Майже щороку пані Ольга Войценко додає щось нове до історії українців у Канаді. Недавно видала вона брошуру *До історії українців у Британській Колумбії* (Вінніпег, 1972, 46 стор.)...

Інша стаття у згаданому вище альманасі належить перу д-ра Яр. Рудницького, який нагадує, що 100 років тому Микола Миклуха-Маклай був першою білою людиною, що зустріла автохтонів Нової Гвінеї, які назвали його „королем папуанців”...

Сестра Клавдія Олена Попович вишукує матеріяли до історії піонерської доби українців у Канаді, усе це влучно описуючи у книзі *To Serve is to Love* (Торонто, 355

стор.). Тематика релігійна... але авторка — правдивий історик...

Протягом шістдесятих років проф. Яр Славутич, один із великих сучасних українських поетів, багато присвячував часу подорожам. Відвідуючи важливі історичні місця й пам'ятники, він під впливом оточення написав немало поезій, зокрема ліричних, рідкісної краси. Збірку цих шедеврів поет назвав *Мудрощі мандрів* (Едмонтон, „Славута”, 1972, 96 стор.). В Англії будинок Шекспіра та Оксфордські вежі надхнули його на ліричні злети, яких може осягнути лише першорядний поет. У Стокгольмі його роздуми біля пам'ятника Карлові XII (спільникові гетьмана Мазепи, що зазнав поразки біля Полтави) дали поштовх до створення поезії, що звучить, як похоронний спів, у якому оплакана втрата незалежності України. Поетове вшанування Сібеліуса здається неповторним, коли він порівнює музику цього генія до шуму фінських ялинових лісів. Кельнський собор увижається йому величезною горою, що „прагне висоти”. Немає жодного пам'яткового місця в Греції, яке не відвідав би поет: мертве місто Мистрас на Пелопонесі нагадує йому про славу близької Спарти і швидкий плин часу, що кидає в забуття найцінніші творива людини. Перебуваючи в Солуні, місці народження святих Кирила й Методія, він побожно схиляє голову перед пам'яттю тих двох, що принесли християнство слов'янам і створили для них окрему „кириличну” абетку. Яскраво змальовані види й пам'ятники, які поет відвідував на Близькому, Середньому й Далекому Сході азійського материка; справді, навіть руїни з-перед тисячоліття описано так живо, що ми й тепер відчуваємо дух їхньої прадавньої слави.

Поезія, що її зібрав Яр Славутич у цю радше коротку збірку, ніби розгортається перед нами — як панорама, навіть як діорама, того, що було і ще є в різних частинах земної кулі. Ми не можемо не йти услід за ним, куди він провадить нас — така екзотична краса його віршів, деякі з них написані за місцевим узором, напр., г а й к у, що створені в Кіото, — п'ять оригінальних, а шоста — переклад одного з творів Імператора Гірогіто. В Шіразі, де Славутич відвідав могили двох перських поетів, Га-

фіза й Сааді, перекладає він, у співпраці з принцесою Лейлі Паглеві, невеликий вірш останнього. Після цього він пориває нас до Єгипту, до могутніх пірамід, що воскрешають йому приповідку одного мудреця: „На світі все боїться часу, та час боїться пірамід” (стор. 64).

Жалоба, якої зазнає поет у Візантії (тепер Стамбул), кидає його у гнів на все, що нагадує півмісяць, бо саме цей знак-символ потьмарив красу Св. Софії. Боляче дивиться на мінарети, які — в його уяві — розп’яли небо. Читачеві здається, що Славутич почуває себе серед індійської мітології, як удома, коли попадає він до Індії: розкриває її (мітологію) перед нами у всьому багатстві. У Катманду, в Непалі, оглядаючи покриті снігом хребти найвищих у світі гір, він уявляє, що пречисті Гімалаї стали на довічну боротьбу з ведійським небом.

У поезії Славутича є елементи антропології та археології, використані лірично. Відчуваючи неможливість обійняти все, що створила людина протягом минулих чотирьох тисячоліть, він має добрі підстави радіти в наявності Британського Музею, вільно проходжуючись від однієї цивілізації до іншої. І закінчує доречним тідсумком:

*Радій, поезіє! З музею
Мене ти крилами береш:
Доріг у сонячну Халдею
Мені шукає Гільгамеш!*

[Продовження огляду д-ра К. Андрусичина плянуємо вмістити в третій частині *Західньоканадського збірника*.]

о. Григорій Удод

ЮЛІАН СТЕЧИШИН ТА ЙОГО ВИХОВНИЙ ІДЕАЛ

Серед визначних постатей українського суспільства в Канаді особливе місце займає загально-відомий громадський діяч, публіцист, науковець і один із перших ректорів Інституту ім. Петра Могили в Саскатуні — Юліан Стечишин. Особливість його постаті виявляється в багатьох аспектах: він відзначався великою працьовитістю, багатосторонністю інтересів українського суспільного життя, безкомпромісовістю в принципових питаннях української визвольної справи і поміркованістю в питаннях внутрішньо-українських. Його ж особлива заслуга для української спільноти в Канаді полягає в тому, що він фактично був ідеологом і невтомним пропагатором канадської культурної мозаїки в той час, коли про таке не лише не говорили, але й не думали. Ю. Стечишинові безперечно належить почесне звання *каменяра*, що невтомно усе своє свідоме життя „лунав скалу”, щоб прокласти широку дорогу розвитку для української Канади — для їхнього всебічного самовияву, якого не можна було досягнути під чужими ворожими режимами в Україні.

Народився Юліан Васильович Стечишин 30 червня 1895 р. в с. Глещава Тереховлянського повіту в Галичині в родині селянина Василя Стечишина. Родина була велика: двоє дітей від першого шлюбу Василя й семеро від другого. Василь Стечишин не був заможний, але був людиною письменною, служив у австрійському війську, знав кілька чужих мов і користувався загальною симпатією односельчан. Від 1890 р. він займав становище сільського вайта аж до своєї трагічної смерті в 1900 р., внаслідок пожежі в селі. Хоч не міг Василь залишити своїм дітям матеріального забезпечення, він залишив їм щось цінніше — виховав у них любов до освіти, бажання постійно себе вдосконалювати, почуття відповідаль-

ности до громадських справ та глибоке почуття самопошани.

Після смерті батька вся відповідальність за долю дітей лягла на плечі матері Юліяна. Незабаром два старші брати опинилися в Канаді, спершу Мирослав, а потім Михайло. Юліян навчався в початковій школі в рідному селі. Цієї школи він, однак не закінчив з принципових причин — рішуче відмовився ходити до школи, де вчителем був призначений поляк, який не володів українською мовою. Свою освіту Юліян надолужував самотужки, користуючись великою бібліотекою сільського пароха о. Петра Єзерського. На 15 році життя юнак вирішив шукати кращих можливостей у Канаді, де вже проживали, як згадано, його два старші брати. До Канади прибув Юліян 1910 р. Спершу працював складачем у редакції часопису, редагованого його братом Мирославом і набував знання англійської мови. Через рік він уже вступив студентом до Брендонської вчительської семінарії, що виховувала двомовних учителів для українського населення Манітоби. Цю семінарію закінчив Юліян у 1915 р., напередодні її закриття.

Протягом наступних трьох років Ю. Стечишин учителює в різних українських околицях Манітоби й Саскачевану, одночасно пильно працюючи над своєю освітою. В 1917 р. він самотужки закінчує середню школу і того ж року вписується на філософічний факультет Саскачеванського університету, який закінчує 1921 р. Підчас своїх університетських студій Юліян був вихованцем Інституту ім. Петра Могили, зорганізованого переважно самими студентами 1916 р. у відповідь на закриття урядом Манітоби Брендонської вчительської семінарії. В цьому ж інституті Юліян бере дуже діяльну участь у громадському житті: стає членом управи студентського гуртка, співредактором студентського журналу *Каменярі*, очолює різні гуртки самодіяльності, а згодом стає заступником ректора інституту. На ці ж роки припадає велика подія в історії українців Канади, а саме відродження Української Православної Церкви. В цьому русі Юліян, разом зі своїм братом Михайлом та іншими вихованцями інституту, бере особливу участь.

Після закінчення університетських студій Ю. Сте-

чишин, на прохання дирекції інституту, стає другим (після Василя Свистуна) ректором Інституту ім. Петра Могили, що в той час був найкращою українською вишньою інституцією в Канаді. Під керівництвом Ю. Стечишина інститут зробив величезну працю: дав українській спільноті в Канаді сотні високоідейної освіченої молоді, що понесла свої знання та ідеї в усі закутки нашого поселення в Канаді, перетворюючи громади „русинів”, „галіціян”, „буковинців” чи „австріяків” у свідому українську громаду — складову частину канадського суспільства.

1921 р. Ю. Стечишин одружився з вихованкою інституту Савелею Вавринюк, яка була першою помічницею своєму чоловікові в його багатосторонній праці і ще тепер особисто багато працює для українок Канади. Подружжя мало трьох дітей: Анатолія, Мирона і Зеню. Усі троє зразково виховані в українському християнському дусі.

Від 1929 р. Ю. Стечишин знову студіював у Саскачеванському університеті, цим разом на правничому факультеті, який закінчив 1931 р. Знову два роки працював на становищі ректора інституту, а від 1934 р. до кінця свого життя був адвокатом у Саскатуні. Помер після короткої недуги 24 лютого 1971 р.

Головною метою життя Ю. Стечишина було служіння своєму народові, своїй українській громаді. Про це писав редактор *Українського голосу* Іван Сирник у передовиці, присвяченій 70-літньому ювілеєві Ю. Стечишина:

Будучи по професії адвокатом, Юліян Стечишин більшість свого часу й труду віддає організаційній і освітній діяльності, ніж своїй професії. Взагалі витворюється враження, що адвокатура є для нього другорядною річчю. Справді, тяжко повірити, що людина, яка адвокатурою заробляє свій щоденний хліб, може так багато досягнути в інших ділянках.¹⁾

Цих ділянок було справді багато в житті Ю. Стечишина. Ще будучи студентом в Інституті ім. Петра Могили, Юліян показав непересічні здібності до публі-

1. Іван Сирник, „На многі літа!”, *Український голос*, 21 липня 1965 р.

цистики. З того часу його статті на різні громадські теми появлялися регулярно в українській пресі до кінця його життя. З того ж часу він почав застосовувати свої організаційні здібності: zorganizував і значно поширив членство інституту, був організатором Товариства Могилян, яке пізніше розвинулося в Союз Українців Самостійників. З 1920 р. Ю. Стечишин був секретарем Українського Греко-Православного Братства, на плечах якого лежало важливе завдання організації відродженої в Канаді Української Греко-Православної Церкви. Особливо організаційні здібності Ю. Стечишина виявилися підчас другої світової війни, коли він був уперше обраний на становище голови централі Союзу Українців Самостійників. Саме з його активною участю було створене головне представництво тутешніх українців — Комітет Українців Канади.

В галузі української науки Ю. Стечишин також був діяльний. Він перший у Канаді, в своїй великій праці *Ювілейна Книга Інституту ім. П. Могил в Саскатуні, 1916 - 1941* подав історію розвитку українського суспільного життя в цій країні. Ця книга лягла в основу дальшого розвитку історії українського поселення в Канаді. Окреме місце займає в науковій діяльності Ю. Стечишина його *Ukrainian Grammar* для англомовних студентів. Це була перша більша й детально виконана праця, після *Ukrainian Grammar* Шклянки. Її ще подекуди вживають як підручник у школах чи університетах Канади. Останньою науковою працею Ю. Стечишина стала його *Історія українців Канади*, що незабаром появиться друком.

Хоч на перший погляд, висловлюючись словами І. Сирника, „тяжко повірити, що одна людина, до того ж адвокат, могла так багато зробити в інших ділянках”, делальне ознайомлення з життям цієї непересічної людини показує, що тут нічого дивного немає. Світогляд Ю. Стечишина формувався з одного боку під великим впливом творчості І. Франка, а з другого — під впливом тієї невідрадної української дійсності, як в Україні так і в Канаді, що тоді існувала й бентежила душі свідомої української молоді. У редакційній статті збірника *Каменярі* за 1919 рік читаємо такі промовисті слова:

Нашим святим обов'язком є йти слідами наших народніх каменярів. Не зважаючи на те, що наші сили ще слабкі, ми повинні віддати їх для загальної справи. Перш за все, ми повинні приготуватися заповнити ряди справжніх каменярів, коли прийде час стати в лави борців за права й свободу для нашого народу, за наші національні потреби, бо...

...голос сильний нам згори, мов грім, гримить:
„Лупайте цю скалу, нехай ні жар, ні холод
Не спинить вас, зносіть і труд, і спрагу й голод,
Бо вам призначено скалу оцю розбити...”²⁾

У цьому збірнику надруковано чотири статті Ю. Стечишина на виховні теми, уже там ясно просвічується його виховний ідеал: майбутній українець — це перш за все людина, свідомо свого національного походження і горда з нього, всебічно освічена, діяльна, яка завжди і всюди покладається на власні сили, для якої добро народу є метою життя. Отже всебічне піднесення свого народу, спеціально його частини в Канаді, лягло в основу виховного ідеалу Ю. Стечишина. Становище редактора й виховника в Інституті ім. Петра Могили дало йому добру нагоду практично здійснювати свій виховний ідеал. Поразка української визвольної боротьби, хоч як тяжко відбилась на розвитку нашого життя в Канаді, не захитала віри в душах молодих каменярів, навпаки — скріпила цю віру. Про це так пише Ю. Стечишин у своєму „Щоденнику”:

Сьогодні прочитав у „Саскатун Дейлі Стар” новинку про те, що Рада Амбасадорів у Парижі вирішила віддати Галичину Польщі. На мене це вплинуло дуже гнітує, хоч до цього я власне був давно приготований... Підчас сніданку я використав нагоду поговорити про це зі студентами, підкреслюючи, щоб вони запам'ятали цей день назавжди, бо в цей день ми усвідомили, що петиціями, проханнями, надмірною льобляльністю й самоприниженням ми не здобудемо собі належного місця... Але це добра лекція для нас, яка нас учить, що нам треба іншого підходу до справи: не сліз, а розуму нам треба... Тож віддаймо всі свої сили для того, щоб виховати нове покоління месників за нашу народню кривду і борців за нашу народню справу.³⁾

2. *Каменярі*, журнал студентського гуртка при Інституті ім. Петра Могили (Саскатун, 1919), стор. 2.

3. Юліян Стечишин, „Щоденник за 1923 рік”. (Машинопис).

Особливу увагу приділяв Ю. Стечишин плеканню позитивного характеру в вихованців інституту, бо за його переконанням — це головна причина відсталості нашого народу й причина поразки його визвольних змагань:

Людина без позитивного характеру, звичайно, не знає значення слів „я мушу уважати на те, що скаже громада“; вона не має сумління, яке б їй підказувало, що можна чинити, а чого не можна. Як така вона не розуміє обов'язків супроти громади і тому може за безцінь продати її громаду і все те, чим ця громада живе і за що змагається. До цього часу Канада була родючим полем для таких безхарактерних типів. Їхнє число серед нас велике, хоч не завжди помітне, бо є де заховатися в такій великій країні.⁴⁾

З такого переконання очевидно й випливає відповідна програма дії:

Нашим найпершим і найважливішим завданням в Інституті є дати нашим питомцям належне виховання, виховати їх на добрих свідомих громадян. Це наше першокласне завдання й саме тому вся наша виховна програма спрямована на цю мету. Правда, це не легке завдання, тому що більшість наших питомців перебуває в Інституті короткий час. Все ж таки ми робимо все можливе, щоб досягнути мету нашого виховання. Ми наглядаємо за поведінкою наших питомців, показуємо їм особистий приклад, влаштовуємо спеціальні бесіди на моральні й релігійні теми, беремо з ними участь в Богослуженнях та поручаємо відповідну літературу.⁵⁾

В Інституті ім. Петра Могили за час ректорства Ю. Стечишина виховна праця провадилась планоно, послідовно й різноманітно. Так, напр., протягом 1925-26 навчального року, крім звичайного навчання в державних наукових установах, кожен студент отримував близько 60 лекцій з кожного українознавчого предмету. Цими предметами були такі: українська мова, література, історія України, географія України, українська культура та інші. Крім того, активно діяв студентський гурток, що давав нагоду розвивати провідницькі таланти, які так

4. Юліян Стечишин, „В якій школі наша будучність?“, *Український голос*, 8 серпня 1923 р.

5. Юліян Стечишин, „Річний звіт ректора Інституту ім. Петра Могили“, 1926 р. З архіву Ю. Стечишина.

багато допомагали в майбутній громадській праці на околицях. За словами Ю. Стечишина, освіта була лише частиною виховної програми:

...освіта не становить усього. Ми звертаємо увагу на моральне виховання. Нам ходить про те, щоб виховати передових людей, на котрих нарід міг би звіритися з проводом. Наша засада — мати в себе лише кращих людей, не будемо толерувати нікого, хто не підійде під наш стандарт.⁶⁾

Хоч які високі вимоги ставив інститут і його ректор до своїх вихованців, але ці вимоги були цілком доступні, бо сам ректор був живим прикладом того, що при бажанні й праці можна осягнути в Канаді і відповідну освіту, і належне становище в суспільстві. На наслідки такого виховання не доводилось довго чекати: українські вчителі, вихованці Інституту ім. Петра Могили, були бажаними скрізь по українських скупченнях. Їхня освіта, їхній запал, посвята професійній і громадській справі, а передусім свідомість їхнього спеціального завдання творили велику справу — духовно перероджували нарід. Заслуга Ю. Стечишина в цьому дуже велика.

Довголітній приятель і співробітник Ю. Стечишина на громадській ниві, адвокат Петро Лазарович з Едмонтона, схарактеризував його життя й діяльність такими словами, що не лише вказують на життєву мету цього виховника, але й підкреслюють головну рису його виховного ідеалу:

На мою думку, з того, що я вам прочитав, стає ясно, що головною метою і величною мрією його життя було власне стати одним з тих провідників-місіонерів, франківських каменярів... Правда, він цього тими самими словами не сказав. Він не сказав прямо, що мовляв, „я мріяв стати одним з таких провідників-каменярів і я ним став.“ Він був надто скромною людиною, щоб так прилюдно сказати, а тим більше написати. Але, понад усякий сумнів, він став ним і був ним до кінця свого життя.⁷⁾

6. Юліян Стечишин, *Ювілейна Книга Інституту ім. П. Могили в Саскатуні, 1916-1941* (Вінніпег - Саскатун, 1945), стор. 162.

7. Петро Лазарович, „Людина ідеї, принциповости і праці“, *Український голос*, 14 червня 1972 р.

Н. Попіль

ДО РАННЬОЇ ІСТОРІЇ ІНСТИТУТУ ІМ. А. ШЕПТИЦЬКОГО В САСКАТУНІ

Виховний Інститут ім. Митрополита Андрея Шептицького має за собою багато років ідейної праці, як на полі виховання української католицької молоді так і на полі розвитку та збереження української культури. Офіційно оформлений на третьому з'їзді Братства Українців Католиків Канади, 29 грудня 1934 р., як виховний центр для хлопців-студентів греко-католицького віровизнання, інститут почав свою діяльність улітку 1935 р., під почесним протекторатом Їх Екссцеленції Преосвященного Єпископа Кир Василя Ладики під назвою „Бурса БУК-у ім. о. Маркіяна Шашкевича”.

Напрявні бурси віддзеркалювали напрямні БУК-у, свого безпосереднього організатора: католицька релігія, українська культура й канадська державність.

До першої управи бурси увійшли: п. О. Прийма, управитель бурси; п. Я. Стратійчук, крайовий голова БУК; о. П. Сулятицький, парох Саскатуну та о. П. Криворучка.

Після дворічного перебування в приміщенні готелю „Белмонт”, недалеко від СПР-ського двірця, бурса переходить у 1937 р. до свого власного будинку в центрі міста Саскатуну при вулиці 4 Норт, число 304, де вона й залишається до 1953 р. До дирекції бурси в цей час увійшли посол О. Жеребо, п. О. Прийма, о. П. Сулятицький, п. Б. Корчинський, п. В. Харко та о. П. Криворучка.²

У власному будинку бурса закипіла працею над сплатою боргу на будинку, над його відновленням і при-

¹ о. П. Криворучка, „Виховний Інститут ім. Митрополита А. Шептицького”, *Ювілейна книга Українців Католиків Саскачевану, 1905 - 1955* (Йорктон, „Голос Спасителя”, 1955), стор. 41.

² *Пропамятна книга (1891-1941)* (Йорктон, „Голос Спасителя”, 1941), стор. 34-36.

стосуванням до викладів і житла та розбудовою відповідної програми навчання. Жертовна праця перших працівників бурси, а особливо її першого управителя, п. О. Приймти, назавжди залишилася в пам'яті не лише її вихованців - студентів, але й усієї української спільноти Саскачевану.³

Наука й культурно-освітня праця в бурсі відповідала своєму призначенню. З конкурсного листка на прийняття до бурси⁴ довідуємося, чого студенти могли сподіватися, вписавшись до бурси. Крім тих курсів, що їх українська студіююча молодь вибирала собі для поповнення кредитів до свого головного фаху чи то в університеті, чи в торговельній, учительській чи якійсь іншій школі, українським юнакам пропонували закінчити безкоштовно курс українознавства. У програму цього курсу входили такі предмети: українська мова, історія України, українська література. Особливу увагу присвячували навчанню релігії. Додатково студенти мали нагоду слухати виклади співу, музики, гри на інструментах; викладали там і курс українських танців. У бурсі студенти діставали харч і приміщення, як також мали змогу займатися спортом.

Про культурно - освітню працю бурси в цей час найбільш промовисто говорять її вихованці, які, постійно дописуючи до преси про свою працю, полишили в цій ділянці багато цінного матеріялу для майбутніх дослідників. Із двотижневика *Будучність нації* за 1938 р., де подано звіт студентів під заголовком „Вісті зі студентського кружка в Саскатуні”, довідуємося, що в цьому гуртку збиралася майже вся українська національно-свідома католицька студентська молодь обох статей і різного звання: медики, правники, вчителі, техніки, студенти філософії і т. д. Керівництво гуртка складалося з таких осіб : голова, заступник, писар і скарбник. Велику культурно-освітню роль відігравав забавовий комітет щодо всякого роду імпрез та вечорів. У звіті подано ці-

³ о. Ст. Семчук, „Чим є для нас Братство Українців Католиків Канади?”, *Календар „Голос Спасителя”* (Йорктон, „Голос Спасителя”, 1939), стор. 65

⁴ *Бюлетень Братства Українців Католиків Канади* (Йорктон, річник 1936, 1937).

каві інформації про завдання цього студентського гуртка, а саме: „заохочувати українську католицьку молодь до zorganizування молодечих кружків та народньої праці, налагоджувати зв'язки з іншими українськими осередками для поширення праці”.⁵ Напрявні студентського гуртка говорять про шляхетні цілі католицької молоді, яка не мала наміру ізолюватися, а, навпаки, шукала шляхів співпраці та розширення свого поля діяльності. З цього ж таки звіту знаємо, що 1938 р., на студентських сходах, вирішено відновити видавання журналу *Студентський дзвін*.

Надзвичайно цінний матеріал — свідок праці українських студентів-піонерів на культурно-освітньому відтинку — знаходимо в журналі *Студентський дзвін* за 1938 р. Тут редакція журналу подає цікаву довідку про історію українського студентського гуртка в Саскатуні, як також звіт із його праці за п'ять років.⁶ Зі статті довідуємося, що студентський гурток був офіційно створений 31 листопада 1933 р. під назвою „Студентський католицький кружок БУК-у ім. о. М. Шашкевича в Саскатуні”. До управи входили В. Хоботюк, голова, Й. Вербицький, секретар, п-на П. Симак, скарбник. У січні п. Хоботюк виїхав із Саскатуни і на його місце вибрано нового голову, п. Г. Лесика. У звіті підкреслюється жваву культурно-освітню працю студентів, а особливо активність спортової дружини, яка дала кілька своїх виступів і спортових концертів у Саскатуні та в Альвені. На особливу увагу заслуговує праця студентського гуртка за 1935-36 академчний рік. Наступний академчний рік приніс нові досягнення студентів у галузі публічних дебат. В одній із таких публічних дебат переможцям панні Е. Харко й п. М. Пукиш вручено пугар на 1937 р. Гурток був ініціатором та організатором концертів і святочних академій. У цьому ж таки році гурток організував чотири концертні радіопрограми, за які отримав признання всієї провінції.

До однієї з важливих ділянок праці бурси на культурно-освітній ниві відноситься праця над виданням

⁵ *Будучність нації*, Йорктон, 14 грудня 1938 р., стор. 9.

⁶ *Студентський дзвін*, журнал, видаваний Українським Католицьким Студентським Кружком у Саскатуні, 1938.

концертних програмок із готовим матеріалом для вшанування національних святкувань, роковин, подій, напр., Перше Листопада, концерт Державности й Соборности, свято української молоді, вшанування Т. Шевченка й М. Шашкевича, день матері; різдвяна програма та інші. Програмки ці відзначалися як різноманітністю так і своїм доступним змістом. Сюди входили деклямації, хорові пісні, вступні слова, реферати й навіть поради щодо імпрез чи академій. Їх видавали з метою не лише скоротити труд у підготові концертів, а також із метою надати українським католицьким організаціям одноцільного напрямку. Річна передплата була 5.50 дол., а поодинокі програмки коштували 60 центів. Увесь прибуток із продажу програмок ішов на утримання бурси.⁷

Кожнорічною прикрасою української католицької преси стає табльо студентського гуртка бурси та її управи. Табльо завжди супроводилось відповідним звітом праці й короткими інформаціями про умови навчання та виховну ціль бурси. Майже в кожному такому звіті знаходимо заклик дирекції до українців поповнювати свої знання з українських предметів.

Як виховна інституція бурса набирає все більшого авторитету, стає „незамінною перлиною”,⁸ яку цінують, „як зіницю ока”.⁹ Студентська молодь веде перед і стає відомою далеко поза межами провінції. Бурса, в свою чергу, стає важливим культурним осередком, навколо якого гуртується майже вся громадсько-культурна праця провінції.

Рациональність створення бурси як виховного осередку для української католицької студіюючої молоді дуже скоро дала свої позитивні наслідки. 1939 р., в статті „Чим є для нас Братство Українських Католиків Канади?” о. Ст. Семчук пише таке:

Вже тепер наше становище краще — вже тепер відчувається нова сила віруючих молодих учителів, лікарів і прочих професіоналістів, що так чи інакше мали зв'язь з бурсою. І ми спокій-

⁷ *Бюлетень Братства Українських Католиків Канади* (Йорктон, річник 1936).

⁸ *Календар „Голос Спасителя”* (Йорктон, 1939) стор. 65.

⁹ Там же.

но можемо ними тільки похвалитися! Чим раз більше люди питають за виховниками бурси — а їх ще так мало.¹⁰

З часопису *Будучність нації* за 1940 р., у рубриці „Перегляд подій минулого року” довідуємося, що до бурси призначено нового ректора, „загально поважаного, відомого і любленого в Саскачевані”,¹¹ всеч. о. П. Криворучку. Новий ректор дуже скоро стає улюбленцем молоді й виразником її бажань. Він перший починає думати про розбудову бурси, започатковує і доводить до кінця найуспішнішу збіркову кампанію, яка колинебудь мала місце в цій провінції.

Відозви про конечну розбудову бурси набирають особливої сили після заклику о. П. Криворучки „Культурний фонд бурси”,¹² де він повідомляє промадянство про кампанію одного доляра! Плянувалося прибудувати... до бурси нові мешкання” або „докупити недалеко ще один будинок”.¹³

Будинок бурси справді був малим і старим. Більшості студентів, що зголошувалися до бурси, відмовляли в мешканні; вони відходили розчаровані й часто губилися назавжди в чужому оточенні. Проблема браку місця для студентів-українців набирає загрозливих розмірів. Так у пресі за 1940 р., читаємо: „1940 рік має повне число питомців. Всіх студентів є тепер 26. 14 треба було відправити, бо нема місця”.¹⁴ За 1945 рік: „Бурса цього року була переповнена і показувала велику потребу нової будівлі...”¹⁵ В 1945-46 академічному році бурса нараховувала 46 студентів; о. Криворучка зазначає, що число їх подвоїлося б, якби було більше місця. 1947 р., ситуація ще більше загострилася. Хоч тоді бурса вже приміщала студентів у трьох додаткових хатах, багатьом студентам мусили відмовити, бо не було місця.¹⁶

Первісна думка про розширення чи докуп додаткового будинку до старої бурси з часом набирає зовсім ін-

¹⁰ *Календар „Голосу Спасителя”* (Йорктон, 1939), стор. 65.

¹¹ *Будучність нації*, 1-го жовтня 1940 р., стор. 12.

¹² Там же, 14 жовтня 1940 р., стор. 6.

¹³ Там же, стор. 12-13.

¹⁴ *Будучність нації*, Йорктон, 14 жовтня, 1940 р., стор. 6.

¹⁵ Там же, річник 1945.

¹⁶ Там же, річник 1947.

шого напрямку. Будова цілком нового приміщення — ось про що тепер думає управа бурси!

На з'їзді БУК-у в Саскатуні, 11 жовтня 1943 р., о. Криворучка передав делегатам та уділовцям справу будови нового наукового, виховного інституту, де він виступає вже під назвою „Український Католицький Інститут в Саскатуні”.¹⁷ Це мала бути „найвища наша науково-виховна інституція, на зразок університетських колегій, як колегія св. Михаїла, українська колегія в Стемфорді і т. д.”¹⁸ У ньому як учительський склад так і студенти мали б приміщення. Виклади відбувалися б як англійською так і українською мовами, з признанням, акредитовані. Тут плянували заснувати бібліотеку й музей українського мистецтва та культури.¹⁹ Це був сміливий відчайдушний крок, що потребував жертвовної праці й витривалості всієї української спільноти Саскачевану.

В міжчасі бурса продовжувала своє існування в тих умовах, які мала до диспозиції. В католицькій пресі можна бачити регулярно річне табльо вихованців і вихователів, звіти ректора, студентів та статті прихильників. Студенти продовжували точно відвідувати свої засідання, брали участь у концертах, спортових змаганнях, ходили регулярно на Службу Божу, відбували щомісячну сповідь, влаштовували бенкети з нагоди закінчення академічного року. Вихователі далі жертвували свій час, а іноді гроші для добра бурси.

Постійну турботу й відданість отців і світських вихователів бурси можна простежувати в пресі, яка рясніє в ці часи статтями про виховання української молоді. Авторами цих статей переважно були о. П. Криворучка, о. Ст. Семчук, о. М. Горошко, М. Голота. До послуг бурси завжди був готовий двотижневик *Будучність нації*, в якому була відведена спеціальна сторінка для молоді. Засновником часопису і його редактором протягом повних десяти років був приятель молоді, відомий поет і журналіст у Канаді, автор низки цінних статей про

¹⁷ Там же, 14 листопада 1943 р., стор. 15; 1 грудня 1943 р., стор. 3.

¹⁸ Там же, 14 грудня 1943 р. стор. 7.

¹⁹ *Будучність нації*, Йорктон, річник 1943.

працю католицьких молодіжних організацій, всеч. о. Ст. Семчук; його жертвна праця для добра української католицької молоді не має собі рівної.

Підготовча праця будови нового інституту йшла повільними кроками. Труднощі комунікації, розкинені оселі українців, скрутні воєнні часи, партійні й релігійні різниці — все це були ті головні перешкоди, що гальмували збіркову кампанію.

Однак збіркова акція залишила по собі дуже цікаві інформації. Вона провадилася в надзвичайному порядку. У пресі подавали докладні фінансові звіти. Зі збірок видно, як щиро та з яким довір'ям національно-свідомі українці жертвували свій тяжко зароблений гріш на цю інституцію. Збіркові листи показують, що навіть найменші містечка, окремі гомстеди давали свою грошову підтримку.

Тяжкий і відповідальний обов'язок за збіркову кампанію взяли на себе отці П. Криворучка, М. Ференц, Р. Добрянський, Ю. Габрусевич, В. Івашко, І. Мак, В. Василюшин, І. Олійник, І. Сирота, М. Курило, М. Пилипчук, Головка. Треба подивляти натоплегливість і відвагу цих людей у поборенні невігод подорожі, браку транспорту серед канадського простору, взимку холодного клімату провінції.

У січні 1945 р., на спеціальній сторінці, присвяченій збірковій кампанії, почали регулярно подавати відомості про жертводавців та точний перебіг збірки. На цій сторінці, крім грошових звітів, висловлювали подяку жертводавцям та заохочували до дальших пожертв. У кожній українській парохії творили комітет із трьох осіб. Збірковій кампанії найбільше допомагали *Будучність нації* та *Українські вісті*.

Касово-збіркова книга, яку вів о. П. Криворучка, показує, що головний тягар збірки упав на 12 дистриктів саскачеванської провінції. Зазначаємо тут оті дистрикти з точним числом жертводавців на той час (не всі): Альвена (206); Айтуна (389); Арран (243); Кадворт (195); Канора (195); Геффорд (214); Принс Альберт (211); Присвіл і Гадсон Бей Джоншин (156); Рама (187); Ріджайна (163); Саскатун (427); Йорктон (1065). Запляновано з кожного дистрикту дістати певну суму чи то поодинокими

пожертвами, чи через базар, концерти, чайні прийняття та інші підприємства.

Двотижневик *Будучність нації* за 1945 р. рясніє повними сторінками, які часто виконані в кольорах і присвячені докладним інформаціям про будову, про справу фінансів та про майбутню виховну й навчальну програму. У тому інституті українські католицькі юнаки мали мати не лише мешкання й харч, але також окремі виклади з україністики, яких не було в університеті. Щодо самої будівлі, то вона мала бути модерна, вигідна для студій, мала бути така велика, щоб примістити 100 студентів, мусила мати приватні й напівприватні кімнати, класи для навчання, каплицю для Богослужень із хорами, залю для концертів, забав і спорту. В цьому ж таки числі двотижневика повідомлено, що до січня 1945 р., зібрано приблизно 15.000 долярів; на початок треба було 30.000.

1945 р., для майбутнього інституту була закуплена площа з шести ділянок при вулиці Каледж Драйв, напроти Саскачеванського університету. Збіркова кампанія поволі посувалася вперед. До 1950 р. було зібрано потрібну суму грошей, щоб розпочати будову — \$ 30,061.94.²⁰

Від 1950 р. під керівництвом Преосв. Кир Андрея будова швидко пішла вперед, так що в 1953 р. довголітні мрії католицьких українців Саскачевану здійснилися. Будова була закінчена, і стара бурса БУК-у перейшла до нового модерного будинку під назвою „Виховний Інститут ім. Митрополита Андрея Шептицького”. Відкрилися нові обрії, нові можливості й нова сторінка в його історії. Про працю інституту протягом останніх двадцяти років — іншим разом. Авторка свідомо обмежила себе часом до 1950 р.

²⁰ Ювілейна книга *Українців Католиків Саскачевану, 1905-1955* (Йорктон, „Голос Спасителя”, 1955), стор. 43.

Олександр Роїк

МАГІСТЕРСЬКІ ТЕЗИ ТА ІНШІ ПРАЦІ
НА УКРАЇНСЬКІ ТЕМИ В УНІВЕРСИТЕТІ
БРИТАНСЬКОЇ КОЛЮМБІЇ

На чисто українські теми написано дві магістерські тези в Університеті Британської Колумбії в Ванкувері: з української фонології та з історії України. Викладачами в університеті є переважно слов'яни, в т. ч. один українець, проф. Валер'ян Ревуцький, а теперішнім головою слов'янського відділу є проф. Богдан Чайковський, поляк із Волині. Усі праці на українські теми написано англійською мовою.

1. Andersen, Henning, "A phonological description of contemporary literary Ukrainian," M.A. thesis, 1962.

Ця теза описує фонологію сучасної української літературної мови; побудована на аналізі матеріалу в *Правописному словникові* Григорія Голоскевича та в *Нормах української літературної мови* Олекси Сиявського. Над працею наглядали тодішній голова слов'янського відділу проф. Джеймс Сейнт Клер-Собел та проф. Олександр Вайнман. Має вона п'ять розділів із різними детальними підрозділами та велику бібліографію. Автор — данець, що якийсь час викладав у Гарвардському університеті на кафедрі українознавства.

2. Wodinsky, Marvin Stephen, "Lenin and the Ukrainian question, 1912–1924," M. A. thesis, 1970.

Теза Водинського написана під наглядом проф. Б. Чайковського, викладача польської мови й літератури, східноєвропейської історії та історії Польщі. Переглядав її та дораджував д-р Богдан Боцюрків, тодішній професор советознавства в Альберському університеті. Тут подано аналіз лєнінських теоретичних і практичних підходів та трактування українського питання в усіх ділянках. Узято до уваги важливість українців у ство-

ренні нової советської держави, участь української партійної еліти в революції, затримання єдності партії та питання асиміляції українців на різних партійних позиціях. Праця має дев'ять розділів та величезну й рідкісну літературу до цього важливого питання. Авторіві тези допомагав у доступі до критичних праць проф. В. Ревуцький.

У наступних тезах та есеях про українських поселенців обговорюється їхня участь у культурній та інших ділянках Ванкуверу, поряд інших національних груп, що заселяють терен, де сьогодні понад один мільйон населення.

3. Wallhouse, Freda, "The influence of minority ethnic groups on the cultural geography of Vancouver," M.A. thesis in Geography, 1961.

Фріда Валгавз народилася в Англії 1936 р., ходила до Савтгемптонського університету, а пізніше до університету Британської Колумбії та Торонтського. У своїй тезі авторка стисло описує всі національні групи міста, додаючи знятки зі статистичними даними й різними таблицями. Українцям Ванкуверу присвячено сторінки 91—100, де об'єктивно схарактеризовано нашу групу.

4. Porter, Richard P. R., "Vancouver: the role of ethnic origin in population distribution," B.A. essay in Geography, 1965.

У цьому есеї автор коротко характеризує різну мішанину людей, що заселяють Канаду, підкреслюючи, що Ванкувер — космополітичне місто. Автор аналізує одинадцять національних груп. Українцям присвячено 15-ту сторінку. Скупченням українців до 1951 р. була дільниця Нового Вестмінстеру, „Квіїнсборв.” Українці міста належать до двох груп: ті, що переселилися сюди з прерій, та колишні „діпісти”.

5. Atamanenko, G. T., "The Russian Community of Vancouver," Sociology 425, B. A. essay, 1961.

Цей соціологічний есей має трохи матеріялу про українців міста. Між росіянами є багато мішаних подружж. Навіть про себе говорить автор, що він — з національно-етнічного погляду — є українцем і росіянином, вихований у „білоросійському домі,” одружений з укра-

інкою з Форту Верміліону в Альберті. Активні українські жінки, одружені з росіянами, були „збунтувалися” і створили свою окрему жіночу діяльну організацію в Ванкувері при одній російській церкві й народному домі.

6. Koerner, Nicholas, “Some cultural influences contributing to the dissolution of the dual (i.e., Austro-Hungarian — A. R.) monarchy,” M.A. thesis, 1958.

Теза містить багато матеріялу про русинів-українців у колишній Австро-Угорській імперії (стор. 16, 43, 46, 56, 88, 132—136 і 138 та великі статистичні таблиці щодо населення).

7. Yawney, Marshall James, “Early Russian theatre and comedia dell’ arte,” M. A. thesis, 1971.

Тезу написано під наглядом проф. В. Ревуцького, відомого театрознавця. Матеріал про Київсько-Могилянську Академію та її вплив на російський театр подано на сторінках 3 і 8—9.

8. Dyck, Harvey Leonard, “Hitler’s policy toward the Soviet Union, January 1933—June 1941,” M. A. thesis, 1958.

Містить лише деякий матеріял про Україну (стор. 135 та інш.)

9. Leach, Barry Arthur, “German strategic planning for the campaign in the east 1939—1941,” Ph.D. dissertation, 1968.

Ця докторська дисертація має трохи матеріялу про Україну (стор. 157, 159, 160 та на інш.)

10. Wilminsk, Svetlana, “Nikolai Gogol’s attitude to his women characters,” M. A. thesis, 1973.

Оскільки Микола Гоголь належить рівночасно як до російської так і до української літератур, цю працю включено до нашої статті. Матеріяли про Україну та про українських жінок у Гоголя не можна поминати.

Крім цих магістерських тез, докторської дисертації та бакалаврських есеїв на українські теми або лише частинно українські, є в провінції Британської Колумбії дві праці англійською мовою про українців: одна в машинописі, а друга видана в книжковій формі.

Перша — машинописна праця — це вибраний список бібліографії про національно-етнічні групи Британ-

ської Колумбії, що знаходиться в провінційній бібліотеці, приготований Комітетом Сторіччя Вікторії 1957 р. Машинопис має 64 стор., а українська бібліографія — на стор. 63-64 (шість позицій про українців у провінції). Другу працю видав друком Комітет Сторіччя у Вікторії 1971 р. Книга — це труд національних товариств та установ Британської Колумбії, що об'єдналися, щоб написати збірну працю для відзначення 100-річчя вступу Британської Колумбії до Канадської Федерації (1871) і визнання важливості вкладу від усіх груп. Авторами є кращі представники національно-етнічних організацій провінції. Серед директорів — українка Емілія Остапчук; автор статті про нас — українець, уже покійний Юліян Романович Цинцар.

Назви обох праць мовою оригіналу:

British Columbia Centennial Committee, "Ethnic Groups in British Columbia: A Selected Bibliography Based on a Check-list of Material in the Provincial Library and Archives", Compiled for the British Columbia Centennial Committee, Victoria, British Columbia, 1957, 64 pp.

Norris, John, ed., *Strangers Entertained: A History of the Ethnic Groups of British Columbia*. Victoria, British Columbia Centennial '71 Committee, 1971, 254 pp. Price: \$6.95. (Chapter Thirteen: "Ukrainians" by J. R. Sinsler, pp. 152 — 160).

ДОКТОРСЬКІ ДИСЕРТАЦІЇ ТА МАГІСТЕРСЬКІ
ТЕЗИ НА УКРАЇНСЬКІ ТЕМИ В АЛЬБЕРТСЬКИХ
УНІВЕРСИТЕТАХ
(1924 — 1974)

Склав Олександр Малицький

В Альбертському університеті захищено такі дисертації і тези:

Bryans, David Garth. „Education and acculturation: the school in a multicultural setting.” Ph. D. dissertation, 1971.

Byrne, T. C. „The Ukrainian community in north central Alberta.” M. A. thesis, 1937.

- Carlton, Terence Roy. „Ukrainian loanwords in Polish.” M. A. thesis, 1965.
- Foty, George Dan. „A survey of the mythology of Kievan Rus' and its survivals in the folklore of the Eastern Slavs.” M. A. thesis, 1963.
- Gordey, Gordon. „*The People's Malakhii—Mykola Kulish.*” M. A. thesis, 1973.
- Harasymiw, Elaine Louise. „Socialist realism in three Soviet Ukrainian novels.” M.A. thesis, 1966.
- Humenuk, Stanley. „The Kholm question: a case study of Duma policy with respect to nationality.” M.A. thesis, 1965.
- Lynkowsky, Patricia Evelyn. „Ukrainian diminutives in -OK.” M.A. thesis, 1970.
- McAllister, John Wilfred. „The rural school as a community centre: a discussion dealing with the problem of the assimilation of new Canadians in Western Canada.” M. Sc. thesis, 1925.
- McDonald, Nadine M. „A clinical study in learner-controlled foreign language instruction.” M.A. thesis, 1972.
- Mackie, Marlene Marie. „The accuracy of folk knowledge concerning Alberta Indians, Hutterites, and Ukrainians: an available data stereotype validation technique.” Ph. D. dissertation, 1971.
- McVicar, Rosemary Anne. „Children's concepts of ethnic groups”. M.Ed. thesis, 1973.
- Niniowsky, William. „The poetic form and mythological elements in the Ukrainian-Hutsulian carols — Koliadky and Shchedrivky.” M.A. thesis, 1967.
- Prokopiw, Orysia Love Olia. „Lesya Ukrayinka's *Boyarynya.*” M. A. thesis, 1968.
- Prynada-Demidenko, Chrystyna T. „Marko Vovchok in Russian literary criticism of the nineteenth century.” M.A. thesis, 1974.
- Robinson, Claude Hill. „A study of the written language errors of 1238 pupils of Ukrainian origin.” B.Ed. thesis, 1934.
- Royick, Alexander. „Lexical borrowings in Alberta Ukrainian.” M. A. thesis, 1965.
- Rudnytsky, Alexandra. „The image of man in the works of Mykhailo M. Kotsiubynsky.” M. A. thesis, 1974.

- Saruk, Alec. „Academic performance of students of Ukrainian descent and the cultural orientation of their parents.” M. Ed. thesis, 1966.
- Shankovsky, Igor Peter. „Wasył Symonenko and his background.” M. A. thesis, 1966.
- Shtendera, Yevhen. „Ulas Samchuk’s novel *On Solid Land*: a criticism.” M.A. thesis, 1973.
- Skuba, Michael. „An analysis of English errors and difficulties among Grade Ten students in the Smoky Lake school division.” M.Ed. thesis, 1955.
- Skwarok, J. „The Ukrainian settlers and their schools with reference to government, French Canadian, and Ukrainian missionary influences 1891 - 1921.” M. Ed. thesis, 1958.
- Slobogean, Alexandra. „The influence of Emile Zola on Franko’s *Boryslav* cycle.” M. A. thesis, 1971.
- Struk, Danylo Swjatoslaw. „The Kievan Neoclassicists.” M. A. 1964.
- Sullivan, David M. „An investigation of the English disabilities of Ukrainian and Polish students in Grades IX, X, XI, XII of Alberta schools.” M. Ed. thesis, 1946.
- Symchych, Stephen Paul. „Similarities and divergencies in the works of N. V. Gogol and H. F. Kvitka.” M.A. thesis, 1963.
- Wenstob, Murray. „The work of the Methodist Church among settlers in Alberta up to 1914, with special reference to the formation of new congregations and work among the Ukrainian people.” B. D. thesis, 1959.
- Wu, James Ching Chuan. „The hero-individual in the ballads of K. F. Ryleev.” M. A. thesis, 1968.
- Yatchew, John. „Ukrainian literature; prefaced by an outline of Ukrainian history.” M. A. thesis, 1924.

Прим. упорядника. Разом 30: дві докторські дисертації та 28 магістерських тез. Вісім авторів (Браянс, Фотій, МекАлістер, Мекі, МекВікар, Скуба, Салліван, Ву) порушує лише частково українські теми. Гарасимів аналізує *Гарячі почуття* Якова Баша, *Прапорonosці* Олесья Гончара, *Правду і кривду* Михайла Стельмаха. МекДо-налд аналізує навчання української мови. Ву розглядає таких українських героїв балад К. Рилєєва: княгиню Ольгу, князів Олега Віщого, Святослава Завойовни-

ка, Володимира Великого, Мстислава Удатного та гетьмана Богдана Хмельницького. Тези Нінбовського, Рудницької та Штендери написані українською мовою.

За роками кількість дисертацій і тез виглядає так:

1924	— 1	1959	— 1	1970	— 1
1925	— 1	1963	— 2	1971	— 3
1934	— 1	1964	— 1	1972	— 1
1937	— 1	1965	— 3	1973	— 3
1946	— 1	1966	— 3	1974	— 2
1955	— 1	1967	— 1		
1958	— 1	1968	— 2	Разом	30

Більш як половина тез були прийняті відділом слов'янських мов і літератур.

У Калгарському університеті захищено такі дві магістерські тези:

Narasym, Carolyn Rose. „Cultural orientation of rural Ukrainian high school students.” M. Ed. thesis, 1969.

Pade, Louis. „*Das Nibelungenlied und Slovo o plъku Igoreve. Ein Vergleich.*” M.A. thesis, 1972.

МАГІСТЕРСЬКІ ТЕЗИ НА УКРАЇНСЬКІ ТЕМИ В МАНІТОВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (1960 — 1974)

Склав Іван С. Мухин

Bilash, Borislav Nicholas. “Bilingual public schools in Manitoba, 1897—1916.” M. Ed. thesis, 1960.

Duravetz, George Nicholas. “Maxim Gorki and Mykhailo Kotsiubyns'kyj; personal contacts and literary relationship.” M.A. thesis, Slavic Studies, 1969.

Epp, George. Rilke und Russland; Rilke and Russia. M.A. thesis, German, 1968.

Про перебування Рільке в Україні.

Fromson, Ronald David. “Acculturation or assimilation: A geographic analysis of residential segregation of selected ethnic groups. Metropolitan Winnipeg, 1951—1961.” M.A. thesis, Geography, 1965.

Досліджується також українська група.

- Hayley, Caroline. "Karmansky's *Na mandrivtsi stolit'* (Wandering through the centuries): A study of an hitherto unknown manuscript." M.A. thesis, Slavic Studies, 1974.
- Hallick, Stephen Peter. "East Slavic surnames in Western Pennsylvania and Ohio." M.A. thesis, Slavic Studies, 1969.
Включено українські прізвища.
- Kalichinsky, Omelian. "Psalterium Winnipegense, a Cyrillic manuscript: paleographic and linguistic analysis." M.A. thesis, Slavic Studies, 1970.
Палеографічний аналіз староукраїнського церковного письма 18 ст.
- Karpiak, Robert Michael. "Ivan Turgenev and Maria Markovich: A study of their personal relations." M.A. thesis, Slavic studies, 1967.
- Klymasz, Robert. "Canadianization of Slavic surnames: A study in language contact." M.A. thesis, Slavic Studies, 1960. 160 L.
Включено канадизми серед українських прізвищ.
- Koshelanyk, Andrew. "Colloquial Canadianisms of Manitoba Ukrainians." M.A. thesis, Slavic Studies, 1973.
- Loeb, Louisa. "Kulish's *Evgenij Onegin Nashego Vremeni* (Eugene Onegin of our times): a study in literary epigonisms." M.A. thesis, Slavic Studies, 1967.
- Melnyk, John Alexander. "A typology of Ukrainian-Canadian folklore." M.A. thesis, Slavic Studies, 1972.
- Muchin, John S. "Uniates in the literary works of V. G. Korolenko." M.A. thesis, Slavic Studies, 1972.
Переслідування Української Католицької Церкви, віддзеркалене у творах В. Короленка.
- Penny, Nancy L. "Marriage patterns in an ethnic community in rural Manitoba, 1869-1970." M.A. thesis, Anthropology, 1972.
Досліджено також українські шлюби.
- Prichodko, Zoya Ludia. "The *Irmologion Tjapchense*, an eighteenth century Ukrainian manuscript." M.A. thesis, Slavic Studies, 1973.
- Salzberg, Tamara B. V. "Personal names in byliny." M.A. thesis, Slavic Studies, 1973.
Включено також українські імена київської князкої доби.

- Slipchenko, Walter. "Proper names in the literary works of Nikolaj Vasil'evich Gogol'." M.A. thesis, Slavic Studies, 1966.
- Tarnawecky, Iraida Irene. "Anthroponomy in the *Pomianyk of Horodyshche*." M.A. thesis, Slavic Studies, 1964.
 Студія українських імен у манускрипті, написаному в 1484-1737 рр.
- Trosky, Odarka Savella. "A historical study of the development of the Ukrainian Greek Orthodox Church of Canada and its role in the field of education (1918-1964)." M.A. thesis, 1965.
- Wiebe, Henry David. "A lexicological analysis of the proto-Slavic element in Russian and other Eastern Slavic languages." M.A. thesis, Slavic Studies, 1962. ix, 145 L.
 Простежено протослов'янські елементи також в українській мові.
- Zyla, Wolodymyr Taras. "An analytical study of the surnames in the Kharkov register (Census) of 1660." M.A. thesis, Slavic Studies, 1962.

УКРАЇНСЬКІ ЦЕРКВИ В АЛЬБЕРТІ

Олійними фарбами виконала

Парася Іванець

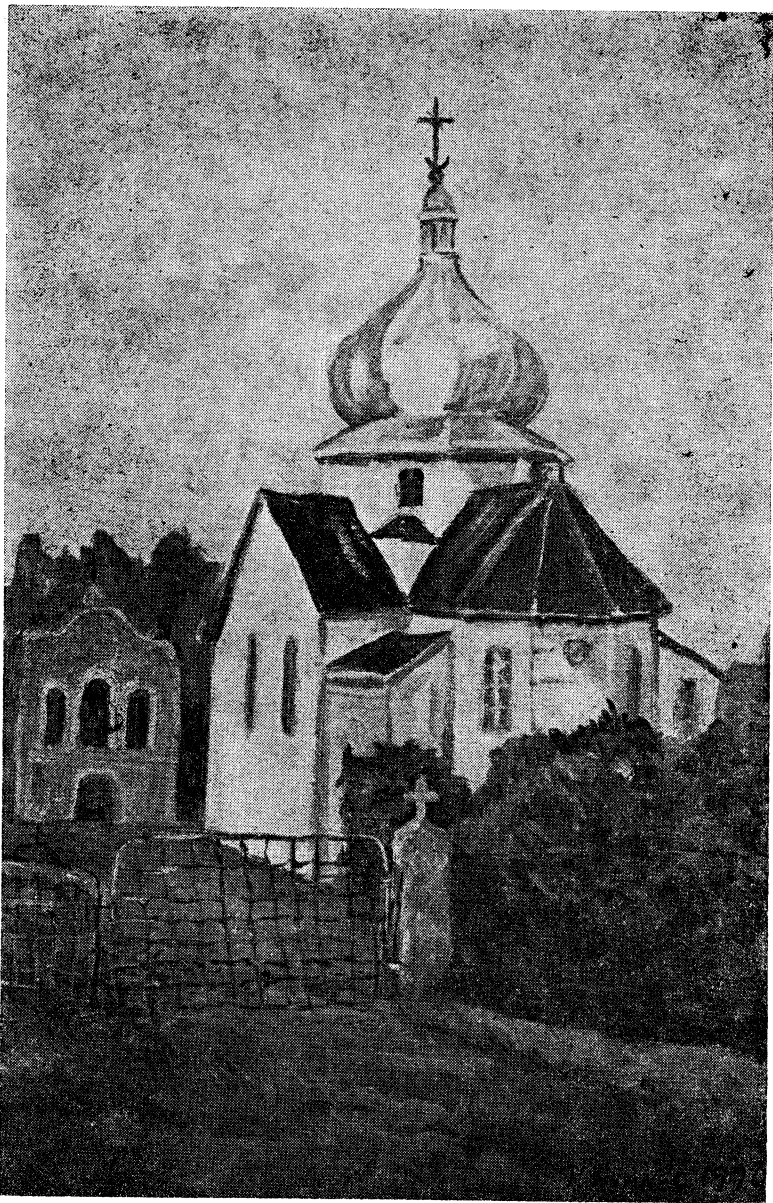
(З колекції, що має понад 100 малюнків)

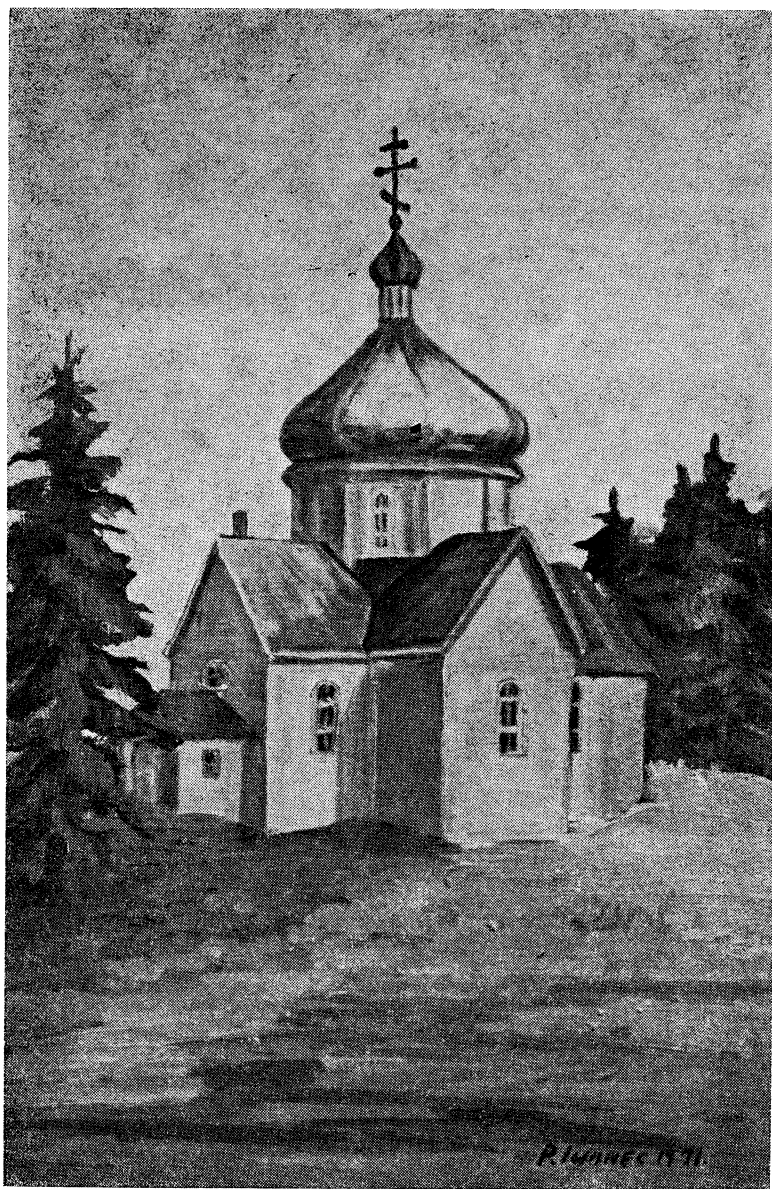
Едмонтон. Укр. Прав. Катедрa Св. Івана. Збудована 1952 р.

Едмонтон. Укр. Кат. Катедра Св. Йосафата. 1939.

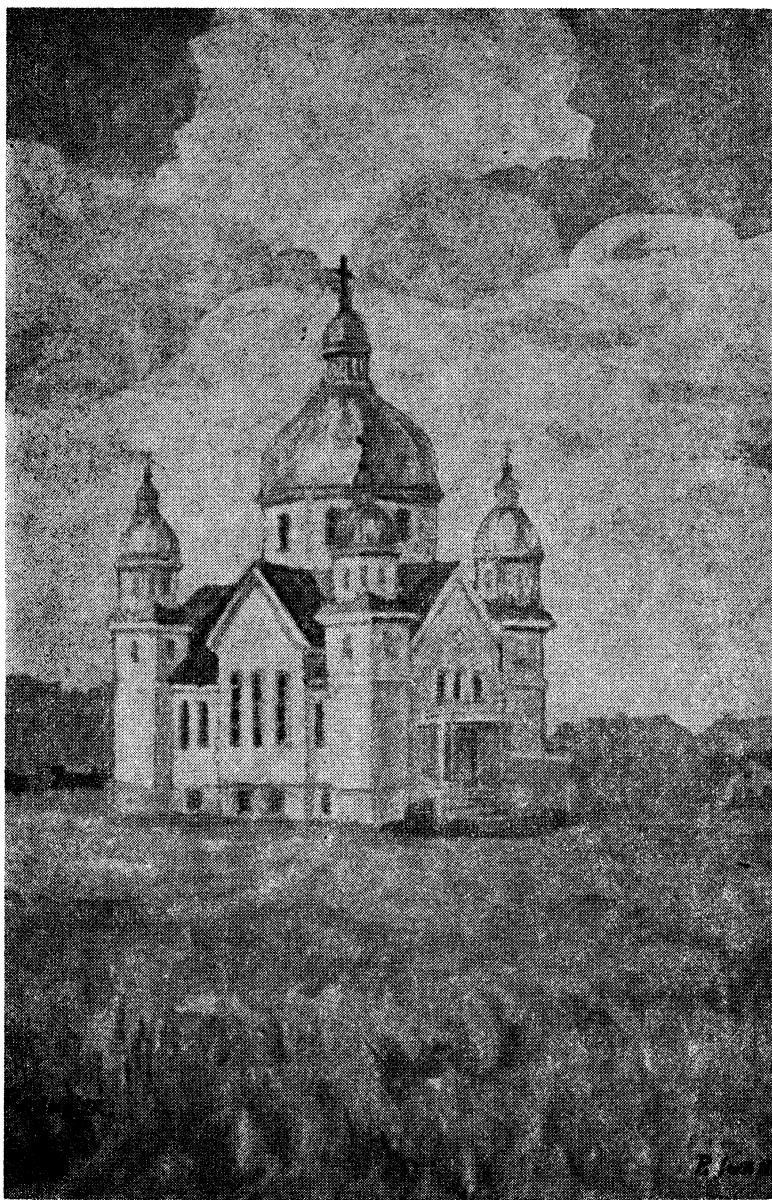
Личаків. Укр. Кат. Церква. 1914.

Дельф. Укр. Прав. Церква. 1909.

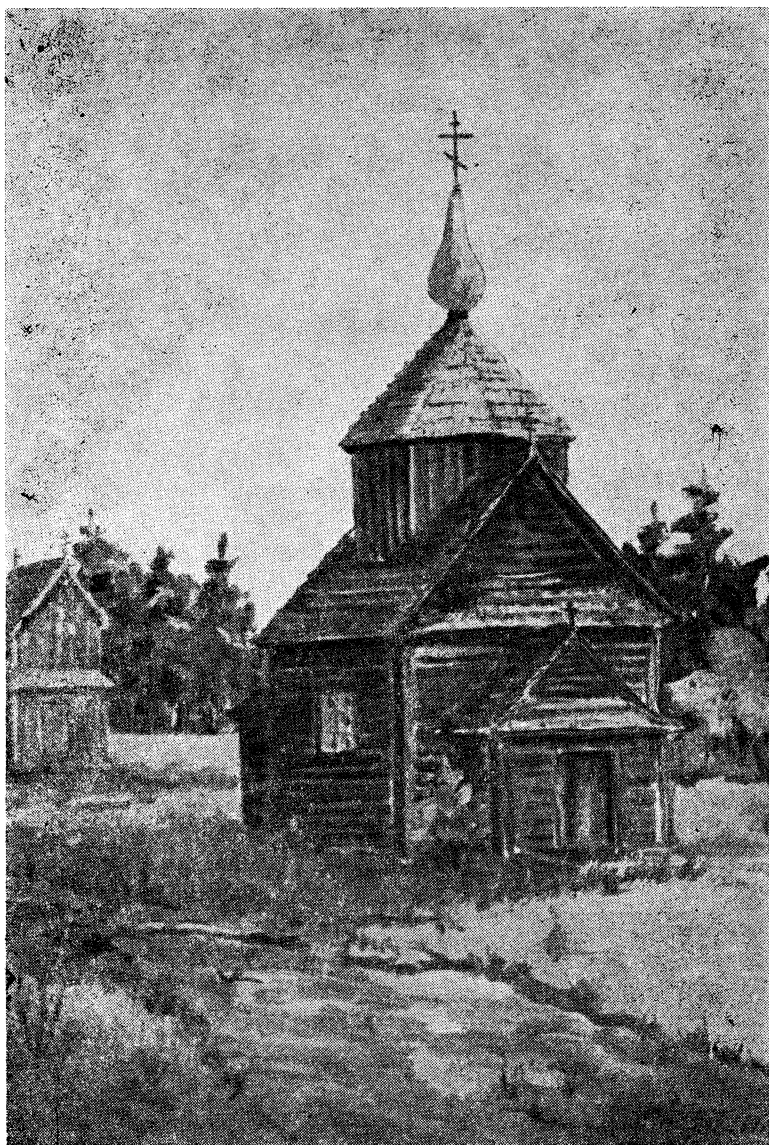
Чіпмен. Укр. Кат. Церква. 1916.

Редвогер. Укр. Кат. Церква. 1950.

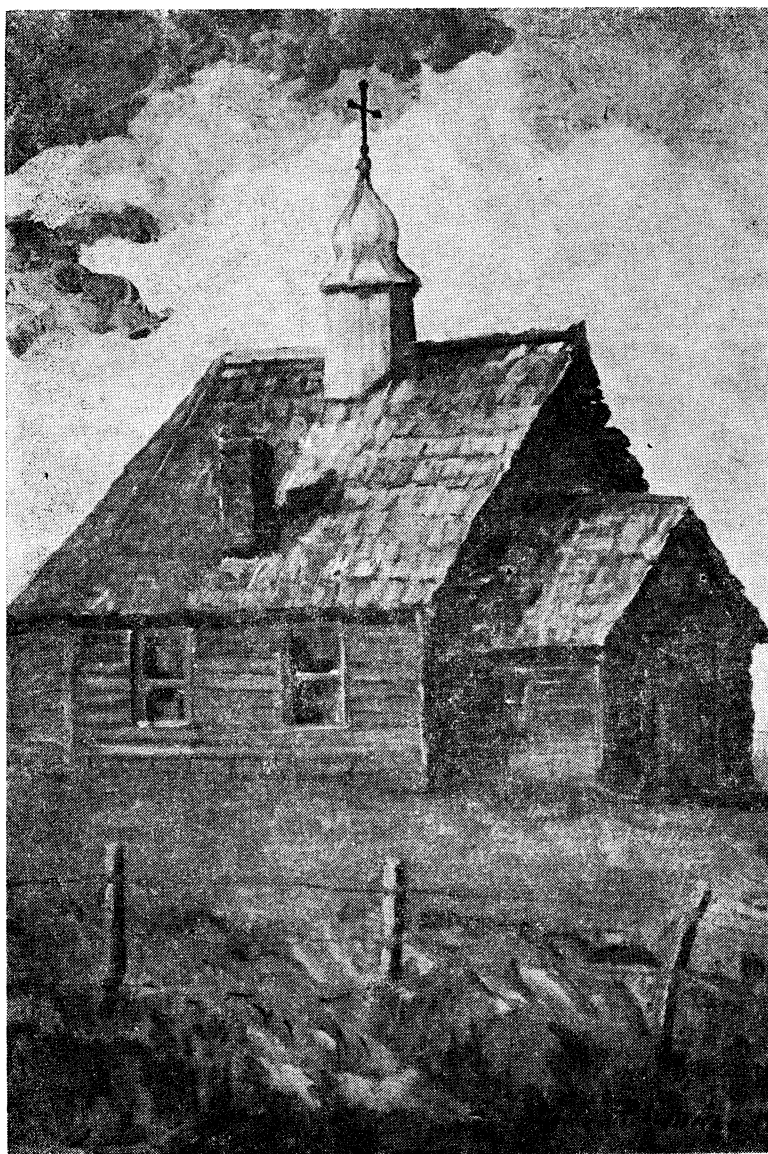
Стрий. Укр. Кат. Церква. 1910.

Шандро. Укр. Прав. Церква. 1904.

Василь. Укр. Прав. Церква. 190?

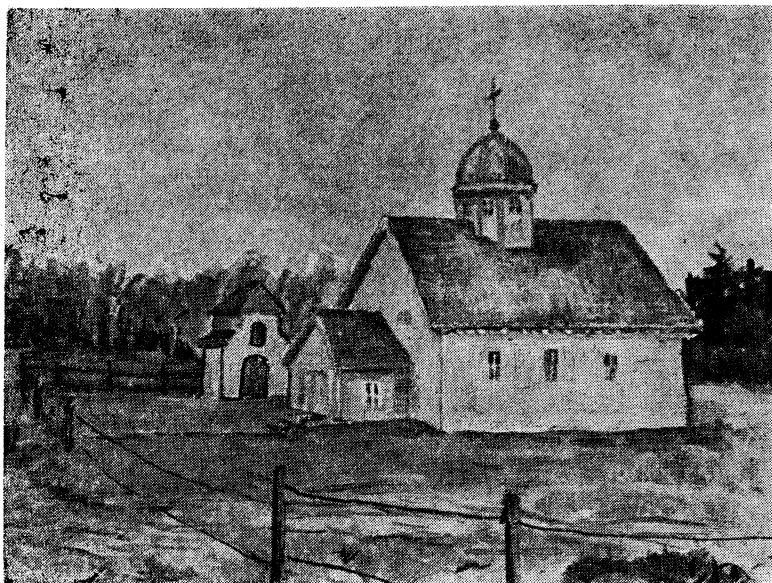
Вост. Укр. Кат. Церква. 1904.

Прут. Укр. Прав. Церква. 1933.

Бучач. Укр. Кат. Церква. 1933.

Ярослав. Укр. Кат. Церква. 19?

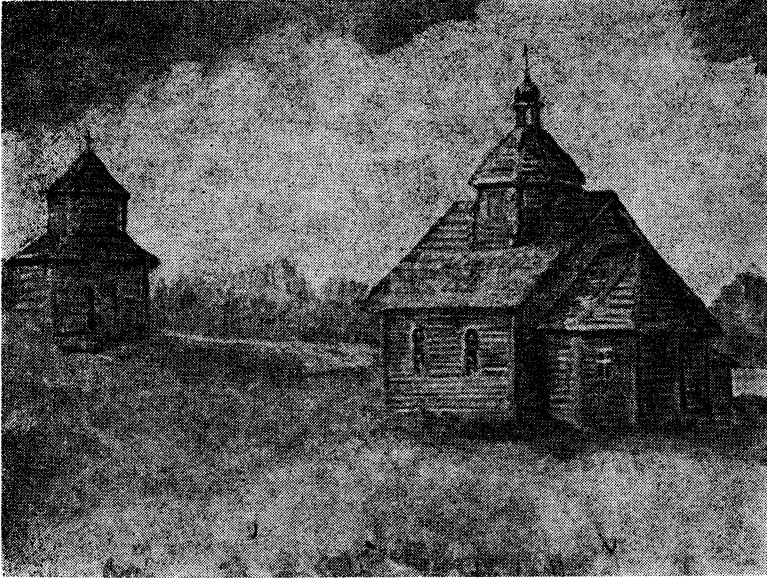
Новий Київ. Укр. Кат. Церква. 1903.

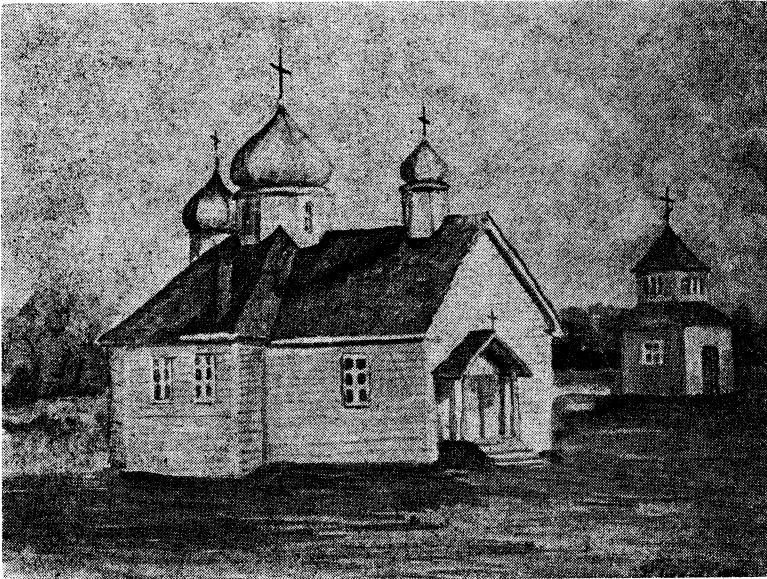
Боян. Укр. Прав. Церква. 19?

Іннісфрі. Укр. Кат. Церква. 1910.

Смокі Лейк. Укр. Кат. Церква. 1912.

Мусідора. Укр. Прав. Церква. 1912.

Восток. Укр. Прав. Церква. 19?

Борщів. Укр. Кат. Церква. 1939.

*Ендрю. Укр. Прав. Церква.
1939.*

*Стар (Пено). Укр. Кат. Церква.
1926 (засн. 1896).*

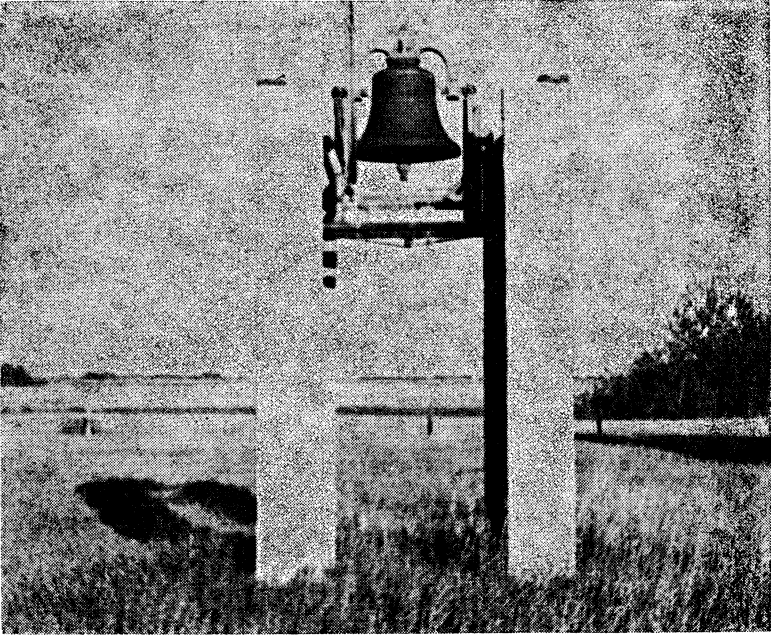
*Скаро. Укр. Кат. Церква.
1945.*

*Федора. Укр. Кат. Церква.
1936.*

УКРАЇНСЬКІ КАТОЛИЦЬКІ ЦЕРКВИ
В САСКАЧЕВАНІ

(З альбому Анни Марії Баран)

ДЗВІН У СТЕПУ

Лунавий дзвін степів Саскачевану
Стоїть, як сторож осяйних ланів,
Де рідних предків голос гомонів
Посеред пуц крізь довгий сон туману.

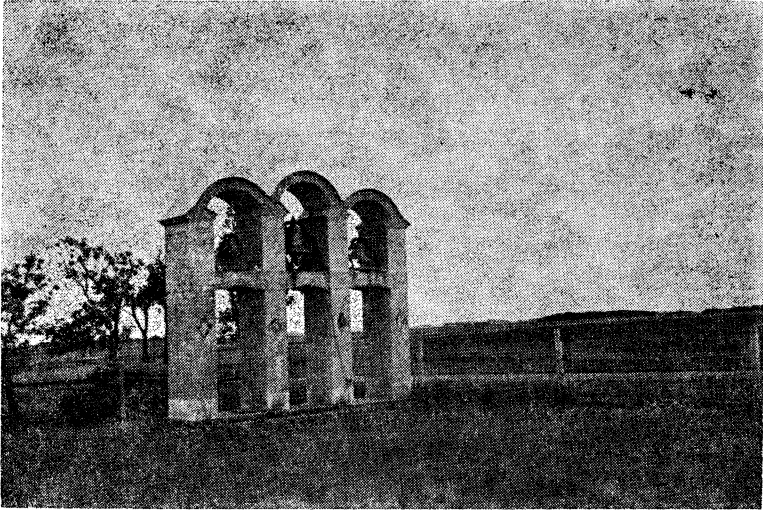
Минув той час! Валами океану
Хлюпоче даль пшениць і ячменів —
І, наче мрії піонерських днів,
Тече з Канади зерно безустанно.

Лунавий дзвоне, лийся по степу!
В липневу спеку й заметіль сліпу
Скрашай нащадкам радісну молитву:

Хай кожен правнук перших орачів
Плекає спомини про нетрів битву
І наступ рал — як бойових мечів!

Саскатун, 1974.

Яр Славутич

Ланівці. Польова дзвіниця (1944).

Самбург. Дзвіниця з дахом. Церква св. Івана Хр. (1916).

Сейнт Джулієн. Церква Пресв. Богородиці (1926).

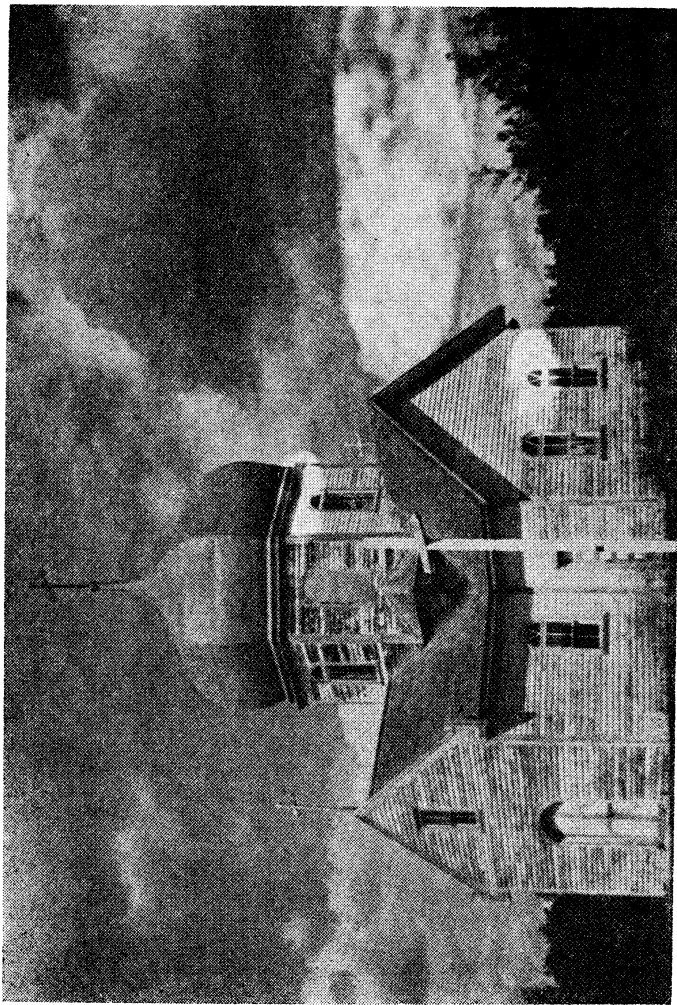
Гудів. Церква св. Михаїла (1934).

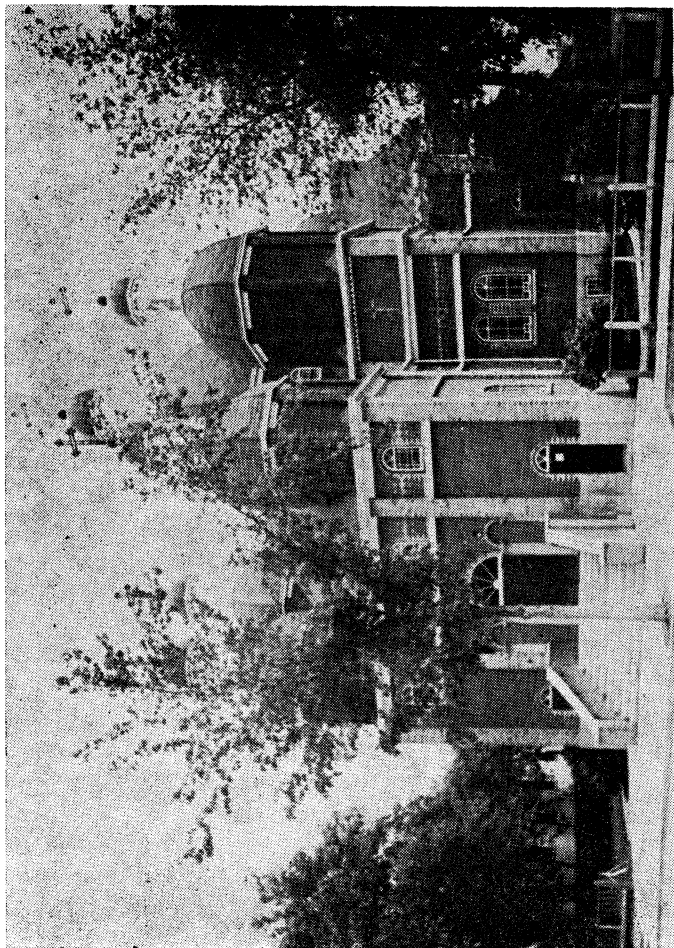
Дніпро. Церква Преображення ГНІХ (1931).

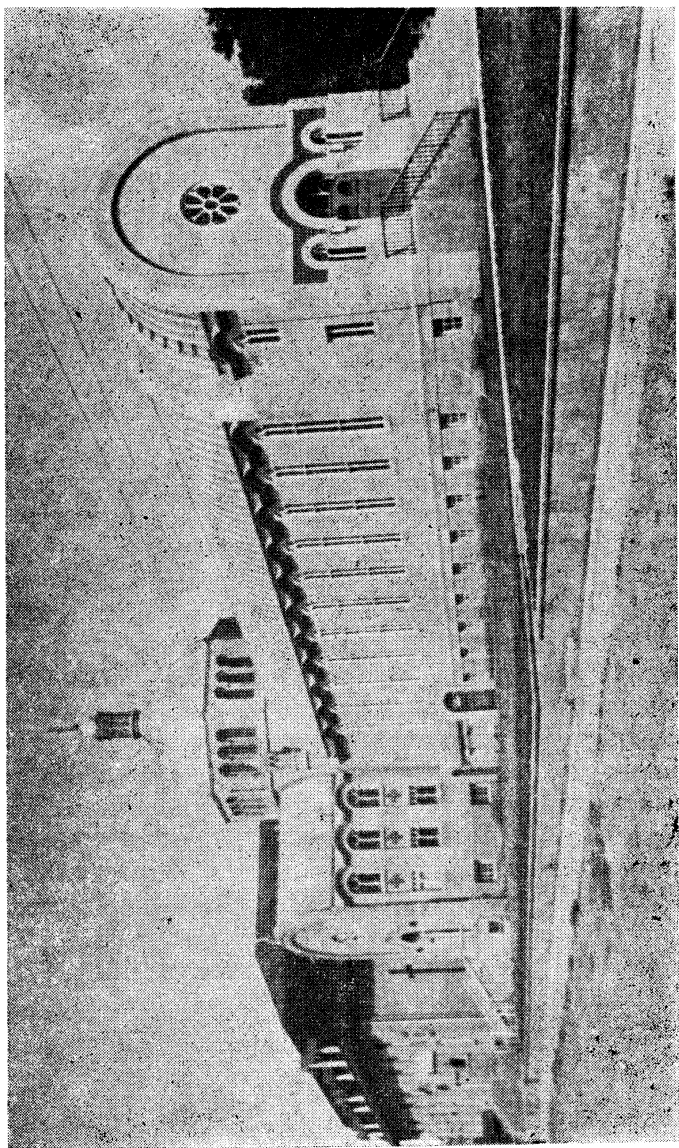
Принс Альберт. Церква св. Юрія (1957-60).

Січ (Кридор). Церква св. Арх. Михаїла (1934-37).

Саскатун. Катедрa св. Юрія (1939).

Йорктон. Церква Божої Матері Неус. Помочи (1954).

В А С И Л Ь К У Р И Л И К

Найбільший канадський маляр української крові й духа Василь Курилик осягнув перші успіхи й перемоги в Торонті 1959 р., куди він прибув із Лондону в Англії, закінчивши сім років мистецьких студій.

До того часу В. Курилик, що народився в Вудфорді, Альберта, 3 березня 1927 р., провів своє дитинство на фермі батька Дмитра. Василів батько прибув до Канади з села Борівці Кіцманського району Чернівецької області (Буковина). Поселився у Вудфорді. Одружився з Марією Гуцуляк, уже там народженою. Фарма Куриликів займала лише четвертину секції в околиці на північному сході від Едмонтону. Уже з наймолодших років Василь відчував труднощі батька-емігранта, що пробивався через невігоди важкою працею рук. У родині Куриликів було семеро дітей. Дитячі роки майбутнього мистця припали на час великої економічної депресії в Канаді. 1932 р. батьки Василя мусили залишити ферму в Альберті за безцін і шукати іншої. Альбертська фарма продукувала збіжжя, але батько вирішив пробувати щастя на молочній фермі в Манітобі, поблизу американського кордону, на південь від Вінніпеґу. Про той час Василь згадує з великим болем: „Куди не звертався, був носієм горя!“¹⁾ Це горе не минуло Куриликів і в Манітобі, на новому господарстві, бо й цю ферму батько продав, щоб нарешті осісти на меншому приділі землі біля Гамільтону в Онтаріо і там доживати віку.

Батькові треба було допоміжних рук до праці, і Василь не жалів труду. Був працьовитий і слухняний світові батька, але мав ще і власний світ, якого батько не знав і ніколи не міг зрозуміти. Василь народився бути мистцем. Хоч батько любив сина, але спільної мови вони не знаходили: син жив своїм світом, закритий у

1 *Time*, No. 84, 1964.

собі, і мовчав. Коли інші діти були „як діти”, Василь дивився у простір, не помічаючи того, що всі бачили. Він бачив те, чого інші не могли бачити. Про Василя, згадуючи молоді роки, батьки розказують: „Василь завжди сидів і щось думав. Бувало Іван (молодший) одягне пару черевиків, поки Василь зашнурує одного”.²⁾

Коли підросли сини і скріпились їхні руки, батько вирішив віддати Василя, вже 16-річного, до Вінніпегу, щоб доганяв утрачене в середній школі, а згодом у Манітобському університеті, який Василь закінчив зі ступнем бакалавра 1949 р. Цей період життя наклав найглибший відбиток у пам'яті мистця. Він закарбував пережите на батьковій фермі з візією майбутнього, яке сподівався висловити мовою мистця. Батько вважав це нереальною фантастикою, бо з одного горя, що його пройшов із батьком, син попав у ще гірше, яким ставало мистецтво.

Однак Василь відчув у мистецтві щось більше за професію. Покликання було таке сильне, що ніяке горе не могло перервати дороги до його мрії. Зрештою, до цієї мисії він приготував себе від дитинства. За юнацтва його кімната була прикрашена репродукціями улюблених мистців — Бройгеля, Боша і Ван-Гога. Тепер, коли Василь уже закінчив Манітобський університет, він міг пуститися у вимріяну дорогу. Щоб дістатися до Онтарійського інституту мистецтва, заробляв миттям авт. Це було 1949 р. Та був там лише один рік, бо заманило його давнє мексиканське мистецтво. Вибрався з порожніми кишнями, ночуючи у придорожніх ровах автострад, щоб остаточно опинитися в інституті Аленде, в Сан Мігуель у Мехіко.

Життя В. Курилика вишите контрастами. Із далекого Півдня майбутній мистець прямує на Захід, до Великої Британії і до Європи. Зрозумів, що треба пройти ту велику дорогу, що її ткали століття, заворожені красою колекцій Лювру і лондонських музеїв. В. Курилик підняв сокиру дроворуба і в лісах Онтаріо та Квебеку вирубував собі квиток на літак до Європи — на студії в Лондоні. Це був ще один важкий період його життя,

2 Peter Sypnovich. "The Easter Story", *Star Weekly*, Toronto. April 13, 1963.

можливо, найважчий. Період перелому й дозрівання. Період внутрішньої боротьби й духової перемоги. Він тривав від 1952 до 1959 р., коли мистець покинув Європу і перейшов до Святої Землі, щоб студіювати стежки, якими ходив Христос.

Того ж року повернувся Курилик до Канади й поселився в Торонті. Від того часу минуло п'ятнадцять творчих років праці, які принесли мистцеві світову славу.

Творчість Курилика, коли вглянутися в неї, міцно пов'язана з життям і тим оточенням, яке творило його особовість, — що в ньому формувався мистець. Пам'ятаймо, що конфлікт, який існував поміж батьком і сином, не впливав із засудження одним одного, але з методів виходу з тієї ситуації, яку створило життя емігрантів на новій землі. Обидва були „носіями горя”, як тисячі їхніх земляків у Альберті, Саскачевані й Манітобі. „Синів землі” саджали на малоурожайних землях, лісистих, залишали власній долі та вірі в неї. Це ж ті самі сини землі, що їх описував Ілля Киріак, ті самі, що їх увічнив В. Стефанік, коли виходили вони з села в невідоме. Нарід консервативний, селянський, прив'язаний до рідного, приніс із собою на нові землі свої традиції, свої звичаї, свою культуру, насіння свого поля й городу. Маючи найвищу суспільну й духову культуру, був дискримінований на кожному кроці тим чужим оточенням, яке мало щастя розвинути свою матеріальну культуру на сто років раніше, що до його мови треба було прислухатися і нею послуговуватися. Скільки надужить, скільки кривд і горя треба було перетерпіти, поки емігрант ставав господарем своєї землі, викорчованої власними руками від лісу, своїм потом скропленої, поки навчився говорити мовою, якої спочатку не розумів.

Якщо малий Василь не все знав, то все добре бачив і відчував. Відчував і те, що й батько, але шукав іншої дороги, щоб вийти з тяжкого стану. Який цей вихід мав бути, він сам не знав, але його шукав. Несправедливість, закон джунглів, який завжди панує в пушах і на прерійних землях, викликали бунт у душі Василя. Чому людина людині є звірем? Чи бачить Бог цю дійсність?

А коли бачить, то чому мовчить? Коли мовчить і є Богом, то чи Він існує взагалі?

Життя не жаліло Василя. У той час, коли працював подвійно, — в мистецьких робітнях чи галереях, а одночасно на залізниці, в Європі, в Англії, він захворів і почав тратити зір. Здавалося, що й небо пішло проти нього. Він опинився у шпиталі. Лікування затягалось. Фізичний стан впливав на психічний і навпаки. Що ж лишалося?

Незабаром наспіла боротьба зневіри з надією. У той час Курилик був атеїстом. Хрещений у православній вірі, не приставав до жодного віроісповідання. Але надійшла межова ситуація, поріг треба було переступити. У цій психічній боротьбі останнє слово сказала надія, що не залишає людей і в найгірший час. Коли здавалося, що Курилик утратив зір, сталось щось таке, що Василь називає чудом. Він прозрів і почав бачити. Надія породила чудо, а чудо привернуло віру. Доля зберегла Курилика для високої місії, яку він усвідомив, відзискавши зір. Саме тут треба шукати тієї спонуки, що наказала мистцеві покинути шпитальне ліжко і скерувати кроки до землі Христа. Пішки пройшов він від Вифлеєму до Єрусалиму. Оглянув Галилейське озеро, Єрихон... Кожне місце, де проходив, зарисовував. Звертав увагу на архітектуру, типи людей. Все це послужило йому для циклу малюнків (160 образів) під назвою „Пасії св. Матвія”.

Хоч мистець і розчарувався побаченням у Святій Землі, бо „все змінилося за дві тисячі років, будови і перебудови від часів Ісуса Христа, але краєвид і клімат залишилися незмінними, а це вже багато значить.”³⁾

До Торонта повернувся Курилик не лише віруючою людиною, але християнським місіонером, що виповів атеїстам, матеріялістам і гедоністам рішучу війну. Моральне відродження — це та ціна за краще життя, яке чекає людину. Без такого відродження людина не досягне кращого життя, навпаки, згубить і те, що має, знищить і світ, у якому живе.

Саме цьому присвячує Курилик своє мистецтво, висуваючи на сцену історії розповідь, ставить на високий

3 *Ibid.*

п'єдестал сюжет, що його мистецтво нашого столїття усунуло на дальший плян. Ставить на перше місце проблеми мистецького ремесла, чи, краще кажучи, — форми.

Як раніше, поряд своєї творчої праці мистець му- сить заробляти на прожиття. Одним із його зайнять у Лондоні було проектування й виконання мистецьких рам у різних стилях. Цього навчився у Фредеріка Пол- лока. Саме такого фахівця потребувала торонтська га- лерея Айзака. Так почалася співпраця мистця з галереєю. Невідомо, чи знав цей власник галереї, що саме його залі стануть притулком для творів Курилика, а в майбутньому і атрактивним місцем для виставок, що принесуть мистцеві славу, а галереї — публіку. Між власником галереї і мистцем зав'язалася дружба, яка підтримує їхню співпрацю й досі.

Кожного року галерея влаштовує виставки творів Курилика і кожного року під іншою назвою і з новою тематикою, що присвячена різним проблемам життя. Кожну виставку супроводить, крім каталогу, коротка інформація автора творів — пояснення до сюжетів об- разів, їхньої символіки та причини виникнення твору. Перші виставки були присвячені минулому, пережито- му, за юности. Спогади з дитинства, з життя на фермі — через працю в лісах і на дорогах Канади, яку він пізнав, як домівку для себе та інших одноплемінців, що з ними ділив долю й недолю. Не лише тематика, яку підняв Курилик, була новою в канадському мис- тецтві, але й постава до неї, моральне розуміння праці й життя. Його філософія і мова мистецького вислову переконували глядачів. На Курилика звернули увагу: це щось нове, щось серйозне, щось таке, що не є сенса- цією моди, а стало виявом життєвої дійсности й потре- би. Критика прийняла Курилика прихильно. На все- канадській виставці в Торонтонській галереї, участь у якій взяли сотні найкращих канадських мистців (це було вже після третьої індивідуальної виставки, зда- ється 1963 р.), Музей модерного мистецтва Нью-Йорку вирішив купити найкращий на виставці образ для себе і вислав свого мистецтвознавця до Торонта. Авторіві цих рядків пощастило бути присутнім тоді, коли вибір

Василь Курилик.

Коли б я бачив...

Олія.

упав на картину Курилика „Град в Альберті”. Тоді під вибраною для музею картиною робили зняток мистця для преси. Василь почував себе дуже незручно. Реклами він не любить, але мусив погодитися. Це був перший крок у широкий світ. Син канадських прерій завоював найбільший центр світу.

Першу виставку мистця влаштувала Айзак галерія 1960 р. В автобіографії Курилика „Хтось разом зі мною”, яку видав Корнеллський університет у 1973 р. (523 стор. друку), мистець признається: „Це звучить іронічно, що першою, що відкрила мене й мені патронувала, була жидівська спільнота, куди важче було з англосаксонською. Українська спільнота почала цікавитися мною серйозніше чотири роки пізніше”⁴). Можна потішити Курилика, що він не був першим і, мабуть, не буде останнім у такому положенні. Пригадаємо, що при відкритті першої виставки Української Спільноти Образотворчих Мистців Канади в Торонті 1957 р. було сім осіб. Це були найактивніші автори виставки. Але, докучаючи громаді кожного року новими виставками, приблизно в той самий час, коли появився в Торонті Курилик, наша спільнота також аж по чотирьох роках визнала УСОМ. На відкритті наступних виставок УСОМ, а тепер різних торонтських українських галерей, появляються десятки, а то й сотні глядачів.

Останнім, хто визнав і погодився з успіхами Василя, був його батько, коли його хату відвідав прем’єр федерального уряду Канади — Пірсон із дружиною, щоб ушанувати батьків мистця. І щойно після фільму в телебаченні, після картин змальованої долі українського селянина-емігранта в Канаді, батько змінив опінію про місію його сина — мистця. Треба було перейти пекло тих часів, щоб воно увінчалось добром в образах Василя, сказав би батько.

Треба відзначити, що мистець завжди був готовий служити своїй спільноті. Після першої виставки в галереї Айзака 1960 р., автор цих рядків, як голова УСОМ, запропонував Куриликові вступити до спілки українських мистців Торонта. Наш мистець негайно погодився,

4 William Kurelek, *Someone With Me* (Cornell University Press, 1973), p. 519.

і вже того ж року взяв участь у Першій осінній виставці УСОМ, виставляючи три праці, а між ними славну біографічного характеру „Господи, коли б я міг бачити!” З того часу наші контакти не припинилися. Майже про кожну виставку чи про відгук писав рецензії та інформаційні статті автор цих рядків, знайомлячи наше громадянство з мистцем.

Ось уривок із нашої рецензії про першу виставку в галерії Айзака творів Курилика 1960 р., що показує реакцію українських мистців на появу нової сили:

Виставку Курилика відвідали мистці, учасники Третьої виставки УСОМ у Торонті, щоб безпосередньо познайомитися з новою творчою появою в культурному житті нашої спільноти. Взамін Василь Курилик відвідав виставку УСОМ і вступив у члени Співки. На одному з засідань УСОМ Курилика обрали в склад ділового комітету для влаштування четвертої виставки, присвяченої 100-літньому ювілеєві з дня смерті Т. Шевченка, яка відбудеться в 1961 р.⁵⁾

Не треба дивуватися, що українська спільнота високо оцінила Курилика, коли організаційний комітет, підготовляючи другий конгрес СКВУ в Торонті, 1973 р., влаштував з тієї нагоди виставку його творів, між якими був також образ „Вінницької трагедії”, що зображує квітучий парк, у надрах якого закопані кості десяти тисяч українських жертв московсько-большевицького терору. Це цікавий епізод, що ціхує характер нашого мистця. Одна з картин пропала під час тривання конгресу. Було прикро повідомляти мистця про цей випадок. Та камінь упав із серця організаторів виставки, коли, сміючись, автор сказав: „Добрий знак! Виходить, мене почали визнавати, коли крадуть мої образи”.

В Курилика, як і в Шевченка, особисте на другому місці. Він не чекає від спільноти лаврових вінків, бо спільнота ще не увінчана й сама. В цитованій автобіографії мистець каже:

навіть коли я не дістану визнання від них, моя філософія збереже мене від обиди... Українці, як спільнота, мали тверде життя і там на своїй батьківщині під чужим пануванням і тут, починаючи жити на волі. Я щасливий, що Бог

5 Богдан Стебельський, „Індивідуальна виставка картин В. Курилика, Література і мистецтво, Торонто, 14 травня 1960 р.

і так дозволив, що я можу зобразити долю і працю тих піонерів у моїх малюнках. Українці, подібно як жиди, держалися цупко своєї національної ідентичності, щоб вижити як люди. І, як читач знає, я був у моїх вінніпезьких часах заангажований у боротьбі за існування...⁶⁾

Але боротьба за самі національні принципи, каже Курилик, не дасть повної перемоги. Перемога прийде аж тоді, коли:

на перше місце поставити Бога, а щойно потім батьківщину і свій нарід. Лише тоді ти насправду можеш творити добро своїй батьківщині та своєму народові. Що ж до завдань, які різні групи українців мені пропонують, я буду піднімати їх по своєму, як свої власні, і в майбутньому без сподівання піддержки від української спільноти. Бо я знаю, що коли вони чогось гідні, то Бог дасть їм піддержку з інших джерел.⁷⁾

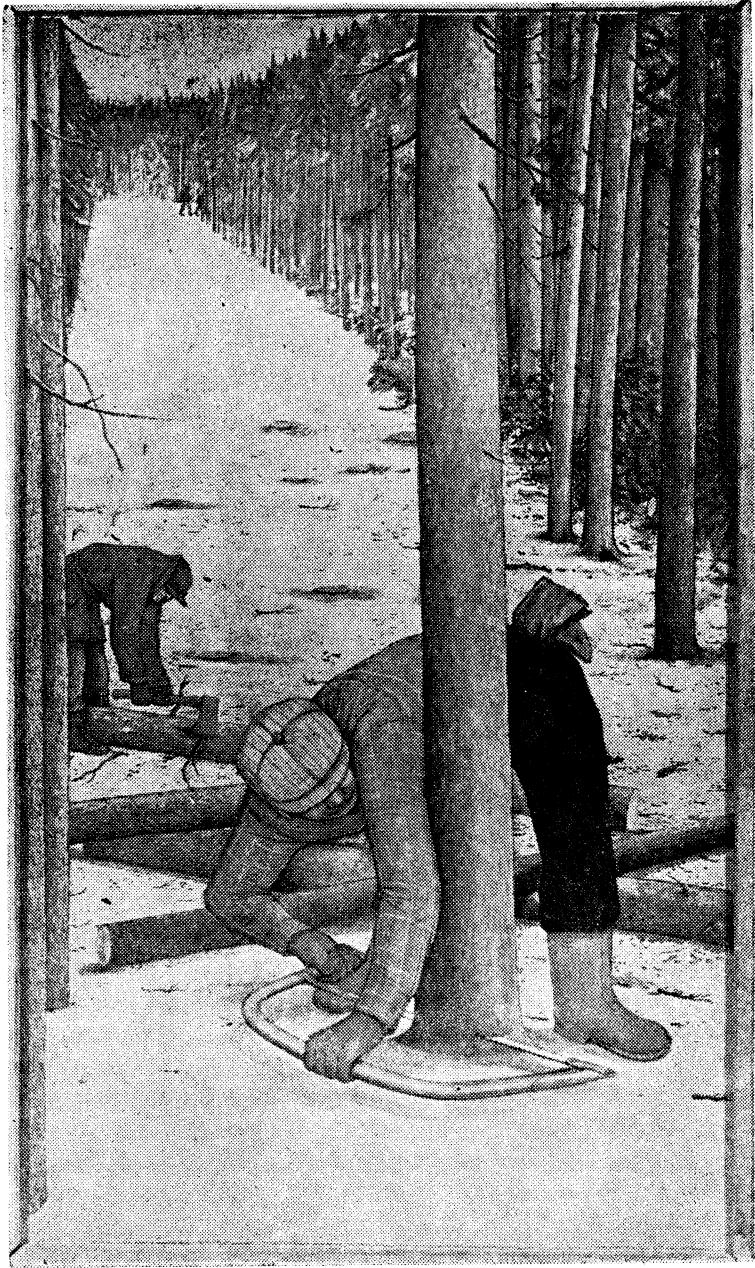
Як ми згадували, перша торонтонська виставка Курилика була присвячена українським селянам-піонерам у Канаді. Друга, два роки пізніше, 1963 р. — його батькові, як одному з них. Курилик любить до своїх творів додавати короткі пояснення. Часом і до всієї виставки. Про виставку — ілюстрацію життя свого батька — він сказав таке:

коло двох років тому зародилася в мене думка створити серію малюнків для виставки, присвяченої єдиній темі — життю українського фермера, імігранта в Канаді, образом якого був би мій батько. На відміну від усіх попередніх моїх виставок, остання була особливо планоно організована від початку до кінця. Це ж бо була історія, як я відчував, гідна розповіді. Подекуди мої почування були виявлені ще й тому, що ми, канадці, відзначаючи століття Канади, як нації, з гордістю можемо дивитися на наших предків-піонерів, що зорали землю і залюднили край. Мого батька частка була типовою, яку я знаю з мого власного досвіду. Я вів з ним довгі розмови, які змальовували образи та почування до деталей його життя від моменту залишення батьківщини аж по сьогоднішній день. Із усього цього я вибрав двадцять моментів як сюжети для змалювання його життя. Вони діляться на чотири періоди: залишення України, фармування в Альберті, фармування в Манітобі, поселення в Південному Онтаріо.⁸⁾

6 *Ibid.*, р. 519.

7 *Ibid.*, р. 520.

8 З листівки — пояснення автора виставки в галерії Айзака в Торонті 1964 р.

Василь Курилик.

Лісоруби.

Олія.

Кожна чергова виставка Курилика — це нова тематика, нові проблеми. Було б кривдою залишити Курилика в орбіті самої Канади, в тематиці виключно українських емігрантів. Мистець відчуває зв'язок з усім українським народом і йому присвячує окремі виставки. Намагається показати минуле України, Запорізьку Січ — „Вибирають гетьмана”, або образ із часів Київської Русі — „Пустельник у печері св. Лаври Київської”. Іншу виставку присвячує сучасній Україні, в центрі якої „Трагедія у Винниці”.

До кожної виставки Курилик готується, студіює краєвид, архітектуру, людей, одяг, життя; до деталей вивчає, як письменник, матеріял до образу. Коли йому треба було вивчати козацьку чи княжу добу, годинами студіював потрібну літературу в бібліотеці автора цих рядків, щоб до бою за вислів вийти озброєним. Така його метода праці і він залишається їй вірним. З української проблематики перекидається на світову, проповідуючи правду і добро, плямуючи злочини.

Правда, добро, воля і справедливість, за Божими законами християн, є неподільними вартостями. Їх не можна зберігати лише для себе і не визнавати для інших. Із цих моральних засад виходить і Курилик, присвячуючи ряд виставок злочинам, які сповняє людство на всій нашій землі. Правда, багато лживих пророків проповідують людяність. Багато злочинців проповідують „визволення” чорних та жовтих, економічно й політично нерозвинених народів, а в себе нищать таких же як і вони, білих, культурно багатших від убивців.

Окрему виставку присвятив Курилик злочинам геноциду, який знайшов і в Африці, і в Азії, і в Європі. Але на відміну до рожевих лібералів, що бачать геноцид лише в африканських колоніях, Курилик показав на народовбивство, що його чорні несуть чорним у Б'яфрі в Африці, жовті — жовтим у В'єтнамі, а білі — білим в Україні. І знову символічна „Винниця” — образ дволикого „гуманізму”.

Так званому „гуманізму”, з якого боку він би не походив, Курилик протиставить Христа, гуманізм справжньої любови ближнього. Плодом цієї філософії була виставка вражень з Індії, з якої мистець привіз образи

соціальних контрастів, образи нерівних каст, багатства одних і нещастя інших. Є ще й найстрашніший „гуманізм” матеріялістів, які не знають іншого добра, ніж матеріяльні вигоди й радощі проминального світу. Які в ніщо не вірять, лише у проминаючий час, після якого прийде порожнеча смерти. Це мільйони тих, що живуть, не маючи ніякої високої мети, ніяких спільних людських ідеалів, що готові по трупах інших іти до свого „щастя”.

Всі ці проблеми людства, яке неодмінно йде до ліквідації себе, засліплене в сучасне, тимчасове гедоністичне життя, показав Василь Курилик у картинах „Візії нуклеарної зброї”, а зокрема образами його виставки, присвяченої містові його остаточного поселення — „Торонто, Торонто!” Коли циклі його творчості про Альберту й Манітобу були образами селянської Канади, що будувала життя власними руками з молитвою на устах, хоч важке життя, але чесне, глибоко моральне; Торонто — метрополія Канади, місто — новий світ, що йде до загибелі.

На брамі старої ратуші стоїть Христос із відкритими раменами, щоб обняти в любові людей. Вони не бачать Його. Довгі потоки людей живуть малими справами, спішають до крамниць Ітона й Сімпсона, пливають як море. У масі людей немає людини. Людина втоплена в порожнечі. Такий один образ.

На другому образі — нова ратуша. Вона стоїть самотня. Над нею, на ристуваннях, висить атомна бомба, опори якої підточують комахи, черви. Навколо, де тепер стоять зелені дерева, на образі Курилика вони вже сухі. На них висять книжки, книжки, книжки... Книжки на лицях людей, що йдуть у різні сторони навмання, бо книжки на очах заслонили їм світ. Люди вдаряють головами в дерева, в мури і падають у прірву. Інші, обладовані мішками золота, йдуть хідниками до ратуші, обходять її і падають у прірву потрісканої землі. Зі щілин тієї землі висуваються сотні рук і затиснені п'ястуки. Молох „науки” з квадратною шапкою вченого видушує зі своєї голови, яку зображує купа книжок, сік, що спливає в миску, його співає великий коник стрибунець — символ розваги. У великій мисці скине-

ні архітектурні пам'ятки різних стилів, що їх зберігають музеї, а на іншому місці якісь люди палять музей мистецтва. Над ними напис: „Пали, дитино, пали!”

Сатира макабрчна! Наука — колись символ слова Божого — тепер на службі диявола, розсадника глупоти, аморальности, злочинів та агітації диявола в квадратівій шапці ученого на університетській кафедрі.

І ще один характеристичний образ. Залишилася галлявина — острів природи, на якій стоїть пара людей, наче Адам і Єва. А навколо острова — індустрія: мури, авта, копальні, вежі бетону, звої електричних дротів. А острів зменшується і зменшується. Прийде час, що ні трави, ні місця не буде, щоб стати людині серед природи. Природа буде вбита, а з нею — людина.

Як бачимо, Курилик не ставить мистецтво за мету свого життя. Мистецтво є мовою його проповідування. Він, як сучасна Кассандра, бачить те, чого не бачать мільйони людей, що неодмінно прийде, коли людство не повернеться лицем до Христа. Курилик бажає спинити трагічний марш людства до духової смерти. Навернути, спасти одну людину для нього значить більше, ніж намалювати найкращий образ.

Великі люди відрізняються не лише великим талантом від пересічних, але й великим серцем та умом. Курилика ціхує пророча ясність ума бачити та з'ясовувати дійсність — правду. У мистця не лише релігійна містика, але громадська тверезість відповідальности за спільноту, яку любить і для якої живе.

Українська громадськість мала нагоду стрічатися з Куриликом не лише на його виставках, але й на організованих зустрічах із ним, чи то з нагоди висвітлюваних фільмів з його життя і творчости, чи на вечорах літературно-мистецького клубу Торонтонського відділу АДУК. На одному з таких вечорів, присвячених його творчості, мистець говорив про своє поклонання, про своє мистецтво та про проблеми, з цим пов'язані. Коли виступає в українській громаді, завжди говорить українською мовою, хоч знає, що засіб слів його мови, його українського слівника, обмежений до тих потреб, які переважали в селянській батьковій хаті, яку покинув шістнадцятирічним юнаком, щоб почати студії.

Курилик одружився 1962 р. з людиною, що допомогла йому в найважчих роках життя і несе разом образну місію, призначення мистця, на долю якого припало вписати нову сторінку канадського мистецтва, рівночасно українського та, в якійсь мірі, світового мистецтва. Курилик сьогодні — батько чотирьох дітей, а крім того допомагає атоптованим дітям у різних країнах світу, з якими ознайомився підчас численних подорожей по різних материках нашої землі. Крім уже згаданих раніше студій в Англії, в Європі, а ще раніше в Мехіко, та подорожі до Святої Землі, Курилик відвідав Італію, Югославію, Грецію, Туреччину, Південну Африку, Кенію, Індію, Гонг-Конг та Україну, щоб, як він каже, пізнати умови життя у світі.

Подорож в Україну відбулася 1969 р. Мистця цікавило минуле, країна його батьків. Прагнув присвятити чотири тижні часу, щоб намалювати перші сюжети життя свого батька. Йому дозволено побути в селі лише чотири години, що, очевидно, глибоко вразило мистця. Кажуть очевидці, що товаришили Куриликові в подорожі, що Спілка Образотворчих Мистців і Спілка Письменників України з ініціативи Товариства зв'язків із українцями закордоном, тоді під головуванням Юрія Смолича, вчинили зустріч, як це постійно роблять із діячами культури з-за кордону. На тій зустрічі попросили Курилика розповісти дещо про себе. Мистець, навчений бути відвертим і щирим, не ховаючи своїх переживань, розказав саме про той час зі свого життя, коли він переходив кризу психічного заломання, коли його навістила страшна хвороба очей і небезпека втратити зір, коли він чудесно видужав і коли з атеїста переродився у віруючого християнина. Смолич мав закінчити зустріч словами: „Тепер ми знаємо, хто такий Курилик”. Тепер і Курилик, із власного досвіду, знає, що таке советська влада і покищо вдруге їхати в Україну не збирається, хоч хотів, та йому не дозволили там малювати!

Треба підкреслити, що Курилик принциповий у своїх поглядах і ніколи не пристосовується до того, що називають „потребою часу”, чи „критикою”. Коли Курилик на виставці у “Hart House” Торонтського універ-

ситету 1969 р. показав народобивство не лише у „фашистських” країнах, але і в „демократичних”, як ССРСР і червоний Північний В’єтнам, „критика” засудила Курилика, нав’язуючи йому „непотрібну політику”. Саме тому належить Курилик до тих, що відкривають нове, а не плентаються у хвості подій. Мистець відкриває в сучасному те, що заважить на майбутньому. Курилик творить у сучасному майбутнє.

Познайомившись із постаттю Курилика, як людини, треба сказати дещо про його суто мистецькі досягнення. Почнемо від його вкладу в канадське мистецтво, а згодом в українське і світове, бо в цих трьох аспектах його треба вже сьогодні аналізувати й визначувати.

Кожна країна й кожний нарід має мистців, що творять вартості своєї країни й народу, але має також таких, що виходять поза межі своїх країн, щоб стати мистцями вселюдської вартості і значення. Мистецтво національного значення увіковічне вдачу народу, його характер, а міжнародного тоді, коли воно своїми вартостями впливає на розвиток не лише свого, але й світового мистецтва, підносить розвиток мистецтва інших народів. Курилик належить до мистців, що в канадському мистецтві займають провідне місце, а під деяким оглядом — виняткове.

Коли говорити про Канаду, як країну, та мистців, що її зображували, таких було багато. Були такі, що засвідчили унікальність її природи і клімату, були й такі, що займалися її людиною — індіанцями, ескімосами, першими завойовниками, піонерами, колоністами й т. п. Великий вклад у тому напрямі зробили: Корнелій Кріггоф, Джан Фрейзер, Роберт Гарріс, Гораціо Вокер, Люціус О’Брасн, Вільям Рафаель, що працювали в другій половині дев’ятнадцятого століття в реалістичному стилі, а дехто (Вокер) з романтичним забарвленням. Мало сказали про Канаду, хоч зовнішньо її портретували, а ще менше внесли мистецького нововведення в головні стилі, що їх досконало розв’язали мистці Франції і, крокуючи за ними, мистці Великої Британії. Мистці двадцятого століття — Артур Лайсмен, Альберт Робінсон, Герольд Тавн, Лорен Гарріс, Дейвид Майльн, Гор-

дон Смит, Моллей Бобак чи Майкел Снов, або Джан Фокс і Альфред Пеллан та Денніс Бертон і багато, багато інших — створили безліч творів мистецької краси, та все ж таки оригінальними не були. Все, що вони сказали в мистецтві, було повторенням сказаного перед тим у Франції більшими й сильнішими мистцями, що творили нові течії сучасного мистецтва. Їх копіювали в мистецтві народи Заходу.

Правда, були між ними й такі, як дехто з групи „Сімож” та інші, що глибоко відчували красу канадського краєвиду й легенд індіанських вірувань. Віддаючи данину європейському імпресіонізму, пост-імпресіонізму та експресіонізму, Том Томсон, А. Джексон, Лорен Гарріс, як і найбільша канадська малярка — Емілія Карр — створили те, що можна віднести до національного характеру канадського мистецтва. Вони відтворили настрій канадської природи, землі, рослинності, клімату; а Карр, зокрема, — традиції цієї землі. Канадська людина (ескімоси) появляються у Фредеріка Варлея, у Джон Поль Леміе (французи з Квебеку), у Ян Веерса й Василя Курилика (люди степової Канади). Під канадською людиною розуміємо постаті людей, типові для цієї країни, вписані в її природу й землю, з якими вона творить цілість; та зображена такою мистецькою формою, що властива лише мистцеві, який залишив свій твір глядачам.

Деякі мистці цієї країни посвоячені між собою, незалежно від національної культури. Близькі до Курилика, коли йде мова про відчуття настрою прерій, — це Алекс Коувій і Ян Веерс; перший сюрреаліст, а другий — примітивіст. Курилик своєю формою — десь посередині. У канадському мистецтві наш мистець відтворив не лише землю Канади, її природу, краєвид, але, головню, людину Канади, людину в таких зайняттях, що характеризують її працю; більшість мистців відтворюють її в таких ситуаціях, що властиві для всіх людей світу.

Для українського мистецтва Курилик важливий тим, що він показав українську людину в Канаді; ту, яка творила цю Канаду й залишилася в ній жити, продов-

жувати себе в ній. Наш мистець такий важливий для України, як В. Стефаник для Покуття, Б. Антонич і Никифор для Лемківщини. Без Курилика не можна говорити про українців у Канаді, як не можна без нього говорити про канадське образотворче мистецтво взагалі.

Яке значення світового виміру має Курилик? Попри український і канадський елементи є в нього третій — найважливіший. Це те оригінальне, що не є повторенням будь-якого стилю сучасного мистецтва міжнародного засягу. Курилик — це мистець, що не ради форми й виключно естетичних спонук займається мистецтвом, але мистець, що появився в пору, коли потрібна боротьба не задля самого мистецтва, але ради самого життя. Кінець дев'ятнадцятого і початок двадцятого сторіч були революцією проти реалізму і боротьбою за „чисте мистецтво”, за вартості суто мистецької мови. Починаючи від кубізму, модерне мистецтво відкинуло природу, що була в попередників від часів ренесансу (продовж половини тисячоліття) метою відтворення, а взяв її лише як причинок до творення власного світу, внутрішньої людської природи — аж до абстрактних форм вислову. Уже в імпресіоністів сюжет був лише причинком, а абстракціоністи викинули його для візуалістів, що відкидають суто інтелектуальний примат у творчості сучасного мистецтва. Проте, кожна революція, що валить старий світ, мусить одночасно будувати новий. Новий світ, здавалося, несли дві сили, що прагнули повернути мистецтву повагу сюжету, до його виховної ролі, його ідеологічного значення, а не виключно естетичного.

Поворот до натуралізму дев'ятнадцятого сторіччя проголосили одночасно країни диктатур націоналістичних на Заході і комуністичних на Сході. Мистецтво потрактували як засіб боротьби за світогляд, перенаголошуючи сюжет на користь ідей коштам мистецької мови, навіть засуджуючи її абстрактні форми.

Мистець в умовах диктатур перестав бути мистцем, хоч йому надано почесне звання „інженера душ”. Історія розвитку культур знає катастрофи й раптові спади, коли в закони розвитку культури втручається адміні-

страція, або військова сила. Між часом найзду монголів та часом інквізиції над культурою в ССРСР можна ставити знак рівняння. Бо „інженерові душ” наказано проповідувати ідеї форми, які імітують об’єктивно життя і для проповідей не надаються. Тому, щоб повернутися до сюжету, щоб засобами мистецтва „проповідувати”, треба повернутися до часів, коли мистці — одержимі ідеєю — не в’язалися натурою, але послуговувалися нею настільки, щоб цю ідею про життя і світ висловити найповніше і найдосконаліше, щоб висловити себе і життя своїх сучасників. Саме це в розвитку життя — найважливіше, бо коли вимруть сучасники, навіть народи, їх репрезентуватиме мистецтво тих, що найкраще передають нащадкам, або новим народам, про життя, що існувало раніше, про ідеї, якими народи жили, показані мистцями. Найкраще реалізують цю місію мистці, що мають повну свободу творчості, свободу вибору ідей і форми вислову.

Курилик важливий тим, що він відкинув абстрактні форми сучасного мистецтва, яке існує саме для себе; відкинув, одночасно, натуралізм і наслідування об’єктивне природи, як теж мети самої в собі. Курилик поєднав розбиті елементи мистецької творчості в єдність; поставив на своє місце сюжет — ідею, інтелект і емоції — інтуїцію, щоб творити, а не імітувати; якщо творити, то не виключно для себе, але через себе для інших.

Природа в’яже, коли людина творить. Юрій Липа каже, що письменник, коли пише твір і послуговується натуралістично ситуаціями власного життя, не може здобути на досконалу композицію, бо деталі її заваллять силою пережитого.⁹⁾ Це знає Василь Курилик. Він ніколи не малює з природи, коли малює. Але заки малює, детально вивчає природу, що мусить підпорядкуватися згодом ідеї — візії твору, а не існувати поблизу в час творення. Тоді природа існує в підсвідомості мистця, бо свідомість зайнята вищим. Вона тоді в композиції — через ідею! Як колір так і форма підпорядковані композиції, що має відтворити ідею твору. Саме тому

9 Юрій Липа, *Бій за українську літературу* (Варшава, 1935).

мистець не має ніяких станків, ані польових стояків, не працює на пленері, не має робітні з наświetленням природного оточення. Він зовсім незалежний від природи в часі творення. Кольори незалежні від ситуації дня, ані світло від джерела його походження — як це буває у природі. І світло, і колір підпорядковуються в Курилика ідеї твору, як у театрі, і падають такими барвами, як потрібно для настрою, його силі та що саме треба підкреслити. Курилика можна порівняти зі Стефаником у літературі і з Курбасом у театрі як і з малярем Алімпієм Печерським. Курилик — сюрреаліст із великим наголосом ідеї, яка деформує природу до потреби вислову. Подекуди стилізує майже до конструктивізму, щоб обійти зайві елементи природи, які відвертали б увагу від цілоти образу, що постійно проповідує. Курилик — проповідник ідеалів Христа засобами чисто мистецькими.

Під час великого епігонства натуралізму в країнах диктатури й насильства, де справжнє мистецтво заборонене, а в країнах демократії в епігонстві абстракціонізму та безнадійности мистецтво перемелює давно сказані правди чистого ремесла („чистого мистецтва”), поява Курилика є появою світового значення. Одночасно це явище всеукраїнське, як це було з Архипенком, якого продовжувала школа т. зв. „бойчукістів”, ліквідована в Україні. Стилево їх не можна ототожнювати, але всі вони впливають із джерела, яке осяває світ ідеями нового людства.

Індивідуальні виставки Василя Курилика

The Isaacs Gallery, 1960, 1962, 1963, 1964, 1966, 1968, 1970, 1972, 1973

Edmonton Art Gallery, 1965, 1970 (retrospective)

Agnes Lefort Gallery, Montreal, 1965, 1967. Marborough Gourdard, 1973

Tritiny College, University of Toronto, 1965

McIntosh Gallery, University of Western Ontario, London, 1965

Winnipeg Art Gallery, Winnipeg, 1965
The Yellowstone Art Centre, Montana, 1967
Rodman Hall Art Gallery, St. Catharines, 1967
University of Sherbrooke, Quebec, 1968
Jacox Galleries, Edmonton, 1968
Hart House, University of Toronto, 1969
Instytut sv. Volodymyra, Toronto, 1970
Art Gallery of Ontario, Travelling Exhibition, 1970—1971
The Montreal Museum of Fine Arts, 1963
Cornell University, 1971
Thunder Bay, Central Library, Calgary, 1971
Commonwealth Institute, London, England, 1972
University of Edinburgh, Scotland, 1972
Burnaby Art Gallery, B.C., 1973
Equinox Gallery, Vancouver, B.C., 1973
Світовий Конгрес Вільних Українців, Торонто, 1973
The Art Gallery of Brant, Brantford, Ont., 1974
Tom Thompson Memorial Gallery, Owen Sound, Ont., 1974
London Public Library & Art Museum, London, Ont., 1974
Brampton Public Library & Art Gallery; Bramalea, Ont., 1974
Kitchener Waterloo Art Gallery, Kitchener, Ont., 1974

Групові виставки, у яких брав участь В. Курилик

Українська Спілка Образотворчих Мистців Канади, Торонто, 1961, 1965
Royal Academy Summer Show, London, England
Invitation Show, Beaverbrook Gallery New Brunswick, 1962
“Canadian Art”, J. B. Speed Art Museum, Louisville, Kentucky, 1962
Religious Art, Regis College, Toronto, 1962, 1966
Canadian Painting, Banfer Gallery, New York, 1963
Invitation Show, Rochester Memorial Art Gallery, New York, 1963
Biennial of Canadian Painting, National Gallery of Canada, 1963, 1965, 1968
Commonwealth Gallery, London, England, 1963
“Images of the Saints”, Montreal Museum of Fine Arts, 1965

*Галереї та музеї, в яких зберігаються твори
Василя Курилика*

The Museum of Modern Art, New York
The Montreal Museum of Fine Arts
Philadelphia Museum of Art
The National Gallery of Canada
The Art Gallery of Ontario, Toronto
Art Gallery of Hamilton
Agnes Etherington Art Centre, Queen's University, Kingston
McMaster University, Hamilton, Ont.
The Winnipeg Art Gallery
Edmonton International Airport
Canadian Industries Ltd., Montreal
The Canada Council
Department of External Affairs
London, Art Museum, London, Ontario
The Niagara Falls Art Gallery and Museum (Collection of 160
paintings titled "The Passion of Christ according to St.
Matthew").

Фільми, присвячені життю і творчості В. Курилика

"Kurelek" – Colour film, The National Film Board, 1967
"Pacem in Terris" – film, drawings and paintings, Canada
Council grant, 1971
"The Maze" – psychological film study of Kurelek, made
by Robert Young, David Gruben and Dr. J. Mass of
Cornell University, 1971
Film in progress on Ukrainian pioneer artifacts, 1972

МИСТЕЦЬ ЮЛІАН КРАЙКІВСЬКИЙ

Забагато пальців однієї руки, щоб порахувати живих ще українських мистців, які, будучи вояками українських армій, боролися за волю України, творили мистецькі цінності на рідних землях, а сьогодні творчо працюють на еміграції. Немає вже улюбленого Миколи Бутовича, відійшов у вічність Сергій Литвиненко, померли Юліан Буцманюк, Віктор Цимбал, Петро Омельченко, Михайло Андриєнко-Нечитайло й багато інших. Недавно помер і Василь Залуцький, відійшов Микола Анастасієвський. До небагатьох із цієї плеяди мистців належав мистець-маляр Юліан Крайківський, що більш як 25 років проживав із родиною в Едмонтоні, де й помер 1975 р.

Юліан Крайківський народився 10 серпня 1892 р. у Різдвах над Дністром, Рогатинського повіту, в селянській родині. Мистецький хист він проявляв ще змалку, бо як учень першої кляси української клясичної гімназії в Коломиї прекрасно нарисовував портрет Т. Шевченка пером і чорнилом. Це звернуло увагу професорів гімназії та його товаришів. Малий учень здобув собі славу найкращого рисувальника в гімназії. Будучи учнем четвертої кляси, Юліан намалював олійними фарбами картину „Гуцульська ідилія”, що була виставлена у вітрині „Народного базару” в Коломиї, де довго втішала око глядача. Підчас вакацій 1906 р. юний мистець змоделивав на березі Дністра велетенське попруддя Т. Шевченка, яке, на жаль, змили води Дністра у часі повені. Як учень сьомої кляси Ю. Крайківський зумів уже виконати олійну композицію „Пастухи при ватрі”. Це вже був справжній мистецький твір, що заповідав авторові світле майбутнє. Слід підкреслити, що Крайківський ішов мистецьким шляхом самотужки і перевіряв

свої праці архитворами Рафаеля, Рубенса, Рембрандта та інших, яких репродукції знаходив у різних, переважно німецьких альбомах, бо з обмеженої програми малювання в гімназії не міг здобути основ рисунка й малярства.

Юліянів батько, будучи заможним селянином, вислав сина, після закінчення гімназії, на медичні студії до Відня. Однак Юліян записався на відділ малярства Академії Мистецтва, на превелике розчарування родини.

Віденська Академія Мистецтв була тоді на найвищому європейському рівні, побіч Мюнхенської та Краківської, мала знаменитих професорів європейської слави. Ю. Крайківський мав нагоду пройти солідну мистецьку школу; пильно віддаючись малярським студіям робив помітний поступ. Свое навчання продовжував і в час першої світової війни, якось викрутившись від військової служби. У той час (1915—1916) Крайківський створив низку композицій, між ними „Каменярі”, що її видав листівкою клубу українських есперантистів „Progreso” в Коломиї. Ця листівка розійшлася майже по всіх таких клубах у світі. З того часу походить його „Артистична горстка”, що її видала листівкою Бойова Управа Українських Січових Стрільців у Відні. Тоді Крайківський виконав декілька інших композицій, які, на жаль, не були репродуковані.

З розпадом австро-угорської монархії та проголошенням самостійности ЗУНР, у листопаді 1918 р., Ю. Крайківський, перервавши студії в академії, повернувся на рідні землі та вступив у ряди Української Галицької Армії. Працював як рисувальник і маляр УГА, оформив її „Пропамятну книгу”. Побував у жахливому „чотирікутнику смерті”, перебув тиф і всю мартирологію УГА на Наддніпрянщині. Усі ці трагічні переживання закріпив мистець у своїх творах, зокрема в композиціях „Відворот УГА”, „Пам'яті поляглих” та інших, що були репродуковані в календарі „Червоної калини” за 1923 р.

У листопаді 1919 р., коли українське громадянство було ще приголомшене поразкою визвольної війни, коли по краю шаліла польська солдатеска, а тюрми й табори були вщерть переповнені українськими полоненими вояками, в залах національного музею у Львові

була влаштована „Вистава сучасного малярства Галицької Волости”, як доказ непокори ворогові, як свідчення українського духа. Виставка мала ретроспективний характер і показала здобутки українського малярства Галичини від початку XIX сторіччя (твори Л. Долинського й О. Білявського) аж до найновіших часів. Між полотен Корнила Устияновича, Теофіля Копистинського, Миколи Івасюка, Олекси Новаківського, Юліяна Панькевича, Івана Труша, Олени Кульчицької, Модеста Сосенка, Осипа Куриласа, Антона Манастирського та інших видатних мистців були картини трьох наймолодших дебютантів — Миколи Анастазієвського, Івана Галавина та Ю. Крайківського, який заледви скинув військовий однострій і виставив такі три картини: „Аркан”, „Опришки” й „Мені тринадцятий минуло”.

Незабаром молодий мистець виїхав знову до Відня, щоб закінчити студії в академії. Тоді створив сім олійних та акварельних картин на теми з *Гайдамаків* Т. Шевченка: „Пролог”, „Свячення ножів”, „Ярема та Оксана”, „Гонта ховає синів”, „Шибениці” та інші, які, на жаль, не були зреалізовані в репродукціях, а оригінали загубилися.

Після закінчення академії Ю. Крайківський повернувся в рідні сторони й, витримавши педагогічний іспит у Кракові, одержав диплом учителя малювання в середніх школах. Учителював у вчительській семінарії СС. Василянок, у гімназії та семінарії „Рідної Школи” в Станиславові, а згодом у таких же українських школах у Рогатині. При цьому не занедбував творчої праці.

1922 р. за ініціативою мистецтвознавця Миколи Голубця й видатних мистців-наддніпрянців П. Холодного (старшого), В. Січинського, С. Тимошенка, І. Мозалевського та інших постав у Львові „Гурток діячів українського мистецтва” (ГДУМ). Його гасло — розвиток українського національного мистецтва. Тоді ж відбулась перша виставка ГДУМ. Глядачі усвідомили собі, яку велетенську вагу має соборництво українських мистців і як мистці-наддніпрянці поширили творчий діяпозон галичан. У другій виставці ГДУМ, що була влаштована 1923 р., Ю. Крайківський виставив свої кар-

тини „Рейд сатани”, „Танець Саломеї” і „Пастухи при ватрі”. І саме ця остання картина, що її Ю. Крайківський виконав, ще будучи гімназійним учнем, без належної мистецької освіти, мала на виставці найбільші успіхи.

Мистець брав участь в інших виставках у Львові, зокрема 1931 р., коли виставив твори „Похід нації”, „Відвідини в тюрмі” та „Полковник Мельник у в'язниці”. Якийсь час працював ілюстратором наших видань, зокрема дитячого журналу „Світ дитини”, що його видавав М. Таранько у Львові.

Найбільш продуктивним для Ю. Крайківського був 1936 р., коли, побувши в Космачі, Яремчі та інших місцевостях Карпат, ґрунтовно простудіював Гуцульщину й виконав 16 картин на тему з гуцульського побуту та етнографії. З того ж року походить його баталістична композиція „Похід Богдана Хмельницького”, виконана темперою. У додаток до вірно схопленого обличчя гетьмана, мистець зумів передати у ньому поstatt справжнього вождя; враження картини підкреслює особливий ясно-сонячний колорит українського безмежного степу.

У той час намалював Ю. Крайківський композиційний портрет В. Стефаніка, алегоричного характеру, що в роковини смерті письменника був поширений у репродукції по селах і містах західноукраїнських земель. „Глибока задума на чолі великого Письменника. На устах і в очах в'ється сум і терпіння мільйонів українського селянства, що їх долю так по-мистецьки і так болоче змалював Стефанік”, — писала тоді українська газета *Новий час* у Львові. 1938 р. місцеве громадянство відзначало 70-річчя заснування товариства „Просвіта” і з цієї нагоди мистець виконав темперою плякат „Угору стяг”, а 1939 р., в час визвольної боротьби на Закарпатті, символічну композицію „Карпатська Україна”.

Другу світову війну, московську й німецьку окупацію, Ю. Крайківський перебув, працюючи вчителем малювання в українських середніх школах Рогатина. А коли навесні 1944 р. західні землі знову зайняли московсько-азіатські полчища, тоді він із дружиною й

дочкою Оксаною подався на захід. Проживаючи на скитальщині в Австрії (Грац), Крайківський був організатором і головою „Об'єднання українських мистців в Австрії”, працював творчо і брав участь у виставках. З цього періоду походять його твори „Аркан” (другий варіант), „Розстріл” і незакінчена тоді побутова композиція „Гагілки”. Особливо цінна під мистецьким оглядом картина „Аркан”, виконана темперою. Вона позначена сильним динамізмом, лаконізмом композиції, зокрема прямо таки рембрандтівськими світло-тіневими ракурсами.

1948 р. Юліян Крайківський переїхав з родиною до Канади, осів на постійно в Едмонтоні. Довгі роки він тяжко працював на прожиття як „пейнтер”, малюючи стіни домів і дахи, що руйнувало його творчу наснагу. Однак творчої праці він не занедбував. У липні 1948 р. він, перший і єдиний з українських мистців у Західній Канаді, виступив зі своїми творами на виставці *Edmonton Exhibition*, що їх критика і глядачі сприйняли зі справжнім ентузіазмом. Зокрема великі успіхи мала його картина „Аркан” і про цю надзвичайну мистецьку подію писали *Edmonton Journal* і *Winnipeg Free Press*, а також українська преса. Слід підкреслити що це була небуденна подія, бо до того часу українське малярство на цьому терені не існувало. Виявлялися лише малярі-самоуки церковно-парафіяльного масштабу, що малювали архинужденні копії святих до наших церков. Про якусь творчість не було й мови. Тому виступ Ю. Крайківського на згаданій виставці та одержання першої нагороди стали переломовим моментом, можна сказати — епохальним на терені Західньої Канади. Він дав імпульс для українського мистецького життя на цьому терені. Саме тому Крайківського слід уважати за свого роду піонера на цьому полі.

В *Edmonton Exhibition* наш мистець брав участь упродовж кількох років, і його твори були часто нагороджені. Брав участь також у „Виставці українського мистецтва”, що була влаштована з нагоди з'їзду українців-католиків в Едмонтоні в липні 1953 р., у „Виставці українського образотворчого мистецтва” в Едмонтоні, що її зорганзував Іван Кейван до з'їзду УНО у вересні

1953 р. Твори Крайківського були й на „Виставці українського модерного малярства” в Монтреалі в 1955 р., на виставці українського мистецтва у Саскатуні та інших містах Канади. 1967 р. його твори потрапили на „Виставку мистецтва і промислу” в Едмонтоні, що її, під патронатом КУК, організував покійний мистець Вадим Доброліж.

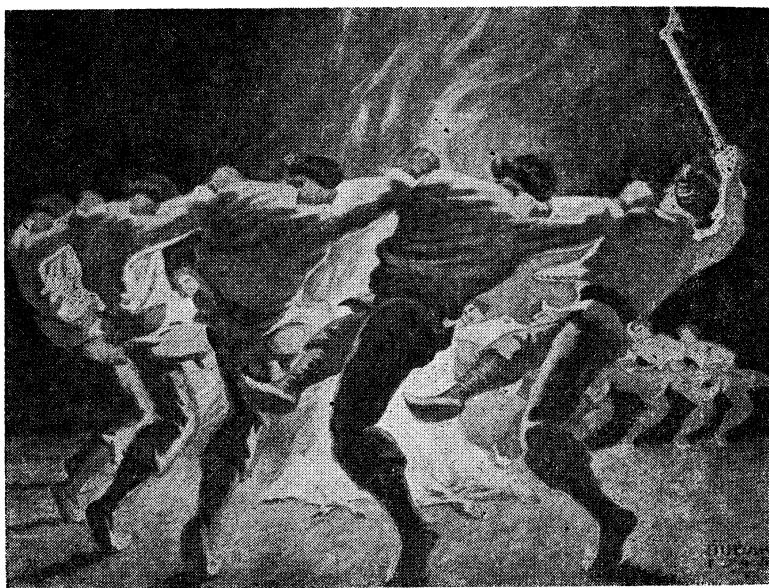
Для філії УНО в Едмонтоні Ю. Крайківський виконав прекрасну композицію-декорацію „Атака кавалерії УГА” (фрагмент із „Чортківської офензиви”), яка є гордістю сцени УНО, а також декорацією з чудовим мазепинським Миколаївським собором у Києві для інсценізації однієї поеми Шевченка. Створив наш мистець і низку портретів визначних українських патріотів.

В Едмонтоні закінчив Крайківський побутову картину „Гагілки”, що її почав ще на скитальщині. Оригінальна вона особливим ритмом та сонячним колоритом. У такому ж дусі мистець створив картину на тему з українського фолкльору „Танцювальна романтика”. Кілька років тому виконав баталістичну композицію „Чортківська офензива”, олійний портрет дочки Оксани та кілька інших творів. Хоча мистцеві вже йде дев'ятий десяток, він і досі не випускає з рук малярського пензля. В останні роки виконує передусім святочні різдвяні листівки.

Ю. Крайківський — реаліст із крові й кости. Реалізм виніс він із Віденської Академії Мистецтв, залишаючись вірним йому протягом усього життя, дарма що в його реалізмі є риси романтизму й символізму. Твори нашого мистця глибоко пережиті, опрацьовані якнайсолідніше з кожного погляду й без будь-якої стилізації. Він солідний рисувальник і маляр із глибоким відчуттям колориту. Кермується не „надхненням”, лише здоровою логікою! Твердо тримається реалізму, уважаючи цей стиль за верхів'я мистецтва! На його думку, всякі модерні „ізми” - наскрізь безвартісні. Вони лише засмічують образотворчість. Зокрема ненавидить мистець абстракціонізм, який не лише нічого не дає для українського мистецтва, не лише не має жодної ідеї, а й жодного глузду.

*Ю. Крайківський.
Залицяння. 1933.*

Ю. Крайківський. Аркан. 1945.

Ю. Крайківський. Похід Гетьмана Б. Хмельницького. 1936.

Ю. Крайківський. Чортківська офензива 1919 р.

Ю. Крайківський. У Карпатській Україні 1939 р.

Таке „мистецьке кредо” Крайківського. Тому було б даремно ждати від нього якоїсь толеранції для всяких модерністичних течій. Він наскрізь суб’єктивний, як суб’єктивний кожен справжній мистець, бо інакше — не було б мистецьких творів! Не слід і нам забувати, що крайні модерністи бувають ще більше нетолерантні до творів „старого” мистецтва. Мистець повинен фанатично вірити в свою істину, не відхиляючись ні на крок. Адже мистецтво — не політика, в якій допускаються всякі хитро-мудрі „швіндлі”.

Ю. Крайківський мав усі дані на те, щоб його твори здобули широку популярність. Що так не сталося, завинила не його замала продуктивність. Ідеться не про кількість мистецьких творів, а про якість. Завинила, може, його вдача, бо мистець не любить самореклями. Він ніколи не пхався зі своїми творами на виставки, ба навіть тоді, коли був запрошений, ще довго думав, чи брати участь. Однак, якщо б мистець мав іншу вдачу та ще коли б зійшов на шлях якогось із модних „ізмів”, без найменшого сумніву міг мати колосальні успіхи, зокрема серед тієї частини публіки, яка хворіє на всякі „ліві” напрямки. Ю. Крайківський, однак, стоїть непохитно на своїх старих мистецьких позиціях і погорджує дешевою популярністю.

(Деякі свої картини Ю. Крайківський підписував псевдонімом „Будак”).

КРИТИЧНА ЛІТЕРАТУРА ДО ТЕМИ

Микола Голубець, „Мистецтво”, *Історія української культури*, Львів, в-во І. Тиктора, 1938.

Іван Кейван, „Два ювілеї”, *Новий шлях*, жовтень 1955 (точної дати й числа не пам’ятаю).

Іван Кейван, „Юліян Крайківський” (до 75-ти річчя народин мистця), *Новий шлях*, серпень 1967 (точної дати й числа не пам’ятаю).

Марія Дигиняк

КОМПОЗИТОРСЬКА ТВОРЧІСТЬ СЕРГІЯ ЯРЕМЕНКА.

В культурі українського народу музиці належить одне з перших місць.

На сторожі своїх національно-культурних прав ми ставимо не лише своє слово, рідну мову, а й свою багату пісню, в якій відбиті характеристичні риси нашого народу. Музика є нашою вірою, нашим життям; вона підтримує в тяжкі хвилини існування, будить думку. Разом із красним письменством музика причинилася до українського національного відродження.

Наші композитори часто пов'язують простоту народної пісні з високо розвиненою композиторською технікою, модерною оркестровою мовою і використанням можливостей та ефектів окремих сольових інструментів. Один із небагатьох українських композиторів у Канаді — це проф. Сергій Яременко, який нерозривно зв'язаний із кожним проявом едмонтонського культурного життя. Недавно місцева українська громада вшанувала 40-річчя його музичної праці. Композиторові „наче у сні, здавалося, що на світі так багато прожилося”. У праці над музикою швидко пролетіли роки, що на своїй дорозі мали багато різних пригод, несподіванок, поразок і перемог.

Народився С. Яременко 10 жовтня 1912 р. у слободі Старо-Козаче Аккерманського повіту на Басарабщині. Уже змалку перебував у музичній атмосфері: його батько був майстром напрями інструментів. Після п'яти класів народної школи румунською мовою, записався Сергій до сільсько-господарської школи в містечку Пуркари. Опісля вчився в гімназії в Аккермані. 1930 р. вступив до музичної школи „Буковинського Кобзаря” в Чернівцях, де вчився три роки. Потім ходив до Державної Музичної Консерваторії в Чернівцях, яку закінчив 1941

р. Його вчителями були: класа скрипки — Гарабет, Дж. Маноліу, Я. Мигасюк; з теорії музики — Дж. Арборе; з історії, композиції, музичних форм і диригентури — Дм. Ончул; класа камерної музики — Дж. Маноліу.

Переїшовши лихоліття війни по різних військових з'єднаннях і в полоні, опинився С. Яременко в Голляндії 1944 р. Там він і лишився на довгий час; працював, граючи у симфонічній оркестрі, як рівно ж сам диригував різними аматорськими симфонічними оркестрами, співочими гуртками. Крім того, давав приватні лекції гри на скрипці й вів класу скрипки в Семінарії Редемптористів у містечку Глянебург. Продовжуючи музичні студії, брав два роки лекції гри на скрипці у проф. Тео Олов (Амстердам).

До Канади приїхав С. Яременко 1952 р. Спершу жив у Ванкувері, а потім на запрошення філії УНО переїхав до Едмонтону, де розгорнув широку діяльність у музичному житті едмонтонських промад— української та неукраїнської. Цитуємо:

Коли філія УНО в Едмонтоні запросила з Ванкуверу на працю диригента проф. С. Яременка, абсолювента музичних консерваторій у Чернівцях та Амстердамі, то ледве чи хто сподівався, що його праця в філії УНО спричинить такі помітні зміни в культурному житті цього міста.¹

Музична діяльність С. Яременка обіймала різні ділянки: був диригентом мішаного голляндського хору (45–50 осіб), керував голляндським First Reformed Church Choir (35–45 осіб), диригував чоловічим хором „Голляндська громада”, духовою оркестрою „Конкордія”, „Крецендо”, струнною оркестрою „Екселсіор”. В українській промаді диригує він українським церковним хором церкви св. Іллі, жіночим хором „Верховина” при ОЖ ЛВУ (40–50 осіб), ансамблем бандуристок при СУМ і жіночим ансамблем „Мережі”. Крім того, С. Яременко три роки грав у едмонтонській симфонічній оркестрі. Тепер провадить музичну школу, де навчає гри на скрипці, класичній гітарі, мандоліні й бандурі.

Звичайно, праця забирає майже весь час. Здається,

1 „Піонери інструментальної музики в Едмонтоні”, *Новий шлях*, 6 травня 1953 р.

що його не вистачає на творчість. Але С. Яременко знаходить і на це час, про що свідчить велика кількість його музичних творів. Компонувати почав композитор ще в рідних Чернівцях, де восени 1932 р. створив кооперативний гімн „Єднаймося, братаймося”, виконаний хором курсантів під його диригентурою. Там же з'явилися його перші інструментальні твори, струнний квартет тощо. На жаль, усе це загинуло у воєнному лихолітті.

Музичні твори С. Яременка можна поділити на чотири групи: а) хорові твори (жіночі, чоловічі, мішані й дитячі), в т. ч. „Служба Божа”; б) сольоспіви; в) інструментальні твори; г) опера „Казка старого млина”, фрагменти до опери „Мазепа”, оперета „Чорний лебідь”, музичні оформлення до різних театральних вистав.

Найбільша група — вокальні твори, що нараховують понад 50 оригінальних творів. Диригуючи, композитор мав безпосередній зв'язок із виконавцями, вільно застосовував поліфонічно-гомофонні роди. Кращі його твори для жіночого хору — це „Виростеш ти, сину” на слова В. Симоненка, супровід на фортепіяні; „Чорнобривці” на слова О. Доріченка, із баритоновим сольо, супровід на фортепіяні або з оркестрою; „Колискова”, „Вечірня година”, „Ой не зникли золоті терни” — всі три пісні на слова Лесі Українки. З більших його хорових творів — композиції на жіночі голоси до слів Тетяни Федорової, едмонтонської поетки, а саме: „Весняна пісня”, „Шумить далека верховина”, „Розвилися прапори” — кожна пісня в супроводі фортепіяно або оркестри.

Заходом Ліги українських католицьких жінок при катедрі св. Йосафата видано Яременків співаник *Сонечко* (Едмонтон, 1972), розрахований до вжитку в дитячих садочках, рідних школах та українських молодечих організаціях. Книжка має 15 пісень, кожна з фортепіяновим супроводом. Усі ці твори короткі, ритмічно й мелодійно дуже відповідні для дітей. Мелодії простенькі, легко сприймаються, зате супровід у деяких піснях вимагає технічно заваншованого піяніста. Книжка творить досконалу цілість. На спеціальну увагу заслуговують пісні „Сонечко”, „Соловейко”, „Колискова”, „Веснянка”, „Молитва” і „Жучок-горбачок” — остання на слова „американця” Миколи Щербака, де композитор

дуже відважно застосовує модерні звороти, спеціально в супроводі, який побудований на дисонансових акордах.

З-поміж хорових творів варто наголосити „Службу Божу”. Цитуємо відгук д-ра П. Маценка про Яременкові композиції:

... глибоко українські твори. Тексти їх оспівані з відчуттям, контрастно-колеритно, але завжди лагідно. Це виявляється у веденні музичних ліній та їх плетінь. Цей стиль панує і в його співах „Служби Божої”. Всі твори співно-виразні, проникливі й радо приймаються слухачами, що й потрібне для Церкви.²

Заслуговують похвали твори хорові й сольоспіви, написані до слів українсько-канадських поетів. Майже скрізь у них тече глибока лірика — у музиці та в словах. У цих піснях чуємо вплив поезії на вокальну лірику, бо при створенні ліричних романсів слово здебільшого є провідним фактором і саме воно дає життя ритмові, якому підлягає мелодія в цілому.

Першою композицією на слова місцевих поетів були „Фіалочки сині” Дана Мура. Це пісня-романс для сопрано з фортепіяновим супроводом. Далі йде того ж поета „Моя весна”, надрукована в першій книзі *Північного саява* (Едмонтон, 1964) — для сопрано з супроводом на скрипці і фортепіяні. Ясно помічаємо вплив слова на музику. Пісня починається у Д-мінор відповідно до слів „Вже не одна весна шумливо відцвіла” і з часом переходить до рефрену „А ти, моя весна, прекрасна, чарівна, і будеш все цвісти в моєму серці ти”. Тут мелодія модує у ф-мажор, повний соняшного відчуття. В іншій пісні, „На річці” на слова Д. Мура, бачимо такий самий характеристичний перехід мелодії з мінору в мажор. Формою ця композиція, як і „Моя весна”, — пісня-вальс.

„Не хились, калинонько”, на слова Д. Мура, видано музичним видавництвом „Ярсер” 1973 р. Як згадує композитор, „самі слова підказували мелодію”. Поезія повідає про тугу дівчини за поляглим у бою любим стрільцем. Фортепіяновий супровід починає інтродукцію на чотири такти легким повторним мотивом, що нагадує

2 П. Маценко, С. Яременко композитор, (Вінніпег, видавництво *Новий шлях*, 1974), стор. 22.

шепіт калинового віття. Хор (жіночий) входить непомітно, супровід далі продовжує той самий мотив. У тих місцях, де поезія проявляє тривогу, музика-мелодія прискорює темпо й набирає хвилювання. Кінчається пісня спокійно, наголошуючи акорди, певні фрази, що висловлюють надію на краще. Через усю композицію йде супровід, який своїми легкими акордами й пасажами творить дуже відповідне тло. Інша пісня „Мережі”, на слова того ж Д. Мура, присвячена вокальному ансамблеві „Мережі”. Тут повно мажорних тонів у піднесеному дусі, написана у формі АБА. Частина А — це наче повторний рефрен, у частині Б повторюються поодинокі строфи. Пісня була б дуже ефектовна, коли б до неї був доданий оркестровий супровід. Одна з найновіших пісень на слова Д. Мура, шоста, — це „Коралі” для сопрано з фортепіановим супроводом. Характер і стиль цієї композиції дуже сучасний. Форма пісні, як і попередні, з модуляційним повторенням.

Композитор написав два музичні твори на слова Богдана Мазепи — „Перші сніжинки” та „Моєї незабутньої”. Обидві пісні ліричної форми. „Перші сніжинки” створено в Е-мінор, що у рефрені модулює в Е мажор. Це характеристичне для пісенної творчості С. Яременка. Супровід побудовано на легких пасажах, що надає всій пісні легкості.

Дуже цікаві своєю музичною формою і мелодією дві композиції, написані на слова Яра Славутича. „Саскачеванка” (із збірки *Завойовники прерій*) — це романс для однорідного хору. Композитор згадав у розмові, що цей твір глибоко вплинув на нього, і він узявся створити музику. Пісня нагадала композиторові рідний край — широкі аккерманські степи. Так і постала музика. Ця в першій частині починається заспівуванням першого сопрано широкою мелодією. В другому повторенні сопранова партія переходить у т. зв. підголосок, а провідну мелодію співає друге сопрано. Цей спосіб виконання є дуже характеристичний для степової частини України. Романс написано в дусі народних пісень у двох частинах. Ноти надруковано в третій книзі *Північного сайва* (1967) і видано окремою відбиткою.

Інша композиція на слова Яра Славутича — це

„Дует Мазепи й Мотрі” з опери *Мазепа*, над якою працював ще композитор Микола Фоменко в Нью-Йорку, але встиг написати лише увертюру, музику до „Монологу перед шаблею” та ще дещо. С. Яременко хоче в дуеті передати психологічний характер літнього гетьмана й молодій дівчині. Сама інтродукція, з виразним ритмічним малюнком, показує прямолінійність Мазепи й виразну мету його змагань. Цей музичний мотив повторюється кожного разу, коли співає гетьман, що створює своєрідний ляйтмотив. Темпо пісні змінюється відповідно до слів. Форма твору — АБА з малою зміною наприкінці, що нагадує коду. Гармонія твору неоромантична. Було б добре, якби цей дует видали друком. До речі, згаданий „Монолог перед шаблею” М. Фоменка виконав М. Мінський (платівка *Гетьмани*).

До творів на слова місцевих українсько-канадських поетів треба ще захарувати „Рідну пісню” (текст О. Черненко) — для середнього голосу в супроводі фортепіано.

Свого часу дуже влучно схарактеризував творчість С. Яременка відомий музиколог д-р Павло Маценко:

В основі праць композитора бачимо розрішення гармонічно-поліфонічних форм у його особливому українському стилі. В тому захована естетика оформлень. Його музика своєрідно глибока, інколи з тяжко опізнаною чутливістю і з великим значенням захованих у ній психологічних основ: гармонія його творів напружено емоційна і носить усі ознаки сучасно-романтичних позначень, що проявляється в неочікуваній чутливості альтерацій, які, як світлячки в темну ніч, ведуть до відкриття несподіваних емоційних образів.³

С. Яременко одночасно творить інструментальну музику, маючи вже понад 25 таких творів, серед яких на особливу увагу заслуговують: „Квартет у Е-мінорі” для смичкових інструментів (у чотирьох частинах). Це музичний твір циклічної форми, до якого входить кілька самостійних частин, що об’єднані спільною ідеєю. „Квінтет для духових інструментів” (флейт, гобой, кларнет, фагот і ріг) також у чотирьох частинах. „Симфонічна поема” створена для камерної оркестри в одночастинній вільній формі в С-мінор. „Балада” написана для сольо гобоя й валторни в супроводі смичкової оркестри.

³ Там же, стор. 26.

Її виконала двічі симфонічна оркестра у місті Герн у Голляндії.

26 березня 1974 р. в Едмонтоні відбувся, перший у Канаді, симфонічний концерт української музики під орудою П'єра Етю. В програму концерту входила „Симфонічна поема” С. Яременка. Про успіх цієї композиції писала в рецензії Неоніля Цегельська-Дмитрук:

Оркестра виконала зі справжнім розумінням і дуже вдало її другу частину, яка складалася з трьох менших частин. Перша „Андантіно” має елегантний характер. Спокійна мелодія звучала делікатними тонами поодиноких інструментів або виступала повним звучанням оркестри. Тихий настрій басарабської ночі дуже влучно тут відданий. Друга частина „Аллегровіво” повна життя й темпераменту. Приходять до голосу сили розбурханої природи... Оркестра перейшла в третю частину „Анданте Кантабіле”, в якій домічувалася мелодія в характері глибоко експресивному. Ця частина є гарним закінченням другої частини „Симфонічної поеми”, в якій композитор справді переконуюче передає містерію басарабської ночі над Чорним морем.⁴

До інструментальних творів С. Яременка треба зарахувати композиції для фортепіано, написані для різного віку виконавців, однак вони вимагають переважно добре розвинутої піаністичної техніки. Будучи членом Alberta Registered Music Teachers Association в Едмонтоні, С. Яременко виступає часто зі своєю музикою на речиталях, призначених для канадських композиторів. Ось що пише про це чужинна преса:

Проф. Яременко, знаний педагог і український композитор, виступив у тій програмі з двома баладами на скрипці з фортепіаном. Музика обох балад зраджує родовід композитора. Вона перепоєна українським духом. Раз жвава й співуча, в роді українських шумок, то знову героїчна і піднесла. Скрипкову партію виконав композитор. Пані Марія Дитиняк у трудній партії фортепіану показала свою артистичну вмільість і велике технічне опанування клявіатури, за те все зачаровані слухачі обдарували виконавців рясними оплесками.⁵

4 Неоніля Цегельська Дмитрук, „Едмонтонська симфонічна оркестра з українською програмою”, *Українські вісті*, 11 квітня 1974 р.

5 „Виступ проф. С. Яременка”, *Новий шлях*, 9 червня 1962 р. за тижневиком *Związkowies*, 4 квітня 1962 р. (рецензія Ванди Буської).

Переглядаючи культурну хроніку едмонтонської промади, бачимо, що у всіх більших імпрезах української спільноти С. Яременко брав участь як диригент хорів, диригент оркестр, скрипаль-виконавець та великою мірою як композитор. Доводилось йому також оркеструвати й давати музичне оформлення до багатьох театральних вистав. З них замітніші — музичне оформлення до *Лісової пісні* Лесі Українки (1955), „Дай серцю волю, заведе в неволю” (1953), *Украдене щастя* І. Франка (1966), „Казка темного бору” А. Коломийця (1966). Недавно композитор створив „Пригоди української книжки”, музичну п’єсу для молоді (лібретто Ганни Черінь із Чикаго). Музику написано відповідно до віку дітей, у тому самому стилі, що й у пісні у співанику *Сонечко*.

Багато творів композитора награно на грамофонних платівках. Варто згадати такі композиції: „Чорнобровці” — співає баритон Ярослав Щур у супроводі вокального ансамблю „Мережі” та оркестри; сольоспів „Ластівка” на слова Р. Братуня, при фортепіяні — Валентина Доброліж. Обидві пісні — на платівці Я. Щура. Пісні „Шумить далека верховина”, „Розвинулись прапори”, „Весняна пісня” (всі на слова Т. Федорової) та „Саскачеванка” (слова Я. Славутича), виконані жіночим хором „Верховина” при ОЖ ЛВУ під орудою самого композитора, включено на платівку „Шумить далека Верховина”. Пісню „Мережі”, виконану вокальним ансамблем „Мережі”, награно на платівці „Мережі”.

С. Яременко — композитор, диригент, виконавець і педагог — людина багатогранна і працююча. Як композитор він „духово й фахово передає слухачам у різних музичних формах і жанрах своє психологічно-естетичне відчуття й розуміння духовних переживань народу, які переходять у піснях”.⁶

6 П. Маценко, стор. 28.

ДО СТОРІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В МАНІТОБІ
1874 — 1974

Хоч історики українського життя в Канаді не можуть досі погодитися щодо початків українського поселення й висувають різні дати прибуття „перших українців” до Канади (1817, 1874, 1891), то для мовознавців справа дати першого вживання української мови й появи першої української місцевої назви — *Хортиця* — безспірна: 1874 р. прибули перші групи меннонітів із України до південної Манітоби на постійне поселення; вони принесли з собою не лише німецьку, але й російську та українську мови, відомі їм із прибраної батьківщини — України. Вони ж рік опісля, тобто 1875 р., „охрестили” дві оселі назвою *Хортиця*: одну — *Chortitza* біля Мордену в південній Манітобі, другу — *Chortiz* біля Св. Анни під Вінніпегом (останню змінено 1967 р. на більш германську — *Рандольф*).

На те, що менноніти знали та вживали українську мову, щонайменше в Манітобі, є такі докази:

1) Авторове інтерв'ю з Василем Ілиняком (Єлиняком) у селищі Чіпмані в Альберті 28 серпня 1953 р., під час якого цей піонер кількакратно заявляв, що він порозумівався з манітобськими меннонітами „по-нашому”, а навіть подав деякі цитати з розмов (напр. „А то не йде пріх у рот, але з рота віходить пріх”).

2) Включання й досі в концерти співочих меннонітських гуртків українських пісень, яких слова не лише старші співаки, але й молодше покоління, вимовляють бездоганно (напр., концерти у Вінніпезі 1963 й 1972 та інш. років, на яких автор був присутній і поздоровляв диригента за прекрасне виконання українського репертуару).

1 *Матеріяли до українсько-канадської фолкльористики й діалектології* (Вінніпег, УВАН, 1959), т. 1, стор. 21 та інш.

3) Донос до Президента Манітобського університету д-ра Г. Г. Савндерсона на всіх членів відділу славістики, у 1968 р., в якому (український) автор твердив, що єдиний, хто добре знає українську мову у відділі — це менноніт д-р Генрі Д. Вібе (див. архів автора під гаслом „Манітобський університет”).

4) Факт із 1973 р.: в селищі Вітмарсум у Парані, Бразилія, автор зустрів старого менноніта, з яким говорив по-російському й по-українському; він був із Манітоби (див. архів автора під гаслом „Паранський університет”).

Є ще й інші докази на те, що українська мова в меннонітських устах була відома в Манітобі вже 1874 р. Все ж і сказаного досить, щоб її історію в Канаді починати з цієї дати. Мавши первісно центральне (наддніпрянське) діалектне забарвлення, вона прийняла західньо-український (наддністрянський) характер із приїздом українських мас із Галичини, Буковини, Закарпаття. За сто років свого існування й розвитку ця мова збагатилась багатьма словами та зворотами англійського походження, „сканадизувалася”, але не змінила своєї структури — флексійної, синтаксичної. Крім різноманітного фолкльору й пісень, створено цією мовою багату літературу (поезію, прозу, драму), наукову літературу, публіцистику тощо. Тому твердити, що в Канаді існують тільки дві літератури — англо- й франкомовна² — це вияв не лише незнання канадської культурної дійсності, але негідна науковости дискримінація всіх інших літературних надбань, включно з українською. Українська мова в Канаді здобула, з великим укладом енергії української спільноти, своє місце в публічних школах, в університетах, у засобах масового зв'язку (преса, радіо й телебачення), а теж спорадично з політично-промадсь-

2 Пор. твердження Н. И. Ванникової: „Канадская словесность включает англо-канадскую и франко-канадскую литературу. Такое двуязычие литературы связано с тем, что основное население Канады, представляющей собой федеративное государство, состоит из канадцев, говорящих на английском языке, и канадцев, для которых родной язык - французский” у праці: *Современная зарубежная литература: Канадская литература на французском языке (1945-1965)*, Москва, „Высшая школа”, 1969, стор. 3.

кому житті: у федеральному й провінційних парламентах, у виступах прем'єр-міністрів, провінційних прем'єрів, міністрів, послів, сенаторів тощо. Українська мова на Заході, зокрема в Манітобі, була атрактивною для інших слов'ян, головно поляків і словаків, які приймали її в щоденний ужиток; та й багато неслов'ян, напр., ісландців, євреїв, а то й індіан, засвоювали собі її, якщо не в цілому, то хоч у фразах чи окремих термінах. Тут варто згадати, що в канадських офіційних переписах (цензусах) за роки 1941 і 1951 число українсько-мовних канадців перевищало число справжніх українців за національною („етнічною”) приналежністю:

1941: („етнічних”) українців 305.929, українських мовлян 313.273

1951: („етнічних”) українців 345.043, українських мовлян 352.323.

Щойно пізніші декади показують спад числа українських мовлян:

1961: („етнічних”) українців 473.337, українських мовлян 361.496

1971: („етнічних”) українців 580.660, українських мовлян 309.855.

Як мовознавця, члена Королівської Комісії для Двомовности й Двокультурности в Канаді, в роках 1963-1971, а теж як автора конституційної поправки до Британського Північно-Американського Акту з 1867 р., мене цікавив і цікавить соціо-лінгвістичний аспект української мови в Канаді, а зокрема її правний, конституційний стан у Манітобі, в інших степових провінціях та в цілій країні.

Насамперед треба ствердити, що поширення української мови в Канаді неоднакове. У степових провінціях українська мова має свою *тяглу територію* (contiguous territory), що йде смугою від південно-східньої Манітоби в північно-західному напрямкові аж до Піс-Ріверу в Альберті. Це основна територія української мови не лише географічно-статистично (понад 10% мовлян), але й історично (найстарше населення). Решта Канади на схід і на захід від степових провінцій — це терен розсіяння, терен *енклявних* скупчень українських мовлян, чи вони

в Кенорі, Торонті, Оттаві й Монтреалі, чи у Ванкувері, Вікторії й деінде.

Це основне ствердження мовних „реалітетів” важливе для планування кожної акції на захист української мови в Канаді. Воно було вирішальне у праці автора як мовного „Б-Б комісара” в 1963-1971 рр. Принцип здобуття мовних привілеїв для української *тяглої території* й переконання, що коли щось здобудеться для неї, то воно автоматично буде перенесене („апліковане”) й на *енклявні* поселення, був основним рушієм у праці. Тому зайвими (й недоречними) були завваги, мовляв, підписаний „забув” про українців у Торонті, Оттаві, чи Ванкувері, а „дбав” тільки про Вінніпег, Саскатун, Едмонтон...

**

Щоб глибше зрозуміти увесь комплекс справ із легальним (конституційним) положенням української мови в Манітобі, треба повернутися до історії.

Як відомо, 1870 р., після невдалого виступу Люї Рієля, зорганізовано Манітобу як першу додаткову провінцію до федерованих у 1867 р. Горішньої й Долішньої Канади (тобто Онтарію й Квебеку), Принц-Едвардового Острова й Нової Шотляндії.

Хоч уже тоді в новій політично-адміністративній одиниці, якою стала Манітоба, говорили щонайменше трьома мовами: англійською, французькою й крі-індійською, до офіційного державного вжитку допущено лише дві з них: англійську та французьку. На основі параграфу 133 Британського Північно-Американського Акту з 1867 р., змодифікованого в параграф 23 т. зв. Манітобського Акту з 1867 р. (*The Manitoba Act*), „офіційними” мовами нової провінції стали англійська та французька.

З початком 1870 років мовний образ Манітоби почав мінятися: приїхали на поселення ісландці („шлянди”, як пізніше називали їх українські сусіди), а після них менноніти, поляки тощо. У 1880-1890 роках почали приїждити українці.

Тим часом, наспіли події, що мали далекосяглі наслідки в мовній політиці Манітоби. У 1890 р. змінено

правний статус французької мови. Окремим законом Манітоської легіслятури усунено її з парламентарного вжитку й тим самим зрівняно її в правах із іншими „неофіційними” мовами у провінції, головню з німецькою, іслядською та українською.

Як свого роду відшкодування за цей перший лінгвіцидний акт уведено в Манітобі в життя окремим актом-договором між провінційним і федеральним урядами (відомим під назвою „Грінвей-Льоріє договір” із 1897 р.) привілеї для двомовних шкіл (англо-французьких і англо-іншомовних узагалі). Конкретно на основі цього акту організовано в Манітобі англо-французькі, англо-німецькі, англо-українські та англо-польські школи відповідно до мовних потреб даної околиці. Коли йдеться про українську мову, то тут треба відзначити такі три важливі справи:

1) На основі договору Грінвей-Льоріє українська мова набула вперше в Канаді прав викладової мови, тобто мови навчання в школі;

2) Українська мова була вперше легалізована державним провінційно-федеральним актом не лише теоретично, але через творення й ведення двомовних англо-українських шкіл — фактично: іншими словами, вона стала однією з визнаних державною канадських мов;

3) Українська мова в Манітобі була *де юре й де факто* зрівняна в правах і привілеях із французькою, колись (до 1890 р.) другою офіційною мовою провінції.

Ці три застосування з кінця XIX ст. були й залишаються дуже важливими для легального статусу української мови в Манітобі, а то й у Канаді взагалі: вона вже 1897 р. набула „громадянство”, стала „канадською” мовою. Правда, в той час не знайдено ще відповідного диференційного терміну для точного означення становища англійської мови впорівнень, напр., до української. Для першої існував термін „офіційна” (федеральна) мова, для української (а разом із цим для французької, німецької, польської, іслядської) ніякого спеціального означення не було. Їхній статус був визнаний не щодо форми,

а щодо змісту. Щойно пізніше, у 1960 роках завдяки авторові цієї статті введено термін „обласна” (регіональна) мова.

Мовна політика Манітобського уряду з кінцем XIX й початком XX ст. виправдалася вповні. Двомовні школи зразково виконали своє завдання. На заході Канади виховувався тип нового „двомовного й двокультурного” канадця, що був органічно зв'язаний зі своєю рідною (традиційною) культурою та одночасно був добрим канадським громадянином.

На жаль, мовна чи пак двомовна ідилія в Манітобі тривала не цілих двадцять років. 1916 р. стався другий лінгвіцидний акт — скасовано двомовні школи й запроваджено скрізь єдину англійську мову як викладову. Не допомогли прохання, протести й навіть такі акції, як виїзд багатьох меннонітських родин до Мехіко, щоб зберегти рідну мову. „Вавилонська мовна неволя” протривала в Манітобі приблизно півсторіччя. Щойно в 1960 роках зайшли зміни: французька мова повернулася до статусу з 1897 р., стаючи на рівні з англійською викладовою мовою у школах, а українська (а з нею й німецька) була введена як предмет навчання в державних школах та в університетах.

Праця Королівської Комісії для Двомовности й Двокультурности в 1963-1971 рр. та Офіційно-мовний Акт із 1969 р. мало змінили статус української мови в Манітобі й Канаді взагалі. Становище автора цих рядків, висловлене раз 1967 р. в його меншинному рапорті в першому томі цілого *Б-В Рапорту*, а потім у додаткових рекомендаціях урядові Канади, здепонованих у парламенті прем'єр-міністром П. Е. Трудо 7 квітня 1971 р., не мало покищо впливу на хід подій. Українській мові не признано ніяких конституційних прав ані в Канаді, ані в Манітобі. Вона дальше залишається на статусі „неофіційної” мови, хоч має всі дані, щоб стати третьою мовою — за нашою термінологією — „обласною” (регіональною) на тих теренах, де щонайменше 10% населення її вживає. Рекомендації автора залишаються програмовими для майбутніх зусиль у цьому напрямі. Містимо їх у дослідному англійському тексті разом із рекомендаціями Української Наукової Ради в Канаді, як свідоц-

тво зрілості української громадської думки в роках „канадської кризи” (1860-1975).³

Рекомендація з меншинного рапорту Яр. Рудницького 1967 р. свідчить про це. Тоді Королівська Комісія для Двомовности й Двокультурности рекомендувала для „інших етнічних мов” таке:

Nothing in this section shall be taken to diminish or restrict the use, as established by present or future law or practice, of any other language in Canada.

In interpreting the above recommendation, the Commission stated as follows:

Subsection 5 is added to make it clear, in giving these guarantees for the use of the English and French languages, no rights to use any other languages are being diminished, whether such rights already exist or might be established in the future. The presence of two official languages in Canada definitely does not mean that other languages have no right to exist. Obviously they will be used in personal relationship and group activities; they may be taught as academic subjects in the public education system or used for instruction in private institutions and in religious services. Certain languages, such as German, Ukrainian, and Italian, have already received some form of local or regional recognition. In future, whenever a sufficient number of Canadians ordinarily use a language other than English or French—Ukrainian, for example—and evidently wish to maintain it, this recognition might be broadened and even confirmed by law or regulation. We do not feel that this contradicts our principles in any way, for in all cases English and French will retain their official status. Rather, it would be a way of showing respect for minorities using languages other than English and French, and of recognizing their contribution 'to the cultural enrichment of Canada'. We shall consider this matter in the Book dealing with the other ethnic groups.

(RCB&B, I, pp. 135, 137).

3 Все ж як свідoctво її незрілості було захоплення політикою „багатокультурности”, проголошеною в Парляменті Канади 8 жовтня 1971 р. По-перше, ця політика була ніщо інше як прийняття всіх рекомендацій Королівської Комісії з четвертого її Рапорту (1969), який дехто гостро критикував; по-друге, конституційне визнання української мови, за яке змагався підписаний у першому томі Рапорту з 1967 р., а опісля в окремому меморандумі, здепонованому в Парляменті Канади прем'єр-міністром П. Е. Трудо 7 квітня 1971 р. є далеко важливіше як спорадичні дотації уряду на українські конференції, хори, танці й т. п.

У протилежність до цього підписаний рекомендував ось що:

Recommendation of Commissioner J. B. Rudnyckyj in his *Separate Statement re leading (major) immigrant languages: German, Italian, and Ukrainian (besides Eskimo - Indian)*:

Notwithstanding anything in this section, any language other than English and French used by 10 per cent or more of the population of an appropriate administrative district of a province or territory shall have the status of a regional language; the legislation of the provisions for regional languages shall be vested in the governments concerned.

(RCB&B, 1, p. 168).

Українська Наукова Рада Канади у Вінніпезі також видала свій *Blueprint for the B.N.A. Act, Section 133*; A Simplified Version of B. & B. Rudnyckyj's Formula Submitted to the Government of Canada by the Ukrainian Canadian Council of Learned Societies, Winnipeg, Canada, January 22, 1968.

Зацікавлених цією справою відсилаємо до цього далекойдучого документу.

Петро Саварин

ДВОМОВНІ САДОЧКИ ТА УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙСЬКІ ШКОЛИ В ЕДМОНТОНІ

3 січня 1974 р., в п'яти школах Едмонтону почалися українські дитячі садочки як перший крок до відновлення двомовних шкіл у провінції Альберті. Діти, що вчилися у цих дитячих садочках, восени перейшли до першої кляси українсько-англійських шкіл, на експериментальній основі, але експерименту, який не може не вдатися. Про двомовні українсько-англійські школи підчас першої світової війни можна довідатись із статті Михайла Хом'яка.¹ Як відомо, навчання української мови в середніх школах Альберти ведеться від 1959 р. Зразу це було лише в X - XII клясах, а від 1968 р. — в клясах VII - XII.

Про навчання української мови від першої кляси люди лише мріяли, поки не взялися за цю справу комітет багатокультурности при Клубі українських професіоналістів і підприємців та КУК у такому складі: П. Саварин, д-р М. Лупул, Л. Діжур, В. Костац, Г. Барабан, Р. Дзеник і Р. Осташевський, а також тодішній голова КУК Я. Росляк. Цей комітет багатокультурности домігся 1971 р. зміни провінційного шкільного акту, який визнав за всіма етнічними групами право на навчання рідної мови. Іронія була однак у тому, що уряд прем'єра Строма ще того самого року провалився, а коли прийшов новий уряд, тоді треба було все починати спочатку. Однак комітет багатокультурности не дав справі заснути і виробив новий „бріф” до нового уряду. Почалися переговори, листування й т. п.

12 березня 1973 р. в „Роял-Гленорі” відбулася зустріч комітету багатокультурности з кабінетним комітетом у

1. Михайло Хом'як, „Український внесок у шкільництво Альберти”, „Західньоканадський збірник”, I, (1973).

справах освіти, а саме з міністром освіти Лю Гайндменом, міністром вищої освіти Джім Фостером і міністром праці д-ром Альбертом Гоголем. Зустріч була успішна. Міністри виявили зрозуміння проблеми навчання інших мов і зажадали від нас у тій справі окремого листа. Такий лист був приготовлений і висланий на руки міністра освіти Лю Гайндмена 26 березня. Відповіді не було аж до 10 липня 1973 р. Але коли вона прийшла, то була позитивна. Ми домоглися такого:

- а) Уряд дав згоду на двомовну систему навчання (українсько-англійську) на трирічній експериментальній основі, починаючи 1974 шкільним роком.
- б) Уряд погодився фінансувати довіз учнів, шкільні підручники, посібники й матеріали, включно з їх приготуванням.
- в) Уряд пообіцяв заангажувати координатора навчання української мови в державних школах Альберти, якого українці домагалися ще півсториччя тому.

Одержавши відповідь від міністерства освіти, комітет багатокультурности почав думати, що треба робити, щоб почати навчання в першій класі. У міжчасі, тобто підчас ваканцій, сталася подія, що великою мірою розв'язала проблему: вчительки Ф. Пелех і К. Чернявська почали організування українських дитячих садочків у системі Early Childhood Services. Будучи членами Альбертського товариства учителів української мови, вони не лише подбали про створення українських дитячих садочків, але й звернулися по допомогу до комітету багатокультурности. 24 вересня 1973 р. комітет багатокультурности на своїх зборах усвідомив добру нагоду — одним пострілом убити двох зайців: узятися за організування садочків, маючи на увазі те, що вони стануть основою першої класи двомовної українсько-англійської школи. Дитячі садочки створено при обох шкільних системах, тобто при публічній і сепаратній. Дорадниками батьківських комітетів, що допомагали справі, стали д-р М. Лупул і П. Саварин. Головою призначено Марію Фляк, яка відразу ж була вибрана батьками з публічних шкіл, а опісля й батьками з сепаратних шкіл.

Відтоді відбулося багато сходин батьківських комітетів у цій справі: комітет сепаратних (католицьких) шкіл мав свої збори 16, 22 й 29 жовтня та 3 грудня 1973 р., а комітет публічних шкіл мав свої збори 18, 20 й 27 вересня, 15 й 30 жовтня, 22 листопада, 6 й 14 грудня того ж року. Секретарем публічного комітету вибрано Лесю Талпаш, а католицького — Івана Кухаришина; скарбником публічного — пана Ковалика, а католицького — пана Сирника. Спільні збори обох комітетів відбулися 28 грудня в пластовому домі. Вирішено: а) всі оплати й датки збирати до однієї каси й виплачувати з однієї каси всі кошти, не зважаючи на те, що дітей з публічних шкіл зголосилося 65, а католицьких лише 31; б) за фінанси відповідатиме окремий комітет, до якого, крім скарбників, вибрано пань Пелех і Стефанюк і пана Данила Ковбасюка; в) батьки мають платити по \$10.00 на місяць від дитини; г) звернутися до українських католицьких і православних парафій із проханням зібрати по \$10,000.00. Незабаром схвалено вчительок, а саме: Й. Дучмінську, І. Кухаришин, М. Пастушенко та П. Цимбалюк; асистенток — М. Калинську, Н. Мисак, І. Онуферко, В. Славутич та О. Штендеру. Було визначено, що навчання має відбуватися в школах Клера Тайнер, Грендв'ю Гайтс, Вудкрофт, Ст. Метюс і Прінстон. Оголошення про дитячі садочки були в газетах, по радіо, в телебаченні, по церквах і т. п. Окрема подяка належиться Петрові Олюкові за оплачення оголошення в *The Edmonton Journal*, а Григорієві Барабашеві — за оголошування в телебаченні. Варто згадати, що більшість дітей зголосилася завдяки оголошенням в англomовних часописах.

Заходи в справі садочків і першої класи треба було обговорювати зі шкільними радами та офіційними чинниками. Крім праці шкільних комітетів під головуванням М. Фляк, які сконцентрували свою увагу на рекрутування дітей та вчительок і асистенток, треба згадати ще таке:

12 листопада 1973 р. — зустріч проф. М. Лупула, П. Саварина й посла Василя Дячука з д-ром Гейстінгсом, керівником програми, який пообіцяв від осені 1974 р. фінансувати дитячі садочки з урядової каси.

16 листопада — розмова П. Саварина і проф. М. Лу-

пула з міністром культури Г. Шмідом, який пообіцяв сумою \$12,000.00 допомогти в організуванні садочків із бюджету свого міністерства (пізніше збільшив до \$19,350.00).

12 листопада — спільні наради комітету багатокультурності з управою батьківських комітетів, щоб перевіршити наслідки.

22 листопада — зустріч П. Саварина і проф. М. Лупула з суперінтендантом католицьких шкіл, Г. МекНілом, у справі шкіл та садочків.

27 листопада — проф. М. Лупул та Я. Росляк складають раді публічних шкіл „бріф”.

10 листопада — П. Саварин і проф. М. Лупул складають „бріф” раді католицьких шкіл. Уряд погоджується на садочки відразу, а на першу клясу — в „принципі”, з причини браку фінансів, програми й т. п.

3 грудня — М. Фляк і П. Саварин були на спеціальних зборах батьків парафії св. Василія.

21 грудня — Леся Талпаш, проф. М. Лупул і П. Саварин говорили на тему української мови в дитячих садочках і школах на телебаченні.

22 грудня — зустріч Саварина й Лупула з міністром праці д-ром Альбертом Гоголем у цій справі.

26 грудня — наради Лупула, Росляка й Саварина у справі відвідин міністра освіти Лю Гайндмена.

27 грудня — зустріч комітету багатокультурності з міністром Лю Гайндменом у парламенті, в присутності міністра культури Г. Шміда.

Після того як провалилася двомовна система навчання в Альберті, Саскачевані й Манітобі в 1916-17 роках, довелося чекати понад пів сторіччя, щоб її знову урухомити. Нагода саме тепер, від 1972 р., коли прем'єр Трудо проголосив багатокультурність у Канаді, була використана: дитячі садочки з успіхом існували від січня до кінця червня 1974 р.

Канада буде сильна культурно, якщо культурно сильні будуть поодинокі етнічні групи, які її заселяють. Ланцюг міцний лише тоді, коли міцні поодинокі його кільця. Ще за першої світової війни в західних провінціях Канади були двомовні українсько-англійські школи. Згодом їх не стало: переміг шовінізм англо-сакського уряду.

Українсько-мовних учителів замінено англійцями. Для шовіністів того часу, Дж. Р. Бойла, міністра освіти в Альберті, і Р. Флечера, шкільного інспектора, вчення про навчання матірною мовою педагогів-філософів, таких як Монтьєн, Лок, Руссо, Песталоцці, не означало нічого. Українські школи скасовано, акт змінено, і життя попливло, здавалося, своїм звичайним руслом. Але не можна вбити в людині гону до життя, любови до рідної матері, до рідної культури, а зокрема — не вбити їх у нації, що нараховує десятки мільйонів у світі. І має за собою тисячорічну традицію.

У п'ятдесятих роках відроджується рух за навчання української мови у школах Альберти. 1959 р. в середніх школах Альберти була щодня одна година української мови. Згодом показалося, що однієї години мови на день, у середніх школах, замало! І запізно! Педагоги прийшли до переконання, що навчання мови треба починати від коліски. І тому комітет багатокультурности, створений при едмонтонському КУПіП у січні 1971 р., про склад якого вже згадано, почав акцію за зміну шкільного акту і за зміну політики уряду Альберти щодо освіти взагалі. У наслідок, 14 квітня того року виготовлено „бріф”, який передано на руки прем'єра Г. Строма. До делегації входили: П. Саварин (голова), Л. Дікур (секретар), Р. Дзеник і (екс офіціо) Р. Осташевський, голова едмонтонського відділу КУК, та д-р Л. Г. Фарина, голова КУПіП. З боку уряду в півторогодинній аудієнції взяли участь прем'єр Г. Стром, міністер освіти Р. Кларк, міністер юстиції Е. Гергард та міністер культури А. Головач.

Однак справа рушила щойно 12 березня 1973 р., коли то комітет багатокультурности відбув ширшу розмову з міністрами Лю Гайндменом, Дж. Фостером і д-ром А. Гоголем. Наші вимоги до вищезгаданих міністрів були висловлені в листі з 26 березня. Ми писали що вимагаємо двомовних українсько-англійських шкіл, координатора української мови й т. п. 10 липня прийшла від міністра Лю Гайндмена позитивна відповідь.

У вересні 1973 р. комітет багатокультурности вирішив почати більшу акцію. Почалося з візиту до суперінтендантів шкіл, пп. М. Стрембицького і Г. МекНіла, у зв'язку з листом від міністра освіти. Збори ради католи-

цьких шкіл відбулися 10 листопада, а ради публічних шкіл — 27 листопада. Обидві ради погодилися прослідити справу детальніше, мовляв, двомовні школи — справа поважна. Коли вже минав грудень, а від рад і міністерства освіти не приходило жодної вістки, наш комітет затривожився. Унаслідок міністер Лю Гайндмен зарядив інтер'ю на 27 грудня, на якому було узгіднено багато справ.

Проте дійсно ділові збори в справі двомовних шкіл відбулися щойно 25 січня 1974 р. У них взяли участь заступник міністра освіти д-р Дж. Грабі, д-р Ф. Лямору, д-р Дж. Торгенруд, д-р Дж. Джовнс, Г. МекНіл, П. О'Гара, проф. М. Лупул, П. Саварин і Л. Дікур. Виявилось, що шкільні ради не мають на двомовне навчання фондів і тому зволікають із рішенням. Аж коли міністерство освіти заявило, що фонди будуть, тоді ради вирішили завести двомовне навчання не лише „в принципі”, але в дійсності. У принципі ради заявили за двомовне навчання — католицька — 7 січня, а публічна — 14 січня 1974 р. Йшлося лише про час: починати восени 1974 р. чи пізніше.

На побаченні Саварина, Лупула й Дікура у міністра Гайндмена 11 лютого 1974 р. остаточно вирішено починати навчання восени 1974 р. Д-р Дж. Грабі, заступник міністра, поїхав тоді до Торонта переслухати одну з наших учительок, щоб дізнатися, чи може вона приготувати програму, а сам міністер освіти Лю Гайндмен листом із 13 лютого офіційно повідомив голів шкільних рад Едмонтону, Дж. Броссо і Дж. Фалконера, щоб теж почали готуватися. 23 березня The Edmonton Journal подав вістку, що Рада католицьких шкіл запровадить навчання у трьох школах: Сейнт Агнес, Сейнт Безил і Сейнт Метью, а рада публічних шкіл — у Клера Тайнер, Вудкрофт і Прінстон.

Вирішивши починати навчання восени 1974 р., уряд відразу мусів призначити людину, яка приготувала б усю програму. Вибір упав на вчительку української мови, пані Ксеню Турко, яка взялася до праці. Їй допомагає В. Славутич, яка відповідає за українські тексти. Крім того, шкільні ради призначили пань М. Задорожню

і Л. Сліпчук на координаторок навчання української мови, які теж узялися до праці.

Почалися вписи, на час писання цієї статті зголосилося понад півтори сотні дітей, що значить, що двомовне навчання у першій класі почнеться згідно з планом. Пішла до друку перша частина програми, розрахована до кінця 1974 р. Пані Турко та її помічники працюють уже над другою частиною. Не знати лише, чи буде достатня кількість фахових учителів. Непевна також політика федерального уряду: після виборів прем'єр Трудо усунув міністра Гайдаша, відповідального за багатокультурність, а його відділ передав міністрові праці Мунро. Одначе змаг за збереження рідних мов у Канаді продовжується, не зважаючи на труднощі.

Прим. у шор.: Навчання у двомовних українських класах відбувається з успіхом. Кількість учнів постійно зростає. 1975-76 навчального року в першій і другій двомовних класах кількох едмонтонських шкіл було понад 300 учнів. Видано також навчальні посібники та ілюстровані читанки для розвитку української мови в учнів, зокрема *Тут і там, Друзі*.

Петро Саварин

КЛУБ УКРАЇНСЬКИХ ПРОФЕСІОНАЛІСТІВ І ПІДПРИЄМЦІВ В ЕДМОНТОНІ

1960 — 1975

Едмонтонський Клуб українських професіоналістів і підприємців постав значно пізніше від Вінніпезького (1943). Проте сьогодні, п'ятнадцять років пізніше, він є одним із передових клубів у Канаді, і час уже про нього детально написати. Роки минають, відходять люди, забуваються події, на зміну старшим приходять молодші, яким треба знати, що діялося до них. „Історія — це вчителька життя”, — казали старовинні римляни, і горе тим, що їй не знають, бо роблять помилки, які робили їхні предки, чи не користають із досвіду своїх попередників.

У маленькій „книжечці фактів”, що її склав д-р Л. Г. Фарина до 10-річчя клубу, на початку, під заголовком „Ін меморіям”, видніє ім'я *Іван Ісаїв*.¹ Це він ще 26 червня 1958 р. на засіданні місцевого відділу КУК подав проєкт створення клубу, а 3 жовтня 1958 р., разом з автором цієї статті, скликав нараду осіб, зацікавлених тією справою. У статті „Засновано Клуб українських професіоналістів і підприємців” І. Ісаїв пише:

Проєкт створення такого клубу був обговорений два роки тому, 26 червня 1958 р., на засіданні місцевого відділу КУК. Справу цю доручено тоді І. Ісаєву. Після цього, 3 жовтня 1958 р., відбулися ширші наради зацікавлених тією справою осіб. Після докладнішого обговорення цієї справи, більшість учасників нарад погодилась, що і в Едмонтоні потрібний Клуб українських професіоналів і підприємців, такий, який є вже в інших більших містах Канади. Для дальшої орга-

1 *The Anniversary Fact Book, 1960-1970, and Membership Roster, Ukrainian Professional & Business Men's Club, Edmonton, Alberta.*

нізації праці вибрано два комітети: організаційний і статутівий...²

У склад організаційного комітету ввійшли адв. Петро Миськів — голова, адв. Петро Саварин — секретар та І. Ісаїв, Василь Середа, Нестор Марчишин і Григорій Йопик — члени. До статутівого комітету — адв. Петро Лазарович, проф. д-р Богдан Боцюрків, д-р Іван Смульський та адв. П. Саварин. На чергових зборах 2 лютого 1960 р. обговорено проект статуту і вирішено повести акцію за приєднання майбутніх членів. Тоді вибрали Василя Середу головою окремої комісії за приєднання членів. Засновуючі збори клубу відбулися в домі Українського Легіону 30 березня 1960 р. Головою був адв. П. Миськів, секретарем автор цих рядків, а адв. П. Лазарович зreferував статут. Після обговорення, коли В. Середа повідомив, що до клубу вписалося 69 членів, відбулось голосування над статутом, і його прийнято одностайно. Клуб став існуючим, і відбулися вибори першої управи, до якої ввійшли адв. Іван Дікур — голова, адв. П. Саварин — секретар, Володимир Базюк — скарбник і проф. д-р Б. Боцюрків, д-р Дмитро Мельник, В. Середа, Петро Лупул і Г. Йопик — члени. До контрольної комісії вибрано Петра Кулія, Володимира Білинського та інж. Михайла Бойка.³ У згаданій вище статті І. Ісаїв подає мету клубу:

Клуб українських професіоністів і підприємців має в загальному такі цілі: 1) поширювати українознавство в Канаді для ознайомлення співгромадян Канади з українською історією, культурою, традиціями та осягами; 2) заохочувати своїх членів до матеріальної підтримки й особистої участі в праці християнської церкви; 3) поширювати й підтримувати інші справи й проекти, які, на думку членів, заслуговують на підтримку; 4) витворювати й поширювати приятні взаємовідносини і побратимство поміж своїми членами.

Читач далі переконається, що мета зосталась та сама, що була досі. Хоч активність і питома вага клубу

2 Іван Ісаїв, „Засновано Клуб українських професіоналів і підприємців”, *Українські вісті*, 11 квітня 1960 р.

“First executive”, *The Edmonton Journal*, November 19, 1960;

“First executive”, *Record*, April 1, 1960.

3 Протоколи Клубу УПІП в Едмонтоні.

надзвичайно зросла, і далі зростає, але мабуть ніхто не знає, що в той же час, коли творився цей клуб, без огляду на релігійну приналежність, була в Едмонтоні спроба закласти чисто католицький клуб УПіП. Що так не сталося, треба завдячувати громадській зрілості Владимира Кир Ніля та більшості католицького активу. Релігійна приналежність, як і політична чи навіть територіальна, довгі сторіччя не дозволяла українцям йти разом до спільної мети, і ще й досі зрідка перешкоджає.

Хоча клуб засновано 30 березня 1960 р., офіційне його життя починається щойно 16 червня 1960 р., коли він був зареєстрований у провінційному уряді, під ч. 3388. Інкорпорацію безкоштовно перевів автор цієї статті, він же переклав статут на українську мову.⁴

Едмонтонський щоденник *The Edmonton Journal* подав про це вістку, разом зі зняткою першої управи, 19 листопада 1960 р. Писала також про це українська преса. Ось імена тих, що підписали інкорпораційні папери: адв. І. Дікур, І. Ісаїв, В. Базюк, адв. П. Миськів, В. Середа, Н. Марчишин, д-р Богдан Михайлишин, Володимир Мадай, Юрій Чорнел, д-р Антон Мартинюк, В. Білинський, інж. Микола Фляк, Маріян Страшок, Йосиф Трофимюк, Михайло Магус, Михайло Василишин, інж. Василь Кунда, адв. Йосиф Лазаренко, П. Кулій, Г. Йопик, проф. д-р Орест Старчук, д-р Микола Залеський, інж. Володимир Мацьків, Петро Лупул, Василь Костац, д-р Роман Лишак, д-р В. С. Невчас, д-р Д. Мельник, Семен Середа, Григорій Барабаш, д-р Іван Ярема, Петро Валуско, Михайло Буртняк, Іван Семків та автор цієї статті як свідок.

Рекрутування членства не йшло легко. Як звичайно, першими вписувались ті, що й так десь уже належали, тобто найсвідоміші, загартовані громадські працівники. Багато допомогло те, що чимало із членів-засновників мали свої бюро в самому центрі міста і часто зустрічались або й приятелювали. Центром таких зустрічей було бюро І. Ісаєва, що містилося в будинку Mari, або українська книгарня бл. п. Дмитра Фербея, де в обідню пору за-

4 П[етро] С[аварин], „Клуб українських професіоналістів і підприємців уже заінкорпорований”, *Українські вісті*, 26 жовтня 1960 р.

вжди можна було багатьох побачити. Особисті зв'язки і знайомства дуже важливі. Хоч немає між нами таких мопіканів, як І. Ісайв, д-р Іван Верхомин, адв. П. Миськів, адв. Д. Янда, Д. Фербей, Михайло Лучкович, інж. М. Фляк та інші, що були душею клубу, на їхнє місце прийшло молодше покоління.

Ще трудніше було накреслити „спільну” працю. Одні вважали, що клуб повинен вести просвітянську випробовану роботу, яку до цього часу й далі виконують УН-Дім, УНО та інші організації; інші домагались виходу „в світ”, тобто зв'язків із співгромадянами Канади інших походжень. Ні перші, ні другі не мали слушности, бо життя — це великий компроміс, не теза чи антитеза, а синтеза. Тому, як тільки поладнано справу членства та одержано від Українського Канадського Легіону згоду користуватися їхньою домівкою, клуб улаштував доповідь проф. д-ра Яра Славутича 7 листопада 1960 р. на тему „Українська мова в Альбертському університеті”. Незабаром запрошено проф. Грента Дейві, що говорив на тему „Суспільство та університет” — на першому бенкеті клубу 26 листопада 1960 р.⁵ Ще перед цим, управа клубу показала своє обличчя і той напрям, яким піде клуб, коли 21 квітня 1960 р. фінансувала обід для конференції вчителів української мови, а 14 липня 1960 р. схвалила даток на пам'ятник Т. Шевченкові у Вінніпезі. У той час голова й заступник клубу, І. Ісайв та І. Дікур, були у шкільному комітеті КУК (Ісайв — головою, а Дікур — секретарем), а секретар клубу П. Саварин — секретарем збіркового комітету на пам'ятник Т. Шевченкові. Тому не було труднощів із згаданими заходами.

Після проф. Г. Дейві прийшла черга знову на українську тему. Запрошено великого приятеля українців проф. Джорджа Симпсона, що 24 лютого 1961 р. промовив на тему „Шевченко й визволення України”.⁶ Честь і слава йому за це! Треба тут згадати, що коли місяць

5 П[етро] С[аварин], „Проф. Дейві промовляв на бенкеті Клубу українських професіоналістів і підприємців”, *Українські вісті*, 24 листопада 1961 р.

6 П[етро] С[аварин], „Проф. Дж. Симпсон на річних зборах Клубу Українських Професіоналістів і Підприємців”, *Українські вісті*, 1 березня 1961 р.

перед тим, 28 січня 1961 р., загостив до Едмонтону голо-
лова Англо-Українського Товариства в Лондоні, Лорд
Оберон Герберт, разом із президентом централі КУК у
Вінніпезі, о. д-ром Василем Кушнірем, то вже було ку-
ди й до кого їх запросити, і вони не лише виступили пе-
ред членством клубу з доповідями, але й подали про
свою зустріч із нами у своїм інтерв'ю з кореспондентом
The Edmonton Journal. Проф. Дж. Сімпсон, до речі, гово-
рив після перших загальних зборів клубу, на яких пере-
вибрано ту саму управу на один рік, із тим, що на місце
П. Лупула, президента Українського Канадського Легію-
ну, до управи ввійшов його заступник, Петро Лемішка.
На цих перших загальних зборах зі 100 членів були при-
сутні 52, а керували ними І. Ісаїв, заступник голови І.
Дікура, що хворів, і П. Саварин, секретар. Зі звіту касира
В. Базюка присутні довідалися, що вплинуло \$1,336.25,
виплачено \$1,186.27, а зосталося \$149.88. Виплати вклю-
чали \$75.00 на пам'ятник Т. Шевченкові, \$75.00 на
вкладку до КУК, \$55.12 на покриття коштів учитель-
ської конференції і видання брошури проф. Дж. Сім-
псона *Why learn Ukrainian*. Закриваючи збори, І. Ісаїв „вка-
зав на величезні можливості діяльності клубу, зокре-
ма на можливість стати справжнім репрезентаційним
центром усіх українських професіоналістів і бізнесменів
в Едмонтоні”. Він закликав членів приєднати до клубу
якнайбільше нових членів, а „зокрема молодих профе-
сіоналістів і бізнесменів”. І. Ісаєва вже немає, але сьо-
годні треба тільки дивуватись далекозорості цієї великої
людини, діяча, бо діяльність клубу справді фанта-
стично зросла, а клуб — на сотні молодих професіоналі-
стів і підприємців.⁶

В другій каденції, тобто за 1961 р., членство клубу
зросло зі 100 до 140. Членський внесок далі залишався в
сумі \$5.00, і щойно 1962 р. його подвоїли. Але праця на-
брала нових форм, не так нових, як ширших. Управа
вирішила запрошувати на промовців політиків, членів
урядів, а при тім відзначувати успіхи українців. 26 кві-
тня 1961 р. промовляв на тему „успішної медицини”

7 П[етро] С[аварин], „Хочемо державної медичної опіки?”,
Українські вісті, 3 травня 1961 р.

президент медичного товариства Альберти, д-р І. Ф. Дональд,⁷ а 25 травня 1961 р. виступив у клубі провінційний міністер фінансів І. Б. Гінмен із доповіддю на тему „Уряд не дає нічого даром”.⁸ Коли 7-8 липня 1961 р. відбулася у Вінніпезі перша крайова конвенція клубів УПіП, то наш клуб був репрезентований п'ятьма делегатами (на власний кошт): адв. І. Дікурром, адв. П. Саварином, д-ром Д. Мельником, інж. В. Кундою та А. Лесаном, а М. Лучкович був одним із двох промовців (іншим був міністер праці у федеральному уряді Михайло Старчевський). Докладний звіт із конвенції, говорячи про потребу федерації всіх українських клубів Канади, склав на бенкеті клубу секретар П. Саварин — 24 жовтня 1961 р. При тому подав, що пригтовляється конференція всіх клубів Канади, на якій має бути створена федерація, і що едмонтонський клуб має приготувати статут.⁹ Ота конференція відбулася щойно 1965 р. Це вказує, що життя — не така то й казка, і фортеці не виростають за одну ніч. Хто знає, чи конференція взагалі відбулася б, якби не адв. В. І. Свистун, який її організував та очолив. На жаль, він трагічно відійшов, не встигнувши зреалізувати своїх великих плянів.

Альберта, серед провінцій Канади, дала досі найбільше послів українського роду, як до федерального так і до провінційних парламентів. Це перша провінція, до якої приїхали 1891 р. українці; тут поселився і спочив навіки патріярх українських поселенців, Василь Єлиняк, його товариш Іван Пилипівський, перший український фермер в Альберті С. Королюк. Про це тепер усі знають. Альберта, точніше Вегревільщина, видала з себе справді видатних обранців народу, між ними М. Лучковича, першого посла-українця до федерального парламенту, почесного члена КУПіП, та Антона Глинку. Обидва вони вже не живуть, але їхні заслуги для української спільноти в Канаді невмирущі. І тому, під кінець 1961 р., до 35-річчя вибору М. Лучковича послом і 70-річчя поселення, клуб вирішив його вшанувати. Нагода була до-

8 П[етро] С[аварин], „Уряд не дає нічого даром”, *Українські вісті*, 1 червня 1961 р.

9 „Місцевий КУПіП має підготувати статут для всеканадської організації”, *Українські вісті*, 2 листопада 1961 р.

бра, тим більше, що головою клубу був адв. І. Дікур. тепер уже суддя, а раніше й довголітній видатний посол із Вегревільщини. Ініціативу подав клуб, КУК дав свій патронат, і внаслідок — узяли участь усі українські організації Едмонтону. Перед самим святом-бенкетом, КУПіП звернувся до української спільноти з окремою відозвою, повідомив пресу й різні промадські чинники; таким чином, у бенкеті взяло участь біля 550 осіб. Серед визначних гостей були обидва наші Владики, Архiepіскоп Андрій та Єпископ Ніль, колишні й теперішні послы до парламента, федерального та провінційного, представники організацій та промадські діячі. Господарем бенкету був П. Саварин, ювіляра М. Лучковича представив голова клубу, адв. І. Дікур, а гостем-промовцем був суддя Іван Соломон із Вінніпегу. Суддя Соломон говорив на тему наших учителів, що були першими промадськими провідниками в Канаді. (Тепер учителів навіть обмаль у клубі!) Говорив теж один із українських піонерів Альберти, Петро Зварич, головню про своє знайомство з М. Лучковичем, і про те, як отаннього вибирали на посла. Була прекрасна мистецька програма, з панною Лесею Баглай-Дяків і проф. Дометієм Березенцем (баритон).

Під кінець бенкету діти у вишиваних строях піднесли пані Лучкович китицю червоних рож, а д-р Микола Суховерський, тодішній голова едмонтонського відділу КУК, від імени централі КУК вручив М. Лучковичеві шевченківську медалью. „Я працював, працюю і буду працювати для добра української спільноти до кінця свого життя” — сказав тоді, між іншим, зворушений ювіляр. З нагоди цього відзначення наспіло багато телеграм, між ними від прем'єра Канади Джана Діфенбекера, провідника опозиції Майка Пірсона, прем'єра Альберти Ернеста Меннінга, міністра праці Михайла Старчевського, сенаторів Василя Вала та Івана Гнатишина, багатьох послів, різних організацій та окремих осіб. Бенкет пройшов з успіхом, але даймо слово одному з учасників. проф. д-рові Я. Славутичеві:

Враження від бенкету величаве. Це був підсумок 70-річної праці українців Канади. Це було також накреслення програми на наступні роки. Організаторові цього незабут-

нього свята, клубові українських професіоналістів і підприємців, треба висловити належну подяку за таку вдачу імпрезу. Місцева газета *The Edmonton Journal* умістила добрий звіт про цю подію та фото з моменту вручення Шевченківської Медалі Ювілятові.¹⁰

М. Лучкович, без сумніву, історична постать в українській Канаді, дочекався ще й почесного досмертного членства в клубі, 1966 р., і чести разом із прем'єром Канади Майком Пірсоном, того ж самого року, складати вінок на пам'ятнику піонерам Альберті в Елк Айленд Парку з нагоди 75-річчя нашого поселення тут, але такого свята для нього вже не було. КУПіП добре вчинив, зорганізувавши імпрезу в його честь, бо в нас часто вшановують великих людей щойно по смерті. Свято-бенкет рівночасно поставило на карту Едмонтону наш клуб, що гідно закінчив другий рік свого існування.¹⁰

Після адв. І. Дікура головою мав стати І. Ісаїв. Оскільки він несподівано помер, на других загальних зборах 15 січня 1962 р. вибрано головою Василя Середу. До управи тоді ввійшли д-р Д. Мельник — заступник, Володимир Купченко — секретар, В. Базюк — скарбник, адвокати П. Миськів, Петро Шевчук, Й. Лазаренко, Ярослав Росляк і Г. Йопик — члени. До контрольної комісії були вибрані адв. Д. Янда, П. Кулій та інж. М. Бойко. До окремого комітету виставки творів Олександра Архипенка, світової слави скульптора, вибрано проф. д-ра Б. Боцюркова та адв. П. Саварина, дотеперішнього (від 26 червня 1958 р. до 15 січня 1962 р.) секретаря.¹¹

10 "Ukrainians Honor Pioneers," *The Edmonton Journal*, December 4, 1961.

Яр Славутич, „Українське свято в Альберті”, *Українське слово* (Париж), 7 січня 1962 р. Передруковано у часописах *Батьківщина* (Торонто), *Вільне слово* та інш.

„Прем'єр Діфенбейкер gratулює М. Лучковичеві”, *Українські вісті*, 18 грудня 1961 р.

М. К., „Відмічено 35-ліття вибору першого посла українця до федерального парламенту — Михайла Лучковича”, *Український голос*, 20 грудня 1961 р.

О—ий, „Поклін першому”, *Новий шлях*, 20 січня, 1962 р.

М. Хом'як, „З Шамокіна хіба що може добре бути?”, *Свобода*, 24 січня 1962 р.

11 П[етро] С[аварин], „В. Середя — голова КУПіП”, *Українські вісті*, 12 лютого 1962 р.

За каденції В. Середи слід відзначити дві події великого значення, що були *першими* в житті клубу. Перша — це виставка творів О. Архипенка. Клуб запланував її на спілку з едмонтонською галереєю мистецтва; твори треба було відповідно забезпечити. Треба було ткнути пальцем на його ім'я аж в *Енциклопедії британіка*, щоб місцевий директор галереї погодився до участі. Добувши згоду, влаштували виставку на славу. Відбулась вона в ювілейній аудиторії в лютому 1962 р. Відкрив виставку Лейтенант-Губернатор Альберти Й. П. Пейдж, у присутності понад 300 осіб, 11 лютого 1962 р. За весь час (тривала два тижні) її відвідало понад 7,000 осіб; підчас виставки відділ красного мистецтва давав лекції зі скульптури для студентів, а критики з Калгарі й Ванкуверу лютували, що не можуть дістати виставки до своїх міст. Твори О. Архипенка піднесли „дух” членства клубу, мовляв, і ми маємо великих мистців! Коли пізніше клуб запропонував подібні виставки творів Якова Гніздовського чи Василя Курилика, то вже ніхто не перечив, а навпаки — радо брався до організаційних і фінансових зобов'язань. Дуже важливо, що прецеденс був високої вартості. Варто додати, що гарний опис виставки О. Архипенка уміщено в літературно-мистецькому альманасі *Північне сьйво*, I (Едмонтон, 1964).

Чи КУПіП має бути звичайним суспільним товаришким клубом, із культурно-освітньою працею, чи й певним політичним форумом? Повинен клуб ангажуватися в політичну працю, вибори й т. п., чи бути позапартійним? Такі питання дискутували вже довший час, але щойно 1962 р. управа зважилася на перший несміливий крок: дати форум чотирьом великим партіям і продискутувати в клубі їхні виборчі платформи у зв'язку з близькими виборами. Це відбулось 6 липня 1962 р., і членство взяло живу участь у вечірці. Крім того, ще у квітні 1962 р. управа мала зустріч з адв. В. І. Свистуном із Вінніпегу, що приїжджав у справі федерації всіх українських клубів Канади. Єдине більше фінансове зобов'язання КУПіП цього року було у зв'язку з виданням споминів М. Лучковича, приготовлюваними до друку в Торонті. У грудні 1962 р. вийшов наш маленький, чотиристорінковий *Бюлетень* і дав початок подібним насту-

пним бюлетеням, меншого чи більшого формату, що стали дуже важливим середником комунікації між членством. За час існування клубу навіть назви бюлетенів мінялися; залежно від управи, іноді нічого не виходило. Бракувало і ще бракує кореспондентів чи журналістів, а без таких не одна, гідна уваги, подія залишається неза-свідченою. Так було в Україні, так, на жаль, і в Канаді. Тому завжди треба вибирати референта преси до управи, що може дописувати не лише до української преси, але й до англомовної, щоб не писали про нас усяких дурниць, як це ще й досі трапляється. Згаданий перший *Бюлетень* поздоровив Амброзія Головача, першого міністра українського роду в Альберті, з назначенням на секретаря провінції, Миколу Шевчука з нагоди назначення на провінційного суддю, а Василя Скорейка — за очолення канадської делегації на конференцію НАТО в Парижі.¹²

Після В. Середи головою був вибраний д-р Д. Мельник, а до управи П. Саварин — заступник, В. Купченко — секретар, В. Базюк — скарбник, Орест Демко, Іван Гулаєць, адв. П. Шевчук, адв. Й. Лазаренко і Г. Йошик — члени. До контрольної комісії ввійшли П. Кулій, адв. Андрій Грегори та інж. М. Бойко. З доповідями на зборах клубу виступали такі особи: 22 лютого 1963 р. шкільний інспектор Кирило Пирч, який доповідав на тему „Зміни в шкільництві у змінливі часи”, 13 березня того року — В. Костац, який говорив на тему „Що читаєш, сину?”,¹³ і проф. д-р Б. Боцюрків, а гостем-промовцем на осінньому бенкеті був посадник міста Едмонтону, член КУПІП Василь Гавреляк. Тоді клуб уперше видрукував адресар свого членства: ім'я, адреса й число телефону. Пізніші адресарі клубу подавали зайняття чи професію і два телефони. Як на початок, навіть такий скромний адресар уважався досягненням. Він вийшов як друге число *Бюлетеню*.

Автор цієї статті став головою клубу 3 квітня 1964 р. До управи тоді були вибрані В. Базюк — заступник, В. Купченко — секретар, П. Кулій — скарбник, а О. Дем-

12 *Bulletin*, Vol. 1, No. 1, December, 1962

13 П[етро] С[аварин], „Дві доповіді в клубі УПІП”, *Українські вісті*, 16 травня 1963 р.

ко, адв. А. Грегорі, І. Гулаєць, адв. П. Шевчук та адв. Й. Лазаренко — члени. До контрольної комісії ввійшли мпр. Юрій Стефаник, д-р Л. Фарина і Василь Дячук.¹⁴ Активний у клубі від самого початку, автор вирішив протягом свого головства зреалізувати дві важливі справи, а саме — заангажувати КУПіП до змагу за збереження української культури в Канаді і фінансувати щорічні шевченківські лекції в Альбертському університеті. І перше й друге вдалося: відтоді клуб улаштовує такі лекції регулярно, а також стоїть в авангарді змагу за збереження української ідентичности в Канаді.

1964 р. добре надавався на те, щоб поставити перед членством справу української культури: саме того року уряд покликав до дії т. зв. комісію в справі „двомовности і двокультурности”. Едмонтонський відділ КУК, реагуючи на потреби дня, створив свою окрему комісію в тій же справі, з завданням написати „бріф” і зайняти українське становище. До комісії входили П. Саварин — голова, М. Лучкович, проф. д-р Б. Боцюрків і проф. д-р Манолій Лупул — члени. На першого промовця управа запросила проф. д-ра М. Лупула, з темою „Двомовність і двокультурність”. Проф. М. Лупула сьогодні знає вся Канадська Україна. Його доповідь 22 травня 1964 р. не лише захопила членство, але й наптовхнула виразно висловитися проти „двокультурности”, навіть якщо вже має бути офіційна двомовність. Ні проф. М. Лупул, ані клуб досі своєї лінії не втратили, а навпаки — домоглися значних успіхів. Лупулова доповідь була розіслана всім членам.¹⁵ Справа шевченківських лекцій починається теж цього року. П. Саварин і проф. Б. Боцюрків, знаючи про лекції ім. Маршала Торі в Альбертському університеті, прийшли до переконання, що варто й нам, українцям, завести щось подібне, напр. лекції ім. Шевченка. Нагода зрушити справу з місця прийшла щойно восени на зборах клубу, 6 листопада 1964 р., коли управа запро-

14 „Вибрали управу Клубу професіоналістів”, *Українські вісті*, 5 березня 1964 р.

15 *News Bulletin*, Vol. 1, No. 3, May 1964.

П[етро] С[аварин] „Неоднаково дивимось на питання двомовности і двокультурности”, *Українські вісті*, 28 травня 1964 р.

сила проф. Б. Боцюркова цю справу з'ясувати, що він і зробив під кінець загальних зборів 3 квітня 1965 р. Після його вияснень, на внесок В. Середи, підтриманий д-ром І. Верхомином, КУПіП вирішив щорічно влаштувати шевченківські лекції, асигнуючи на них \$500.00 кожного року.¹⁶ Рік пізніше, 28 березня 1966 р., відбулась перша така лекція, яку зробив світової слави проф. д-р Юрій Шевельов, із Колумбійського університету. Досі відбулись лекції на такі теми:

28 березня 1966 р. — „Традиції Тараса Шевченка в українській мові” проф. д-ра Юрія Шевельова.

27 березня 1967 р. — „Україна і ренесанс поневолених націй” проф. д-ра Джана Армстронга.

27 березня 1968 р. — „Українська революція в ретроспекті” проф. д-ра Івана С. Решетаря.

28 березня 1969 р. — „Візантія, Україна і Східня Європа після 1453 р.” проф. д-ра Ігоря Шевченка.

23 березня 1970 р. — „Сучасна Україна в історичній перспективі” проф. д-ра Івана Лисяка-Рудницького.

9 березня 1971 р. — „Авторство *Слово про похід Ігоря*” проф. д-ра Омеляна Пріцака.

23 березня 1972 р. — „Політична опозиція в Советському Союзі” проф. д-ра Б. Боцюркова.

14 березня 1973 р. — „Едмунд Бирк і Тарас Шевченко: подібності й контрасти їхніх понять про 'націю'” проф. д-ра Євгена Пизюра.

6 березня 1974 р. — „Козаки — історія та легенди” проф. д-ра Олександра Барана.

Варто згадати, що коли 6 листопада 1964 р. я підніс цю справу, мовляв, можемо собі на це дозволити, бо маємо понад \$900.00 у касі, то мою пропозицію підтримали В. Середи та І. Козяк, але внесок був завчасний: ми не знали, як поставиться до шевченківських лекцій Альбертський університет. Я попросив відтягнути внесок, а натомість доручити проф. д-рові Б. Боцюркову усе прослідити й подати на схвалення загальним збором. До речі, ця дискусія відбулася після доповіді міського коміше-

16 П[етро] С[аварин], „Загальні збори Клубу професіоналістів”, *Українські вісті*, 7 квітня 1965 р.

нера Г.С.Гамільтона, який говорив на тему „Майбутній Едмонтон”. Третім доповідачем в цій каденції був член клубу, посол зі східного Едмонтону Василь Скорейко, який 28 листопада 1964 р. говорив на тему „Господарське становище Канади” (у зв'язку з заворушеннями в Квебеку),¹⁷ а четвертим, на тему „Проблеми західної Канади” був посадник Вінніпегу, столиці Канадської України, Стефан Дзюба, згодом почесний і досмертний наш член.¹⁸

У цій же каденції КУПіП уперше призначив \$200.00 на нагороди для студентів української мови, завдячи традицію, яка продовжується й досі, бо відтоді щорічно восени уряджуємо т. зв. „річний вечір нагород”. До роздачі нагород ми запросили п-і Ксеню Турко, шк. інспектора Ізидора Горецького і проф. В. Боцюркова. Клуб дав також \$150.00 на мікрофільмування старих українських газет і видав протягом каденції два числа *Бюлетеню*.¹⁹

П'яті загальні збори 3 квітня 1965 р. обрали таку управу: В. Базюк — голова, В. Дячук — заступник, Василь Зенюк — секретар, адв. П. Шевчук — скарбник та І. Гулаєць, адв. А. Грегорі, Г. Барабанц, інж. Володимир Гринчук і д-р Богдан Кузик — члени. До контрольної комісії ввійшли д-р Л. Фарина, д-р Микола Крайчий та адв. Іван Дікур, мол. Уступаючий голова, П. Саварин, поздоровляючи адв. І. Дікура з призначенням на суддю та адв. П. Лазаровича з призначенням до Канадської Ради Фільмів, сказав, що це підносить „наше ім'я і престиж”, „досі захід давав майже виключно хліб... Але вже час, щоб він почав давати й провід”. Це було на першій вечірці на пошану першого голови клубу, тепер уже судді І. Дікура, 25 травня 1965 р. П. Саварин промовляв тоді про його заслуги для української спільноти. Суддя Дікур одержав почесне досмертне членство клубу та грамоту у виконанні Василя та Олега Нінювських, а промовець не лише звернув увагу на великі успіхи новопризначе-

17 П[етро] С[аварин], „В. Скорейко обговорює господарське становище”, *Українські вісті*, 2 грудня 1964 р.

18 П[етро] С[аварин], „С. Дзюба — гість у КУПіП”, *Українські вісті*, 24 лютого 1965 р.

19 П[етро] С[аварин], „Професіоналісти і підприємці признають нагороди”, *Українські вісті*, 19 листопада 1964 р.

ного судді в політиці — двічі репрезентував округу Верревіль в Оттаві і номінував прем'єра Канади Майка Пірсона на лідера ліберальної партії, але й на те, що він завжди брав участь в українському громадському житті.²⁰ З черги, гостюючи в Едмонтоні, промовляв до клубу 8 жовтня 1965 р. сенатор Іван Гнатишин із Саскатуну на тему „Член канадської парламентарної репрезентації подорожує по Україні”. У цій каденції вийшло чергове число *Бюлетеню*, ч. 5, відбулася вже згадана шевченківська лекція, а П. Саварин був вибраний на конвенції клубів УПіП у Вінніпезі, 9 - 10 жовтня 1965 р., заступником голови Федерації на Західню Канаду. У конвенції взяло участь 12 із 14 клубів, з ініціативи В. І. Свистуна. На кінець каденції, вже підчас загальних зборів 6 лютого 1966 р., промовцем на тему „Шкільництво в комуністичних країнах” був суперінтендант католицьких шкіл Едмонтону, Гарольд МекНіл.²¹

Досі не згадано про одну традицію в клубі, а саме — вибирати голову по черзі з православних і католиків. Хоча членів-католиків удвічі більше, ніж членів із православних українців, цей звичай утривалено. Виглядає, що колишні релігійні ворожнечі назавжди зникли з українського життя в Едмонтоні, передусім завдяки громадській зрілості наших обох Владик, Кир Андрія і Кир Нілдя, а також завдяки заходам клубу УПіП, що свідомо плекає повну толеранцію. І так до управи на 1966 рік, 9 лютого, були вибрані В. Дячук — голова, адв. П. Шевчук — заступник, інж. В. Гринчук — секретар, адв. А. Грегори — скарбник та І. Гулаєць, Г. Барабан, В. Зенюк, д-р М. Крайчий та адв. І. Дікур, мол. — члени. До контрольної комісії ввійшли П. Саварин, Іван Богонос та мпр. Григорій Якимечко.²² Свою працю КУПіП почав бенкетом у честь М. Лучковича, як уже згадано вище, першого федерального посла-українця в Канаді. Промовцем був колишній посол, суддя І. Дікур, який теплими

20 „Суддя Ів. Дікур — Почесний член УКПіП”, *Українські вісті*, 2 червня 1965 р.

21 П[етро] С[аварин], „Дали нагороди учням української мови”, *Українські вісті* 26 жовтня 1965 р.

22 П[етро] С[аварин], „В. Дячук — голова Клубу професіоналістів”, *Українські вісті*, 17 лютого 1966 р.

словами змалював життєвий шлях цього політика, діяча, перекладача.²³ Досі клуб надав почесне досмертне членство наступним особам:

25 травня 1965 р. — перший президент клубу суддя І. Дікур.

7 травня 1966 р. — перший посол федерального парламенту М. Лучкович.

27 квітня 1968 р. — шкільний інспектор Ізидор Горецький

18 жовтня 1968 р. — перший міністер-українець Амброзій Головач.

9 травня 1969 р. — посадник Вінніпегу Стефан Дзюба.

22 жовтня 1971 р. — сеньйор українських послів Василь Томин.

6 жовтня 1972 р. — адвокат і громадський діяч Петро Лазарович.

27 жовтня 1973 р. — другий президент клубу, В. Середа.

Але повернімося до каденції В. Дячука. 27 травня 1966 р. промовляв на тему „Кольорова телевізія” менаджер СБС П. Гарлі, а на бенкеті клубу 21 жовтня 1966 р. на тему „Наукові досліді в модерному суспільстві:” говорив інж. Володимир Мацьків. На загальних зборах 3 лютого 1967 р. промовляв п. Іван Старчук, із Калгарі. Як звичайно, 21 жовтня 1966 р., відбувся „річний вечір нагород” для студентів української мови, а перед тим, 30 вересня 1966 р., був „форум” для кандидатів у міських виборах. У зв’язку з цим роком слід згадати, що КУПіП дуже багато допоміг у святкуванні 75-річчя нашого поселення в Альберті, на якому почесним гостем був дост. Майк Пірсон, прем’єр Канади. Святкування очолив тодішній голова КУК, П. Саварин, але з ним співпрацювали адв. П. Лазарович, адв. Р. Дзеник, адв. П. Шевчук, інж. М. Фляк, В. Купченко, мгр. Р. Осташевський, Вадим Доброліж, М. Лучкович та інші. Пізніше газети подали, що було понад 25,000 учасників, просто неба, і що й програма була чудова.²⁴ Треба згадати, що того року

23 „М. Лучкович — Почесний член КУПіП, *Українські вісті*, 11 травня 1966 р.

24 „Ukrainian Anniversary”, *The Edmonton Journal* (Editorial), July 18, 1966.

„A Tribute To Pioneers”, *The Edmonton Journal*, July 18, 1966.

д-р М. Крайчий, від імени клубу, очолив збірку фондів для виїзду „Шумки” на святкування 100-річчя Канади (1967). Він зібрав понад \$7,000.00 — дійсно неабиякий труд!

Загальні збори 3 лютого 1967 р. вибрали головою адв. П. Шевчука, на заступника — д-ра М. Крайчого, на секретаря інж. В. Гринчука, а на скарбника адв. А. Грегори. До управи були вибрані Г. Барабаш, адв. І. Дікур, мол., І. Гулаєць, І. Богонос, Богдан Конвей. До контрольної комісії ввійшли: П. Саварин, Г. Якимечко і В. Косташ. Того року клуб відважився фінансувати мистецьку виставку світової слави мистця Якова Гніздовського — другу, влаштовану нашими заходами. Вона пройшла з неменшим успіхом, ніж виставка О.Архипенка, триваючи від 12 до 21 лютого. Це відбулося до 100-річчя Канади, а спонзорами її були, крім нашого клубу, літературно-мистецький клуб в Едмонтоні та едмонтонська галерея мистецтва. Була видана чудова програмка, Я. Гніздовський особисто демонстрував техніку виконання дереворитів, багато їх розпродано. Згідно з традицією, відбувся великий передвиборчий політичний форум 17 травня 1967 р. (до провінційних виборів), річний вечір роздачі нагород 20 жовтня 1967 р., один вечір (31 жовтня 1967 р.), на якому промовляв міністер північних справ Артур Ленг, і ще один, на якому Стенлі Блазосек показав членству свій фільм-травелог (13 грудня 1967 р.) Варто згадати, що того року з'явився у Вінніпезі *Ukrainian Canadian Review*, до видання якого матеріялами причинився багато наш клуб, головню у зв'язку зі святкуванням 75-річчя українського поселення в Канаді.²⁵

Нову управу вибрано 5 лютого 1968 р.: д-р М. Крайчий — голова, інж. В. Гринчук — заступник (тоді один

„Вшановують українських піонерів”, *Українські вісті*, 21 липня 1966 р.

„Канадським українцям належатиме більша роль”, *Українські вісті*, 11 серпня 1966 р.

М[ихайло] Х[ом'як], „В Альберті, Канада, відзначено урочисто 75-річчя поселення українців”, *Свобода*, 3 серпня 1966 р.

„У 75-ліття Української іміграції в Канаді”, *Українські вісті*, 29 грудня 1966 р.

25 *Ukrainian Canadian Review*, Spring, 1967.

із найдіяльніших працівників у клубі), адв. І. Дікур, мол. — секретар, Г. Барабаш — скарбник; члени — Борис Фербей, Б. Конвей, І. Богонос, В. Косташ і мгр. Г. Якимечко. Контрольна комісія: д-р Віктор Байрак, д-р Л. Фарина і Стен Чічак. З березня 1968 р. була доповідь мгр. Юрія Стефаніка на тему „Третя етнічна сила в Канаді”. На весняному бенкеті клуб ушанував досмертним почесним членством шкільного інспектора Ізидора Горецького (27 квітня 1968 р.). І. Горецький — не тільки давній посол, але й дуже заслужений діяч, зокрема коли йдеться про українську мову в середніх школах Альберти. Після цього, 24 травня 1968 р., вчительки Ксеня Турко й Марія Волощук демонстрували зорово-слухову методу навчання української мови, яку вони засвоїли на спеціальному курсі у Філядельфії. Клуб фінансував їхню поїздку, заплативши їм \$300.00. Замітним у цьому році було те, що вшановано ще одного члена досмертним почесним членством: міністра культури Амбровія Голловача. Зроблено це навмисно, з політичних мотивів, коли ми дізналися що є намір усунути його з кабінету. Так ми показали, що шануємо своїх членів і готові за них постояти (18 жовтня 1968 р.). До речі, тоді ж уперше вручено нагороди учням музики на річному вечорі. 27 листопада 1968 р. на тему „Цензура фільмів” говорив цензор Джек Дей, а раніше, 2 жовтня 1968 р., на тему „Проблеми з анексацією землі у містах” говорив д-р Пітер Барген.

1969 р., після загальних зборів 29 січня, управу клубу очолили адв. І. Дікур, мол., — голова, Г. Барабаш — заступник, Б. Фербей — секретар, д-р В. Байрак — скарбник та І. Богонос, Б. Конвей, д-р Л. Фарина, В. Косташ і мгр. Г. Якимечко — члени. До контрольної комісії ввійшли адв. Л. Дікур, Йосиф Степа та Олекса Амброх. Із цікавих подій треба згадати зустріч клубу із виконним директором КУК, д-ром С. Я. Кальбою з Вінніпегу, у червні 1969 р., і річний вечір роздачі нагород 14 листопада, на якому почесне членство нашого клубу одержав посадник Вінніпегу, широко відомий Степан Дзюба.

Дуже добре пройшов „барбекю” клубу 13 червня того ж року, розпочинаючи цим нову „традицію”. З промовців варто згадати Альберта Людвіга, міністра праці,

українця, що промовляв 22 жовтня 1969 р. Закінчився рік небувалою на терені клубу імпрезою: загальними зборами, на яких головним промовцем був прем'єр Альберти, Гарі Стром, який говорив на тему „Багатокультурність і гуманітарна спільнота”. До нього ніхто з прем'єрів Альберти ніколи не вважав за потрібне відвідати українців, навіть коли вони святкували з прем'єром Канади, дост. Майком Пірсоном, 75-річчя українського поселення (1966). Прем'єрові Стромові наша спільнота завдячує зміну „шкільного акту” і дозвіл на навчання української мови від першої кляси. Іронія долі була в тому, що незабаром він провалився у виборах і не мав нагоди побачити запровадження українсько-англійського навчання за свого урядування. Однаково — честь і слава йому за велике зрозуміння потреб національних меншостей в Альберті. З чисто професійного боку відбулася 12 березня 1969 р. дуже цікава доповідь д-ра Джана Калагана, світової слави хірурга, що говорив на тему „Біологічні проблеми у зв'язку з перещепленням серця”.

Загальні збори 1970 р. відбулися 14 січня. На них вибрали наступну управу: Г. Барабаш — голова, д-р Л. Фарина — заступник, Б. Конвей — секретар, д-р В. Байрак — скарбник. Члени — І. Богонос, Й. Степа, адв. Л. Дікур, В. Костац, Б. Фербей. До контрольної комісії ввійшли адв. Р. Дзеник, Володимир Матишак та О. Амброх. У цьому році клуб улаштував третю, мабуть найбільш популярну, мистецьку виставку українця Василя Курилика, відомого в Канаді. Цим разом едмонтонська галерея мистецтва радо погодилась „до спілки”, і виставка „Курилик — ретроспект” була офіційно відкрита посадником Едмонтону, д-ром Айвором Дентом, 20 вересня 1970 р. На відкритті виступила популярна танцювальна група „Шумка”, а після офіційного відкриття відбулось навіть прийняття для присутніх. Виставка Курилика тривала до 26 жовтня. З цієї нагоди мистець подарував клубові свій образ „Поворот женців”, який, за традицією, мандрує від президента до президента на вічний спомин. 28 квітня 1970 р. на тему „Білий документ про податок” говорив сеньйор політиків-українців в Альберті, посол Василь Томин, що мав понад 30 років у легіслятурі; 9 вересня 1970 р. на тему „Роля етнічної

преси” доповідав о. д-р митрат Михайло Сопуляк; 23 жовтня 1970 р. на річному вечорі роздачі нагород говорив Бенъ Ганушак із Манітоби, „міністер оф консюмер енд корпорет ефейрс”; 15 грудня у клубі виступав „аторні дженерал Альберти” Едгар Е. Гергардт. Були „барбекю” (26 червня 1970 р.) та шевченківська лекція. Цей рік закінчився виданням книжечки фактів — до 10-річчя клубу. Велика праця д-ра Л. Фарини, бо людська пам’ять коротка, а джерельні матеріали з часом зникають безслідно, мовби їх ніколи й не було. Звичайно, в тій книжечці немало помилок, але вона вийшла в світ, і тому складаємо признання д-рові Фарині за ініціативу.

1971 р. був надзвичайним як різноманітністю праці, так і успіхами. На чолі управи стояв д-р Л. Фарина, заступником був д-р В. Байрак, секретарем — адв. Л. Дікур, а скарбником — В. Матишак. Коли п. Матишак виїхав з Едмонтону, його функції перебрав В. Косташ. До управи входили О. Амброх, адв. Р. Дзеник, д-р Іван Бачинський, Й. Степа і В. Косташ, а до контрольної комісії — Орест Мулька, Нестор Кіт та мгр. Р. Осташевський. Збори відбулись 27 січня 1971 р. До речі, того самого вечора на тему „Роля міського уряду в справі багатокультурности” промовляв посадник Едмонтону, д-р Айвор Дент. Зразу ж після нього на тему „Українці-канадці на культурному роздоріжжі” говорив д-р М. Лупул. 30 вересня виступав Володимир Стельмащук, порушуючи тему „Чому інвестувати в уділах?”, а 5 листопада клуб гостив у себе ректора УВУ, д-ра Володимира Янева, якого представив д-р Яр Славутич. З політиків, цього разу консерватів, гостювали в клубі Горст Шмід (22 жовтня 1971 р.), міністер культури, і прем’ер Альберти, Пітер Логід. Прем’ер виступав 16 грудня 1971 р., коли клуб улаштував бенкет на спілку з німецьким і скандинавським клубами — уперше в Едмонтоні! Присутність прем’ера свідчила про престиж клубу. Але не в цьому був успіх. Успіх клубу був у таких „бріфах”: а) до уряду Альберти, б) до спільної комісії сенату й палати послів у справі нової канадської конституції, в) до комісії д-ра Вортса в справі освіти. Внаслідок цього уряд змінив шкільний акт, проголосив на окремій конференції нову культурну політику для Альберти й допоміг фінансово клубові

у запровадженні навчання історії України в Альбертському університеті. Викладачем став проф. д-р Іван Лисяк-Рудницький. Бріфи приготували П. Саварин (голова), адв. Л. Дікур, адв. Р. Дзеник, Г. Барабаш, В. Косташ, проф. д-р М. Лупул. Детально про те подано в статті цього ж автора „Українська мова в провінційних школах Альберти”.²⁶ Ще варто згадати, що почесне членство клубу отримав В. Томин (посол і видатний громадський діяч, справжній український патріот) на річному вечорі роздачі нагород 22 жовтня 1971 р. Крім того, клуб уперше звернувся до управи міста з проханням назвати одну з діляниць Едмонтону іменем якогось українця. Так постала діляниця Олеськів у місті. На конгресі КУК у Вінніпезі наш клуб репрезентували д-р М. Лупул, адв. П. Шевчук та адв. І. Дікур, мол. Д-р М. Лупул був тоді вибраний заступником президента федерації клубів на Західню Канаду. Вийшло того року два числа *Бюлетеню*.

Діловим і цікавим роком був увесь 1972-й. На загальних зборах, що відбулись 26 січня, членство обрало таку управу: д-р В. Байрак — голова, адв. Л. Дікур — заступник, д-р І. Бачинський — секретар, В. Косташ — скарбник. До членів управи ввійшли Н. Кіт, Й. Степа, О. Мулька, м-р. О. Оташевський та адв. Р. Дзеник. До контрольної комісії були обрані адв. Я. Росляк, О. Іванишин і В. Стельмащук. Зі звіту голови на загальних зборах присутні дізналися, що клуб працював з успіхом: вийшло чотири числа *Кларіону (Бюлетеню)*, клуб узяв діяльну участь у конвенції в Торонті й т. п. Вечір „Зустріньте ваших українських послів”, що відбувся 3 травня

26 П[етро] С[аварин], „Підготовляють новий бріф в справі багатокультурности”, *Українські вісті*, 11 березня 1971 р.

П[етро] С[аварин], „За нову конституцію Канади”, *Українські вісті*, 8 квітня 1971 р.

П[етро] С[аварин], „Уряд Альберти визнає багатокультурність”, *Українські вісті*, 29 квітня 1971 р.

Peter Savaryn, „Why Canada must strive for multiculturalism”, *The Edmonton Journal* 25 May 1971.

Петро Саварин, „Українська мова в провінційних школах Альберти”, *Західньоканадський збірник*, частина I (Едмонтон, НТШ, 1973).

1972 р., треба наголосити, бо це був своєрідний „дебют”. Ніколи доти Альберта не мала такого великого числа признавалосся до української громади. Згадавши про конвенцію клубів у Торонті, треба відзначити не лише той факт, що з Едмонтону було там 17 осіб, але й те, що д-р М. Лупул був одним із головних промовців. Між делегатами (подорож і готель на власний кошт) були такі відомі члени клубу: д-р В. Байрак, В. Косташ, адвокати Я. Росляк, П. Шевчук, Л. Дікур, П. Лазарович, Й. Лазаренко, П. Саварин та інші. На річному вечорі роздачі нагород 13 жовтня гостем-промовцем був „аторні дженерал Саскачевану”, Роман Романів. Є вже кого з-поміж українців запросити! На зборах 17 листопада говорив Ед Полянський про „каблеву телевізію”, а на другому спільному бенкеті клубів — нашого, німецького, польського, голландського і скандинавського — промовцем був федеральний мінітер Дональд Джеймсон. Це було 7 грудня і пройшло з великим успіхом. Протягом року три члени клубу були назначені до університетського „борду” чи „сенату”, а саме адвокати П. Саварин і Кость Косован до „борд оф гавернорс”, а В. Косташ і П. Саварин — до сенату. Досі українців на цих становищах, дарма що безплатних, не було. Треба відзначити ще одне: участь клубу в загальних громадських підприємствах, а саме у спорудженні бюсту великого українського композитора Миколи Лисенка для ювілейної аудиторії. На бюст від клубу пішло \$1,625.00 (на всіх \$2,500.00). Почесним членом клубу 6 жовтня 1972 р. став відомий визначний громадський діяч — адв. П. Лазарович.

Писати про рік 1973 дуже легко, бо під рукою є аж шість чисел *Кларіону*. Загальні збори на цей рік вибрали управу не тільки на те, щоб керувати клубом, але й зорганізувати крайову конвенцію клубів. У провіді став адв. Л. Дікур (третій адвокат і третій Дікур, обраний головою — мабуть унікальне явище в Канаді), його заступником — мгр. Р. Осташевський, секретарем — д-р І. Бачинський, скарбником — В. Косташ. До управи були обрані О. Мулька, д-р М. Лупул, адв. Я. Росляк, Н. Кіт, В. Стельмащук, мгр. Г. Порохівник, адв. Р. Дзеник, д-р В. Байрак (включно з контрольною комісією). Управа працювала з відданістю, провела крайову конвенцію, не

давала занепадати внутрішнім справам клубу. Про саму конвенцію треба б написати багато, але вистачить згадати, що промовцями на ній були лідер опозиції Роберт Стенфілд і д-р Стен Гайдаш, відповідальний за справи багатокультурності в Канаді. Була велика участь із усієї Канади, добра організація, ділові наради. Одним із головних промовців був адв. П. Саварин. Тут ушановано на окремому бенкеті всіх політиків — українців з Альберти, разом 25 послів, теперішніх і давніших, федеральних і провінційних. Це був справді рідкісний вечір: усі послі отримали мemento з цієї нагоди — книгу *Вільні землі* МекГрегора, про українців в Альберті (назва українська, текст англійський). Їх представили гостям посол В. Дячук і П. Саварин. Конвенцію зорганізував окремий комітет: адв. Л. Дікур — голова, П. Саварин, д-р М. Лупул, адв. П. Шевчук, д-р Л. Фарина, д-р В. Байрак, Едвард Кей, інж. Петро Олюк, В. Костац, О. Мулька, Н. Кіт, В. Дячук та адв. Р. Дзеник. Було 275 зареєстрованих делегатів. До речі, конвенція вибрала управу федерації — головно із Едмонтону, на два наступні роки, а очолив її д-р М. Лупул.²⁷

Однією з найбільших проблем українців у Канаді є зберігання рідної мови. Цій проблемі клуб присвятив максимум уваги. Клуб допомагав садочкам і двомовному навчанню.²⁸ З цими справами треба було йти до обох міністрів освіти, і ми так робили. Після загальних зборів (24 січня 1974 р.) покликали на промовця міністра нижчої освіти, адв. Лю Гайндмена; тема — „Навчання рідних мов”. Як звичайно, після доповіді були питання й відповіді, а також гаряча дискусія. Зразу ж після виступу міністра Гайндмена говорив до нас суперінтендант публічних шкіл Альберти, наш член Майк Стрембіцький. Тема: „Навчання української мови та історії в публічних школах”.

Щоб справу розуміти, треба чути про неї від експе-

27 „Всеканадська конвенція”, *Українські вісті*, 14 червня 1973 р.

28 Петро Саварин, „Українські садочки — перший крок до відродження двомовних шкіл в Альберті”, *Українські вісті*, 17 січня 1974 р.

Петро Саварин, „Українсько-англійські школи в Альберті”, *Українські вісті*, 18 і 25 квітня 1974 р.

ртів. Наші сходини, як правило, завжди були ділові, зокрема цікавою була вищезгадана конвенція, що відбулася від 19 до 21 травня 1973 р. в Шато Ляком. Великим досягненням, як на наші скромні умови, було вже згадане названня однієї з ділень Едмонтону іменем д-ра Олеськова.²⁹

Ми часто зустрічаємося з великими перепонами, коли мова йде про місцеву пресу. Ніде правди діти: англійська преса не дуже то хоче писати про якісь там етнічні групи, а зокрема про їхні досягнення. Отже, ми запросили на промовця редактора *The Edmonton Journal* п. Ендрю Снедона. Яка дискусія відбулась після його доповіді! Наше членство випростовує хребти і сміливо забирає голос, називаючи речі своїми іменами. Минули часи, коли наші люди боялися признатися, якого вони роду. 27 жовтня 1973 р. на річному вечорі роздачі нагород, промовцем був знову д-р А. Дент, посадник Едмонтону, а почесне членство клубу отримав В. Середа, колишній член католицької шкільної ради, президент Компанії „Спадщина”, фармацевт і знаний підприємець. До речі, д-р Дент говорив на тему „Етнічні групи в містах”. Того року почалися садочки з українською мовою. Двомовне навчання від першої кляси почалося 1974 р. Воно вже схвалене урядом. Зв'язки нашого клубу поширились до такої великої міри тоді, коли наші міністри й послі-українці підтримали нас у домаганнях, а зокрема провінційний міністер праці, д-р Альберт Гоголь. Узагалі, годиться заявити, що українська едмонтонська спільнота домоглась великих успіхів завдяки співпраці КУПіП, КУК та обох наших владик, як також усіх українських поселенців. У єдності таки справді сила! Очевидно, треба було й наполегливої праці, але що й коли дається без праці? Управа на висоті завдань, досвідчений комітет багатокультурности клубу і мудрий провід зі сторони федерації під головуванням д-ра М. Лупула.³⁰

Треба занотувати ще один відрадий факт — традицію: деякі особи вільно кочують від КУПіП до КУК

29 Петро Саварин, „Як названо ділянку в Едмонтоні іменем д-ра Олеськова”, *Українські вісті*, 1 лютого 1973 р.

30 Петро Саварин, „Багатокультурна політика Альберти”, *Українські вісті*, 10 серпня 1972 р.

і навпаки; так голови КУК були в нас головами клубу; і навпаки, згадати б хоча П. Саварина, д-ра Л. Фарину чи Р. Остапшевського — останній був вибраний головою клубу 23 січня 1974 р. Це добра традиція, бо тоді є повне розуміння і все йде гладко. До управи, крім мгр. Р. Остапшевського, ввійшли д-р Бачинський — заступник, О. Мулька — секретар, адв. Я. Росляк — скарбник, О. Іванишин, адв. Василь Підручний, Н. Кіт, В. Косташ і В. Стельмащук — члени. До контрольної комісії були обрані адв. Лейтон Дікур, д-р Денис Крептул та інж. Любомир Пастушенко. І знову, на добрий початок, промовцем на зборах 5 березня 1974 р. був міністер вищої освіти Альберти, Джим Фостер. Тема: „Вища освіта”. З ним федерація тепер провадить розмови на тему „Інституту української мови й літератури” в Західній Канаді”.³¹

Спроба змінити статут клубу і допустити до членства жіноцтво — покищо не вдалася. Федерація на своїй конвенції у травні 1973 р. передала цю справу до вирішення поодиноким клубам. В Едмонтоні пробували — не пішло, передчасно! Добра була доповідь лідера ліберальної партії Альберти, Ніка Тейлора, що говорив на тему „Іміграція” (8 травня 1974 р.). Проте визначною подією була імпреза „Українська симфонія” — 26 березня 1974 р. Сама українська музика у виконанні симфонічної оркестри — це щось таке, чого досі на заході Канади не було. Симфонічна оркестра Едмонтону, під батудою П'єра Гету, виконала твори Юрія Фіяли, Сергія Яременка, Лева Ревуцького, Бориса Лятошинського, Антона Рудницького, а гостем-піаністом був Роман Рудницький із США. Клуб загарантував, а зорганізував концерт наш голова, мгр. Р. Остапшевський. Прихильні відгуки своїх і чужих були заплаатою за всі труднощі, зв'язані з концертом. І знову ж таки клуб мав фінансовий успіх, як це було з бюстом Лисенка, що стоїть тепер у вестибулі ювілейної аудиторії в Едмонтоні. Клуб став за українство

31 Організацію цього інституту під назвою „Інститут українських студій при Альбертському університеті” завершено протягом 1975 р. Він почне офіційно діяти 1 липня 1976 р. Першим головою став проф. д-р Манолій Лупул.

у принципі, оплативши велике газетне оголошення в обороні Валентина Мороза, українського історика, що гине з голоду в советсько-московській в'язниці лише за те, що прагне зберегти український нарід від русифікації. \$500.00 покрили це оголошення, в більшості завдяки інж. П. Олюкові, членові клубу, та управі федефації. Треба ще додати, що член клубу, адв. Лаврентій Дікур, 10 лютого 1974 р. очолив альбертську раду спадщини — Cultural Heritage Council.³²

Таку працю проведено едмонтонським КУПІП за останні 15 років. Є всі підстави сподіватися, що в майбутньому ця праця матиме ще більші успіхи.

32 К. М. Теличко, „Адвокат Лаврентій Дікур очолив Альбертську Теритидж кавнсил”, *Український голос*, 13 березня 1974 р.

РОЛЯ УКРАЇНСЬКИХ ПШЕНИЦЬ У РОЗВИТКУ ХЛІБОРОБСТВА КАНАДИ ТА США

Пшеницю вважають іммігрантом на американському континенті, але вона опанувала величезні простори і поставила Канаду та США в ролі гегемона світового ринку пшеничного зерна. Перед тим як перейти до ролі українських пшениць у розвитку тутешнього хліборобства, треба з'ясувати продукцію цього зерна у світі взагалі. 1968 р. засвідчує таку картину:

Континент або країна	Площі в в акрах	Відс.	Зерн. прод. в метрич. тон.	Відс.
Північна Америка	87.700.000	15.97	62.700.000	20.31
В т. ч. Канада	29.400.000	5.41	17.700.000	5.73
США	55.300.000	10.18	42.700.000	13.83
Європа (без СРСР)	70.500.000	12.98	71.600.000	23.19
Азія (без СРСР)	153.500.000	28.26	65.000.000	21.05
СРСР (європ. та аз. ч.)	166.500.000	30.66	78.500.000	25.42
Південна Америка	20.100.000	3.70	8.600.000	2.79
В т. ч. Аргентина	14.700.000	2.71	5.900.000	1.91
Океанія (вкл. з Австрал.)	26.700.000	4.90	15.000.000	4.86
Австралія	26.400.000	4.86	14.500.000	4.70
Африка	19.000.000	3.50	7.400.000	2.40
	534.000.000	99.97	308.800.000	100.02

До цієї статистики не включені деякі малі країни, що продукують пшеничне зерно.

1972 р. в Канаді було 56.991.000 акрів посівної площі. З цього числа на пшеницю припадало 21.350.000 акрів або 37.53 відс. Загальний врожай пшениці — 533. 830.000 бушлів зерна. Маючи на увазі, що населення Канади того року сягало 22.830.000 осіб, приходимо до висновку, що на кожного канадця припадало 23.4 бушля самої пшениці, яку найбільше продукують в Альберті, Саскачевані й Манітобі. Найновіша статистика подає такі відомості про врожай 1972 р.:

Провінція	Площі пшен. в акр.	Відс.	Збір зерна в бушл.	Відс.
Саскачеван	13.900.000	65.10	326.000.000	61.10
Альберта	4.300.000	20.10	118.000.000	22.10
Манітоба	2.600.000	12.20	69.000.000	12.94
Три провінції	20.800.000	97.40	513.000.000	96.14
Вся Канада	21.350.000	100.00	533.288.000	100.00

Можна скласти б таку статистику продукції пшеничного зерна за штатами в США, але через брак місця цього не робимо.

Розподіл посівних площ озимої та ярої пшениць у Канаді та США виглядає так за найновішими даними:

Типи пшениць	Відсоток від загальної посівної площі	
	в Канаді	в США
Червона тверда озима	} близько 10 відс.	58.3
Біла пшениця		11.2
Озима м'яка		14.2
Червона тверда яра	85.0	13.8
Янтарна тверда яра	5.0	2.5

Ясна річ, відмінний розподіл зумовлено кліматичними умовами цих країн: на півночі домінують тверді ярі пшениці, на півдні переважають озимі.

У нашому посіданні є багато відомостей про характеристику різних сортів пшеничного зерна, але — на жаль — через брак місця не маємо змоги ті відомості оприлюднити для українських читачів. Усе ж таки коротко зупинимось на поширенні посівної площі.

Передколомбівська Америка не знала пшениці. Уперше привезли її іспанські завойовники до Мексики в 1529 р. Звідти вона дісталася до Каліфорнії аж 1770 р. На сході Північної Америки перші посіви пшениці засвідчено 1602 р. Привезене з Європи пшеничне зерно походило з Англії, Швеції та Голляндії. В Новому Світі воно було малопродуктивне. Тому вже тоді зрідка велися заходи, щоб вивести нові, кращі сорти пшениці, що давали б щедрий урожай. Зі старих сортів згадаємо такі:

Red May — виведена генералом Гармоном у 1830 р. з англійського зерна „білий мей”.

Fultz, м'яка озима червона пшениця, відібрана Фульцем 1862 р. з гібридів, привезених із Ландкестеру.

Fulcaster — наслідок схрещення вищезазваних. „Фулкестер” довго тримався, даючи порівняно кращій урожай.

Jones Five і Red Wave — це сорти, виведені методом схрещування. 1936 р. займали велику посівну площу.

Усі ці пшениці надавалися лише для районів із достатньою кількістю атмосферичних опадів. Будучи переважно озимими, вони не могли культивуватися в Західній Канаді, де суворі зими. Потрібна була кардинальна зміна, щоб задовольнити зростаючу експансію ринку пшеничного зерна. І тут прийшли українські пшениці, ярі та озимі, що започаткували грандіозну продукцію твердого зерна в Канаді та США. Ясна річ, на новому терені відбувалися схрещення сортів і внаслідок цього постали нові сорти.

Яра тверда пшениця (*Triticum aestivum*) тепер займає близько 90 відс. усієї пшеничної посівної площі Канади і майже 15 відс. пшеничних посівів США. Така висока продукція розвинулася буквально з кількох зерен однієї рослини ярої пшениці, привезеної з Галичини довгими нерівними шляхами. Спочатку вона попала до Німеччини, потім до Шотландії, звідки її привіз до Канади Давид Файф (Five), що поселився в Онтаріо. Файф дістав цю пшеницю від свого приятеля в Глазкові. Посіяна навесні, вона навіть не виколосилась (була озима!). Лише одна стеблина викинула колос і достигла. Файф зберіг насіння цієї рослини й почав її розмножувати. Пшениця виявилась дуже придатною для районів із суворими зимами. Так виник сорт Red Five (ред файф), що незабаром поширився по всій Канаді. І постала величезна продукція твердої пшениці в Канаді, а потім і в США.

Поряд із Давидом Файфом кредит щодо поширення сорту „ред файф” належить першому директору сільсько-господарської дослідної станції в Оттаві, Вільяму Савндерсові (William Saunders). Він, між іншим, привіз із Росії та поширив по Канаді пшеницю „ладогу”.

До США „ред файф” попав 1860 р. Висконський фермер Кларк (Clark) перший мав високий урожай цієї пшениці. Ефективне використання цінного зерна „ред файф” стало можливим після запровадження вальцевих млинів. Із цього зерна виведено інші сорти шляхом схрещування.

Зі сказаного видно, що українська яра тверда чер-

вона пшениця емігрувала до Канади раніше від перших українців, що прибули туди з Галичини 1891 р.

Маркіз (Marquis) був першим синтетичним сортом світової слави, що його вивів згаданий Савндерс шляхом схрещування „ред файф” із „гард ред калькута” (Hard Red Calcutta). Це скоростигла високоврожайна пшениця з високими хлібопекарськими якостями борошна. Дуже придатна для Західньої Канади, де короткий вегетаційний (дозрівальний) період. Завдяки скоростиглості стебло цього сорту менше пошкоджується іржею. Свого часу „маркіз” був гегемоном ярих пшениць із твердим зерном. 1912 р. його привезли до США, де він 1929 р. займав уже 12.000.000 акрів посівної площі. Пшениця „маркіз” стала батьком нових сортів. Із неї були виведені такі нащадки:

Ceres — сорт пшениці, що, крім властивостей „маркіза”, має виняткову стійкість супроти стеблевої іржі, яку вважають бичем пшеничної культури. Стійкість узята від пшениці Кота. Назву позичено від богині Ceres, яку римляни шанували як покровительку пшениць і їхню родительку. Виведена Валдроном (L. R. Waldron) на північно-дакотській дослідній станції. Поширена в Дакоті, Міннесоті й Канаді.

Норе, Н.-44. Ці сорти твердої ярої пшениці отримано від схрещування „маркіза” (42 хромосомна) і „еммера ярославського” (28 хромосомна). Виведені Мекфаденом (McFadden) на південно-дакотській дослідній станції. Свого часу цей осяг уважали шедевром селекційної праці. Н-44 має відпорність до стеблевої іржі — його використовують для виведення нових сортів, що поборюють прибкові хвороби.

Marquillo — гібрид тетраплоїдної пшениці з гексаплоїдним „маркізом”. Цей сорт був першою ярою твердою червоною пшеницею, яку використовували для комерційних ринків. Її властивість — відпорність до стеблевої іржі.

Thatcher — продукт складного схрещування: [Marquis X Lumillo (durum)] X [Kanred X Marquis] = Thatcher. Це найкращий сорт ярої твердої червоної пшениці щодо врожайності і якості. Вона вціліла навіть підчас епідемії стеблевої іржі в 1935-38 роках. Тут синтезовано кра-

щі властивості українських озимих („канред”) і ярих („маркіз”) твердих пшениць із відпорністю до іржі. Виведено на міннесотській с.-г. дослідній станції 1934 р.

Арех — новий сорт, виведений Саскачеванським університетом шляхом схрещування „тетчер” із Н-44. Цей сорт ще стійкіший проти стеблевої іржі, ніж „тетчер”.

Repown — це продукт схрещування Н-44 з „ріворд”. Має високоякісні властивості й відпорність до іржі. Виведений на манітобській дослідній с.-г. станції. Інші сорти — „тетчер”, „апекс”, „ріворд” тощо мають у собі кров „тетчера”.

На міннесотській с.-г. дослідній станції ведуться заходи, щоб збільшити стійкість ярих твердих пшениць супроти стеблевої та листової іржі. Отримано багато сортів такого зерна і на інших станціях, що вважають великим досягком. Це „новий тетчер”, „райвел”, „генрі”, „пайлот”, „реджент”, „міда” та інші. Усі ці сорти виведені з української оригінальної пшениці, що брала участь у різного роду схрещуваннях. Без арнаутки, кубанки та „ред файф” був би неможливий прогрес у пшеничній продукції США й Канади.

Між іншим, українська пшениця була використана також у далекій Австралії. Сорт „федерейшон” там отримано шляхом схрещування, а саме: „ред файф” (укр. пш.) X „етеваг” (індійськ. пш.) = „янділла” X „пурплстро” = „федерейшон”. З Австралії цей сорт привезено до США 1914 р. Незабаром він став провідним у районах із м’яким кліматом. Відзначається невинпаданням зерна з колосків підчас достигання; міцна солома, не вилягає навіть в умовах підвищеного удобрення. Взагалі кажучи, вплив українських пшениць набрав універсальності в міру того, як поживавлювалась творча селекційна праця.

Українські озимі (тверді та м’які) пшениці стали підвалиною пшеничної промисловости США, а почасти й Канади. В цьому великі заслуги наших сортів — арнаутки, кубанки, „ред райф” та їхніх нащадків.

Озимі пшениці з України, що їх використано для розвитку пшеничної продукції США й Канади, займають близько 84 відс. пшеничної посівної площі американ-

ських штатів і приблизно 10 відс. такої ж площі в Канаді. Їх можна поділити на тверді та м'які форми.

Група озимих твердих червоних пшениць включає в себе гексаплоїдне (42 хромосомне) зерно, що відограє провідну роллю в США, займаючи 58.3 відс. посівної площі країни. Найбільш поширена в Канзасі, Небрасці, Оклаомі, Монтані, Колорадо й Техасі.

Історичною датою народження успішної пшеничної продукції в США був 1873 р., коли вперше на полях Канзасу з'явилась українська тверда пшениця. Всі інші до тогочасні пшениці були невідповідні й малопродуктивні, не могли навіть прохарчувувати місцеве населення. Українську пшеницю привезли менноніти-емігранти з України. Поселились вони в околицях Ньютона і Галстеду. Одним із перших меннонітів, що сів нашу пшеницю в Америці, був Бернард Варкентин. Наслідки відразу ж були очевидні: українська пшениця давала високий урожай і була посухотривалою.

Після перших блискучих, епохальних наслідків у Канзасі наша озима тверда пшениця швидко поширилась, але, на жаль, під невластивою їй назвою „туруцька” (Turkey Wheat). Насправді це була кримська пшениця, яку протягом двох сторіч вирощували в степових районах України, а також на кримському півострові. Немалу роллю в поширенні української озимої твердої пшениці відіграв М. А. Карлтон, що 1900 р. їздив до Східньої Європи з метою дістати насіння. Справді, він привіз не лише цю кримку, але й деякі сорти одеської та харківської пшениць, кубанку та інші. До речі, кубанка виявилась найкращим сортом із ярих твердих пшениць і стала на довгі роки підвалиною продукції цього роду пшеничного зерна. Саме ці українські пшениці були впливовими у різних схрещуваннях. Зокрема, прямим добором виведено з них такі сорти:

Kanred (Kansas Red) — відібрана селекціонером Робертсом (H. F. Roberts) на канзаській с.-г. дослідній станції з кримки. Відзначається більшою продуктивністю та відпорністю до стеблевої іржі. Поширена в Канзасі та сусідніх штатах.

Nebraska No. 60 і Cheyenne — відібрані Кісельбахом (Т.А. Kisselbach) на небраській дослідній станції з т. зв. турської, себто кримки. Поширена в Небрасці.

Blackhull — відібрана з т. зв. турецької Кларком (Earl G. Clark) в Канзасі. Цей сорт дуже цінять.

Tenmarq — продукт схрещування ярої твердої пшениці „маркіз” із озимою твердою пшеницею, т. зв. турецькою. Вивів Паркер (J. H. Parker) у Канзасі. Цей сорт поєднує в собі кров двох українських пшениць — „маркіза” (ред файф X гард ред калькутта) та озимої. Довгий час був поширений у центральних штатах.

Minturki і Minhardi є наслідком схрещування двох українських пшениць — „одеси” з твердою українською озимою, т. зв. турецькою, власне кримською. Другу вважають за найбільш зимостійку в Канаді та США. Використовували її у виведенні інших сортів. Обидві ці пшениці — справа рук Гаєса (H. K. Hayes) на міннесотській с.-г. дослідній станції.

З найновіших сортів озимої червоної, яку культивують на цьому континенті, треба відзначити Pawnee, „лавні”, поширену в Канзасі та Небрасці. Цінними є також Triumph, Wichita, Cheyenne, Comanche Knox, Senella. Усі вони, включно з „лавні”, — спадкові фактори від українських пшениць.

Група озимих м'яких пшениць відіграє незначну роллю в Канаді, де вони складають менш як 10 відс. усієї пшеничної продукції. Сіють їх майже виключно в Онтаріо. В США озимі м'які окуповують біля 25 відс. пшеничних посівів.

Коли брати до уваги чисельні запровадження пшениць з України, озимі м'які сорти не відіграли такої виключної ролі, як тверді ярі та озимі. Усе ж таки найбільш поширена тут м'яка біла пшениця „федерейшон”, завезена до США з Австралії 1914 р., що має в собі кров тієї української пшениці, яка дала початок сортові „ред файф”. Генеалогія „федерейшон” така: покращена „ред файф” X індійська „етаваг” = „янділла” X „пурплстро” = „федерейшон”.

Хоча ця пшениця яра, в умовах м'якого клімату висівають її восени. Відзначається великою гнучкістю щодо умов вегетації, короткою міцною соломною, неосипанням при досяганні, високою врожайністю в умовах наводнення (іригації) і навіть за сухого типу культивування. Виведена в Австралії Вільямом Фарером

(William Farrer). Ця пшениця була провідною серед білих пшениць США. Серед сортів м'якої пшениці треба відзначити такі: Nittany, Trumbull, Jobred, Ioturk, Iowin, Forward, Honor, Baart, Triplet, Albit.

З найновіших досягнень у виведенні нових сортів треба вважати півкарликову пшеницю „гейнес” (Gaines), що дала рекордовий у всьому світі врожай — 209 бушлів з одного акра у штаті Вашингтон. Між іншим, вона придатна до збирання врожаю комбайном, маючи міцне та невисоке стебло. Однак дефектом її, як і Neugainess, є пізньостиглість, податливість на деякі грибкові хвороби, загроза вимерзання в районах із суворими зимами.

Виведення кущових низькорослих пшениць є одним із найбільших успіхів у галузі селекції пшениць протягом останніх років. Знову ж таки, українська пшениця й тут відіграла певну роль. Використано „норін-10”, японський сорт, для схрещування з іншими сортами. Згаданий „норін-10” був наслідком схрещування української пшениці під назвою Turkey Red із сортом, що був продуктом схрещування „фульці” із японською „дарума,” а саме: „фульці” X „дарума” X „туркі ред” (українська) = „норін-10”. Так, після далекої мандрівки з України до США, а звідти до Японії, потім повернення до США, використано цінні спадкові фактори (гени) твердої української пшениці для цінних сортів „гейнс” та інш. Оскільки „норін-10” бере участь майже у всіх схрещуваннях, спрямованих до отримання низькорослих кущових пшениць, його цінні властивості, себто властивості первісної твердої української пшениці, тепер є у крові всіх нових сортів пшениць не лише в Канаді та США, а й у Мексиці, Японії, Індії та Пакистану.

Не меншим досягненням є також отримання гібрида „трітікум дурум” із житом, що носить назву „трітікале”. Його створив Дженкінс (Charles V. Jenkins) у Манітобському університеті. Тут українська пшениця „дурум”, що представлена в США й Канаді кубанкою та арнауткою, як і сортами, що були відібрані з них і синтезовані, безпосередньо взяла участь у створенні „трітікале”. На цю тему вже є відповідна література, куди й відсилаємо зацікавлених. Додамо хібащо таке: „трітікале” дає високий урожай — до 100 бушлів з акра, відзначається ви-

соким відсотком протеїну (до 18) в зерні. Однак низький рівень клейковини обмежує використання цього зерна, яким покищо годують худобу.

Закінчуючи статтю, треба підкреслити, що успішне хліборобство в США та в Канаді побудовано у великій мірі на використанні українських пшениць та інших сільсько-господарських культур. Привезені сюди українські ярі та озимі пшениці стали основою для нових ефектовних сортів, що поставило Північну Америку з Канадою на становище гегемонів, які постачають пшеничне зерно для потреб усього людства. Імігранти, українські пшениці, відібрані українськими хліборобами протягом багатьох сторіч на українській території, ген від Кубані до Галичини, значною мірою причинилися до розвитку життя в Новому Світі, як і імігранти, українські хлібороби, що на степових провінціях Канади претворили пущі в родючі поля.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- Anderson, J. A. and Baxter, E. E., "Wheat." *Encyclopedia Canadiana*. 1970. Vol. 10.
- Архімович, Олександр. „Продукція зернових культур в цілому світі, в СРСР і в Україні.” *Наукові записки*. Мюнхен: Український Технічно-Господарський Інститут, 1971-72. Том XXII, стор. 5-31.
- Clark, J. Allen. "Improvement in Wheat." U.S. Department of Agriculture. *Yearbook of Agriculture*, 1936. Washington, D.C.: Government Printing Office, 1936.
- Geddes, W. F. and Shellenberger, J. A., "Wheat." *Encyclopedia Americana*. 1974. Vol. 28.
- Hayes, Herbert Kendal, and Immer, Forrest Rhinehart. *Methods of Plant Breeding*. New York: McGraw-Hill Book Company, Inc., 1942.
- Ne., E. G. and Sh., H. R., "Wheat." *Encyclopaedia Britannica*. 1973. Vol. 23.
- Hill, Albert T. *Economic Botany*. New York: McGraw-Hill Book Company, Inc., 1937.
- Paxton, John, ed. *Stateman Yearbook*, 1973-74. New York: St. Martin's Press, 1974.
- Schwartz, Franz. *The Origin of the Cultivated Plants*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1966.
- Vogel, O. A., R. E. and Peterson, C. J. "Plant and performance characteristics of semidwarf winter wheats producing most efficiently in Eastern Washington." *Agronomy Journal*, 55: 397-398. Madison: American Society of Agronomy, 1963.

Михайло Хом'як

ХРОНІКА
ОСЕРЕДКУ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА
ІМ. ШЕВЧЕНКА НА ЗАХІДНЮ КАНАДУ

(Від 1 вересня 1973 р. до 31 березня 1976 р. Початок
у першій частині збірника)

100-річчя Наукового Товариства ім. Шевченка, пер-вісно заснованого у Львові 11 грудня 1873 р., відзначив Осередок НТШ на Західню Канаду в Едмонтоні видан-ням першої частини *Західньоканадського збірника* (Ед-монтон, 1973), 208 стор. та ювілейним бенкетом, що від-бувся в суботу 24 листопада 1973 р. в аудиторії при кафедрі св. Івана, під патронатом відділу КУК та Влад-дик обох Церков. Бенкет відкрив голова Осередку НТШ проф. д-р Яр Славутич вступним словом, згадуючи засновників товариства у 1873 р., між якими був і його прагдід Михайло Жученко (1840—1880), адвокат у Хар-кові. Згадано також про велетенський внесок товари-ства в українську науку.

Видання НТШ, як підкреслив д-р Яр Славутич, зо-крема серія *Записки*, створили цілу добу в розвитку української науки та культури взагалі. З приходом боль-шевиків до Львова 22 вересня 1939 р. та прилученням західньоукраїнських земель до УРСР Москва припи-нила діяльність товариства у Львові, але воно діє далі поза Україною. Навесні 1947 р. НТШ відновило свою працю в Мюнхені; опісля українські науковці створили чотири автономні відділи товариства у тих країнах, де живуть українські поселенці: європейський, американ-ський, канадський та австралійський. Серед багатьох видань НТШ у вільному світі вікопомне значення має *Енциклопедія українознавства* — три томи статтей, шість словникових із заплянованих вісьмох та два томи англо-мовної, що їх видав Торонтський університет за фі-нансовою допомогою Українського Народного Союзу.

Осередок НТШ на Західню Канаду, складову частину Канадського НТШ, організовано 1955 р. На жаль, багато членів уже відійшло від нас, включно з першим його головою, д-ром І. Німчуком. На пропозицію голови осередку, їхню пам'ять вшанували присутні однохвилинною мовчанкою.

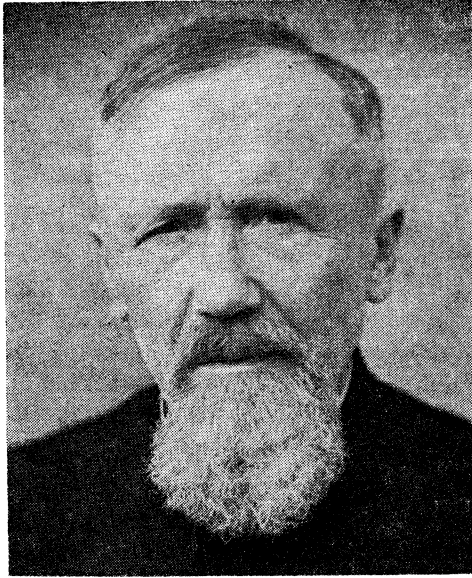
Про ролю та досягнення НТШ говорив також господар бенкету, адв. Петро Саварин, та інші промовці, яких він покликав до слова. Головний промовець, інж. В. М. Мацьків, колишній довголітній голова Осередку, говорив у своїй доповіді на тему „Наука і суспільство” про взаємини науки й суспільних змін у ході світової історії. НТШ може бути клясичним прикладом у відродженні української нації, бо наші вчені, під проводом велетня науки Михайла Грушевського, з його капітальним твором у десяти томах, *Історія України-Руси*, поклали основи під її державне буття. Головного доповідача представив інж. В. Кунда.

Із сердечним словом привіту від УГПЦ виступив Преосвященніший Владика Андрей, від УКЦ — о. митр. радник В. Чопей (у заступстві неприсутнього в Едмонтоні Владика Ніла), від відділу КУК в Едмонтоні привітав його голова адв. Я. Росляк. З привітаннями виступали голови інших товариств та організацій в Едмонтоні. Крім того, надіслали письмові привіти Українське музичне товариство Альберти, управа Асоціації діячів Української Культури (АДУК), Пластова станиця та обласна управа Українського Вільного Козацтва. Управа Канадського НТШ з Торонта надіслала сердечне привітання з побажанням успіху та одночасно з подякою управі Осередку НТШ на Західню Канаду

за Вашу працю наукового і громадського характеру, що Ви її здійснюєте не лише на терені Едмонтону, але й цілої Західньої Канади. Дай Боже продовжувати далше успішно нашу працю на користь української науки і народу. За управу Канадського НТШ — д-р В. Стебельський, в. о. голови, та інж. Леоніда Вертипорох, в. о. секретаря.

У бенкеті взяло участь 220 осіб; розпродано 48 книжок першої частини *Західньоканадського збірника*.

Дев'яті загальні збори Осередку НТШ, що відбулися 3 лютого 1974 р. в залі філії УНО, перевибрали, на два роки, головою д-ра Яра Славутича і членів до-

**О. синкел Василь Лаба, голова
Осередку НТШ на Західно
Канаду, 1956-59.**

теперішньої управи в такому складі: мгр. М. Хом'як (заступник голови), І. Хома (секретар), інж. д-р Б. Рудик (скарбник) та адв. П. Саварин (член). До провірної комісії ввійшли інж. В. Кунда, д-р С. Манастирський, д-р А. Мартинюк і д-р М. Суховерський.

Навесні відбулися дві сесії з чотирма доповідями. На виїзній сесії в Калгарі, 17 лютого, під церквою св. Володимира, д-р Яр Славутич говорив про Михайла Жученка як одного із співзасновників НТШ в 1873 р., М. Хом'як подав силуетку визначного українсько-канадського діяча Романа Кремара. Повторив він цю доповідь і на сесії 10 березня в залі УНО в Едмонтоні.

29 березня виступив із доповіддю гість з Європи, проф. д-р В. Кубійович, головний редактор *Енциклопедії українознавства*, в залі УНДому. Він поділився деякими міркуваннями про теперішню працю над словниковою частиною енциклопедії та проектами дальшої діяльності Інституту ЕУ. Фінансовий керівник енци-

клопедії д-р А. Фіголь не міг виступити з доповіддю, бо несподівано захворів. Збірка на докінчення словникової частини ЕУ дала понад 19,000 дол. Її підготувив і перевів спеціальний діловий комітет у складі: інж. В. Кунда — голова, адв. П. Саварин — заступник голови, М. Хом'як — секретар, інж. Я. Іванусів — скарбник, д-р Яр Славутич — пресовий референт, М. Фляк, інж. М. Когут і д-р М. Суховерський — члени.

На сесії в залі УНДому 8 грудня 1974 р. д-р Д. Тодосійчук виголосив доповідь на тему „Лікування туберкульозу колись і тепер”. Зілюстрував її статистичними даними, що вказували, як дуже зменшилася смертність і кількість захворювань на туберкульозу. Доповідь, ілюстрована прозірками й таблицями, була солідно опрацьована.

1975 р. було три сесії з чотирма доповідями. Спільна сесія, науково-літературна, відбулась 26 травня в залі Українсько-канадського архіву-музею в Едмонтоні, заходами управи Осередку НТШ та Об'єднання українських письменників „Слово”. Її відкрив голова Осередку, проф. Яр Славутич, привітавши всіх присутніх (понад 40 осіб), зокрема проф. д-ра Ярослава Рудницького, що — як було згадано — 25 років тому видав у Вінніпезі першу ту-тешню книжкову працю з назвознавства — „Українські місцеві назви в Канаді”. Між присутніми були Г. Делані, президент Канадського Інституту Назвознавства, професор Лявальського університету в Квебеку Г. Сотіров і французький поет Рене дю Гар, професор Делаваарського університету. Голова передав провід сесії проф. Я. Рудницькому. Тоді д-р А. Власенко-Бойцун зробила доповідь на тему „Українські місцеві назви в Північній Дакоті”, зупинившись на історії українського поселення в США. Українські поселенці зустрічаються в Америці вже в XVIII ст. Після доповіді проф. Я. Рудницький додав, що іменем українського мандрівника з XVIII ст., Ю. Лисянського, названо один із відкритих ним островів на північ від Гаваїв. Знову ж іменем П. Полетики, якому завдячуємо кордонну лінію між Канадою і США, названо один із верхів гірського пасма на Алясці. Літературною частиною проводив голова Об'єднання українських письменників „Слово” Ю. Стефаник. Опісля

поет Яр Славутич прочитав свої чотири поезії українською мовою, а поет Рене дю Гар — свої переспіви тих віршів французькою мовою.

1 серпня в залі УНО зробив доповідь на тему „Українська ікона в ході століть” поет і мистець Святослав Гординський, що приїхав із Нью-Йорку до Едмонтона на запросяини Провінційної Ради КУК. Слово про доповідача сказав голова „Слова” Ю. Стефаник і прочитав короткий нарис про „Українську ікону XII—XVIII ст.” (книгу видало „Провидіння” 1973 р.), що його написав С. Гординський. Присутніх на цій доповіді було близько 60 осіб.

Третя сесія відбулась у грудні. Мисткиня Катерина Кричевська-Росандич говорила про рід Кричевських.

21 березня 1976 р. відбулась сесія в залі Українсько-канадського архіву-музею, заходами управи Осередку НТШ на Західню Канаду. Проф. д-р М. Павлюк виголосив доповідь на тему „Українці в Румунії та їхнє культурне життя”, ілюструючи її виданнями — підручниками й книжками українських поетів і письменників у Румунії. Голова осередку д-р Яр Славутич подякував сердечно доповідачеві за його дійсно цікаву доповідь, якого присутні (понад 40 осіб) нагородили рясними оплесками. Опісля присутні оглянули праці проф. д-ра М. Павлюка, раніше викладача української мови й літератури в Букарештському університеті. Це були видання з мовознавства й літератури, збірки поезій та оповідань.

До двадцятиріччя Осередку НТШ на Західню Канаду д-р Яр Славутич підготував і передав до друку другу частину *Західньоканадського збірника*, ще 1974 р. Збірник уже складений і вийде у світ із друкарні Гомону України. Одночасно управа Осередку НТШ на Західню Канаду докладає всіх зусиль, щоб незабаром віддати до друку монографічну студію про мистця Ю. Буцманюка, яку вже довгий час підготовляє і на видання якої вже зібрано 2,829.06 дол. Збірку перевів окремий діловий комітет у такому складі: о. синкел В. Лаба, митроф. прот. о. Ю. Ковальський, Микола Сус (уже покійний), д-р М. Суховерський і М. Хом'як. Монографічна студія появиться за загальною редакцією С. Гординського.

Десяті загальні збори Осередку НТШ на Західню Канаду, що відбулись 27 березня 1976 р. у Пластовому домі, висловили, на внесок голови провірної комісії інж. В. Кунди, управі, яка працювала майже в тому самому складі чотири роки (дві каденції), признання за включення в програму праці Осередку НТШ видавничу діяльність. Перший том *Західньоканадського збірника* вже видано, а другий у друку. Це велика праця, за яку належиться управі, особливо голові осередку проф. Яр Славутичеві, признання й подяка. Склад нової управи такий: проф. Яр Славутич (колишній голова), Михайло Хом'як (голова), проф. Богдан Медвідський (заступник голови), інж. Михайло Когут (секретар), д-р Степан Манастирський (скарбник), адв. Петро Саварин (член); провірна комісія: о. проф. Василь Чопей, д-р Борис Рудик та інж. Іван Хома.

Варто додати, що, відзначаючи заслуги в розвитку гідрометалургійних процесів для перерібки сульфідних і оксидних руд, Альбертський університет нагородив інж. В. Мацькова почесним докторатом у 1976 р.

ПОМ'ЯНИК НАШИХ ЧЛЕНІВ

(Продовження. Початок у першій частині збірника)

Д-р МИХАЙЛО РОСЛЯК, 26 листопада 1966 р.
МИХАЙЛО ГОЛИНСЬКИЙ, 1 грудня 1973 р.

ДЖЕРЕЛА:

1. Архівний матеріал Осередку НТШ на Західню Канаду.
2. Річники *Українських вістей* за 1973 — 1975 рр.
3. *Свобода* з 13 серпня 1975 р.

БІБЛІОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ В КАНАДІ

Склав Яр Славутич

Ця бібліографія охоплює лише канадські книжкові видання тих авторів, що жили або живуть у Канаді. Неканадці, в т. ч. українські класичні поети, чії книжки виходили в світ у цій країні, сюди не включені.

Оскільки в минулому журналісти й деякі літературні критики не звертали належної уваги на датування (є свідчення, що робили це часто з пам'яті), упорядник завдав собі труду перевірити всі доступні йому збірки поезій. Кілька гасел, що їхніх книжок не вдалося побачити, мають позначку „не бачив - ЯС”. Таким чином, уважаємо цю бібліографію за точну і майже повну. Якщо б хтось із читачів знав про якесь видання, тут не зазначене, ласкаво просимо повідомити.

Назви давніх книжок подаємо за сучасним правописом, напр. *Світає день* І. Данильчука змінюємо на *Світає день*, також „пісні” на „пісні”, але написання деяких чужих слів у назвах залишаємо без жодних змін: „антольоґія”.

Антольоґія українського письменства в Канаді. Том І. Вінніпег, Товариство української культури, 1941. 158 стор. (Антольоґія охоплює таких поетів і письменників: Т. Федик, С. Ковбель, О. Івах, Д. Гунькевич, М. Кумка, І. Павчук, І. Новосад, А. Пруська, М. Адамовська, К. Новосад, С. М. Дорощук, М. Крип'якевич, В. Тулевітрів, М. Мандрика, А. Господин, А. Новак, Т. Волохатюк, Г. Скегар, Т. Кройтор (Шевчук), М. Лазечко, М. Петрівський. Плянований другий том не вийшов у світ).

Бабенко, В. В. *Варіят з 1906 р. Вірш. Між бурливими хвилями*. Вінніпег, „Український голос”, 1918. (Перші 25 стор. — вірші; драма написана прозою).

Битинський, Микола — див. *Сенотаф*.

Божик, Пантелеймон. *Канадійська муза*. Йорктон, „Голос Спасителя”, 1936. 192 стор. (У стилі фолкльорних віршів).

Василів, П., упор. *Перша ластівка українських пісень для української молодіжи в Канаді*. Вінніпег, „Українська видавнича спілка”, 1917. 64 стор.

Ворскло, Віра. *Листи без адреси*. Вибрані поезії. Торонто, 1967. 68 стор. (Це перша збірка віршів, отже вибрано з рукописів).

Гай-Головко, Олекса. *Поетичні твори в трьох томах*. Том перший (1933-1947). Торонто, „Нові дні”, 1970. 137 стор. (Додано зняток автора і вступну статтю Ю. Мулика-Луцика. Надруковано

у Вінніпезі. Наступні томи ще не вийшли у світ). Його ж: *Сурмач* (Жраків - Львів, 1942), *Коханняда* (Авгсбург, 1947). Має також дві книги прози, видані в Канаді.

Головацький, Василь, упор. *Робітничі пісні*. Вінніпег, „Руська книгарня”, 1915. 96 стор. (На звороті обкладинки зняток упорядника, після змісту — „Вступне слівце”. Переклади соціалістичних пісень, перерібки творів І. Франка, Ю. Федьковича).

Гунькевич, Дмитро. *Рождественська ніч*. Вінніпег, 1924. 60 стор. (Віршована п'єса в серії „Канадська бібліотека”. Цей автор видав багато прозових п'єс).

Данильчук, Іван. *Світає день*. Поезії. Вінніпег, накладом автора, 1929. 55 стор. (На стор. 5 - зняток автора; присвята: „Дорогому Учителеві, бл. пам'яті Йос. Бачинському присвячує цю збірку автор”. Уміщено прозовий „Вступ” і 26 віршів, датованих від 1921 р., в т. ч. два переклади — з Лорда Теннісона й Роберта Сервіса. Назви окремих віршів: „Канаді”, „Вінніпег”, тут же — „Блуканням умучені хмари”, його найкращий твір).

Даркович, Михайло. *Київ і Рим*. Яничари. Чорт. Поема. Вінніпег, накладом Т. Золотухи, 1929. 80 стор.

Дзьобко, Йосафат. *Чиє то полечко не зоране та інші народні пісні*. Вінніпег, 1956. (Пісні, власне, народні, трохи змінені).

Dziobko, J. *My songs*. A selection of Ukrainian Folksongs in English Translation by Honore Ewach. Winnipeg, Ukrainian Canadian Pioneer's Library, 1958. 103 pp. (Додано портрет збирача цих пісень).

Дорошук, С. М. *Для рідних дітей*. Вінніпег, накладом автора, 1925. 130 стор. (У стилі фолкльорних віршів).

Жайворонок. Збірник пісень з нотами. Видання друге. Вінніпег, „Український голос”, 1955. 155 стор.

Захарчук, Дм. *На чужині*, поезії. Вінніпег, „Промінь”, 1934. 79 стор. (З передмови: „...бажав я представити..., як маєсь любити рідний Край” — стор. 5).

Івах О. *Бойова сурма України*. Поезії. Вінніпег, 1931. 8 стор.

— . *Той, кого світ ловив, та не спіймав*. Поема про славного українського філософа Григорія Сковороду. Вінніпег, 1932. 23 стор. (Додано зняток автора).

— . *Український мудрець*. Вінніпег, 1945. 16 стор. (Друге видання попередньої поеми).

— . *Українське ешван-зілля в Канаді*. Ювілейна збірка творів О. Іваха в 40-ліття його праці пером. 1920-1960. Вінніпег, „Тризуб”, 1960. 31 стор. (Вибрані поезії. Автобіографія. Відгуки на творчість. Тут же - „Серед вічного простору”, його найкращий вірш. Додано портрет автора). Крім цього, Онуфрій Івах має надруковану прозову повість *Голос землі* (Вінніпег, 1937) та інші.

Ewach, Honore, tr. *Ukrainian Songs and Lyrics*. Winnipeg, Ukrainian Publ. Co., 1933. 80 pp.

Ларіон, Митрополит [Іван Огієнко]. *Народження людини*. Філософська містерія. Вінніпег, 1948. 122 стор.

— . *Прометей. Смерть старогрецьких богів. Поема. Вінніпег, 1948. 68 стор.*

— . *Жертва вечірня (Ісус і Варавва). Трете вид. Вінніпег, 1949. 48 стор.* (Попередні видання були, мабуть, в Європі.)

Українець, Іван [Митрополит Іларіон]. *За Україну. Вінніпег, „Наша культура”, 1951. 68 стор.*

Іларіон, Митрополит. *Твори, т. I. Філософські містерії. Вінніпег, „Тризуб”, 1957. 336 стор.*

— . *Вікові наші рани. Твори, т. II. Вінніпег, „Віра й культура”, 1960. 272 стор.*

— . *Розп'ятий Мазена. Історична драма на п'ять дій. Вінніпег, 1961. 88 стор.* (Віршована).

— . *Наш бій за державність. Історична епопея. Частина перша. Вінніпег, „Наша культура”, 1962. 224 стор.*

— . *Наш бій за державність. Історична епопея. Частина друга. Вінніпег, „Наша культура”, 1966. 144 стор.* Його ж паризькі видання: *Легенди світу* (1946), *Марія Єгиптянка* (1947), *На Голгоці* (1947), *Туми* (1947). Загально кажучи, віршовані твори І. Огієнка написані доброю мовою, але без належного поетичного хисту. Лише в деяких релігійних поезіях помітний талант.

Ічнянський, Мирослав [псевдонім І. Кмети]. *Ліра емігранта. Лірика. Вінніпег, „Українська книгарня”, 1936. 138 стор.* (З канадської тематики: „Нігарський карнавал”, „Осінь канадійська” та інш. Переважає релігійна лірика, теми з Біблії; переспіви з Р. Кіплінга, Ч. Д. Робертса, В. Кіркконелла, Г. Лонгфело, Ізабелли Крафорд, Теннісона).

Кмета-Ічнянський, Іван. *Чаши золоті. Вибране. Лірика. Вінніпег, „Дорога Правди”, 1964. 94 стор.* (Додано переклади з Хр. Розетті, Е. Дікінсон, К. Санберга, М. Затуринської, Р. Кіплінга та інш. Зняток автора й біографічна довідка на стор. 87 - 89). Його ж: *Арфа* (Київ, 1924, 1928), прозові *Записки розстріляного* (Вінніпег, 1929), вірші *Крила над морем* (Філядельфія, 1970) та одна книжка англ. мовою (проза).

Кайрез, Микола. *Меч і серце. Торонто, 1949. 128 стор.* (Автор здається, виїхав із Канади до Сполучених Держав Америки).

Кедр, Р. *Лісові чорти. Торонто, „Пласт”, 1957. (Не бачив — ЯС).*

— . *Скобине гніздо, пластова поема. Торонто, ОПДЛ, 1957. 20 стор.*

Kirkconnell, Watson. *Canadian Overtones. An anthology of Canadian poetry... Winnipeg: Columbia Press, 1935.* Після вступної статті про українсько-канадську поезію вміщено переклади з таких авторів: Т. Федик, В. Кудрик, С. Ковбель, П. Карманський (перебував коротко в Канаді), П. Крат, В. Тулевітрів, Петро Василь Чайківський, Й. Ясенчук, І. Кир'як, М. Кумка, Т. Волохатюк, С. В. Савчук, К. Новосад, О. Івах, Іван Кмета-Єфимович, І. Данильчук, Т. Кройтор (Шевчук). Див. продовження цієї праці в *The Ukrainian Poets.*

Колесников, Іван О. *Українська арфа*. Вінніпег (?), „Свідок правди”, 191 (?). 136 стор. (Не бачив - ЯС).

Костів О., упор. *Травневий вінок*. Збірка віршів... до дня матері. Торонто, 1963. 196 стор. (додано оповідання).

Крат, Павло. *За землю і волю*. Вінніпег (?), „Робочий народ”, 1914 (?). 64 стор. (Тут - „Січинський в неволі” та інші революційні вірші. Зі вступної статті: „...увійшли майже всі політичні поезії Павла Крата, котрі він написав межи роками 1901 - 1914”. Додано зняток автора). Див. Терненко, П.

Кудрик, Василь. *Весна*. Збірка поезій. Вінніпег, „Український голос”, 1911. 128 стор. (29 віршів. Наприкінці — пояснення деяких імен та архаїзмів. Це третя книга українських віршів, видана в Канаді).

Отлукавін, Охрим [псевдонім Василя Кудрика]. *Перша пригода Ничипора Довгочуна*. Вінніпег, „Український голос”, (Поема). 1911. 62 стор.

Кузьменко, Світлана. *Івасик і його абетка*. Торонто, ОПДЛ, 1974. 46 стор. (Для дітей).

Кумка, Михайло, упор. *Шкільний співаник у трьох частих*. Вінніпег, 1926. 157 стор. (Додано музичні нотки).

— . *Найкращі загадки і забавки для старих і малих*. Вінніпег, „Український голос”, 1931. 91 стор. (Деякі віршовані).

— . Упор. *Сніп*, декляматор у двох томах. Вінніпег, 1937 і 1940. (Кожен том складається з трьох частин. Нумерація сторінок у кожній частині окрема).

Мазепа, Богдан. *Зоряна даль*. Едмонтон, накладом приятелів автора, 1956. 62 стор.

— . *Полум'яні акорди*. Едмонтон. (Друкується).

Мандрика, Микита. *Мій сад*. Поезії. Том другий. Вінніпег, 1941. 125 стор. (Додано життєпис. Правдоподібно „том перший” був виданий ще в Україні).

— . *Золота осінь*. Поезії. 1905 - 1957. Вінніпег, „Тризуб”, 1958 175 стор. (Сюди включено *Мій сад* і все попереднє. Додано життєпис і зняток автора).

— . *Радість*. Книга друга після „Золотої осені”. Вінніпег, „Тризуб”, 1959. 143 стор. (Додано рецензії Я. Рудницького, О. Іваха, К. Андрусичина, П. Юзика, В. Кіркконелла та Яра Славутича на попередню книгу *Золота осінь* — стор. 127-140).

— . *Симфонія віків*. Поеми і лірика. Том III. Вінніпег, „Тризуб”, 1961. 215 стор. (Включено поеми „Канада” й „Мазепа”).

— . *Сонцезвіт*. Поезії. Том IV. Вінніпег, „Тризуб”, 1965. 123 стор. (Додано зняток із 1925 р. з допискою „Початок моєї наукової праці”. Включено поему „Мандрівник” із поясненнями).

— . *Вино життя*. Вибране для вибраних з поезій за 1965-1969 роки. В оригінальних манускриптах автора. Присвячується століттю Манітоби і наступному 85-літтю автора. Том V. Вінніпег, 1970. 176 стор.

— . *Мазепа*. Історична поема. Вінніпег, 1960. 86 стор.

— . Канада. Поема. Вінніпег, 1961. 39 стор. (Додано передмову Я. Рудницького і словник, у якому є канадизми).

— , Мандрівник. Поема. Вінніпег, 1965. 48 стор.

— . Вік Петлюри. Поема. Вінніпег, 1966. 47 стор. (Додано пояснення).

Матвієнко, Теодор. Сонети. Торонто, „Київ”, 1961. 128 стор. (Додано зняток автора).

Михайл, Архиепископ [М. Хороший]. Світова епопея. I. Торонто, 1954. 72 стор.

— . Світова епопея. II. Торонто, 1953. 79 стор.

— . Світова епопея. III. Торонто, 1956. 100 стор.

Могилянка, Дарія. Думки летять на Україну. Народні вірші. Едмонтон, 1962. 123 стор. (Додано знятки з України).

— . Пісні мого серця. Друга збірка поезій. Едмонтон, 1964. 126 стор. (Додано зняток авторки). Під іменем Янда, Доріс — *Canadian Tapestry* (Winnipeg, 1970).

Мудрик-Мриц, Ніна. На світанку. Торонто, ОПДЛ, 1974. 13 стор. (Вірші для дітей, ілюстровано).

Мулярчук, І. Жнива доспіли. Поезії. Вінніпег, 1917. 17 стор. (Примітивні вірші, обтяжені галицькими діалектизмами). Його ж: *Промінь життя* (Детройт, 1937), *Сміх праліса* (Детройт, 1937). Автор коротко перебував у Канаді.

Мур, Дан. Жаль і гнів. Поезії. Едмонтон, коштом Василя й Наталки Духніїв, 1966. 96 стор. (Тут же — „Канада”).

— . Скрижалі туги. Поезії. Едмонтон, коштом Василя й Наталки Духніїв, 1973. 120 стор. (Тут же — „Сповідь” і „Дух України”).

Мурович, Лариса. Піонери святої землі. Третя збірка. Торонто, „Світання”, 1969. 64 стор. (Додано зняток авторки і вступну статтю Івана Овечка). Її дві книжки видано ще в Буковині.

— . Євшан. Поезії та поеми. Торонто, „Світання”, 1971. 64 стор.

— . Жар-птаха. Вибрані поезії. Торонто, „Світання”, 1971. 47 стор. (Додано одне оповідання, стор. 39-46).

Новий збірник українських народних пісень, дум, думок, коломийок і пісень весільних. Вінніпег, „Українська книгарня” (без дати). 118 стор.

Олександрів, Борис. Туга за сонцем. Поезії. 1945-1965. Торонто, „Слово”, 1967. 120 стор. (Переклади з російських та інших поетів і примітки до них, стор. 65-118).

— . Колокруж. Поезії. Торонто, „Київ”, 1972. 101 стор. (Переклади з російських та інших поетів, стор. 77-93). Додано зняток автора. Його ж: *Мої дні* (Австрія, 1946) та дві книги прози, видані в Канаді.

Олійник, Григорій. Емігрантські вірші галицького селянина. Упор. О. Зілинський. Торонто, „Кобзар”, 1972. 64 стор.

Орлигора, Лев Т. Люблю. Лірика. Едмонтон, 1958. 23 стор. (Додано зняток автора).

Силенко, Лев (Орлигора). Мага врата. Вінніпег, „Оріяна”, 1969. 93 стор. (699 строф — проповідування РУНВІЗМУ, „модерної

філософії Рідної Української Національної Віри”, з передмови А. Білецького).

Остапчук, Володимир, упор. *Проміння*, збірка християнських поезій. Вінніпег, 1954. 248 стор. (Вірші М. Ічнянського, М. Подворняка, О. Гарбузюка та інші.)

Павличенко, Т. К. *Дух нації*. Саскатун, Українське Національне Об'єднання, 1940. 48 стор. (Додано пояснення деяких слів).

Пісні про Канаду і Австрію. Вінніпег, 1908. (Не бачив - ЯС). Це перше книжкове видання української поезії в Канаді. Автори — Т. Федик та інші. Друге, третє й четверте видання з'явилися до 1913 р.

Пісні про Канаду і Австрію. З додатком *Пісні та думки про Січинського*. Зібрав Теодор Федик. П'яте побільшене видання. Вінніпег, „Руська книгарня”, 1914. 192 стор. (Зазначено Copyright, 1912. Зі вступного слова: „Се одинока книжка у нас, Українців в Вітчизні і в Америці, що вийшла п'ятим накладом”).

Пісні імігрантів про Старий і Новий Край (Пісні про Канаду і Австрію). Зібрав Теодор Федик та інші. Вінніпег, „Українська книгарня”, 1927. 139 стор. (У передмові зазначено, що „Українська книгарня, 660 Мейн Ст., Вінніпег... відкупила від п. Т. Федика авторство цієї книжки і пускає в світ своїм накладом оце четверте видання”. Неясно, чи це лише четверте видання самої книгарні, чи помилково подано „четверте” замість сподіваного слова „шосте”, бо п'яте видання було ще 1914 р.

Рараговський, Д. *Робітничі пісні*. Вінніпег, 1908. (Не бачив — ЯС).

— . *Українські робітничі пісні*. Том II. Едмонтон, 1945. 160 стор. (Додано зняток і життєпис автора. Дуже примітивні вірші, суспільна тематика).

Револуційні пісні. Вінніпег, Накладом Українських Робітничих Вістей, 1921. 32 стор. Відкривається „Інтернаціоналом”, перерібки з І. Франка тощо.

Ріпецький, Нестор. *Пісні далеких островів*. Переспіви з японської лірики. Торонто, АДУК, 1969. 47 стор. (На стор. 47 — бібліографія видань автора. Увідне слово Володимира Гаврилюка. Ілюстровано японськими пейзажами).

Робітничі пісні. Друге побільшене видання. Торонто, „Робітничя книгарня і видавничя спілка”, 1916 (?). (Не бачив — ЯС). Може, це друге видання збірки, складеної В. Головацьким?. Книжки Д. Рараговського не перевидавали.

Ромен, Левко. *Поєми*. Торонто, „Свшан-зілля”. 1956. 72 стор. (Уміщено 6 поем).

— . *Дуб-челин*. Торонто, „Світання”, 1969. 80 стор. (Тут же — цикл „Канадські мотиви”, вірш „Водоспад Ніагари”). Його ж: *Передгір'я* (Філадельфія, 1953) і *Жовтосил*, драматична п'єса із дій УПА (Едмонтон, 1965), написана прозою, але вкраплено вірші.

Семчук, Степан. *Канадійська рапсодія*. Поезія і проза. Вінніпег — Йорктон, 1959. 136 стор. Додано зняток автора. На стор.

136 — бібліографія попередніх видань, у т. ч. *Метеори* (Львів, 1924), *Воскресення* (Жовква, 1927), *Фанфари* (Чикаго, 1931).

— . *Рефлексії*. Поезій книжка п'ята. Вінніпег, 1965. 51 стор.

— . *Жерела*. Поезій книжка шоста. Вінніпег, 1966. 52 стор.

— . *Поеми*. Вінніпег, 1967. 68 стор. (Тут же — цикл „Пісня Канади”, що охоплює вірші „Ніягара”, „Саскачеван”, „Озеро Маніту”, „Саскатун”, „Калгарі” та інші.)

— . *Сотворення*. Вінніпег, 1968. 76 стор.

— . *Поезія і проза*. Книжка дев'ята. Вінніпег, 1969. 79 стор.

— . *Світлість думки*. Поезій книжка десята. Вінніпег, 1970. 95 стор. (Додано зняток автора й короткий життєпис. Бібліографія видань на стор. 95).

— . *Навколо світа*. Поезій книжка XI. Вінніпег, 1971. 77 стор. (З подорожей по світу. Мова дуже забарвлена діалектизмами. Бібліографія видань на стор. 77. Додано знятки з Єрусалиму й Царгороду).

Сенотаф. Торонто, Український Воєнно-Історичний Інститут, 1962. 72 стор. (Тут на стор. 7-55 уміщено поезії М. Оверковича (псевд. Миколи Битинського) під назвою „Багатирський епос”).

Скорупський, Володимир. *Моя оселя*. Едмонтон, 1954. 88 стор. (Попередні збірки: *Весняний голін* (Зальцбург, 1946), *Життя* (Зальцбург, 1947).

— . *У дорозі*. Поезії. Едмонтон, накладом автора, 1957. 56 стор.

— . *Без рідного порога*. Поєми. Едмонтон, Українська Стрілецька Громада, 1958. 62 стор.

— . *Із джерела*. Поезії. Торонто, накладом автора, 1961. 80 стор. (Наприкінці — бібліографія видань автора).

— . *Над могилою*. Вінок сонетів. Торонто, 1963. 21 стор.

— . *Айстри невідцвілі*. Поезії. Торонто, 1972. 56 стор.

Славутич, Яр. *Оаза*. П'ята збірка поезій. Едмонтон, „Славута”, 1960. 64 стор. (Попередні збірки: *Співає колос* (Авісбург, 1945), *Голін віків* (Авісбург, 1946), *Правдоносці* (Мюнхен, 1948), *Спрага* (Франкфурт н. М., 1950) та інші.)

— . *Маєстат*. Шоста збірка поезій. Едмонтон, „Славута”, 1962. 48 стор. (Наприкінці — бібліографія видань автора).

— . *Завойовники прерій*. Сьома збірка поезій. Едмонтон, „Славута”, 1968. 49 стор. (Західньоканадська тематика, цикл лірики „Північне саяво”).

— . *Мудрощі мандрів*. Восьма збірка поезій. Едмонтон, „Славута”, 1972. 97 стор. (З подорожей по Європі, Африці, Азії, Австралії та навколо світу. Уміщено зняток автора. Наприкінці — бібліографія всіх видань автора).

— . *Трофеї, 1938-1963*. Едмонтон, „Славута”, 1963. 320 стор. (Зібрано поезії з перших шести збірок, додано поему *Донька без імені* (Буенос-Айрес), 1952) і першу пісню з епопеї. На стор. 303-312 — „Початок життєпису” та бібліографія видань автора. Репродукція скульптурного портрета у виконанні С. Литвиненка). Його ж: Джон Кітс, *Вибрані поезії*. Вступна стаття й переклади

Яра Славутича. Лондон, „Українська Видавнича Спілка”, 1958. 50 стор.

— . *The Conquerors of the Prairies*. Parallel text edition. Translated by R. H. Morrison. Edmonton, Slavuta Publishers, 1974. 112 pp. (His other translated books: *Oasis*, selected poems translated from the Ukrainian by Morse Manly (New York: Vantage Press, 1959), *The Muse in Prison*, eleven sketches of Ukrainian poets killed by Communists and twenty - two translations of their poems (Jersey City: Svoboda, 1956), *Spiegel und Erneuerung*, ausgewählte Gedichte, aus dem Ukrainischen uebertragen von Volodymyr Derzavyn (Frankfurt a. M., MUR, 1949).

— . *L'oiseau de feu*. Traduit et adapté par René Coulet du Gard. Edition des Deux Mondes, 1976. IX+50 стор. (Вибрані поезії з восьми збірок із вступною статтею).

Смолитч, Олександр. *Вірші*. Торонто, сам видав, 1975. (9 книжечок без пагінації). Рахуємо їх як одне видання.

Степ, Павло. *Брати*. Поема для дітей. Торонто, „Батьківщина”, 1960. 38 стор.

Стецишин, Михайло. *Байки*. Частина I. Вінніпег, 1959. 190 стор. (Уміщено „Слово від автора” і передмову „Про сутність байки” Ю. Мулика-Луцка).

Стороженко, Сергій. *Вулкан волі*. Роздуми і сентенції. Торонто, 1961. 30 стор.

Струк, Данило. *Гамма сіґма*. Вінніпег, 1963. 40 стор. (Модерністичні вірші).

Терненко, Павло. *Соціалістичні пісні*. Едмонтон, 1909. 16 стор. (Тут зібрано оригінальні вірші П. Крата, перерібки творів І. Франка, О. Колесси та інші, але без підпису авторів).

Терненко, П. [псевдонім Павла Крата]. *Січинський в неволі*. Едмонтон, „Робочий народ”, 1910, 14 стор. (Перша книжка українських віршів індивідуального автора в Канаді. Додано портрет М. Січинського. Раніше вийшла в світ лише „антологія”, укладена Т. Федиком). Див. Павло Крат.

П. Терненко [Павло Крат]. *Січинський в неволі*. Вінніпег, накладом „Робочого народу”, 1910. (На обкладинці: „Друге видане. З портретом Мир. Січинського та ілюстрацією Діброви”).

Третяк, Ольга. *Пісень моїх узори*. Дещо з родинного альбома. Монреаль, 1972. 98 стор. (Циклостильне видання).

— . *Зорі*. Для дітей і молоді. Монреаль, 1973. 105 стор.

— . *Лада*. Монреаль, 1973. 103 стор. (Як і попередні, циклостильне видання. Усі три збірки великого формату).

— . *Повір*. Монреаль, 1974. 101 стор.

— . *Полтавщино моя*. Монреаль, 1975. 105 стор.

Тулевітрів, В. *Думи і пісні*. Збірник дум і пісень, написаних в Канаді. Торонто, 1938. 99 стор. (Найраніші вірші датовано 1920-ми р.) Його ж: *Така її доля*. Драма з часів визвольних змагань на Карпатській Україні в 1939 р. В 4-ох діях (Гамільтон, Онт., 1941. 28 стор.), написана прозою, але вкраплено вірші, зокрема переклад англійського славня на українську мову).

The Ukrainian Poets. 1189-1962. Selected and Translated into English by C. H. Andrusyshen and Watson Kirkconnell. Toronto: University of Toronto Press, 1963. 500 pp. Тут уміщено також англійські переклади з творів М. Мандрики, С. Семчука, О. Іваха та Яра Славутича.

Федик, Т. — див. *Пісні про Канаду і Австрію*.

Федчук, Богдан. *Хто відгадає?* Перша книжечка загадок. Торонто, „Об'єднання Українських Педагогів у Канаді”, 1961. 60 стор. (Після цієї книжки для дітей автор видав як продовження понад 10 збірок під різними назвами. Див. нижче.)

— . *Сто загадок для наших дітей*. Друга книжечка. Торонто, ОЦДЛ, 1961. 51 стор.

— . *Хто це? Що це?* Третя книжечка загадок. Торонто, накладом автора, 1963. 47 стор.

— . *Загадки*. Четверта книжечка. Торонто, накладом автора, 1958. 47 стор.

— . *Для розваги і науки*. П'ята книжечка загадок. Торонто, накладом автора, 1964. 51 стор.

— . *Рідна книжка всім у руки для розваги і науки*. Шоста книжечка. Торонто, накладом автора, 1965. 61 стор.

— . *Загадки. Для розваги і науки*. Сьома книжечка. Торонто, накладом автора, 1965. 51 стор.

— . *100 загадок для наших дітей*. Торонто, накладом автора, 1966. 47 стор.

— . *Відгадай*. Дев'ята книжечка. Торонто, накладом автора, 1966. 48 стор.

— . *Сто, 1867-1967 і п'ятдесят, 1917-1967*. Десята книжечка загадок. Післямова С. Парфанович. Торонто, 1967. 64 стор.

— . *Загадки*. Одинадцята збірка. Торонто, накладом автора, 1967. 68 стор.

— . *Загадки на дозвіллі*. Дванадцята збірка. Торонто, накладом автора, 1971. 54 стор.

— . *Загадки*. Тринадцята збірка віршованих загадок. Торонто, ОУПК, 1974. 77 стор.

— . *Загадки*. Чотирнадцята збірка. Торонто, ОУПК, 1975. 79 стор.

— . *Загадки*. П'ятнадцята збірка. Торонто, ОУПК, 1976. (Друкується).

Церковні пісні. Четверте видання. Йорктон, ЧНІ, 1953. 89 стор. (Про попередні видання немає відомостей).

Червоний кобзар. Збірник робітничих пісень і поезій. Монреаль, „Новий світ”, (без року вид.). (Не бачив — ЯС).

Червоний кобзар. Друга збірка робітничих пісень і поезій. Зібрав Ів. Гнида. Монреаль, „Новий світ”, 1914. 29 стор. (Крім передруків з Т. Шевченка та інших, уміщено вірш Е. Гуцайла „В новий світ”.)

Шарик, Михайло. *Розсипані перли*. Торонто, накладом автора, 1965. 67 стор. Його ж: кілька книг споминів.

Шевчук, Тетяна. *На престіл майбутніх днів*. Поезії. Передмова

М. Мандрики. Вінніпег, 1964. 79 стор. (Раніше друкувала вірші під Т. Кройтор. Додано зняток авторки). Її ж: *Пробудження духа* (1961), релігійно-філософські медитації, написані прозою.

Щипавка, Гриць (псевд.). *Хручійда і Новомодні пісні*. Мон-треаль, „Загальна книгарня”, 1913. 46 стор. (Віршована сатира і гумор, пародії та інші.)

Нові пісні з старим кінцем. Переспіви Щипавки і Драпавки з додатком народніх пісень. Друге побільшене видання. Вінніпег, 1913. 92 стор. (Крім попередніх віршів, уміщено твори І. Франка. В. Самійленка, Осипа Шпитка та інші.)

Шкварок, Юрко. *Історія України-Руси віршами*. Вінніпег, „Канадійський русин”, 1918. 39 стор. (Написано коломиїками).

Ясенчук, Йосиф. *Канадійський кобзар*. Едмонтон, „Українська книгарня”, 1918. 64 стор. (Дуже примітивні вірші). Його ж п'єса, написана прозою: *Поміч в нещастю* (Вінніпег, 1948).

Крім зазначених вище книжок, українсько-канадські поети друкували свої твори в таких канадських літературних виданнях: збірники *Камелярі* (від 1919 р.); окремі журнали літературного напрямку, що не тривали довго; *Нові дні* (з 1950 р.), альманах *Північне сяйво*, п'ять книг (Едмонтон, 1964-1971); збірники *Слово* (Едмонтон, 1970 і 1973); *Естафета* (Торонто, 1970 і 1974); *Хрестоматія з нової української літератури* (Торонто, 1970).

Індивідуальні книжки поетів у нашій бібліографії охоплені, мабуть, усі. Хібащо якась мала збіорчка з дитячої віршованої літератури не попала нам на око. На жаль, не вдалося побачити всіх давніх збірних видань, про які є непевні відомості.

За приблизним підрахунком (припускаємо, що якесь книжкове видання залишилось поза нашою увагою), протягом 75 років української літератури в Канаді (1899-1974) видано 151 книжку віршів 54-ох українсько-канадських поетів.

За кількістю книжкових видань українська поезія в Канаді хронологічно виглядає так:

Рік	Кільк. книжк. вид.	Автори (іноді упорядн. й перекладачі)
1908	2	Федик, Рараговський
1909	2	Терненко, Федик (друге вид.)
1910	3	Терненко (Крат) два вид., Федик (третє вид.)
1911	2	Кудрик, Отлукавин (Кудрик)
1912	1	Федик (чегв. вид.)
1913	2	Щипавка (псевд.)
1914	3	Крат, Федик (п'яте вид.), Червоний кобзар
1915	1	Головацький
1916(?)	1(?)	<i>Робітничі пісні</i>
1917	2	Василів (упор.), Мулярчик
1918	3	Ясенчук, Шкварок, Бабієнко
1921	2	<i>Революційні пісні, Загадки</i>
1924	1	Гуцькевич

<i>Рік</i>	<i>Кільк. книжк. вид.</i>	<i>Автори (іноді упорядн. й перекладачі)</i>
1925	1	Дорошук
1926	1	Кумка (упор.)
1927	1	Федик (шосте вид.)
1929	2	Данильчук, Даркович
1931	2	Івах, Кумка
1932	1	Івах
1933	1	Івах (перекл.)
1934	1	Захарчук
1935	1	Кіркконнелл (перекл.)
1936	2	Божик, Ічнянський (Кмета)
1937	1	Кумка (упор.)
1938	1	Тулєвітрів
1940	2	Павличенко, Кумка (упор.)
1941	2	Ангольогія, Мандрика
1945	2	Івах, Рараговський
1948	2	Іларіон
1949	2	Іларіон, Кайрез
1951	1	Іларіон
1953	2	Михаїл, Церковні пісні
1954	3	Михаїл, Скорупський, Остапчук
1955	1	Жайворонок
1956	4	Дзьобко, Мазєпа, Михаїл, Ромен
1957	4	Іларіон, Кедр, Скорупський
1958	5	Дзьобко, Мандрика, Орлигора, Скорупський, Федчук
1959	3	Мандрика, Семчук, Стєчишин
1960	5	Івах, Іларіон, Мандрика, Слаутич, Степ
1961	8	Іларіон, Мандрика, Матвієнко, Скорупський, Стороженко, Федчук
1962	4	Іларіон, Могилянка, Оверкович (Битинський), Слаутич
1963	6	Андрусинин і Кіркконнелл (перекл.), Костів (упор.), Скорупський, Слаутич, Струк, Федчук
1964	4	Кмета (Ічн.), Могилянка, Федчук, Шевчук
1965	6	Мандрика, Семчук, Федчук, Шарик
1966	6	Іларіон, Мандрика, Мур, Семчук, Федчук
1967	5	Ворскло, Олександрів, Семчук, Федчук
1968	2	Семчук, Слаутич
1969	5	Мурович, Силенко, Ріпецький, Ромен, Семчук
1970	3	Гай-Головко, Мандрика, Семчук, Мурович, Семчук, Федчук
1971	4	Мурович, Семчук, Федчук

Рік	Кільк. книжк. вид.	Автори (іноді упорядн. й перекладачі)
1972	4	Олександрів, Скорупський, Славутич, Олійник
1973	3	Мур, Третяк
1974	5	Кузьменко, Мриц, Славутич, Третяк, Федчук
1975	4	Смотрич, Третяк, Федчук, Антологія
1976	3	Мазепа, Славутич, Федчук
Неусталено	7	Колесников, <i>Новий збірник, Церковні пісні</i> (1-3 вид.), <i>Червоний кобзар</i>

Усі ці книжкові видання української поезії написані канадцами — за місцем поселення. Правдоподібно всі автори стали канадськими громадянами. К. Андрусичин, І. Данильчук і Д. Могилянка народилися в Канаді.

Українське книгодрукування в Канаді почалося 1904 р., коли вийшов у світ *Християнський катехизм* у Вінніпезі. *Пісні про Канаду і Австрію* (Вінніпег, 1908) Т. Федика, як уже зазначено, були першим виданням української поезії в цій країні. Першою індивідуальною збіркою віршів у Канаді була поема *Січинський в неволі* (Едмонтон, 1910) П. Терненка (псевдонім П. Крата).

Від самого початку щороку виходило в світ по одній чи дві книжки віршів до 1918 р. включно, після чого наступила перерва аж до 1924 р. Опісля знову, майже щороку, з'являється якась книжка, іноді дві. Підчас другої світової війни вірші перестають появлятися, бо коли гримлять гармати, тоді мовчать музи. 1945 р. українська поезія в Канаді знов починає виходити в світ. Значне поживлення приходить 1956 р., що сягає наших днів. Найбільше збірок поезій надруковано 1961 р. — вісім! По шість виходить у світ 1963, 1965 і 1966 років. Узагалі кажучи, шістдесяті роки були найбільш урожайними кількісно і якісно.

Початок сімдесятих років засвідчує деякий спад у книгодрукуванні, що правдоподібно тривожитиме й далі видавців та авторів: неймовірно високі ціни паперу і друку, а також... брак читачів. Український поселенець у Канаді тепер майже не читає української книжки. Переважна більшість накладу (поезія звичайно має по 500-1000 прим.) їде на експорт — поза Канаду.

Цікаво порівняти кількість книжкових видань за місцем. Виявляється, що найбільше видало української поезії у Вінніпезі — 71 назва. Далі йдуть такі міста: Торонто — 42, Едмонтон — 27, Монреаль — 8, Йорктон — 2 і Саскатун — 1. Місце видання семи видань поезії не усталено. Разом 158 назв (роки 1899-1976).

Українсько-канадські поети друкували збірки своїх поезій також поза Канадою — в США та Європі. Ці книжки не входять в орбіту нашої бібліографії. Як уже згадано, оминаємо канадські книжкові видання поезії неканадців (у т. ч. Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки та інші.) У приготуванні цієї бібліографії до друку брав участь Богдан Славутич, за що належить йому велика подяка.

BIBLIOGRAPHY OF SCHOLARLY PUBLICATIONS

I. B O O K S

- Co-editor, *Ukraine: A Concise Encyclopedia*, Vol. II (Toronto: University of Toronto Press, 1971).
- Editor (with John W. Strong), *Religion and Atheism in the USSR and Eastern Europe* (London: Macmillan & Toronto: University of Toronto Press, 1975).

II. A R T I C L E S

- „Social Stratification and Mobility in the Soviet Ukraine,” in *Aspects of Contemporary Ukraine* (New Haven: Human Relations Area Files, 1955), pp. 60-78.
- „The Church in Ukraine,” in *Aspects of Contemporary Ukraine* (New Haven: Human Relations Area Files, 1955), pp. 243-261.
- „Social Stratification and Mobility in Belorussia,” in *Aspects of Contemporary Belorussia* (New Haven: Human Relations Area Files, 1955), pp. 56-74.
- „The Church in Belorussia,” in *Aspects of Contemporary Belorussia* (New Haven: Human Relations Area Files, 1955), pp. 193-209.
- „Sowjetrussische Religionspolitik und die Ukrainische Katholische Kirche,” *Nationalitaetenpolitik Moskaus* (Munich), No. 1 (3), 1958, pp. 11-25.
- „Church and State in the Soviet Union,” *International Journal*, Vol. XIV, Summer 1959, pp. 182-189.
- „The Autocephalous Church Movement in Ukraine: The Formative State (1917-1921),” *The Ukrainian Quarterly*, Vol. XVI, Autumn 1960, pp. 211-223.
- „The Problem of Succession in the Soviet Political System: The Case of Khrushchev,” *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, Vol. XVI, November 1960, pp. 575-591. Reprinted in S. Hendel (ed.), *The Soviet Crucible: Soviet Government in Theory and Practice* (2nd ed. rev.; Princeton: Van Nostrand, 1963), pp. 424-440.
- „The Renovatianist Church in the Soviet Ukraine, 1922-1929,” *The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Science in the U.S.*, Vol. IX, No. 1-2 (1961), pp. 41-74.
- „The Closing and Liquidation of Churches in the Soviet Ukraine, 1919-1939,” *Nationalitaetenpolitik Moskaus*, No. 1 (5-6), 1961, pp. 13-21.
- „Clearing the Road to Communism: The Resurgence of Militant Atheism in the Soviet Union,” *Spotlight*, Vol. 1, No. 1, (1963). pp. 40-52.

- „The Post-Stalin ‘Thaw’ and Soviet Political Science,” *The Canadian Journal of Economics and Political Science*, Vol. XXX, No. 1, February 1964, pp. 22-48.
- „The Uniate Church in the Soviet Ukraine: A Case Study in Soviet Church Policy,” *Canadian Slavonic Papers*, Vol. VII (1965), pp. 89-113.
- A Contribution to Discussion on „Multiculturalism in Canada,” *Canadian Slavonic Papers*, Vol. VII (1965), 39-43.
- „De-Stalinization and Religion in the USSR,” *International Journal*, Vol. XX, Summer 1965, pp. 312-330.
- „In the Catacombs: The Church in Western Ukraine,,” *The Tablet*, April 16, 1966, pp. 444-445.
- „L’église orthodoxe en Ukraine depuis 1953,” *Le Bulletin Franco-Ukrainien* (Paris), No. 24-25, Juillet 1966, pp. 7-29.
- „Religion and Soviet Society,” *Survey*, No. 60, July 1966, pp. 62-71. Reprinted in D. R. Little (ed.), *Liberalization in the USSR: Facade or Reality?* (Lexington, Mass.: D. C. Heath, 1968), pp. 105-116.
- „Lenin and Religion” in L. Schapiro and P. Reddaway (eds.) *Lenin: The Man, The Theorist, The Leader* (London: Pall Mall Press; Stanford: Hoover Institution, 1967), pp. 107-134.
- „The Study of Politics in the USSR: Birth Throes of a Soviet Political Science” in A. Simirenko (ed.), *Soviet Social Thought* (Chicago: Quadrangle Books, 1968), pp. 112-152.
- „Church-State Relations in the USSR,” *Survey*, No. 66, January 1968, pp. 4-32. Printed in M. Hayward and W. C. Fletcher (eds.), *Religion and the Soviet State: A Dilemma of Power* (New York: Praeger, 1969, pp. 71-104. Italian translation: „I rapporti tra Chiesa e Stato nell’Unione Sovietica,” *L’Est* (Milan) No 1, 1968, pp. 217-256.
- „The Voices of Dissent and the Visions of Gloom,” *The Russian Review*, Vol. 29, No. 3 (July 1970), pp. 328-335.
- „Soviet Religious Policy and the Etatus of Judaism in the USSR,” *Buletin on Soviet and East European Jewish Affairs* (London), December 1970, pp. 13-19. German translation: „Sowjetische Religionpolitik und die Stellung des Judentums in der UdSSR,” *Emuna Horizonte* (Cologne), Vol. VI, No. 1 (January 1971), pp. 17-26.
- „Religion and Atheism in Soviet Society” in Richard H. Marshall, Jr., and Thomas E. Bird (eds.), *Aspects of Religion in the Soviet Union, 1917-1967* (Chicago: University of Chicago Press, 1970), pp. 45-60.
- „Political Dissent in the Soviet Union,” *Studies in Comparative Communism*, Vol. III, No. 2 (April 1970), pp. 74-148. Italian translation: „Il dissenso politico nell’Unione Sovietica,” *Russia Cristiana*, No. 119 (Sept.-Oct. 1971), pp. 37-69.
- „The Orthodox Church in the Ukraine since 1917,” in V. Kubijovyc *et al.* (eds.) *Ukraine: A Concise Encyclopedia*, Vol. II (Toronto: University of Toronto Press, 1971), pp. 167-178. German translation: „Die Orthodoxe Kirche in der Ukraine seit 1917,” in *Kirche im Osten*, Vol. XV (1972), pp. 34-47.

- „Religion in the USSR after Khrushchev,” in John W. Strong (ed.), *The Soviet Union under Brezhnev and Kosygin: The Years of Transition* (New York: Van Nostrand-Reinhold, 1971), pp. 135-155.
- „Ethnic Identification and Attitudes of University Students of Ukrainian Descent: The University of Alberta Case Study,” in Inter-University Committee on Canadian Slavs, *Slavs in Canada*, Vol. III (Ottawa, 1971), pp. 15-110.
- „Religious Dissent and the Soviet State,” in Peter J. Potichnyj (ed.), *Papers and Proceedings of the McMaster Conference on Dissent in the Soviet Union* (Hamilton, Ontario: McMaster University, 1972), pp. 73-112.
- „The Orthodox Church and the Soviet Regime in the Ukraine, 1953-1971,” *Canadian Slavonic Papers*, Vol. XIV, No. 2 (Summer 1972), pp. 191-212.
- „The Shaping of Soviet Religious Policy,” *Problems of Communism*, Vol. XXII, May - June 1973, pp. 37-51.
- „L'U.R.S.S.: Empire ou Federation?” in *Actes et Documents du Symposium International sur le 50e Anniversaire de l'U.R.S.S.* (Bruxelles: Comite International pour la Defence des Droits de l'Homme en U.R.S.S., 1973), pp. 78-86.
- „Soviet Research on Religion and Atheism since 1945,” *Religion in Communist Lands*, Vol. 2, No. 1 (January - February 1974), pp. 11-16.
- „Soviet Nationalities Policy and Dissent in the Ukraine,” *The World Today*, Vol. 30, No. 5, May 1974, pp. 214-226.
- „The Rights of Religious Groups in the Soviet Union to Organize their Activities, in U.S. Congress, House, *Detente. Hearings before the Subcommittee on Europe, Committee on Foreign Affairs, May 8 to July 31, 1974* (Washington: U.S. Government Printing Office, 1974), pp. 343-353.

III. BOOK REVIEWS

- Mathew Spinka, *The Church in Soviet Russia*, in *Canadian Journal of Economics and Political Science*, Vol. XXV, No. 1 (February 1959), pp. 89-91.
- M. Fainsod, *Smolensk under Soviet Rule*, in *Queen's Quarterly*, Vol. LXVI, No. 2 (Summer 1959), pp. 337-338.
- B. Szczesniak (ed.) *The Russian Revolution and Religion*, in *Canadian Journal of Economics and Political Science*, Vol. XXVII, No. 1 (February 1961), pp. 130-131.
- H. McCloskey and J. E. Turner, *The Soviet Dictatorship*, in *Canadian Journal of Economics and Political Science*, Vol. XXVII, No. 2 (May 1961), pp. 288-289.
- F. C. Barghoorn, *The Soviet Cultural Offensive*, and R. Conquest, *The Soviet Deportation of Nationalities*, in *International Journal*, Vol. XVI, No. 3 (Summer 1961), pp. 295-297.
- R. V. Burks, *The Dynamics of Communism in Eastern Europe*, in *International Journal*, Vol. XVI, No. 4 (Autumn 1961), pp. 434-435.

- B. D. Wolfe, *Communist Totalitarianism: Keys to the Soviet System*, in *Canadian Journal of Economics and Political Science*, Vol. XXIX, No. 2 (May 1963), pp. 283-284.
- W. W. Kulski, *The Soviet Regime*, in *International Journal*, Vol. XIX, No. 3 (Summer 1964), p. 438.
- M. M. Drachkovitch (editor), *Marxist Ideology in Contemporary World*, and P. H. Vigor, *A Guide to Marxism*, in *International Journal*, Vol. XXII, No. 2, (Spring 1967), pp. 342-343.
- W. C. Fletcher and A. J. Strover (eds.), *Religion and the Search for New Ideals in the USSR*, in *International Journal*, Vol. XXIII, No. 1, (Winter 1967 - 1968), pp. 166-167.
- N. Struve, *Christians in Contemporary Russia*, in *International Journal*, Vol. XXIII, No. 2 (Spring 1968), pp. 313-314.
- I. Dzyuba, *Internationalism or Russification? A Study in the Soviet Nationalities Problem*, in *International Journal*, Vol. XXIV, No. 4 (Autumn 1969), pp. 837-838).
- G. Woodcock and I. Avakumovich, *The Dukhobors*, in *Slavic Review*, Vol. XXVIII, No. 3 (September 1969), pp. 517- 518.
- F. I. Kaplan, *Bolshevik Ideology and the Ethics of Soviet Labor, 1917-1920*, in *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol. 387 (January 1970), pp. 208-209.
- V. Chornovil, *The Chornovil Papers*, and K. Van Het Reeve (ed.), *Dear Comrade: Pavel Litvinov and the Voices of Soviet Citizens in Dissent in Slavic Review*, Vol. XXIV, No. 2 (June 1970), pp. 343-344.
- M. Bourdeaux, *Patriarch and Prophets: Persecution of the Russian Orthodox Church Today*, in *Slavic Review*, Vol. XXX, No. 1 (March 1971), pp.164-165.
- W. Daim, *The Vatican and Eastern Europe*, in *Slavic Review*, Vol. XXXI, No. 1 (March 1972), pp. 209- 210.
- H. Fireside, *Icon and Swastica: The Russian Orthodox Church under Nazi and Soviet Control*, in *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Vol 401, May 1972, pp. 175-176.
- R. Roessler, *Kirche und Revolution in Russland*, in *Slavic Review*, Vol, XXXI, No. 2 (June 1972), p. 442.
- H. J. Berman and J. B. Quigley (eds.), *Basic Laws on the Structure of the Soviet State*, in *Canadian Slavonic Papers*, Vol. XIV, No. 2 (Summer 1972), pp. 375-376.
- H. G. Skilling and F. Griffiths (eds.), *Interest Groups in Soviet Politics*, in *Canadian Journal of Political Science*, Vol. V, No. 4 (December 1972), pp. 593-594.
- Abraham Rothberg, *The Heirs of Stalin: Dissidence and the Soviet Regime, 1953 - 1970* (Ithaca & London, 1972) in *Canadian Slavonic Papers*, Vol. XVI, No. 2, 1974, pp. 296-297.

БІБЛІОГРАФІЯ НАУКОВИХ ПРАЦЬ

- Біблійна герменевтика.* Львів, 1928.
Патрологія. т. I-III. Львів, 1930-32; друге видання, Рим, 1974.
Євангельські окрушини. Едмонтон, 1963; друге видання друкується.
Митрополит Андрей Шептицький. Його життя і заслуги. Рим, 1965; друге видання друкується.
Духовні вправи для священників. Рим, 1967.

ЧЛЕНИ ОСЕРЕДКУ НТШ НА ЗАХІДНЮ КАНАДУ (1975)

Инж. Бойко Михайло	Адв. Мельник Антін
Мгр Буцманюк Ірина	Мгр Осташевський Роман
Д-р Гирак Василь	Д-р Попіль Надія
Д-р Гладишевський Мирон	Мгр Порохівник Григор
Д-р Горняткевич Андрій	Мгр Ревуцький Валеріян
Мгр Грабар Олена	Мгр Ройк Олександр
Д-р Гуцуляк Михайло	Адв. Росляк Ярослав
Инсп. Горецький Ізидор	Д-р Рудик Борис
Д-р Жила Володимир	Д-р Рудницький Ярослав
Д-р Іванець Василь	Владика Саварин Ніль
Инж. Іванусів Ярослав	Адв. Саварин Петро
Проф. Кейван Іван	Д-р Славутич Яр
Д-р Кейван Марія	Д-р Снігурович Мелетій
Инж. Когут Михайло	Д-р Суховерський Микола
Инж. Кунда Василь	Д-р Тодосійчук Дмитро
о. д-р Лаба Василь	Мгр Фляк Марія
Д-р Лисяк-Рудницький Іван	Дипл. ек. Хома Іван
Д-р Малицький Олександр	Мгр Хом'як Михайло
Д-р Манастирський Степан	о. проф. Чопей Василь
Д-р Мартинюк Антін	Д-р Чопик Богдан
Проф. Медвідський Богдан	Инж. Чорнодоля Юрій

ПУБЛІКАЦІЇ

Підготував до друку Яр Славутич

Друкуємо в цьому розділі вартісні матеріали до історії та культурного життя українських поселенців у Західній Канаді — протоколи, листи та інші. Протокол української громади в містечку Ребіт Гіл, написаний 1900 р., — це першоджерельне свідчення духових запотребувань наших людей на переломі сторіччя. Мову залишаємо без жодних змін, проводячи лише транслітерацію деяких слів за сучасною абеткою. Зокрема робимо такі зміни: знак „ѣ” передаємо літерою і; замість о з дашком уживаємо і, бо лише так воно вимовлялося; усуваємо твердий знак, що не мав ніякого звучання; ставимо І там, де у відповідних місцях ужито и (провінції, Вікторіи) або зрідка і (многи); але не ставимо м'якого знаку в наростках ск, цк й т. п., де тепер звичайно його вживають. Слово „русский” значило тоді „руський”, себто український. Оригінал протоколу зберігається в колекції інспектора шкіл Ізидора Горецького, який дістав його від Михайла Воркуна в Калмарі.

ПРОТОКОЛ

Списан на дню 26 марта 1900 года в присутності членов будови новой церкви в Ребіт Гиль.

Ми, нисче підписані русини, греч. каф. обряда, походячи із Галицької землі, держави австрійської в Європі, виемігрувались із краю в году 1896, 1897 і 1898, по часті притиснені нужденним житем, которая то нужда, нанесена польским і жидовским елементом рускому народові, вигнала рускій галицький народ за моря, так і ми, попродавши там в краю свою отцівську землю, шукаючи в далеком міре улущеня долі собі як і своїм потомкам, томуто за помічю Всевишняго Бога всказана нам була дорога через море прямо в північну Америку, т. е. нинішню Канаду. міста провінції Едмонтон, а із сего в кольонію Ребіт Гиль, вже заселену німцями в часті. Прибуте наше а Ребіт Гиль, совершалось після того, кто скорше ілі пізнійше приїхал, дальше після сего кто кілько мастку с собою принес, а були бо і такіі, котріі без найменшого гроша прибули, котрим заледве на подорож ви-старчило, лишаючи себе самі найгіршій долі без нічийей опіки на чужой, новой земли, но ряд (уряд—ЯС) Канадійський під короною

Ся Величества англійской королевы ВІКТОРІЇ надав кождому із нас даром землі по одной фармі, котрая містить в собі кожда 160 акров.

Дальше, коли засілись кождий із нас на своїй фармі, тогди первим его занятіем було о річах найпотребнійших, що ся касає щоденного житя, управи землі, бо земля покрита лісом, котрую звати можна пустинею, но понежи многи із нас були такіі, которіі, осівши на фармі, не мали чим і поживитись, задля того удаючись на ріжні заробки, аби свою родину і себе вижити, і тим заробкуючим способом двигався кождий по своїй силі висше, і доперва по двох чи трох годах не будучи еще богатыми, але знаходившись вже в лучшом состояннїі, задумались о будові храма Божого, понеже через висперечених кілька годов два ілі три рази виділись священника.

І отож года 1900 в январі приступились рішучо до будови храма, но щоб коли приступаючи до так важного і святого діла, маемо много, ах много страданій, зачїм нами зачатое діло доведем до конця. Бо не токмо терпим на том весьмо небогатїі, бо многи із нас уложених 5 дол. на повисшу будову не в силі зложити, но больше терпим, же нас всіх родин руских греко-кафол. обряда разом 65, і як всі хотїли храма, так потрібнїй був для всіх, но коли прїйшло до будови, тогди нашї братя розділись на три частї і так одна часть пішла за православїем на тим більший жаль, бо не токмо же нам помагают, але еще вредят, а другая часть подїлилась на 50 тамп („тавшп“—ЯС) 26 р. („реидж“ — ЯС) під позором (доводом — ЯС), же задалеко, а так нас еще лишилось всіх при постояннотї приспособляти материал, як і зложились от (від — ЯС) нового года 1900 до неділі крестопреклонной 100 дол. слїдуючі члени — Иван Ханас, Иван Грубиш, Иван Борис, Стефан Яремко, Василїй Крупа, Михаїл Яремко, Миколай Бронько із громади Ветлин; Тимофей Пирч, Андрей Воркун, Гриць Чемера, Юрко Яремко, Теодор Кобаринка — тіі із громади Лазы походят; Иван Воркун, Яков Мадай, Юрко Олекшїй, Андрей Федор — тіі суть громады Висоцка: Григорїй Козьол і Иван Сич із громады Ляшки. Иван Івасечко із Сурыхови; Василїй Ханас із Тухлі; Матвій Марушачка із Корениці; Василїй Кадик із Сколошова — тіі всі жертвователї, так грошеві як і причинились працею до будови храма, походят із сосїдних собі сіл (громад) і одного Ярославского повїта в Галичинї.

День будови храма розпочнеться на дню 26 марта після лат. численїя в понеділок по неділі крестопреклонной 1900 года, которую то будову провадит будовничий (ім'я пропущене — ЯС) Віржба, родом німець за платню 2 дол. денно, с помочію Бога і нашой в той спосїб, же одна половина нас обов'язана три дни в тижднї, а знов другая половина других три дни, доки будова цілком не скончїтся і як на тоє средства позволят. А наколи храм сей будет о стїлько приготовлений і преукрашений о скїлько можна будет Богослуженїе отправляти, тогда бу-

дет посвящен в честь і славу Бога в Тройці єдиной і будет іменован „Храм Родства Пресвятой Богородицы”. Но коли тое совершится, а наколи будем іміти священника с Богослужением, о том і не кажется, но нужно сказати, же ми первіи основуем рускую парохію в Ребіт Гіль, в довід чого нині кладем під сей храм підвалини.

Можна сказати вірно, же не маючи средств довести своего так зачатого святого діла до нами наміреной ціли, аж за много висиллемся, бо як висше сказано, же ми еще заубогіи до сего діла, но йдем бодро уперед без нічий помочи, а токмо в своїх власних силах, по словам св. Апостола Павла, „терпінієм течем на предлежащий нам подвиг, взирающе на начальника віри совершителя Ісуса”, ободряемся а утїшаемся с надеждою, що колись с радостію будем оглядати на довершеное діло і будем могли Бога в Тройці хвалити, і дальше, же той храм Божий будет нашим потомкам в пам'ять, же їх батьки с великим трудом взнесли сей храм для них, даби і они могли отдавати Богу честь і хвалу, як також би могли вносити свої молитви к Богу за родителей і фундаторов сего храма, доколь сей храм токмо на сем місті стояти будет.

Комітетові члени, котріи вибрані до будови сего храма, суть тіі: Іван Воркун, Тимофей Пирч, Іван Ханас, Іван Борис, котріи то найбільше причинились до будови і за котрих старанієм будова храма провадиться, їм то належится честь за сіе діло і нагорода от Всевишняго.

Протокол в сім акті уложил і списал Яков Мадай в присутності всіх фундаторов висше речених, як всім на голос перечитаний на місті будови і підписаний.

Дан в Ребіт Гіль 26 марта 1900.

Іван Борис	I. Workun
And. Wierzba	Іван Воркун
Іван Ханас	Григорій Чемера
Василь Кадик	Теодор (нерозбірливо — ЯС)
Stefan Yaremko	Тимко Пирч
Петро Сич	Яков Мадай
Іван Сич	(нерозбірливо — ЯС)
Міхал Яремко	

ПРОТОКОЛ НАРАДИ ПРЕДСТАВНИКІВ ОРГАНІЗАЦІЙ В ЕДМОНТОНІ У СПРАВІ СФОРМУВАННЯ ВІДДІЛУ КУК

9-го січня 1941 р. відбулась в Інституті ім. Грушевського перша нарада представників українських організацій в Едмонтоні з метою сформування відділу Комітету Українців Канади. На тому засіданні були присутні Петро І. Лазарович, І. Кириак,

пані Лазарович, Іван Ісаїв, Осип Прийма, Володимир Мудрик, Дмитро Фербей, П. Василюшин, А. Жмурко, Дмитро Янда, Юсипчук і Гудим.

Головою наради був І. Ісаїв, а секретарював І. Киріак. Голова представив ціль наради: у Вінніперу створено Комітет Українців Канади, у склад якого входять представники всіх українських організацій доміняльного значення. Комітет Українців Канади оповістив у пресі заклик, щоб по всій Канаді творились відділи того Комітету. Зорганізоване українське громадянство в Едмонтоні завсіди було за спільну працю і те своє бажання вже не раз виявило ділом, чи то у формі спільних виступів, чи то творенням спільних місцевих комітетів для переведення в життя певних завдань. Є надія, що й тепер як представники організацій так і наше громадянство в Едмонтоні радо приступляють до створення відділу КУК.

По короткій дискусії прийнято в засаді думку про створення відділу КУК. Виникло питання, з кого, тобто з представників яких організацій мав би складатися заряд відділу. По виміні думок у цій справі рішено, щоб екзекутива відділу складалася з представників Союзу Гетьманців Державників, Союзу Українців Самостійників, Українського Національного Об'єднання і Братства Українців Католиків. Екзекутива має запросити до участі в Комітеті представників усіх місцевих українських національних товариств.

Слідував вибір екзекутиви відділу КУК. Вибрані були адв. Петро І. Лазарович — голова (СУС); А. Жмурко — заступник голови (УНО); Іван Ісаїв — секретар (БУК); Володимир Мудрик — скарбник (СГД)

У відповідь на запит про плян праці І. Ісаїв відповів, що першим найважливішим завданням відділу повинно бути — зібрання фондів на потреби головного заляду КУК у Вінніперу, без чого головний заряд не може розвинути ширшої акції. З цією думкою погодились усі присутні, з метою уложення пляну грошової збірки рішено скликати збори представників усіх товариств на 17 січня 1941 р.

На тому й скінчились наради.

Голова наради — І. Ісаїв.

Секретар — І. Киріак.

З АРХІВУ ІЛЛІ ШКЛЯНКИ

Ілля Шклянка (нар. 1893 р. на Сокальщині в Західній Україні, прибув до Канади 1909 р., помер у Саскатуні 1960 р.), учитель середніх шкіл, директор школи в Етельберті (Манітоба), автор Ukrainian Gnatnar (Вінніпег, 1944 р.; перевидано 1947 і 1949 рр. в Саскатуні) та Нової початкової читанки, для рідної школи (кілька видань), був у зв'язках із багатьма українсько-канадськими письменниками і громадськими діячами. Нижче містимо листи

до нього від д-ра Т. Павличенка, Іллі Киріяка, Олександра Лугового, Онуфрія Іваха та Митрополита Іларіона, що дають дуже багато цінного матеріялу про їхні погляди, письменницьку творчість та особисте життя. Листи отримано від Ксенії Шклянки, дружини І. Шклянки, тепер пані Турко, за що складаємо їй велику подяку. Підготував до друку упорядник.

ЛИСТ П. КРАТА ПРО ПОТРЕБУ ЗАСНУВАННЯ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА В КАНАДІ

6 травня 1944 р.
Каннінгтон, Онт.

ВП. І. Шклянка
Крайдор, Саск.

Красно дякую за Вашого листа з 1-го травня.

У своїм листі Ви кажете: „Було б добре, якби таких людей, що інтересуються українщиною, якось зібрати до купи, і можливо, що можна б час від часу видавати деякий науковий журнал... Біда тільки, де дістати фонди?”

Про створення такого товариства українознавців ми тут у Торонті вже віддавна говоримо, а Ваш лист тільки ще дужче розбудив у нас бажання таке товариство мати. Про фонди на видання не журіться. Тепер люди мають гроші, і не один добродій знайдеться, що пожертвує на ту ціль більшу суму. Головно треба створити таке товариство дати нашому загалові знати про його існування та заміри.

Чую, що в Чикаго створилась якась „Українська Академія Наук,” до котрої вступило багато нашої тамошньої інтелігенції. Д-р А. Сушко не в провіді, а звичайний член. Може десь у початку осені я поїду до Чикаго та й спробую з ними порозумітися. Однак і поза ними (покищо) маємо досить споре число людей, котрих ми б могли зібрати у проєктоване Вами Товариство Українознавців. Обсягом того товариства були б : українська історія, історія української мови, українська граматика, українська словесність — народна та писана, українська культура, мистецтво (спів, музика, малярство, будівництво, рукописло тощо).

Тут я перечислю Вам декого, що я уважаю, надавалися б до нашого Товариства:

В Торонті: Ів. Бодруг, Мазурик, Лобай, Ів. Ковалевич, М. Фесенко, Николяк, адвокат Н. Романюк, д-р Василенко та ще зоп'ять наших професіоналістів, котрих імен я добре не знаю.

Поза Торонтом я можу вказати на адвоката Яцева у Віндзорі. Т. Д. Лазаря (лінгвіст, має кілька докторатів) в Детроїті, Л. Стандрет в Ньюарку, Саластин в Нью-Йорку (укладає український словар), проф. Григоріїв, а також незнані мені в Нью-Йорку члени мовознавчого гуртка, до котрого і Саластин та проф. Григоріїв належать. Звичайно, до цього товариства треба запросити усіх

редакторів наших часописів. А також проф. Чубатий і той професор, що в Саскатуні, — чи не Павленко йому на ймення? З музиків та співаків також.

Взагалі, подивившись по Канаді та Америці, знайдемо може геть більш кваліфікованих до нашого Товариства людей, ніж ми собі думали.

Щоб дати цьому ділу початок, подайте в наших часописах листа в цій справі, чи то відозву, з закликом, щоб охочі подали Вам листовно свої гадки про створення такого Товариства. Відтак, може буде десь цього літа якийсь український з'їзд, то на тім з'їзді ми б могли те Товариство і заснувати.

Після Вашої ради пішло мою статтю „Стародавність української мови” до проф. Чубатого та попрошу в него оцінки. Ту мою статтю вже читав проф. Григоріїв. Між іншим він пише:

Мені подобається те, що Ви хочете вияснити всі історичні загадки, виходячи з засади, що слов'янство не прийшло на Україну, а вийшло з України, як зі своєї колиски. Подобається з двох причин. Перша: під впливом чужих офіційних істориків, руских та польських, українські історики також приймали в основі ті напрямні і ті виходні становища, які подавалися рускими та польськими істориками. Тому багато неправди й плутанини і головно — обмеження поля досліду, звуження до недоказаних істин, бо ті істини урядово признані. Це все звужувало дослід і його глибину. Тому я з великою приємністю приглядаюсь до всяких спроб пошукати щось власними силами. І не боятися „абсурдних гіпотез”. Шукання повинні бути сміливі. Ваша гіпотеза, що слов'яни не прийшли на Україну, а вийшли з неї, дає багато до думання й перестановок наших поглядів на минуле. Це цінна річ. Її варто розвинути. Друга причина: установка дає нове зрозуміння деяких фактів, які були незрозумілі при старих поясненнях походження слов'ян. Одначе все це треба перевірити порівняльним способом з тими поглядами, які існують.

Проф. Григоріїв сам історик, то він звертає увагу на мою статтю з історичного боку.

В залученню посилаю під Ваш ласкавий осуд мою статтю „З чого ж учитися?” Вже досить давно я ту статтю написав, а ніде її не друкував. Написана вона мною без жодного бажання понижувати проф. Огієнка. При кінці тієї статті я теж висловився про потребу створення „Товариства українських мовознавців”.

З щирим поздоровленням

[Лист без підпису. Немає сумніву,
що написав його П. Крат. Упор.]

ЛИСТ Т. ПАВЛИЧЕНКА ДО І. ШКЛЯНКИ

Вересня 12-го дня 1943 р.

Високоповажаний Пане Шклянка!

При моєму недавньому побуті у Вінніпеґу я побачив у пана Свистуна перший зошит, стор. I-24, Вашої граматики. За яких два тижні має розпочатись курс української мови на університеті в Саскатуні. Я би просив Вас повідомити мене, чи є вигляди, що Ваша праця буде надрукована в ближчому часі. Я є тої думки, що будучі студенти будуть зацікавлені мати Вашу граматику, як підручну працю, де вони зможуть черпати багато матеріалів по лінії праці, яка буде відбуватись у класі.

Якщо граматика буде виходити окремими зошитами, я би просив надсилати мені зразкові примірники так скоро, як лише Ви їх одержите. Висилайте на університетську адресу. Коли би при нагоді були в Саскатуні, прошу завітати до мене.

З пошаною Ваш Т. К. Павличенко.

Дописка рукою І. Шклянки, мабуть, до видавця згаданої граматики:

Krydor, Sask. Sept. 17, 1943.

Дорогий Добродію!

Ось тут посилаю Вам лист Доктора Павличенка, що правдоподібно буде вчити українську мову в Саскачеванським університеті. Як лист свідчить, потребують якраз нашої граматики. Отже, старайтесь закінчити першу частину цього місяця, бо університет буде отворений на четвертого жовтня (октобря). Старайтеся докінчити, щоб навіть мали кого найняти.

Прошу, як будете що мені присилати, то зверніть цього листа.

Здоровлю Вас і дідуса сердечно.

І. Шклянка

ЛИСТИ І. КИРІЯКА ДО І. ШЛЯНКИ

I

Radway Centre, Alta.

February 5, 1924.

Дорогий Товаришу!

Щире спасибі за картку. Я вже віддавна думав, де Ти обертаєшся. Писав до Янди в Саскатун, але покищо не відписував, а тепер вже не треба.

У своїй картці ти желяєш мені веселих свят і солодкого *супружества*. Нехай то грім свисне, таж Ти задармо написав ті слова! В мене ніякого солодкого *супружества* нема. Чорт йому отому *супружеству*! Я ще парубочу, кавалерую і свіци ірую

(з церковносл. мови? — ЯС) дорогами, як асентирований. Де то поневолювати себе. Коли б знатте було, що воно корисне для мене і для суспільности, то вже би не дбав, але як гляну довкруги себе і побачу то все каліцтво супружого життя, так і волос дубом стає. Дівчат під мій вік немає. То що є, то замолоде, вітрогони, а моя натура не терпить того. Мені треба господині, а не (нерозбірливо у скорописі — ЯС).

Та менше з тим. Я ще буду учити, поки можна, а пізніше буду пробувати йти в попи, як схотять висвятити парубка. Я кажу, що в нас заки не буде більше старих парубків і старих дівчиць, котрі б посвятили себе задля підйому нашого народу тут в Канаді і на Україні, то доти наша справа не буде світлою. Жонаті люди залежні, прив'язані до своїх родин так, що часу самопосвяти задля народу мають дуже мало, а як приходять критичні хвилі, то вони цілком піддають впливами чи там даними обставинами. Самітні не мають нічого до страчення. В англійській історії маємо наглядний доказ цього твердження. Хто збудував англійську імперію, як не самітні неодружені люди? Вони посвячували себе задля справи — душу й тіло — і тим здобували для Англії славу, величезні домінії і поширювали її вплив по світі. Навіть тепер бачимо [це — ЯС] по англійських школах. В їх школах повно старих дам, котрі спеціалізують освіту, віддавши себе в посвяту, і тому в них освіта стоїть так високо. А в нас що? В нас не встит хлопчисько показати свої здібності (чи там дівчина), як тут вже загоріла любов, котра кінчиться вінчаннем, а з тим вічна пам'ять здібностям і живій роботі. Чи не так?

Отже, я хочу посвятити себе на таку ціль, як не трафиться щось такого, щоб здурів.

Я учительною дальше тут — вже на другий рік. Спокійно тягнуться дні без клопотів. Коло мене в місточку учителюють панночки Скора і Говда. Але я мало з ними згоджуюся, бо в них є свої примхи, хоч вони і нарікають, що я miser і неприступний. Але це не робить різниці для мене. Вони вихованці Канади і їх не обходить нічого більше, тільки pleasure і т. п. На днях приїхала ще й друга, по назві Онушчук, і заняла школу 7 миль на північ від Редвей, але цеї не знаю цілком. В Смокі Лейн учительює Миськів, Никифорук і панна Гевко. В Беліс учить Пухкий і Шеремета. В Мондер вчить Поломарик і Савич. І я кажу тобі, що якби ти приїхав до Альберти, то не пізнав бись людий. Все нове. Нових учителів повно і навіть таких, що я не знаю цілком. Зі старих лишився тільки я, Григорович, Геник, Гошко, Лучкович і Курієць. Решта 56 самі новенькі.

Житте в Альберті йде своєю ходюю. Спори, однакож сходини є. Інститут дихає потроху і студентів є більше 20.

Учительська організація тримається при помочі Григоровича. Заснували учительське бюро, котре має на цілі розсилати учителів по школах і воно показалось досить практичним. Дист-

рикти подають впрост до бюро за учителем і кожний учитель повідомляє його, чи він зайнятий, чи ні. До тож (того ж — ЯС), бюро збрало інформації і з більшости укр. шкіл про становище шкіл, кілька дитий, якої народности, кілька податковців і якої народности і релігії, як далеко від міста, від штору і пошти, чи народний дім, церква — і все, що є важним в громаді. Це все дає секретареві бюро підставу, якого учителя рекомендувати до даної громади.

Друге, у нас засновано учительську бібліотеку (sic — ЯС). Зібрали звиш 150 дол. на цю ціль. Хочемо розпочати устроїти комплетну бібліотеку, в котрій мають бути (за якийсь час) всі твори українських письменників. Замовлення будуть робитися по працям авторів. Цього року сподіюся, що дістанемо всі твори Шевченка, Франка, Драгоманова, Нечуя-Левицького, Кобилянської, Чайковського, Стефаника, Грінченка і інших, залежно від грошевої вартости. Думаю, що за якийсь час будемо мати комплетну укр. бібліотеку, до цих пор. Чи не добре це, думаєш? Думаю, що такий уклад бібліотеки дасть будучим студентам укр. літератури студіювати докладно авторів і їх працю та виробляти послідовне поняття про них.

Інший рух в Альберті непоказний. Всюди нарікання — звичайні нарікання — наше дешево, а в шторах дороге. Студентського життя не знаю. Є якісь там відчити, сходи, але це лише знаю з приватної переписки.

В нас було оден тиждень крпких морозів. Це 14-21 січня. Від 21 потепліло, сніг трохи увесь не згинув і донині тепло так, що ось тепер пишу без жадного огню в хаті. Урожай цього року в Альберті був неісторичний. Збіжжя аж за богато. На те конто я і Семенюк збудували малий елеватор і купуємо збіжжя. Grain buyer є Mr. Ruyk, котрий живе тепер з родиною в Radway.

Лесик, Гринчишин, і ригорович, Курієць, Н. Чорний поженилися, так що з старої партії лишився я тільки. Климок є в Редвей з родиною...

Я сам собою тепер понайбільше читаю англійцину. Мушу, бо я тратив її як в мові так і в письмі. Попри те записую дещо на папір, але з браку відповідного часу не можу нічого скінчити до друку. Думаю, що коли назбираю матеріялу, то зроблю собі відпустку на кілька місяців.

В мене вроїлася думка їхати на Вел. Україну. Що ж тут за користь з нас? Там, думаю, як не є, але для нас знайшлася б робота десь на селі. Если такий Сітик, едмонтонський большевик і поляк, учительє в Одеській губернії, то чому ж для мене не знайшлося б таке саме. (Він тут учителював). Там пхається всяка сволоч різної народности, а ми, сини того самого народу, боємося завалати свої телеса і кипаримо тут без жадної сатисфакції. Отже, я, як пощаститься, їду на Україну.

До того ж часу здоровлю Тебе. Твій зичливий І. Кириак.

Andrew, Alta
March 17, 1926

Дорогий Товаришу!

Щире спасибі за лист. Значить, що Ви дальше просапуєте діточі мозки в Ethelbert. Пишучи до Вас перший лист, думав, що Вас там не застану. Я все таки сподівався, що Ви, заїхавши до вуйка Сема, замішалися між його внуками і правнуками і облишилися. А так, то значить, що Вуйко таки добре стежить за тим, щоб не адоптувати нікого з чужих. Чудовий Вуйко! Став дуже зарозумілий і скупар.

Та менше з тим. Наша Вуйна Канада також потребує того, щоб її внучатка не розбігалися по цілому світі. В ній є досить місця на пописи і на житте. Вона має більше місця на життєвий розмах, як Вуйко має. Він вже старіється. Його енергія хоч тепер ще робить карколомні скоки в прогресі, але з кожним днем вона зуживається і результатом буде хаос в цілому його життю. Логічно сказати — що йде скоро, скорше доходить до кінця.

Ну, як не як, але я також думав, що Ви вже в числі *многим* (одружилися — ЯС). Позиція несогірша, тож мені збоку виглядало, що Ви її скомплетували жіночкою до перфектності. Але й тут я завівся. Ви, здається, маєте інтимний страх перед супружеством, що відхиляє Вас від того вселюдського акту і тому ще кавалеруєте. Зле на тім виїшов я, тож зі свого власного досвіду радив би Вам не відхилятися від так важної життєвої справи. Ви ще молодші від мене — я вже нівроку триїцять і *восьмий* кінчу, а Вам, мабуть, заледви триїцять минає, — тож ще добрий час на заключенне договору і узасадненне спілко-супружеського, жіночо-колискового життя. Спеціалізуєте наукові догми, не забудьте і на будучність.

Я отак пересиджую довгі вечери та й нераз пірвав би себе на атоми за прогайнованне життя, молодого життя. Воно, бачите, мало на світі є людей, щоб мали достаточну ціль, щоб вона держала їх через ціле життя в однаковім настрою. Всяка ціль має свої інфлюкси, раз сильніші, раз слабші, але з ходом часу вона висихає. Ціль, що ніколи не висихає, є суть родинного життя. Воно розбуджує охоту до життя і силує до него, бо перед чоловіком стоїть його покоління, що він має вивести в світ між люди. Вивівши його, людина само собою стає задоволена і на старість говорить сама собі — я вже сповнила свій обов'язок. А що ми кажемо? Так ми можемо покінчити всі факультети знання, ми можемо напхати в свій мозок всяких філософій, але день за днем все те ставатиме для нас омерзїлим так, як для дитини в другім грейді стає перша читанка, і ми іронічно усміхатися будемо та й приговорювати: нащо те все? Теорія, теорія, а ніщо (нічого — ЯС) суцього і реального, що б надавало життю діяльної краски. Коли б ми були генії, ну то справа була б інше, але ми

напихаємося чужим, асимілюємо чуже знання і це для нас інтересне, поки ще молоді, але як перегнеться життя з кульмінаційної точки в долину, тоді, ого! Нема на чім опертися.

Ну, та нехай там! Я одно тішусь, що наше українське життя в Канаді прибирає певний напрямок до кращого. Зі зростом ідеї *канадійсько-української*, а не українсько-канадійської, ми ставимо себе на твердий ґрунт тутешнього життя, як горожани, а не як гості. Тепер лише треба якнайбільше скріплювати свої сили і пробувати захоплювати ширші маси вже канадійців-українців під оден стяг до праці над собою і тим охоронювати розпадатися (від розпаду — ЯС) їх по непотрібним куткам зубожіння духового і матеріяльного. Не знаю, чи Ви зауважили, що молоде покоління, ніби наше українське, не має ніякої життєвої цілі як група. Вона жие, гуляючи в морю канадійського життя, розпливаючись, не то щоб асимілювалось, не то щоб держалося чогось свого, а так навмання — ні ваш, ні наш. Отут для нас найбільше праці — дати йому щонебудь, щоб його зіслати до гурту. Притягни його раз до якої-будь організації, воно вже і останеться в ній.

Що ж коло Вас в Ethelbert? Ви десь там певно остаетесь об'єктом різних коншахтів та конспірацій для підстрижених Свиних дочок! Воно звичайно так буває всюди, де знаходиться чоловік, що ще має честь належати до кавалерів і на посаді, а ще до того і, як то кажуть, не мужик. Запросини, гостини, усмішки, в і ц и, тайні шептання, здогади, підсмики та поголоски — це, звичайно, овочі коншахтів.

Напишіть, коли мете ітати в Альберту. Я вже тут Вам браму зроблю в Loydminster. В нас в Альберті тепер дуже багато дівчат виросло, і то, кажу Вам, напричуд гарні. До того ж все преться в норси і, коли не брешу, то тепер е около дві десятки, як не більше. Кожний хто приїздить на відвідини до Альберти, не виїде доки не похвалить тутейших дівчат. Ви лише приїздіть, то ми пічнемо ходити по їх домівках — я буду вже чортопхаем їхати, то вже не скачуться Вам.

Здоровлю щиро. Ваш Киріак.

III

Едмонтон, Альберта,
10564 98-ма вул.

Влов. І. Шклянка,
Геффорд, Саск.

Квітень 12, 1940.

Дорогий Товаришу!

Як уже відомо Вам, справа приготування матеріялу для Букваря Рідних Шкіл у Канаді стала тепер більш голосною, як була колись, і, можливо, що це розголошення прибере вкінці реальні, як то кажуть, форми.

Але, як знаєте, самий розголос разом із розписаним конкурсом Вінніпезького Комітету за поміттю „Взаємної Помочі”, що офірувала на цю ціль \$200, не піджене справи вперед, коли хтось не візьметься до неї серйозно й не поставити свій увесь час кількох місяців або й більше. Та й також не є це справа одної людини, хоч би вона була навіть перфектна під педагогічним зглядом. Знаю це з того, що таку маленьку читаночку як англійська „Джери енд Джийн”, що вживають тепер у публичних школах, приготовлялося експертами п'ять років. Над самим вибором черенок страчено півтора року часу, поки одобрено тії, якими вона надрукована. А що відноситься до ілюстрацій, то малювали їх сотки вчителів на різні лади, пристосовуючи їх до приготованого матеріялу, й подавали до головної комісії для одобрення. Це, одно з одним, вказує, що й ми, якщо хочемо дати українській дитині книжечку таку, щоб вона не занечищувала її умовною й ілюстраційною карикатурщиною, мусимо звернути на цю справу більше уваги, як звертають книгарі зо своєї бизнесової сторони, або інші зо своєї „побожно-національно-сентиментальної”. Тому й вдаюся до Вас із цією справою, бо знаю, що Ви були заінтересовані нею й навіть приготували були начерк Букваря.

Історія видання Букваря не теперішня. Пригадую, що ще 1933-го року піднесено було цю справу на з'їзді Союзу Українок Канади. По дискусії постановлено порозумітися з українськими книгарнями в Канаді про його бизнесову сторону видання, бо очевидно, що без помочі книгарників трудно обійтися. Та показалося, що книгарні, маючи у своїх складах великий запас старих „ц. к.” і Матвійчукових букварів, не мали найменшої охоти „псувати” собі бизнес новим виданням; впрочім ніхто в той час не відважувався критикувати Матвійчуків і видавати інший. З цим справа заснула.

З вибухом війни минулої осені справа знов віджила. Відживив її Доячек із Фербеєм, плянуючи відлітографувати Буквар Матвійчука. Але коли прийшло питання про „копірайт”, Доячек побоявся ризикувати й літографувати його без позволення Матвійчука, котрого трудно тепер дістати. Тож із їх розмови вийшло, що хтось мусить приготувати матеріял на цілком новий буквар. Але, на їх думку, за таку приготівку вони кинули б когось по десятці й спокій; от, щоб була назва, що то буквар.

На з'їзді 1939-го року, Союз Українок Канади підніс цю справу наново; щоб дати їй реальну основу, ухвалено дати з каси залізного фонду Союзу Українок \$500 як перший завдаток на видання букваря. А далі, щоб довести справу до певного кінця, припоручено мені вишукати всякі інформації щодо його приготування й видрукування.

Перебравши на себе цей обов'язок доглянути справу, я, перш усього, віднісся до книгарів, бажаючи мати від них певну запову, щоб вони всі разом, або один із них, наприклад Доячек,

не втяв якусь іншу штуку й не видав „свій власний” Буквар. Це я примушений був зробити, бо, на мій рахунок, саме приготування матеріялу коштуватиме коло \$500, й видавати такі гроші напевне, я не хотів би відповідати за них. Ну, знаєте, матеріял не має вартости, коли лежить не надрукований. Та відповідь їх була не була втішна. От, казали вони, приготуйте матеріял, ми піддержимо видання, але сам Буквар має бути найліпший і найтанший, себто, щоб кошт примірника не був вищий як 20 ц., а продаж — 45 ц. Це заставило мене зробити приблизний рахунок усіх коштів видання Букваря, маючи досвід і знайомство з друкарню, що друкувала мою книжку й Історію України в англійській мові.

Роблячи цей рахунок, я прийшов до заключення, що приготування матеріялу й друк книжки є дві окремі справи. Тих \$500, що Екзекутива Союзу Українок передала до моєї розпорядимости, ледви чи стане на приготування матеріялу. Бо ніхто не схоче даром (1) збирати й вложувати його після педагогічних правил, себто, комбінувати методи складів, слів і речень, щоб пристосувати його до англійської методи навчання; (2) рисувати відповідні ілюстрації для вибраного матеріялу або вишукувати ілюстрації й принамовляти до них матеріял і (3) накладати сторінки й приготувати їх до фотографій, із яких вкінці робилося б кліші. Та й черенок нема в наших друкарнях таких, щоб відповідали потребі; їх треба спеціально замовляти разом із акцентованими буквами; це саме коштуватиме до \$200. До всього того треба мені наймати людей, бо сам я, поза самий догляд справи, не маю можности займатися котрою-будь із праць. Для збирання матеріялів я найняв уже п. О. Григоровича — він лишився без школи по Різді, бо пани сказали, що він, хотівши вчити в Альберті, мусить їти до літньої школи. Він працює вже; збирає матеріяли й ілюстрації, але до помочі обіцявся знайти йому помічників, і оце вдаюся до Вас із просьбою, щоб Ви вислали нам свій начерк Букваря, що Ви колись пригадували мені — здається три роки тому в Саскатуні. Заплачу за кожную сторінку, що візьмемо з нього з гонораром.

Для Вашої інформації подаю тут приблизні кошти друку Букваря після обрахунку згаданої вже тут друкарні. Цей рахунок представляється так:

Приготування матеріялу	\$500.00
Кліші, рахуючи, що Буквар матиме 96 стор. друку	650.00
Друк і папір, 8 ц. за примірник, 10,000 примірників	800.00
Оправа, найтанша паперова, 15 ц. за примірник	1500.00
Бизнес Текс	8 відсотків
	276.00
	<hr/>
Разом	\$3726.00

Це відразу показує, що кошт одного примірника першого видання буде коло 38 ц. Друкувати тільки 5,000, то ціна піднесеться

до 48 ц., а друкувати 20.000, то ціна знизиться до 30 ц. за примі-
рник.

Коли я склав усе це перед Екзекутивною Союзу Українок і перед книгарями, вони вилупили очі, крім Доячека, що знає де-що про друкування букварів. Все ж таки припоручено мені продовжати роботу до кінця, дати її до одобрення нашим інспекторам та заінтересованим у Рідній Школі людям і тоді при помочі книгарів видрукувати його. Тому я відтепер вважаю Вас за одного з тих, що будуть апробувати приготований матеріал. Що відноситься до Конкурсу, розписаного комітетом у Вінніперу, то всі тут сумніваються, чи знайдеться хтось такий, щоб міг за так короткий час приготувати відповідний матеріал, а ще більш виобразити його ілюстраціями. Все ж таки я буду пробувати порозумітися з комітетом, щоб справді не вийшов хаос із видаванням букварів так, як із кожною нашою справою в Канаді. Буду Вам вдячний, як скажете своє слово в цій справі, чого очікую й остаюсь

З пошаною до Вас, І. Киріак.

IV

Едмонтон, Альберта,
10564, 98-ма вул.
Квітень 24, 1940.

ВП. І. Шклянка,
Геффорд, Саск.
Дорогий Товаришу!

Вашого листа з 17-го ц. м. одержав і, розваживши Вашу сугестію в справі приготованого Вами букваря, відповідаю по ширості наступне:

Сам я нічого не рішаю в справі друку букваря. Це належить тепер до Екзекутиви СУС, що перебрала на себе справу від Екзекутиви Союзу Українок, і комітет, назначений Екзекутивною, буде апробувати приготований матеріал. Я зі своєї сторони взяв на себе обов'язок доглянути, щоб матеріал був приготований. На цю підготовку дано мені на початок \$300, а \$200 дадуть тоді, як треба буде. На це я підписав контракт, що доставлю в руки Екзекутиви матеріал першого червня ц. р. А що заходи приготувляти матеріал розпочалися зараз по Різдві, то від того часу я поробив уже видатки, наймаючи п. Григоровича для збирання й розложення матеріалу на лекції й купуючи право вживати ілюстрації зі шкільних, англійських книжок, від Інституту оф Аплайд Артс в Едмонтоні, що друкує помічну вчительську літературу й багато читанок для перших степенів. Я замовив, також у них, потрібні нам і готові, зроблені кліші, що вони вживали в своїх виданнях. Це, як бачите, потягло за собою кошти на рахунок даних мені грошей.

Про Ваш начерк букваря питає я п. Григоровича. Він говорив мені, що бачив його, але він загубився був там у когось, кому Ви дали ілюструвати матеріял — цей ілюстратор перевозився десь із хати до хати й затратив його. Пізніше, як був я в Саскатуні, спімнув я знов про Вас і допитував, чи знайшли Ви той загублений начерк. Тоді сказано мені, що Ви вже маєте копію з нього й хтось там говорив Вам, щоб Ви післали його до мене. Та Ви відмовилися, уважаючи мене за некомпетентного в таких справах. Всеж таки я, не приписуючи собі сам компетенції в приготуванні матеріялу, говорив із п. Григоровичем, чи не добре було б узяти Ваш начерк, переглянути його й перевірити, чи не можна було б зілюструвати його цими ілюстраціями, що я дістав зо згаданого вгорі видавництва. Коли б було вдалося спарувати Ваш матеріял із нашими ілюстраціями, то тоді я готов був заплатити Вам за матеріял, щонайменш по доларові за сторінку й поставити Ваше ім'я як автора. З цієї причини я й написав Вам листа.

По Вашому листі видно, що Ви маєте іншу думку: виходить, що Ви самі, як приготували матеріял так і самі хочете видати його. При цім бажаєте, щоб я не шкодив Вам, бо Ви таки рішили видати його й на те рішення післали начерк комусь там у Манітобі, щоб ілюстрував. У додатку радите мені дати тих \$500, що дано мені на приготування матеріялу, на видрукування Вашого букваря.

На це я ще раз повторю те, що сказав уже вгорі: сам я не рішаю видання букваря. При цім раджу Вам удатися до секретаря СУС, п. Данильчука в Саскатуні, адреса Інституту, й предложіть свою справу через нього Екзекутиві. І коли вона згодиться на Вашу пропозицію то, очевидно, застановить свою роботу під моїм доглядом приготування букваря. Тоді, розуміється, зужиті дотепер гроші мусять бути зараховані як страта. Це, як бачите, є справа між Вами й Екзекутивою, а я є наймленим робітником, чи наглядачем допильнувати роботу, що Екзекутива доручила мені.

Впрочім я зо своєї сторони уважаю, що така річ, як буквар, не є й не може бути справою одної особи, коли хочеться приготувати й видати його таким, щоб задоволити дійсну потребу канадійсько-українського навчання. З цієї причини він не може бути предметом компетенції, але остаточна сума праці як не багатьох, то бодай кількох осіб, що визнаються на методах навчання письма й мови. Тому я уважав за потрібне притягнути до такої спільної справи й Вас, і так, на таких, умовах я найняв п. Григоровича збирати й впорядкувати матеріял, що, вкінці, мав би бути переглянений, скритикований і поправлений такими особами, як я вже сказав, що розуміються на методах навчання. Думаю, що ставлення справи в цей спосіб є найбільш розсудне, бо відпадає тут особистість і конкуренція, як у роботі, так і з

друком. І це є відповідний захист не шкодити один одному, як згадуєте в своєму листі, бо неможливо буде шкодити.

Та й прийшло мені на думку те, що, коли на останній конвенції „Взаємної Помочі” в Вінніпегу піднесено справу видання букваря й коли пп. Бачинський і Лазарович повідомили конвенцію, що Союз Українок приготує його, то п. Топольницький сказав таке: «Вважаю, що Союз Українок не є компетентний видати Буквар. Чому не мали б цим зайнятись учителі? Як вони видадуть, тоді така книжка буде випрацьована після вимог науки». (Протокол „В. П”. „У. Г.” ч. 16, 17-го квітня, 1940). І, бодай не порозумівшись вперед із Союзом Українок, сформовано там комітет чи тіло, під головуванням д-ра Маценка, для видання шкільних підручників. Тут відразу впадає в очі наша толерантність — ніхто інший тільки „Ми” й „Ми”. Далі, цей комітет проголосив конкурс для приготування матеріялу й поставив такі умови, що, як говорять тут деякі вчителі, треба дуже когось дурного, щоб порпався за матеріялом, уложував його, не маючи найменшої запоруки на винагородження. Та тут є підозріння, що такий буквар приготує якісь сестриці, щоб смакував о. Семчукові — й вони одержать нагороду \$200. Він може бути видрукований скоро й спопуляризований отцями.

Але не тільки це. Я передбачую, що за рік-два буде в нас кілька букварів. Не розходиться о те, який буквар має бути, але о „бизнес”. Кажуть, що хтось там у Торонті приготує один й постановив видати, бо сподіється доброго „бизнесу”. І, очевидно, воно дійде до того, що сталося з продукцією українських фільмів — творяться тепер фільми мов гриби по дощі, й так творяться будуть букварі.

Такі передвиджені обставини обговорювано в нас і ми прийшли до заключення, без огляду на всякі чутки про приготування букварів, не покидати наміченої роботи. Сам я з досвіду знаю, що його не так легко видати, як хтось думає собі, коли таке видання мало б бути практичне й гарне змістом і показністю, але при помочі як не багатьох то бодай кількох осіб можна приготувати добрий змістом матеріял, а на видання його Екзекутива має вже надвижку фондів із Історії в англійській мові. Словом, видання Історії започаткувало інші видання — за букварем піде 2-га й 3-тя читанка, англійсько-українська граматики, а вкінці словар. Це є ціль Екзекутиви СУС, започаткована два роки тому. І тому Екзекутива перебрала на себе видання букваря від Союзу Українок, розуміється разом із відложенням на буквар фондом.

Так тепер справа стоїть. Зо своєї сторони я не мав і не маю найменшої причини шкодити Вам; в дійсності я хотів і хочу **втягнути Вас** до нашої роботи з готовим уже матеріялом і далі до помочі в підготовці матеріялу до читанок за відповідним винагородженням. Ми поставили справу, як то кажуть, на „пейінг бизнес”, себто, платити авторам за їх працю так, як заплатили за історію — проф. Симсонові за редагування; пані

Келлер за перевід і проф. Дорошенкові за написання, ну й мені заплатили трішки за випрацювання Індексу імен, місць і подій при кінці книжки. Інакше робота не піде успішно; заплатиш — поїдеш, каже прислів'я й воно правду каже. Впрочім сама підготовка матеріалу не є така коштовна, як друк. На це треба грошей. Хто думає, що можна видати книжку, а спеціально буквар, отак собі, щипанцями-лупанцями, то дуже помиляється. \$1000, що Ви згадуєте в своєму листі, не заплатить і половини коштів друку 5000 примірників, хіба видрукуєте його на „нюс принт“, без образків і без оправ. Я вже заплатив за досвід друкування книжки, та й знають його ті, що друкують щонебудь.

Здоровлю щиро. Вам зичливий І. Киріак

V

Едмонтон, Альберта,
10564 98-ма вул.
Травень 8, 1940.

ВП. І. Шклянка,
Геффорд, Саск.
Дорогий Товаришу!

Відписую й таки кину лист на пошту скоріш, як попередні, що заховався був на кілька днів між старі листи й не показувався мені.

Як бачите зо свого власного досвіду, що найбільший клопіт із Букварем є ілюстрації. Між нашими артистами в Канаді я покищо не знайшов такого, щоб був у дійсності геніальний ілюструвати думки вірша чи оповідання. Є між нами тут-то-там маллярі, але це переважно „копійсти“ без свого власного талану творити образіві композиції. З цієї причини ми тут присилувані послугуватися артизмом чужих, приноровляючи його для своїх потреб.

Згадане у попередньому листі видавництво має сотки ілюстрацій уживаних у їх шкільних виданнях. Переглядаючи їх, ми вибрали близько дві сотки таких, що найбільш відповідні для потреб Букваря. Розуміється, ми самі тут не погоджуємося приготувати матеріал до ілюстрацій; це буде те саме, що носити кафтан навиворіть; але, маючи досить повний вибір образців, ми зможемо зладнати його до більшої половини так, як повинно бути.

Ваш начерк, я вірю, поміг би нам багато. Він є вже викінченою працею відносно матеріалу та вживаних у нім научних методів, що Ви по своїй думці уважали за найліпші. Це назвав я в попередньому листі „праця кількох осіб“, себто: збір кращого матеріалу з кількох праць ув одно. Тому прошу, пришліть. Зробіть дописку, що дозволяєте послужитися ним та використати, що нам буде потрібне. Відошлю Вам найскорше — думаю, що не зле було б вислати його до конкурсового комітету в Вінніпегу.

Володимир Купченко також приготує Буквар із наміром причинитися до видання найбільш підхожого для канадійсько-українських дітей. Він є знавець української мови; з цього боку він багато допоможе.

Довідався з оголошення в „У. г.", що якесь там Народна Книгарня в Вінніпегу передрукувала Матвійчуків Буквар і також передруковує другу й третю читанку. Це вже відразу ставить новий Буквар до конкуренції й видання його в більшій кількості загрожене, бо забере довший час, поки нове витисне старе з життя — це природна річ. Одно, що нас може піддержати, це наші жіночі й молодечі організації — на них ми змушені будемо базувати його розповсюдження. Побачимо, як то воно буде.

З зв'язком мови в Букварі заходить у нас питання, чи придержуватися строго проф. Огієнка, а властиво Академії Наук у Києві. Як знаєте, українська мова є дуже розлізла зо своїм правописом. Поняття, що вона є фонетичною, нібито, як чуєш, так пишеш, довело до того, що сьогодні трудно знайти чоловіка, щоб написав листа поправно. А з додаткам нових правил, що дуже обстоював проф. Огієнко, виходить іще більша плутанина. Наприклад, дуже вдаряє в очі 3-ій відмінок іменника. Скажімо: Дай Іванові Іванові рукавиці. Тут відразу впадає в очі нестійність правила, що аж пишеться написати „Дай Іванови Іванові рукавиці” так, як загал людей говорить. А далі з писанням „г” і „л”, „ла” й „ля” й багато інших змін та додатків, що утруднюють науку мови і в деяких випадках затемнюють значення слів і цілих речень. Бажаю бачити Вашу думку в цій справі.

В нас дощі за порядком — кажуть, що фармари не посіяли, а то вже половина травня збігає. Не тішить людей таке верем'я.

Здоровлю Вас і остаюсь

Вам зичливий

І. Киріак

VI

Aug. 25, 1944.

Дорогий Товаришу!

Я на якийсь час зірвав з Едмонтоном і вже від 12-го ц. м. жию 246 миль на північ від нього. Пани з Selective Service вислали мене на Extra Gang, Northern Alberta Railway. Gang не має стало-го місця — ми перетягаємося щокілька днів. Мінємо старі шини (рейки — ЯС) на нові — ніби вкладаємо нові, більші на місце старих. Моя робота — timekeeper, \$104.93 на місяць, харч і мешкання.

Я довго ждав на таку роботу. В дійсності я від ранку до вечора нічого не роблю. Аж по вечері виповняю форми з такого рапорту, що дасть мені „форман”. Мій обов'язок є виповнити форми в трьох копіях і розіслати їх того самого вечора до прина-

лежних місць Це все забирає мені годину часу. Решту часу ввечері і вдень я мав би посвячувати для викінчення 3-тої частини *Сини землі*. Цю роботу нагнали мені пан із Selective Service, знаючи мене як письменника. Отож тепер продажею Твоею граматики не буду мати нагоди займатися, бо, як показується, я держатися буду тут цілу зиму. Ти напиши в цій справі до п. Буряника, теперішнього настоятеля в Інституті. Я думаю, що він згодиться представити і продати бодай кілька примірників студентам.

Також напишу до п. Пужкого в Ту Гілс, Альберта. Він є принципалом у тім містечку і має поважне число студентів українського походження, та й сам інтересується такими справами. Постає також на листу п. Івана Гуцуляка, Ендрю, Альберта, принципала High School. Він напевно продасть кілька примірників. Пішли по примірнику кожному, щоб оглянули. Додай до листи ще й наступних:

D. Chrapko, Derwent, Alta.
W. Teresio, Myram, Alta.
A. Shandro, Glandon, Alta.
Miss Vera Lesiuk, 91 Bernard Ave., Toronto, Ont.
Mrs. Mary Strashok, Spedden, Alta.
N. Kowalchuk, Athabasca, Alta.
J. Yurichuk, St. Michael, Alta.
N. Melnyk, Kahwin, Alta.

Це одинокий добрий спосіб оголосити граматику. Розуміється, що не всі заплатять за примірник, їм післаний, але є можливість, що дехто з них продасть кілька примірників.

Оголоси також у Free Press Prairie Farmer. Як знаєш, ця газета є майже в кожного нашого учителя і фермера.

Остаюсь з пошаною до Тя, І. Киріак.

Адреса стара:
10564 — 98 Str. Edmonton, Alta.

Примітка упор.: Перші два листи (1924 і 1926 років) і шостий, із 1944 р., написані скорописом. У перших двох частках ся стоїть завжди окремо від дієслів; пунктуація не дотримана; часто ї вжито замість і. Наступні листи, з 1940 р., написані, за кількома винятками, сучасним правописом — усі три надруковані на друкарській машинці. Шостий лист написано пером.

ЛИСТИ О. ЛУГОВОГО ДО І. ШКЛЯНКИ

I

504-20 Стр. В, Саскатун, 9 квітня 1934 року.

В-поважаний
Ілля Шклянка,
Редисон, Саск.

Високошановний Друже!

Лист Ваш одержав. Дякую за пам'ять. Одночасно посилаю Вам дві своїх книжочки, Віру Бабенко і Ольгу Басарабову, що минулого місяця вийшла з друку. Хоч на Вірі Бабенко два автори, але там моєї праці більш 85%, тож і присвяту, думаю, мав право сам написати... То, просто, людина примазалася до готовенького, повиправлювала речення, подавала дещо та й також „автор”. Але Бог з ним.. Я обі ці рукописи продав жін. організації, але присвяту на книжках „орг. ім. Ол. Бас.” і таке інше зроблено проти моєї волі і без мого відома. Таке воно. Колись це виявиться на денне світло, а покищо в їх руках, тож мушу терпіти...

В справі мого виїзду, не знаю коли зможу напевно виїхати. Не раніше першого травня. Бо мушу кінчати другу частину повісти *За Україну*, яку нацисти хочуть купити. Вже маю готову на яких сто п'ятдесят сторін друку, а ще яких сімдесят сторін мушу писати. Першу частину нацисти вже навіть апробували. Обіцяють за всю сто доларів. Тож мушу кінчити, та дістати гроша на шмаття та й на проїзд, бо тепер уже два місяці живу на кредит і не маю за що виїхати.. Але думаю, що до травня ще польові роботи навряд чи піchnуться, бо зима була остра і ще буде замерзла земля.

Одночасно пишу повість *У світі за долею* з канадського життя, в 3-х частинах. Виявлюю в ній багато гіркої правди. Може суспільність і буде нарікати, але... Треба говорити правду в очі. Будуть ті, що нарікатимуть і лаятимуть мене, а будуть і такі, що признають слушність. Бо в повісті змальовую канадські обставини так, як вони є, ні пересаджуючи, ні злагіднюючи. Головною особою виводжу сам себе.

І скажу, що дуже добре мені вона йде. Пишу часом по п'ятнадцять сторін книжкового формату денно, коли є настрої. А тої *За Україну* пишу по 4-5 сторінок, бо мушу прикрашувати сумну минулу дійсність, а для виховавчого впливу придумувати славні події та славних героїв. І знову ж занадто не пересоловати, не вдаватися в гарну фразеологію. Думаю, що восени викінчу і *У світі за долею*. А видати — не знаю, як прийдеться.

Тут знову нацисти відбули слідство над мною, сам голова Краєвої Екзекутиви. Хочуть моєї праці, але не хочуть, щоб я критикував їх похибки. Нехай працюють так, щоб не було за що критикувати, або бодай стараються.

Тож так, коли там певно буде місце, то напишіть, будьте ласкаві. Я зможу приїхати не раніше першого травня. Бо, як згадував, задержує повість, а головню безгрошів'я. Мушу докінчити. дістати гроші (продам за безцін, бо що значить сто долярів за книжку у 250 сторін і то за авторські права), розчислитися тут із довгами, а тоді буду вільним птахом. Бажав би виїхати з Саскатуну й не повертатися навіть, а бодай не мати найменшого зв'язку з «організованими» нацистами. Цей Саскатун уже мені так в'ївся в печінки, що рад би і назавше з ним розпрацатися.

Щодо „кубла родинного”, я вже перестав про таке мріяти. Багато передумав над цим протягом зими. Я ж сам ледве собі раду даю, а коли б так ще родина. До того я зістаюся й на далі при своїх поглядах на подружнє життя. Взяти щось молоде, незіпсуге, то я вже застарий, а брати таких, які я тут щоденно сотками бачу, то признаюся, що не маю до них найменшої пошани, а навіть більше, гидую ними. Певно, трапляються скрізь і дуже тідні, та трудно натрапити. Легко можна напасти на таку рафіновану особу, що вміє добре притворятися, а пізніше замість ангела побачити дідька з рогами.

Бажаю Вам весело провести Великдень, а я покищо тут піду до церкви, почути, як співатимуть „Христос Воскрес”.

На лист прошу відписати, коли найдете час.

Г а р а з д.

Щиро Ваш, Ол. Луговий

II

Саскатун, 23 жовтня 1935

В-поважаний Пан
Ілля Шклянка
Гефорд, Саск.

Високошановний Пане-Добродію!

Вчора одержав Ваш лист від 16/Х. Дякую, що не забули, бо у мене тепер така біда, чи там духовна депресія, що кожному слову розради радію, мов дитина мала, і, наче слабкий — лікарства, жду листів від людей, що переписуюся з ними.

Може спитаєте, чого я такий пригноблений? По-перше, моя симпатія виходить незадовго заміж, за того секційного робітника-большевика. Він уже відкрив собі „бизнес” у картярському нічному клубі, заробляє добре, а я... бодай не згадувати. Розпука пхає мене на необдумані кроки, і вже вступнув одну дурницю. Правда, в ній не було нічого поганого, ані нечесного. Жалую дуже, що не послухав Вашої поради, тоді, коли був у Вас, та не познакомився з тими дівчатами, про котрих ми говорили. Коли вони старші вже дівчата, то може і вийшло б що... Але тоді надіявся ще на цю, саскатунську, що люблю її. Та, очевидно, що

про якусь любов не мені думати. Щоби знайти яку-будь розумну істоту жіночого полу (статі — ЯС), бо самотність моя з малих літ доїде мені кінця. Все сам і сам на цілому світі. Ніхто не мій і я нічий. Це страшно гнобить мене і, зрозуміло, відбивається на працездатності. Журнал не виходитиме, хіба сталось би яке чудо. Мені тут підрізали кредит так, що англійці хочуть грошей за кожную роботу вперед, навіть не хочуть видати хоч по 500 прим. двох чи трох рукописів театральних на половину. А за продані рукописи ніяк не можу вирвати грошей, тих нещасливих кілька десятків. Це все робиться з бажання підтягти в корені всяку конкуренцію, бо ж „є досить часописів, пишуть, скільки вам завгодно”, як мені кажуть. Пиши і здихай з голоду та холоду... А вони коло цієї праці все таки роблять собі життя. Та так всяка охота до праці пропадає. На зиму поїду десь у ліси, якісь корти (корчі — ЯС) рубати, може десь там дерево придавило б або що... Один кінець, трачу всякі надії, а самому почислитися з життям якимось не хочеться, хоч може й ліпше було б. Але навіть до лісу тепер не беруть робітників, коли і будуть брати, то аж як сніг випаде.

Вибачте, що я так про все пишу отверто. Та пишу щиро і не ховаюся з цим ні перед ким. Така доля. Людина плянує, робить щось, та через брак отих проклятих зелених (доларів — ЯС) все іде прахом. Та ще й „добрі люди” підкопують... Лише щось добре задумай, а тут з-за спини кулаком по голові — мовляв — не рівняйся, Іване, з нами. Хочеш піднятися на ноги супроти нашої волі? А дзуськи! Та й копають всі на кожному кроці.

Жалую дуже, що покищо не можу виконати Вашого бажання. Машинки тепер мені не дають, — хоч і маю кілька річей театр., так ніяк не можу передрукувати, а ті відбитки на машинці, що маю, так вже продані. Маю відбитку — лише 2-актову комедійку „Позичена жінка”, що писав її ще за ліпших часів. Там всего 5 осіб. Якби так бажали, то міг би хіба вислати. А драми маю „Без вини карані” і „Ольгу Басарабову”. Та не знаю, коли вони будуть відбиті на „тайп-райтері” (друкарській машинці — ЯС). Правда, маю ще відбитку, ніби сатиру, „В своїй хаті своя воля”, та в ній трохи заостро висміюється темнота наших фермерів і робітників, тож і ставити її на сцені не можна. Тут у Саскатуні сказали, що наколи б вони поставили цю сатиру, то до них ні одна людина не зайшла б більше, хоч та сатира на 100 відсотків правдива. Та загал правди не любить, його можна лише хвалити.

Коли бажаєте якої комедії чи драми, то напишіть, я буду старатися позичити машинку у наших приватних людей, та вишлю. Бо я довго не буду в Саскатуні. Як лише трапиться який ордер до лісу — то поїду. І так уже живу на кредит. То чого буду залазити у ще більші довги?

З щирою пошаною Ол. Луговий.

III

313 Ave J. So. Саскатун, 15 листопада 1935.

Впов. Ілля Шклянка
P. O. Radisson, Sask.

Високошановний Друже!

Вибачте, що звертаюся до Вас так, та після Вашого листа вважаю Вас за одного із своїх друзів, яких я, завдяки чи своєму успосібленню чи то невідповідному оточенню, аж надто мало маю. Живу по-старому на „хрунівській” ковбасі і на кредит. Всякі думки про істоти другого полу (статі — ЯС) відогнав від себе на чотири вітри. Попікса з одною негідницею, що вміла вдавати з себе гідну людину, то й досить з мене на ціле життя... Не думаю, щоб у цьому бізнесовому краю найшлася така, що б зрозуміла мене та була здібна дечим і пожертвувати, приготувана на злидні, бо ж у життю всіляко трапляється. Тутешнім всерівно, чи Іван чи Трохим, чи гідна людина, чи картяр і розпустник, аби лиш мав гроші та гару на „райди”. Переконався болюче, як то сталося з отою моєю буншою симпанією, а якою тепер і балакати не хотів би. Не тому, що вона відкинула мене, а тому, що вганяє сама по п'яних сеншенменських (? — ЯС) „парти” (вечірках — ЯС), та до нічного картярського клубу, де її коханий відкрив нелегальний „бізнес”. Тепер сама собі дивується, який я був дурний і сліпий, що не завважив того зразу. Коли мені приходили гроші, то сама в руки лізла, і міг зробити з нею, що хотів би, коли б совість і честь не забороняли, а як гроші урвалися, то й пияк та картяр став ліпший від мене, бо він має гроші, ну та й „бізнес”. А це, що вже не одну полишив, може і з дитиною, це нічого... Не ручаюся, але я чув це минушого року від него самого, хвалився, може, по-п'яному. Інша справа, що в мене все таки болить серце та й жаль своїх мрій та споми-нів... А може вона й не така вже винна, а винні її батьки та дядько. Та біда їх бере всіх! Зумію я і сам дожити, скільки мені жити доведеться. Одне лише, що я не схиблю і на погану дорогу не зійду. А коли буду, може, матеріально незалежним ні від кого, то візьму пару малих сиріт та й виховаю їх на людей, а не на таку погань, яка тут трапляється.

Пишете, щоб приїхав до Вас... Не знаю, що Вам відписати. Розумію Вашу щирість і вдячний Вам, але прошу порозуміти і те, з якими очима я міг би їхати та бути у Вас нахлібником. Знаю, що на (невідчитано з рукопису — ЯС) я вийшов би на добре, та... Вам би була страта... До цього часу я сам борюся за життя, буду так і далі. Коли б я хотів лише, то дістав би тут отой „реліф” (допомогу для старих і нездібних працювати — ЯС), уже давно, та жив би у більш людських умовах... Коли ж я цього не зроблю, а все таки мав би деяке право, бо посередньо я плачу також державі, як і інші, то з яким сумлінням я спустив-

ся б на поміч одної людини, нехай собі людини, гарної під кожним оглядом і щирої. Отже, не гнівайтесь, що Вашу пропозицію відхиляю.

Написав кілька нових річей, як „Ольга Басарабова”, „Вез вини карані” і ще інші, та „зелених” на видання катма... Басарабову (п'єсу — ЯС) хочуть купити націоналісти, прочитали і похвалили, але коли я загадав за авторські права нещасливих сто доларів, то жидом і „бизнесменом” назвали. А того не бачать, що я зимою без убрання, навіть „оверковта” не маю, не то вже „сута” (костюма — ЯС), та бігаю у „свегрі”, немов тічня псів за мною гналася... Коли б міг роздобути хоч яких 50 дол., то видав би тисячу сам, та мав би чим довг віддати і якось перекалатав би зиму хоч на тій же „хрунівській”. Але так, то мушу віддати за стільки, скільки дають, бодай довги, які вже маю, посплачую, ну то, може, і на який плащ лишиться. Попередні драми „Віра Бабенко” і „Пани і раби” продав за 40 і 60 дол. Але всіх грошей і тепер не виплатили.

Праці мені тут не дадуть, навпаки, раді були б, коби мене дідько вхопив зовсім, або хоч десь далеко поза Саскатун. Це, може, тому, що я трохи забагато знаю і тим самим не зовсім безпечний, а може з задрости, мовляв, „Іване з села, не переростај нас!” бо бачать, що я і в найгірших матріяльних умовах своєї праці не кидаю. Тож, коли хоч чуточки (трохи — ЯС) підріс, значить треба кулаком в голову приголомшити.

Щось я розписався нівроку... Та тут ні з ким не говорю на подібні теми, тож радий, коли маю виявити свої душевні болі, ну та й надокучую своєю писаниною Вам. А, зрештою, може то я такий поганій, що бачу в людях лише злі сторони? Не знаю... Бодай так мені закидають другі. Але коли стану роздумувати, порівнювати себе з другими, то від усіх гріхів я чистий. Хіба лише той гріх, що може заостро критикую... Але мене навчили бути завсіди правдомовним ще мої батьки, хоч та наука і шкодить мені.

Не вірю в оте Макіявелеве „ціль оправдує засоби”... По-мосму, чиста ціль потребує лише чистих засобів, інакше і сама ціль спотикується... Але ж, коли стосуватися, приноровлюватися до того людського багна, це значить капітулювати перед ним. Тоді й писати чи проповідувати щось вище, чистійше від багнистої моральної буденщини зайве і непотрібне. Мало проповідувати, скажеш мораль чи ідейність, коли сам проповідник буде безідейним, неморальним... Люди не сліпі, бачать різницю поміж ділами і словами... Інша річ, що деякі люди вміють добре ховати свої погані діла, добре маскуватися. Та це не оправдує їх перед самим собою.

Тепер задумав написати дві нові п'єси: „В днях слави” — на свято Укр. державности і щось таке, ще не знаю, як назову, щоб було придатне на день матері. Хочу вивести гідну матір і дітей і, як прототипи, до них звичайну матір з дітьми. Фінал мав

би бути такий, що сини доброї матері, зайнявши видатні становища у найвищому світі, в присутності видатних вчених чужинців з великою пошаною проводять у своє коло свою матір, бідну, убрану в сільську ношу і неосвічену робітницю, а писарчуки, сини багатшої матері, своєї матері стигаються і нею погорджують. Здається, це матиме свій виховавчий вплив на зарозумілих молодиків та й батьків. Боюся лише, чи немає чогось подібного в літературі. Та чи є, чи нема, але щось напишу.

Але вже пора й кінчати. Мабуть, навкучив Вам своєю писаниною... То вибачте. Бажаю Вам всего доброго в життю.

Щиро Ваш Ол. Луговий.

IV

Саскатун, 23 лютого 1936 р.

Вповажаний Пан,
Ілля Шклянка
Редиссон, Саск.

Високошановний Пане!

Ще в листопаді чи в грудні писав до Вас лист, та, не одержавши ніякої відповіді, не смів Вас непокоїти дальшими листами. Не знаю, Ви мабуть розгнівалися, чи образилися за те, що я відмовився приїхати у Ваші околиці на зиму. А по-моєму нема за що. Я стою завжди на тій засаді, що не надокучую людям, живу нехай собі і в злиднях, але без помочі нехай і найциріших моїх друзів-приятелів. І це мені приносить деяке моральне вдоволення. За зиму написав пару драм і розпочав дві більші повісті. Одна в двох частинах, п. н. *За Україну*, вже загнався майже до половини; тутешні нацисти вмовляють, щоб скорше писав і дав до *Шляху*, та ще не знаю, чи зможу скінчити до весни. Може й дам. Друга повість із канадського українського життя п. н. *У світі за долею*, в 3 частинах. Думаю, що викінчу до осені, а ні то бодай до слідуючого Нового Року. Матеріал у цій другій повісті майже весь автобіографічний. Даю героям повісті свої погляди на життя, мораль, політичні нелади й т. і., та й свої переживання у богоспасаємій Канаді. Може щось і варте буде.

Навесні з початком польових робіт бажав би виїхати з Саскатуну, щоб не залазити в неоплатні довги, бо покищо кручуся так, що довгів великих не маю. Коли б у Вашій околиці найшовся якийсь добродушний фермер, що прийняв би на роботу такого нездарного вуйка, як я грішний, то приїхав би. Лише біда, що ніколи не робив ще шістьома чи вісьмома кіньми, не сів і не косив навіть косаркою, не то що „байдром”. Решту всю роботу знаю несопірше, правда і то, що деяким людям роботою догодити трудно. Коли вони самі виховалися в краю, в біді, працювали на поміщицьких ланах, то тепер, ставши незалежним матеріально, відплачують своїм наймитам. Не гладили їх по голові ко-

лись, ну то вони тепер часом люблять дати відчути робітничкові свою зверхність.

Та менше з тим. Роботи не боюся. Певно, буде тяжко перші дні поки втягнуся, та мозолів на руки понабираю. Згодився б, зрештою, навіть і корчувати, аби було що, та плата якась була. Щоби поробив літо, заробив хоч яких півтори сотні або дві, то може і свою мрію з журналом виконав би. А ні, то видав би збірники своїх писань, скажім квартальниками. Взагалі треба до чогось сталого чіпатися, а то живу так, що навіть сталої адреси не маю.

З нацистами майже на военній стопі. Дійшло до того, що деякі людиці розписують про мене по відділах, щоб борони Боже не зверталися з чим-будь до мене. Бояться мене чи яка біда?.. А мене ті люди повідомляють, запитують, у чому справа. Коли хочуть воювати, то нехай би вже починали. Може колись і до того дійде. Та мабуть не посміють, бо часто просять написати то статтю яку, то на жіночі теми, то звіт. Даю, але без підпису.

Як же живеться Вам, чи по-старому в тій же хаті? Ви писали ще восени, що зимою прийде дружина Ваша з дітьми. Певно вже стало трохи веселіше і галасливіше. Бо тоді на самоті занадто велика тиша була, десь і горобці навіть не цвірінкали.

Посилаю тут на пам'ять свій „монки фейс”. Знявся в початку цього місяця, а то приятелі просили фотографію, а я не мав ні однісінької. Мусів позичити два „лупаки” та зробити хоч пів тузина. Але бісів фотограф затушував навіть мою складку поміж бровами. Сварився з ним, та нічого не вдіяв. Коли може вийде якась більша моя книжка, то вже дам і в книжці. Тутешні пани не можуть зрозуміти, чому я не даю фотографії на тих нещасливих драмах, та кажуть, що я десь виробив щось таке і не даю фотографії до книжок тому, що боюся, щоб мене не пізнали. Так мені сказав у вічі один кандидат на письменника, коли я відмовився дати фотографію до календаря *Н. шляху*. Бо то, бачите, він просився, щоб помістили його фотографію, а адміністрація *Шляху* погодилася лише при тій умові, коли дам я, Тулевітрів і Ковбель. Я сразу ж відмовився, а за мною і ті оба.

Та це нічого, що там вони говорять, але дивно, що людиці, ніби і інтелігентні, хочуть такої дешевенької слави. У першій же своїй повісті мушу дати свій „п'ікчюр” і я, щоб вуйкам рот зам'язати. Чейже я вже настільки відомий, що люди не візьмуть за зле. На це залишив одну карточку на клішу.

Але я розписався трохи не того. Ходить про те, чи найдеться там у Вас в околиці яка робота чи ні, бо як ні то мушу писати до інших околиць у Манітобі та Сх. Саскачевані. Будь ласка, розпитайте, коли найдеться, то напишете мені, та приблизно хоч і платню місячну. Тільки борони Боже не прихваляйте мене за дуже доброго робітника. Є робітники багато гірші від мене, але є й багато ліпші. Я собі такий середняк, ні добрий, ні злий. Одне лише добре, що коні люблю ліпше, ніж навіть людей де-

яких. Ну, тай ніколи не рвуса, коли бачать „баси”, і не сиджу тоді, коли їх нема.

А за літо, як гроша зароблюю то вже на слідуючу зиму може в „рідактори” попаду. За минаючу зиму я ще набув багато досвідів. Досить того, що за зиму вже на третій квартирі. Зразу дуже радо приймають, бо думають що в мене грошей, як полови, а коли побачать, що прийняли злидаря, то чемненько кожуть, щоб пошукав собі іншої квартири, бо приїздить якась родичка, сестра чи кума в гості. Смішно виходить. Тоді я роздобуду гроша і виплачу квартиру до цента. Господарі просять, що можу й далі стояти, бо мовляв сестра написала, що зараз не може приїхати, ну а я кажу, що найшов собі квартиру іншу. Таке воно.

Ну, тож доброго здоровля зичу Вам і Вашій родині, та, може, коли щось у лісі здохне, і побачимось, як трава зачне зеленіти. А покищо морози, пишу щоденно бодай три-чотири сторінки друку.

Доброзичливий та прихильний Вам Ол. Луговий

Постскриптум. Нарешті вже вилікувався від сердечних болів. А хворів так, що й ворогові найзлішому не зичив би. Трохи смерть собі не заподіяв.

Прим. упор.: Другий і третій листи, з 1935 р., написані скорописом. Пунктуація в оригіналі не завжди дотримана.

I

ЛИСТИ О. ІВАХА ДО І. ШКЛЯНКИ

Winnipeg, Man., September 23, 1938

Дорогий Пане Шклянка!

Щире спасибі Вам за лист та ласку. Коли я читав Вашого листа, от що прийшло мені на думку. Чув я, що Ви виготовили кілька шкільних підручників, між іншим і граматику української мови для англійців. Такої граматики нам у Канаді та З'єдинених Державах саме тепер конечно потрібно, бо без такої граматики не можливо нам добиватися і катедри української мови по тутешніх університетах. Тож коли Ваша граматика готова, то треба видрукувати її.

Ви педагог, знавець шкільних метод, а я письменник; тож, думаю, можемо співробітничати при виготовлюванні шкільних підручників. Пришліть мені рукопис своєї граматики. Я його уважно прочитаю, висловлю Вам свої сугестії; коли потрібно, то, на Ваше бажання, пороблю стилістичні поправки, перепису на машинці до друку й переведу старанну коректу при друзі книжки. Та ще й можу постаратися, щоб книжку переглянув перед тим, нім дамо до друку, проф. Ватсон Кирконел, що має славу великого мовознавця. Знає він понад 50 різних мов, між ними й українську.

За всю згадану працю я порахую Вам дуже умірковано. Зроблю все за сто доларів, хоч знаю, що праці буде дуже багато.

З того відтягнете собі ту десятку, що я винен Вам, а 90 доларів пришлете мені.

Що я все зроблю старанно і точно, за те ручу Вам. Що я роблю, то роблю старанно, бо дуже не люблю партачити.

Коли б я мав поплатне заняття, то міг би і не вимагати грошевого винагородження за свою співпрацю. Та Ви вже знаєте про мого прикре грошеве положення. Йде зима, треба зимового убрання і для себе і для дружини. А в додатку до того всього дав нам Бог і синка минулого вітвірка. Жінка й дитина здорові. В шпиталі ще. Ну, та й треба буде і за шпиталь заплатити і лікар трохи буде коштувати... Тож було б добре, коли б Ви могли мені негайно, наперед заплатити за обіцяну співпрацю. А що я справлюся старанно з обіцяною співпрацею, на те даю Вам слово чести.

Тож коли бажаєте моєї співпраці, можете прислати свій рукопис негайно. А я постараюся, щоб його старанно приготувати до друку, і щоб книжка друкувалася в нас. Коли книжка буде друкуватися тут, то я зможу день-денно наглядати за коректою і щоб усе вийшло якнайліпше. Ну, що Ви на це?

А коли вийде в світ Ваша граматика та ще, мабуть, кілька шкільних підручників, то, будете певні, що безслідно затреться і ота мовна полеміка, що недавно була вив'язалася між Вами та нашим редактором. І все буде гаразд. Не треба буде робити ані ніяких пояснень, ані переспросин. Бож, як знаєте, нікого в кут дуже тісно не варт притискати. Через оте, що українці не навчилися бути толерантними, ще так багато у нас і непорозумінь та короводів. Чи ж не так і Ви думаєте?

Щиро здоровлю Вас, Вашу дружину та діточок. Жду на Вашу відповідь.

Вам щирий О. Івах.

Mr. Honore Ewach,
Box 3626,
Winnipeg, Man.

II

Винніпег, 1 квітня 1944 р.

Дорогий Пане Шклянка!

Я тільки сьогодні довідався, що Ваша граматика вже готова й продається і відразу купив собі один приміпник. Завтра напишу рецензію для *Н. Шляху*, і то таку, щоб книжка Ваша пішла в рух. Подам усередині її Вашу адресу й ціну книжки. Помістіть оголошення про граматику в *Новім Шляху*, *Канадійськїм фармері*, *Українськїм робітникові*, *Українськїх вістях Укр. голосі* та американськїй *Свободі*, хоч по разі. Теж вишліть по примірникові граматики хоч до редакторів і таких людей, що могли б щось прихильного про неї сказати.

Я Вашої граматики не перевірів та не справляв, нім вона пішла на пресу. Так сталося, що я просто Вашої граматики не бачив, аж поки вона не була видрукована. Всеж таки вона вийшла добре. Друкарських помилок дуже мало.

Я особисто думаю, що Ваша граMATика дуже добре опрацьована.

Поздоровляю Вас щиро, О. Івах.

III

Винніпег, 6 жовтня 1944 р.

Дорогий Пане Шклянка!

Щиро Вам дякую за *Нову початкову читанку* з автографом. Бачу, що Ви зложили читанку зовсім по-тутешньому. Це добра прикмета. На мою думку, це найкраща початкова читанка, яка досі появилася. Образці теж дуже добре підібрані. Огляд-рецензію про свою читанку побачите в *Новому шляху* за кілька день. Підписався я під тією рецензією: Я. Освітник.

Щиро Вас поздоровляю з приводу виходу в світ Вашої цінної читанки.

З привітом, О. Івах.

IV

Винніпег, Ман., 7 серпня 1945 р.

Дорогий Пане Шклянка!

Відзиваюся на Вашого листа. Я також за тим, щоб Ваша граMATика вийшла якнайскорше, отже подбаю, щоб ніяких змін не зайшло щодо мови. Мова скрізь буде літературна. Змін не будемо робити. Тільки щодо апострофу, то я радив би Вам зробити уступку, бо інакше то готова перепастися ціла справа видання Вашої граматики. А то була б велика шкода. Однак потрібно подати й нотатку про те, що можна писати з апострофом і де його писати. Потрібно десь подати й нотатку, як читати старий галицький правопис, бо ж ще й досі є багато книжок, писаних тим правописом.

Справа з друком піде тепер скоро, бо вже прийшов акцентований друк різного роду.

Згідно з Вашим бажанням я й д-р Маценко разом переглянемо ще раз Вашу граMATику, нім вона піде до друку, щоб не вкралося яких помилок. Отже будьте спокійні.

Щиро Вас поздоровляю.

З пошаною, О. Івах.

[До листа додано виписку з журналу *Шлях виховання й навчання*, за 1934 р., про визнання українського правопису 1929 р. різними редакціями у Львові. Упор.]

V

Вінніпер, Ман., 17 серпня 1945 р.

Дорогий Пане Шклянка!

Я отримав *Шлях виховання й навчання*. Зазначені частини я вже читав попередньо. Будьте певні, що я догляну, щоб у Вашій граматиці залишили літературну мову й прийнятий Укр. Академією Наук правопис. Я ж і сам на кожному кроці настоюю, щоб уживати літературну мову й правопис. А що граMATика останню коректу буде мати з моїх рук, то все буде гаразд.

Багато непотрібного вмішування приходить не зо злої волі, але просто з браку знання. От скільки Костюк і комісія напруцювалися над читанкою, — та все таки закралося до тієї читанки страшенно багато хламу. Коли ж мені дали до останньої коректи ту читанку (вже набрану друком), то я змушений був зробити просто „масакру“, щоб, оскільки можливо, виправити мову й правопис. Що попало туди з наддніпрянських письменників, то добре вийшло. Віда в тім, що Костюк дозволив собі вибрати дещо з галицьких письменників. З такими речами мав я багато мороки, бо в них повно всяких стрийків, вуйків, братанків, сестрінків. От хочби й самий „Лис Микита“ Франка аж рябіє всякими галицизмами. І що було можливо, те я виправив. А дещо треба було лишати так, як є, бо ж треба б і самі вірші основно переробляти. Ну, а з Вашою граMATикою такого клопоту не буде. Я догляну, щоб скрізь була і літературна мова й прийнятий Академією правопис.

Всього Вам найкращого!

З пошаною О. Івах

ЛИСТИ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА (І. ОГІЄНКА) ДО І. ШКЛЯНКИ

I

21 червня 1934.

Високодостойний Пане Добродію!

Рукопис Вашого Букваря я одержав, але не знаю, що саме бажаєте виправити. Чи виправити Вам мову, чи тільки правопис? Прошу написати про це докладніше, бо без Вашого листа не все мені ясне. В рукопису багато говіркових, не літературних слів. Що маю з ними робити? Початкових слів у тій частині, де йде навчання букв, не можу рушати, бо порушиться порядок азбуки. Прошу докладно про все написати, і я Вам скоро виправлю.

Через те що я безробітний, я змушений брати плату за виправлення (20 зл. = 4 дол. за друкований аркуш; в Вашій азбуці приблизно 3 друк. аркуші). Сильно зайнятий, не можу Вам виправити г р а т і с.

При цій нагоді сердечно прошу Вас допомогти „Рідній мові“, бо вона матеріально стоїть дуже зле — мало передплатників.

Ви могли б поагітувати за „Р. м.” й зібрати нових передплатників, особливо серед укр. вчителства, або й серед інших верств нашої людности. Кому ж підтримати „Р. м.”, як не вчителству? Дуже Вас про це прошу.

Так само охоче поміщу в „Р. м.” Вашу статтю, напр., на тему, — як у Канаді вчителство навчає рідної мови. Прошу писати.

З правдивою до Вас пошаною. І. Огієнко.

ПС. Ще 11/IV вислав я Вам два томи своєї праці про Кирила й Методія.

II

[Лист недатований. На конверті печатка
Варшавської пошти: 10 X 35]

Високоповажаний Пане Професоре!

Нічим не можу допомогти Вам у Вашій справі, крім ради. Лист Ваш неясний, і не розумію, про що Вам ходить. Пишете, що складаєте „англійсько-українську граматику”. Це нонсенс, — такої граматики не може бути: м. б. граматика англійська українською мовою, або навпаки: граматика української мови мовою англійською. Про котру Вам ходить? Думаю, що справа йде про граматику останню. Я Вам дуже не раджу писати її: тепер мовознавство так високо стоїть, що нефахівець тільки осмішиться. Зате раджу Вам перекласти на англійську мову одну з готових наших граматик: Тимченкову, мою або С. Смаль-Стоцького; для університетських студій надається добре мій університетський „Курс укр. мови”, бо він дає історичне освітлення. Але докладніш міг би писати про це, коли б знав, про що Вам іде, бо, кажу, не знаю, яка граматика Вам потрібна.

Щодо Словника, то є добрі англійсько-польські словники; як знаєте польську мову, то вони заступлять Вам англ.-укр.

Ніхто Вам на Ваші листи відповідати не буде, коли Ви не додасте міжнародного поштового значка на відповідь. Такий значок продається в кожному поштовім уряді.

За граматиками й словниками можна звертатися до книгарні Наукового Товариства, Львів, Ринок 10. Звідти — вишлють Вам усе, що Вам потрібне. Я цього зробити не можу, бо я безробітний, — мені тяжко навіть цього листа вислати, бо не маю з чого. Я тепер нічого не заробляю, — зовсім бідую.

Отже: напишіть докладно, про що саме ходить, я Вам по раджу. Коли будуть гроші, вишлю й книжок.

Матеріальний стан „Рідної мови” найгірший, і я з Нового Року зменшу журнал. Передплатники не платять, а це вбиває Видавництво. Сподівався я, що моя граматика „Рідне слово” піде добре в Канаді, але — покищо — ще ніхто не допоміг, і книжка лежить. Обов’язок учительства — запровадити її по школах. Граматика легенька, ясно написана, літературна мова, найдешевша (25 ц. з пересилкою). Дуже Вас прошу допомоги їй дїста-

тися до шкіл. Допоможіть і „Рідній мові” та „Н. культурі”. Со-
ром нам буде всім, коли я припиню „Рідну мову”, бо більше тяг-
нути її не можу, — легше піти камінь носити, аніж для украї-
нців щось видавати!.. Потрібна допомога швидка й реальна. Ка-
надійське вчительство дуже мало передплачує „Рідну мову”.
Може в Канаді є яке вчительське об'єднання, подайте адресу, я
б звернувся до них. Присилайте статтю до „Р. мови”.

З правдивою до Вас пошаною, І. Огієнко.

III

Високоповажаний Пане Вчителю!

Сильно Ви втішили мене несподіваним дарунком, та ще й
таким надзвичайним. Сердечно Вам дякую! Приймаю Ваш да-
рунок, бо бачу, що „Рідна мова” варта того.

Працюю дуже багато коло двох своїх журналів, але справа
не йде так, як би хотілось. Чекав я, що „Рідна мова” піде силь-
ніше, і що я знову зможу її поширити до солідних розмірів. Хо-
тілось більше зробити, надати журналові показні форми, але, на
жаль, не вдається мені це. Думаю що вчительство могло б мені
найбільше допомогти, але воно глухе на мої заклики.

Я вже раз писав Вам, що дуже хотів би якось міцніше зв'яза-
тися з канадійським учительством. Ви мені дали адресу п. Да-
нильчука, і я написав йому, але відповіді не маю жодної.

Дуже Вас іще раз прошу вказати мені шляхи, як би щіль-
ніше стати до канадійського вчительства. Чи нема якоїсь учите-
льської організації? Може б Ви самі могли порушити цю справу
й написати їм.

Відбиткою з „Р. м.” вийде моя праця „Наука про рідно-
мовні обов'язки”. Думаю, що вона дуже потрібна власне в Канаді,
де її можна було б по 10 ц. порозкидати скрізь. Але не знаю, до
кого саме звернутися в цій справі.

У мене зайвих словників нема ніяких, — зверніться до кни-
гарні НТШ, може вони що мають.

Глибоко вірю, що Ви допоможете „Рідній мові” й надалі.

З правдивою до Вас пошаною, І. Огієнко.

2. III. 1936.

ПС. Стаття Ваша скоро піде.

IV

Лозанна, 28 серпня 1946.

Високодостойний
Проф. І. Шклянка в Гарффордї.

Високодостойний
Пане Професоре!

Мило й приємно було мені отримати Вашого листа, й знову
ввійти з Вами бодай у писемні зносини. Я дуже радий, що ваша
Грамматика таки нарешті побачила світ. Що Ви мали з нею ба-

гато клопоту, це в нас звичайна річ, — нічого не можна зробити тихо і спокійно. Обстоюйте літературну нашу мову, скільки можна. Сором тим, хто літературну мову зве Огієнковою, — так можуть говорити мовні профани в мові. Але таке як жадний, різний замість жодний, різний значення не має. На жаль, наше широке громадянство, хоч і з вищою освітою, ніяк не хоче зрозуміти конечну потребу літературної мови. Кричимо про самостійність, а помиритися не можемо навіть за правопис!

Дякую Вам сердечно за вислану мені Граматику, — отримав її десь через місяць. Я все своє майно втратив, утратив усю свою бібліотеку, архів і т. ін., а тому не маю при собі жодних праць, і купити їх тепер нема де. Хіба пізніше що сам добуду, тоді зможу поділитися й з Вами. Поки що, сьогодні вислав Вам Новий Заповіт з Псалтирем мого перекладу.

Щиро Вам дякую за це маленьке речення, що Ви написали: „Можливо, Вам потрібно якої помочі... Ми тут постараємось”. Приїхавши 30. IV. 1945 р. до Швейцарії, я цілий рік хворів, і мусів винести три операції. Не чекав, що ще буду жити, але Господеві було вродно таки вернути мене до праці. На недугу свою видав усе, що мав і що прислали припадкові приятелі з Канади та Америки. А тепер позостався, як безлисте дерево на вітрі в полі. Маю тут маленьку допомогу, що вистачає на півмісяця, та й та незабаром припиниться. Не знаю, чому, але ані один Український Допомоговий Комітет мені не допоміг ані франком. Читаю в пресі, справді збирають на скитальців, але я тієї допомоги ще не бачив... Можливо, що доведеться піти й на фізичну роботу, бо життя в Швейцарії дуже дороге (прислані сюди доляри не видають, — видають тільки вислане з Канади вже франками, хоча через якийсь банк).

Я дуже багато працюю, й багато написав, але як це все видати? Мріяв, що як приїду до Канади, то відновлю „Рідну мову” й своє видавництво. Але трачу вже надію, що так станеться.

З глибокою до Вас пошаною,

Смирений богомолець за Воскресіння розп'ятого Українського Народу.

Митрополит Іларіон

V

Лозанна, 8 жовтня 1946.

Високодостійний Пане Професоре!

Вислав Вам листа легунською поштою 3 жовтня, а 8-го одержав нового Вашого листа, на якого спішу відповісти.

Справа мого переїзду до Канади стоїть не на безнадійній дорозі, бо за неї взявся Єкуменічний Союз Церков. Вступні дослідження в цій справі вже зроблені, — і справа йде вперед. Ось тому було б дуже добре, коли б проф. Симпсон вистосував доброго

листа до Оттави до Департаменту й заступився за мене; там справа моя лежить, її провадить посол Глинка. Дуже Вас прошу написати п. д-ру Андрусишину про це, і попросіть його, нехай таки попросить проф. Симпсона написати до Департаменту.

Свого часу, десь півроку тому, я писав до д-ра Андрусишина. А що я його адреси не знаю, то листа вислав до д-ра Маценка з проханням переслати. Д-р Андрусишин так мені й не відписав. Сьогодні висилаю Новий Заповіт мого перекладу для д-ра Андрусишина, але на Вашу адресу, — дуже прошу Вас дослати йому, бо адреси його не знаю, а д-р Маценко на моє прохання не відповів.

Спробую написати д-ру Розу до Лондону, але сумніваюся в успіхах: я англійської мови не знаю.

Ще раз сердечно дякую Вам за Вашу щирю й милу обіцянку підтримати мене матеріально. Нехай Господь сторидею винагородить Вам!

Я написав нову працю: „Рід слів в українській мові“; здається, видрукую в Аргентині. Хочу розпочати видавництво „Наша Культура“ й видавати по одній невеликій книжці місячно. Якщо справа вдасться, дуже прошу Вас допомагати ширити видання, і я знову буду служити своєму народові.

З правдивою до Вас пошаною

Ваш богомолець
Митрополит Іларіон.

Прим. упор.: Перші три листи написано скорописом, із Варшави, останні два — на друкарській машинці. Дату другого недатованого листа подано за печаткою на конверті.

СПІВАВТОРИ ЗАХІДНЬОКАНДСЬКОГО ЗБІРНИКА

I — II

БАРАН, Анна Марія, нар. в Козарці, Югославія; батько о. Еміліян Ковч, мати — Марія з Добрянських. Освіта: гімназія, Перемишляни, пов. Тернопіль; Львів, Муз. Інст. (1930-1939); Пассав, Нім., (1946-1947), дипл. самот. ведення передшкілля. Учит. оформлення, Вінцер, Нім. (1948). Учит., Рідна Школа, Вінцер і Саскатун; кореспонд. *Українськ. вістей і Поступу* та інш., ред. журналу *Наша дорога*. Статті в кн. *Ювілейна книжка... парафії Св. Юрія* (Саскатун, 1962), *Українка у вільному світі*, СФУЖО (Нью-Йорк, 1959), *Двадцять п'ять років спільної праці*, КУК (Вінніпер, 1971), Співпр. у вид. *Ювілейної книги українців-католиків Саскачевану* (1955) та інш.

ГЛАДИШЕВСЬКИЙ, Мирослав, нар. 1921 р. в с. Ляцьке Шляхетське, Станіслав. обл. Освіта: Академія Ветер. Медицини, Львів, 1940-44; Унів. у Ляйпцігу, 1944-45, дипл. вет. лікаря; Унів. у Гіссені, 1946-47, дипл. д-ра вет. медицини. Праця: наук. асист., вет. факульт. унів. у Ляйпцігу, 1945; вет. практика (1947-48), від 1949 р. при канад. департ. рільництва, вет. відділ. Книжки: *Gewinnung, Konservierung und Vorbereitung des Samens fuer die Kuenstleriche Besamung bei unseren Haustieren* (Giessen, 1947); 1912-1962: *Золотий ювілей існування Української Католицької Парафії у Калгарі, Альберта* (Едмонтон, 1962); *Три ювілеї СС. Службебниць* (Калгарі, 1967). Статті: „Поселення українців у Калгарі, Альберта”, *Українські вісті* (1955), „Національні назви перших українських поселенців у Канаді”, *Західноканадський збірник I* (1973). Згад. у *Who's Who in the West*.

ГРОМИК, Іван, нар. 1900 р. в с. Рашків на Басарабщині. Освіта: Кам'янець-Подільський с.-г. інститут, дипн. агрон.-селекц.; Академія с.-г. наук СРСР у Ленінграді (1929-30); кандидат с.-г. наук і „старший науковий робітник” (1937). Всесоюзн. наук.-досл. інститут цукр. промисл. СРСР (Київ, 1925-41), наук. директор УЛСС (1942-43), селекціонер наук.-досл. станції універс. в Гаале-Саале, Німеч. (1944-45). Викладав генетику, селекцію та систематику зерн. бобових культур на вищих курсах (Винниця, 1933-41), викл. матем. й природозн. в таборах (Баварія, 1946-49), наук. співроб. Інст. вивч. СРСР (Мюнхен, 1954-55). Матем. статистик відд. шляхів Юти, США (1960-66) та інш. Автор 12 нових сортів гороху, 4 сортів квасолі, 3 сортів кінського бобу. Мав медалі й грош. відзн. (вист. у Москві, 1938). Автор надруков. праць із селекції та генетики, монографії (рукоп.); праці англ. мовою про населення Юти, вид. універс. Юти. Доповіді в УВАН. Згадан. у *Who's Who in the West* (1967—), *Directory of Statisticians* (1961—).

ГОРЕЦЬКИЙ, Сидір (Ізидор), нар. 1902 р. в с. Барбівцях на Буковині. Освіта: педаг. інст. у Брендоні 1921-22, літні курси у Вінніпезі 1924-25; Маніт. універс., 1920-21, 1922-26, В.А. (1926); Альберт. універс., М.А. (1929), М.Ед. (1945). Учитель шкіл у Манітобі, 1918-26, дир. школи в Смокі Лейк, 1926-35; ректор Інст. ім. М. Грушевського, 1935-36; учит. шкіл в Едмонтоні, 1937-41. Лейтенант у льотничій службі (R.C.A.F.), 1942-45. Посол до союму Альберти, 1930-35. У мініст. освіти Альберти: шкіл. інспектор у Консорти, 1941-42 і 1945-47, у Торгілді, 1947-66; співдир. навч. планів для шкіл (Curriculum Branch), 1966-68; голова укр. підкомітету при мініст. освіти, 1958-68.

ДИТИНЯК, Марія, вчит. музики та акомпаніяторка. Закінчила Королівську консерваторію в Монтреалі зі ступнем АРСТ. Організатор і мист. керівник жіноч. вокальн. ансамблю „Мережі” в Едмонтоні. Статті на муз. теми в *Українських вістях* та інш.

ЖИЛА, Володимир Тарас, нар. 1919 р. в м. Збаражці. Освіта: Збаразька гімназія, 1930-38; Львів. універс., 1938-39; Маніт. універс., 1954-59, М.А. (1962); УВУ, Мюнхен, 1964-66, Ph.D. (1967). Вчитель і дир. школи Gimli Collegiate Institute, 1954-56; вчитель Nelson McIntyre Collegiate, Norwood, 1957-58, і Grant Park High Scholl, Вінніпег, 1959-63; проф. Texas Tech University, 1963—, голова Interdepartmental Committee on Comparative Literature, 1969—. Його частинна бібліогр. наук праць, *Західноканадський збірник*, I (1973), 203-204. Ред. *Proceedings of the Comparative Literature Symposium* (1968 —), *Dada Surrealism* (1971) і *South Central Bulletin* (1973—). Презид. Texas Chapter of AATSEEL, 1968-70; скарбник Association for the Study of Dada and Surrealism, 1970-72 та інш. Згаданий у *Directory of American Scholars*, III (1969—), *Personalities of the South* (1970—), *Dictionary of International Biography* (1972—), *Contemporary Authors* (1974—), *Ukrainians in America* та інш.

ІВАНЕЦЬ, Парася, нар. в с. Піддубці, Рава-Руського пов., Західня Україна; в Канаді з 1948 р. Студювала мистецтво у проф. Ю. Буцманюка, 1958-62; курси на мист. теми в Альбертськ. універс., вечірній відд., 1962-70. Викон. намісні ікони до іконост. Катедри Св. Йосафата (Едм., 1967), їздила по Альберті й малувала церкви укр. поселенців, готує до друку великий альбом. Мала індивід. мист. виставки в Едмонтоні (1965, 1966, 1971, три вист. в 1973 р.), Ріджайні (1967), Калгарі (1973), Веревілі (1973) та власну програму на телебаченні „Контакт” (1974). Брала участь у збірних мист. вист. в Едмонтоні (1967, 1968), в Нью-Йорку, під патронатом Союзу Українок Америки (1963, 1965, 1967, 1970, 1972) та Філадельфії (1972), як також у мист. вист. лікарів Альберти (Джеспер, 1966). Участь у кількох конкурсах: перша нагорода за два образи на канад. вист. в Джеспері, відзнач. на вист. (1967, 1969). Мала кілька виставок 1975 р. в Едмонтоні.

КЕЙВАН, Іван, нар. 1909 р. в с. Карлові Снятин. повіту. Освіта: Академія мистецтв у Кракові й Варшаві, факультет історії

мист. Варшав. унів., 1928-1937, дипл. М.А. та викл. малювання в сер. школах. Викладав в укр. гімн. і Мист. пром. школі в Коломиї, Фюссені й Міттенвальді, 1941-1948, надзв. проф. іст. мистецтва Укр. кат. унів. в Римі (1967—). Його „Бібліографія наукових праць, 1950-1973” у його кн. *Володимир Січинський* (1957). *Тарас Шевченко — образотворчий мистець* (1964), *Дмитро Антонович* (1966), *Історія українського мистецтва* (гогується), статті на мист. теми в укр. пресі. Співзасновник УСОМ у Канаді, виставляв свої мист. твори у Варшаві, Львові, Мюнхені, Парижі, Амстердамі, по Канаді та США (1933-1964).

КУНДА, Василь, нар. 5 лютого 1913 р. в с. Мельнич Журавенськ. району, Зах. Україна. Освіта: гімназія в Стрию й Рогатині, абсолювент УВУ в Празі, 1940-1944, Німецька вища техн. школа в Празі, 1940-1945, дипл. хемік, 1945. Працює в дослід. відд. комп. Шерріт Гордон від 1950 р., різні пости включно з гол. хем.-металюрг. відд. (1973—), дорадник в наук. дослідах. Займався хем. проц. перерібки металів — нікель, кобальт, мідь, залізо, молібден і сірка, як також продукцією спец. метал. порошоків. Автор чи співавтор 20 наук. праць у канад., амер. чи нім. журн., частина подана в *Західньоканадському збірнику*, I (1973). 26 патентів, зареєстр. у державах Америки, Європи, Азії, Африки, Австралії та Океанії.

МАЛИЦЬКИЙ, Олександр, нар. 1926 р. в м. Чорткові на Поділлі. Освіта: Інсбр. універс. та Франц. інст., Інсбрук, 1947-48; Альберт. універс., 1948-52, В.А. (1951), М.А. (1952); Сінсінатський універс., 1953-56, Ph.D. (1961). Викладач нім. та рос. мов і літ., Сінсін. універс., 1954-58, 1960-64; універс. Кінгстон, 1958-60; проф. Калгар. універс., 1964—. “The Influence of Karl Emil Franzos on the German Image of the Hutsuls,” *Wiener Slavistisches Jahrbuch*, X (1963), 109-119; „До теми: гуцули в писаннях німців”, *Сучасність*, V (1965), ч. 9, 115-124; “Ukrainian-Canadian Periodical Publications,” *Canadian Ethnic Studies*, Calgary, I (1969), No. 1, 77-142, II (1970), No. 1, 195-203; “Love, Nature, and War: Three German Works of Ol’ha Kobylians’ka,” *Pacific Northwest Conference on Foreign Languages, Proceedings*, XX (1969), 56-61; “An Analysis of the Periodical Publications of Canadian Slavs,” *Slavs in Canada*, III (1971), 309-324.

МУХИН, І. С., нар. 1920 р. в Одесі, Україна. Освіта: Первомайський педаг. інст., 1936-39, дипл.; Московське артилер. училище, 1939-1941, лейтенант; Мец (Франція), військ. заклад, 1943-44, капітан-інструктор; тех. школа, Ляндсгут, Нім., 1946-47, дипл.; Маніт. тех. інст., Вінніпег, 1959-61, дипл.; Оттавський універс., бібліот. школа, BLS (1963). Бібліотекар: Б-ка Дж. Ричардсона, (1963-64); бібл. Манітоб. універс. (1964—), голова відд. спец. колекцій, 1968—. Студент Маніт. універс. (1965-70), М.А. (1972). Статті в часоп. *Прометей*, *Новий шлях*, *Український голос*. Книжка: *Slavic Collection of the University of Manitoba Libraries* (1970). Тези: *Bibliography of Canadian Ballet from the Beginning to 1962* (От-

тавськ. універс., 1963); *Uniates in the Literary Works of V. G. Korolenko* (Маніт. універс., 1972). Згадан. у *Dictionary of International Biography* (1970—), *A Biographical Directory of Librarians in the Field of Slavic and East European Studies* (1967).

ПОПІЛЬ, Надія, нар. в Україні. Освіта: Донецький (Сталін.) учит. інст. 1939-41, дипл. виклад. рос. мови й літ.; Оттавський універс., 1960-65, М.А.; Торонт. універс., 1966-67, УВУ, 1968-69, Ph.D. Організ. і кер. курсів українозн. при Церкві св. Миколая, Торонто, 1962-66; викладач укр. мови й літ. на вищих осв. курсах філії УНО, Торонто, а пізніше їх керівн. до 1968 р.; ред. педаг. відд. журн. *Життя і школа* (1963). Автор статей на метод. й літ. теми. Проф. слов. мов і літ., Універс. Ріджайни (1967—)

РОЇК, Олександр, нар. 1924 р. в с. Кунисівцях Городен. пов., тепер Івано-Франк. обл. Освіта: Укр. гімн. в Швайнфурті та Ашафенб., Німеч., 1945-48; Альбертськ. колледж, 1955-58, матура; Альбертськ. універс., 1958-62, Б.А.; там же, 1962-65, М.А. Виклад. слов. мов, Саскачев. універс., 1965-69; дослідник-асист. у Ю. Стечишина, 1969-70; виклад. рос. м. і державозн., Даглес колледж, 1970—. Статті на пластові теми; „Роман Бачинський — перший українець у Канаді?” *Північне сяйво*, II (1965). „Чи сотник Іван Стрільбицький був першим українцем у Канаді?”, *Новий шлях*, 15 липня 1967; „До біографії Сави Чернецького”, *Український голос*, 5 липня 1967; „Українці в Канаді перед 1891 р.”, *Гомін України*, 15 квітня 1967; „Ukrainian Settlements in Alberta,” *Canadian Slavonic Papers*, X, No. 3 (1968); with Pohorecky, Zenon S., “Ethnolinguistic Overview of Ukrainian-Speaking Communities in the province of Alberta, Canada,” *НАРАО*, I, No. 2 (1968); with Pohorecky, Zenon S., “Anglicization of Ukrainian in Canada Between 1895 and 1970: A Case Study of Linguistic Crystallization,” *Canadian Ethnic Studies*, I, No. 2 (1969).

РУДНИЦЬКИЙ, Ярослав Богдан, нар. 1910 р. в Перемишлі; сер. освіта в Стию, унів. у Львові: дипломи магістра, 1934 і 1936, доктора, 1937; табіліт. в УВУ, Прага, 1940, в Карлов. унів. в 1943; доцент, пізніше проф. у Празі, Гайдельберзі й Мюнхені, з 1963 в УКУ в Римі; організатор і гол. відд. славіст. в Манітоб. унів., професор-гість в Оттавськ., Паранському та Б.-Айреському унів.; співзасн. УВАН в Автсбурзі (1945) та в Канаді (1949), презид. УВАН в Вінніпезі (1955-70); гол. Укр. Наук. Ради в Канаді, заст. гол. Укр. Наук. Ради в Вільному Світі (1974—); презид. Канад. Асоц. Славістів, Канад. Лінгвіст. Т-ва, Амер. Назовн. Т-ва, Канад. Інст. Назовн., Канад. Т-ва Порівн. Культурозн., Т-ва Плек. Рідної Мови тощо; делегат Канади й України в Міжнар. Центрі Назвозн. в Лювені (1952—); консульт. українки в Конгр. Бібліот. у Вашингтоні (1956); почесний член ТУБА (1967—); ред. журн. *Вогні*, Львів (1930-31), *Слово на сторожі* (1964—), серій УВАН у Канаді, співред. чужом. наук. періодиків; праці з укр. словотвору, акцентології, діалектол., назовн. та літературозн.;

співавтор з З. Кузелею *Укр.-нім. словника* (1943), автор *Етимологічного словн. укр. мови* (1962—); репортажі з пошуків українки у світі (1955-72); статті про укр. наук. й культ. життя; член Королівської Комісії двомовности й двокультурности (1963-1971); рекомендації в справі констит. визнання укр. мови (1967, 1971); автор внеску до ОН і ЮНЕСКО в справі „лінгвіциду” (1968-69); член канад. делег. на світову конфер. (1972) ОН в Лондоні; заст. гол. Міжнар. Коміт. Далекопростірної (Спаціальної) Ономаст. при ОН (1967—); запровад. укр. мову на сесіях міжнар. конгресів у Флоренції (1961), Амстердамі (1963), Канбері (1971) й Торонті (1974).

САВАРИН, Петро, нар. 1926 р. в с. Зубрець, Бучацького повіту. Освіта: Альберт. універс., Б.А. (1955), Л.Л.Б. (1956). „Українська мова в провінційних школах Альберти”, *Західноканадський збірник*, I (1973), 71-128; там же — бібліогр. важливіших статей, 205-206. Доп. на з'їзді СКВУ в Торонті (3 лист. 1973 р.) — „Треба рятувати духову спадщину”, „Багатокультурність і наша участь в політиці”, „Завдання СКВУ і ми”, *Українські вісті*, 8-29 лист. 1973 р.; „Українські садочки — перший крок до відродження двомовних шкіл в Альберті”, *Українські вісті*, 17 січня 1974 р.; „Українсько-англійські школи в Альберті”, *Українські вісті*, 18-25 квітня 1974 р.

СЛАВУТИЧ, Яр, нар. 1918 р. в с. Благодатному на Херсонщині. Освіта: Запорізький педаг. інст., 1936-40, диплом виклад. укр. мови й літ.; УВУ, 1945-46, вільний слухач; Пеннсільванський універс., січень 1953 — червень 1955, М.А. (1954), Ph.D. (1955). Викладач укр. мови, Військ. школа мов, Монтерей, Каліф., 1955-1960; проф. Альберт. універс., 1960—. Бібліографія його наук. праць, 1948-73, *Західноканадський збірник*, I (1973), 197-202. Упор. і видав. альм. *Північне саяво*, I-V (1964-71), гол. ред. *Slavs in Canada*, I (1966), співред. журн. *Заграва* (1946), секр. ред. *Арка* (1948) та інш. Секретар Канадськ. Інстит. Назвозн. (1966-73), віце-президент (1973-76); член ред. кол. *Names* та інш. Літ. і наук. нагороди й відзнач., Шевченківська Медаля (1974). Автор 6 підручників, 8 збірок поезій. Про нього: М. Щербак, В. Жила, *Полум'яне слово* (Лондон, 1969), *Kleine slavische Biographie* (1958), *Directory of American Scholars*, III (1964—), *Who's Who in American Education* (1965—), *Who's Who in the West* (1970—), *Dictionary of International Biography* (1970—), *International Scholars Directory* (1971—), *The Writers Directory* (1971—), *International Who's Who in Poetry* (1972—), *Men of Achievement* (1971—), *Contemporary Authors* (1974—), *Ukrainians in North America* (1975). Обраний президентом Канадського Інституту Назвознавства 1976

УДОД, о. Григорій, нар. 1925 р. на Слобожанщині. Освіта: Колегія Св. Андрея, Вінніпег, 1954-58; Саскачев. універс. 1967-74, М.А. (1974). Священик Української Греко-Православної Церкви в Канаді з 1958 р. Праці: *Г. С. Сковорода і Православна Церква* (Вінніпег - Саскагун, 1971), *Приєднання Української Церкви до Московського Патріархату 1686 р.* (Вінніпег, 1972), *Українська*

Греко-Православна Катедра Пресвятої Тройці в Саскатуні, 1918-1971 (Вінніпег - Саскатун, 1973). Магістерська теза: „Юліян Стечишин: Життя і діяльність”. Отримав докторат 1975 р. в УВУ (Мюнхен).

ХОМ'ЯК, Михайло, нар. 1905 р. в Україні. Освіта: середня (гімназія), однорічний кооперативно-торговельний курс Матірнього Т-ва „Просвіта” і „Рідної Школи” та юридичні й політичні науки в Львівському університеті (1918-1931) зі ступнем магістра прав і політичних наук. Працював у редакції *Діло*, опісля в Українському видавництві, у щоденнику *Краківські вісті* та в часописі *Український вісник*. Автор численних статей, репортажів, розвідок і друкованих праць.

ЧОПИК, Дан Б., нар. 1925 р. в с. Беневі на Тернопільщині. Освіта: Укр. греко-кат. семінарія, 1945-47; бакалавр права, Ph.D. (1970); Бірмінггемський універс., Англія, 1949-53, бакалавр екон. і рос. студій; Колорадський універс., 1959-62, М.А., 1965-69, доктор прогр.; учитель середніх шкіл (рос. і нім. мови), 1958-65; викладач рос. мови в Реджіс кол. і Колорад унівес., 1965-67; проф. унівес. Юти 1969—. Статті та рец. в *Записки НТШ*, *Збірник УВУ*, *Українська книга*, *Овид*, *Слово і діло*, *Russian Lang. Journ.*, *Linguistics*, *Books Abroad*, *Ukrainian Quarterly*, *Manitoba MLA Bul.*, *Nationalities Papers*, *Свобода*, *Гомін України*, *Вільний світ*, *Український самостійник* та інші. Згадан. у *Dictionary of International Biography*, *Dictionary of Linguists*, *Ukrainians in America*, etc.

З М І С Т

<i>І. Горецький</i> . Стефан Королюк	7
<i>М. Хом'як</i> . Діяльність Романа Кремара	12
<i>Яр Славутич</i> . Іван Збура	28
<i>Яр Славутич</i> . Українська поезія в Канаді	37
<i>О. Малицький</i> . Редакторська праця І. Данильчука	123
<i>І. Данильчук</i> . Життєпис	139
<i>М. Орищук</i> . О. Луговий як людина	141
<i>Д. Чотик</i> . Літопис українського поселенця	148
<i>В. Жила</i> . Образ А. Гончаренка	157
<i>К. Андрусичин</i> . Книги, видані в Канаді	169
<i>о. Г. Удод</i> . Ю. Стечишин	184
<i>Н. Попіль</i> . До історії Інституту ім. Шептицького ..	191
<i>О. Роїк</i> . Магістерські тези в Унів. Бр. К.	199
<i>О. Малицький</i> . Докторські дисертації та маґ. тези .	202
<i>І. Мухин</i> . Магістерські тези в Манітоб. унів.	205
<i>П. Іванець</i> . Українські церкви в Альберті	208
<i>А. Баран</i> . Українські катол. церкви в Саскачевані	224
<i>Б. Стебельський</i> . В. Курилик	232
<i>І. Кейван</i> . Юліян Крайківський	253
<i>М. Дигняк</i> . Композиторська творчість С. Яременка	264
<i>Я. Рудницький</i> . До 100-річчя укр. мови в Манітобі	272
<i>П. Саварин</i> . Двомовні садочки	280
<i>П. Саварин</i> . Клуб українських професіоналістів ...	286
<i>І. Громик</i> . Роля українських пшениць	312
<i>М. Хом'як</i> . Хроніка Осередку НТШ на Зах. Канаду	321
Бібліографія української поезії в Канаді	327
<i>Б. Воцюрків</i> . Бібліографія наукових праць	339
<i>о. В. Лаба</i> . Бібліографія наукових праць	343
Члени Осередку НТШ на Західню Канаду	343
Публікації протоколів і листів	345
Співавтори збірника	378

